

KLAIPEDA UNIVERSITY

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**TRANSFORMATION PROCESSES
OF THE ECONOMIC SYSTEM
IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES**

February 2-3, 2024

Proceedings of the Conference

UDK 33(062)

Tr165

Organising Committee

Rimantas Stašis	Professor, Dr. of Economics, Head of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Algirdas Giedraitis	Associate Prof., Dr. of Economics, Professor of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Jan Žukovskis	Associate Prof., Dr. of Economics, Head of Business and Rural Development Management Institute, Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania.
Lina Pileliene	Professor, Dr. of Economics, Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania.
Yuliya Bogoyavlenska	Ph.D, Assistant Professor in Economy, Department of Personnel Management and Labour Economics Zhytomyr State Technological University, Ukraine.
Kostiantyn Shaposhnykov	Professor, Dr. of Economics, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the Research and Certification of Scientific Personnel Department, SSI “Institute of Education Context Modernization”, Ukraine.
Olga Chwiej	Associate Professor, Dr. of Economics, freelancer scientist, Poland.
Oleh Holovko	PhD, Head of the Black Sea Scientific Research Institute of Economics and Innovation, Ukraine.

International Scientific Conference **Transformation processes of the economic system in the context of modern challenges** : Conference Proceedings (February 2–3, 2024. Klaipeda, Lithuania). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 292 pages.

ISBN: 978-9934-26-398-9

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9>

© Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2024

© Klaipeda University, 2024

© Authors of the articles, 2024

Contents

ECONOMY

Serhii Arkhynenko, Olena Tsvirko

PARTICIPATION OF UKRAINE IN EUROPEAN TRANSPORT
INFRASTRUCTURE PROJECTS 1

Antonina Bazyliuk, Volodymyr Gubenko

FORMATION OF INVESTMENT STRATEGY
FOR THE POST-WAR RECOVERY OF ENTERPRISE..... 4

Tymur Biriukov, Liudmyla Bukharina

ANALYSIS OF EFFICIENCY OF ENVIRONMENTAL
TAX MAIN FUNCTIONS PERFORMING IN UKRAINE
WITH THE PURPOSE OF ENVIRONMENTAL
AND ECONOMIC STATE SECURITY ENSURING 8

Tetiana Bitkova, Kyrylo Manakhov

CURRENT STATE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES
USE. EFFICIENCY ANALYSIS BASED
ON SYSTEM DYNAMICS CONCEPT 13

Larysa Bogush

UNDECLARED WORK IN UKRAINE:
IDENTIFICATION FEATURES, REGULATION PRIORITIES 17

Olha Voitenko

CULTURAL SERVICES IN ECONOMIC CONCEPTS 21

Oleksiy Habrylevych

EVALUATION OF INVESTMENT RISK FACTORS 24

Veronika Komandrovskia

STATE REGULATION OF INNOVATION ENSURING
FOR SUSTAINABLE ENTERPRISE DEVELOPMENT..... 28

Valeriia Kornivska

SMART CONTRACTS
IN THE CONTEXT OF INSTITUTIONAL ANALYSIS 32

Nataliia Valinkevych, Marina Kotsenko

FEATURES OF THE FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES
OF ORGANIC PRODUCTS IN COMMODITY MARKETS 35

Vladyslav Lazarenko

CURRENT CONCEPT OF THE ORGANIZATIONAL
AND ECONOMIC MECHANISM OF ECOLOGICAL MARKETING
IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE..... 40

Ihor Lebedyev	
RESULTS OF THE FIRST STAGE OF IMPLEMENTATION OF THE PROGRAM "SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: UKRAINE"	43
Lyudmyla Malyarets, Anatoly Voronin, Stepan Lebediev	
MATHEMATICAL MODEL OF THE DYNAMICS OF THE INTERACTION OF GOODS PRICES ON ADJACENT MARKETS: THE PROBLEM OF LIMIT CYCLES.....	47
Volodymyr Mishchenko	
DEVELOPMENT OF TECHNOLOGIES FOR THE SPATIO-TEMPORAL DIMENSION OF THE METAVERSE	51
Oleksandr Piriashvili	
DIRECTIONS OF DEEPENING THE CONVERGENCE PROCESSES OF THE RAIL TRANSPORT PRODUCTIVITY OF UKRAINE WITH THE EU	55
Olena Pohorielova	
FOOD SYSTEM ACTIVITY: COMPONENTS AND DRIVERS OF INTERACTION	59
Andrii Stasiuk	
MODERN MIGRATION PROCESSES IN THE WORLD	63
Danylo Cherevatskyi, Oksana Bojko, Vitaliy Bash	
HUMAN LABOR ENERGY IN THE PRODUCTION PROCESS	66
Liudmyla Shatalova	
THE INFLUENCE OF MODERN TECHNOLOGIES ON THE MOTIVATION PARADIGM	69
Arsenii Yanovych	
RESOURCE RESTRICTION AS A DETERMINANT OF REGIONAL POLICY FORMATION UNDER THE CONDITIONS OF UKRAINE POST-WAR RECONSTRUCTION.....	72
Oleh Yaremenko	
SOCIO-ECONOMIC IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF NATIONALLY ROOTED DEVELOPMENT	75
HOTEL, CATERING BUSINESS AND TOURISM	
Mira Hakova	
MONITORING OF MOTIVATIONAL NEEDS OF MOTIVATIONAL NEEDS OF THE STAFF OF HOTEL AND RESTAURANT ENTERPRISES.....	79

Iryna Davydenko STRATEGIC PLANNING OF TOURIST DESTINATIONS DEVELOPMENT	83
Tetiana Kolisnychenko, Liudmyla Kiurcheva STRUCTURAL FEATURES OF STATE REGULATION OF THE QUALITY OF RESTAURANT SERVICES IN UKRAINE	86
Oksana Morhulets, Olena Nyshenko, Oleg Shevchenko THE ROLE OF SOCIAL INTERACTION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TOURISM.....	90
Tetyana Petruk ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELLING AS MEANS OF MANAGEMENT OPTIMIZATION IN TOURISM INDUSTRY	94
Natalia Tubaltseva, Natalia Hryshyna, Diana Bondarenko THE INFLUENCE OF DIGITALIZATION ON TRANSFORMATION PROCESSES IN THE FIELD OF SERVICES	98
SOCIAL WELFARE	
Liudmyla Kozarezenko CURRENT TRENDS IN SOCIAL PROTECTION FINANCING IN EU MEMBER COUNTRIES AND UKRAINE	101
Anastasiia Shliaha THE ROLE OF SOCIAL ADAPTATION OF PERSONS DISCHARGED OR RELEASED FROM MILITARY SERVICE.....	106
ACCOUNTING AND TAXATION	
Svitlana Travinska IMPLEMENTING THE SYSTEMIC EU DIRECTIVE ON VAT INTO THE LEGISLATION OF UKRAINE	109
FINANCE, BANKING AND INSURANCE	
Yevheniya Andrushchak, Alina Herasymenko INDUSTRIAL KNOWLEDGE BANK AS AN ELEMENT OF IMPROVING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE OF UKRAINE	113
Volodymyr Bodakovskyy THE GENESIS OF THE DEFINITION «FINANCIAL INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE» AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S ECONOMIC SYSTEM.....	117

Antonina Deshko	
SPENDING REVIEWS IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS.....	121
Svitlana Yehorycheva	
BANK LENDING TO HOUSEHOLDS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE	125
Maryna Posmitna	
INTEREST RATE CHANNEL OF MONETARY TRANSMISSION AND ITS USE IN UKRAINIAN BANKING PRACTICE	129
Mariia Pshenychna	
THE IMPACT OF FINTECH ON FINANCIAL MARKET DISINTERMEDIATION	133
Dmytro Riznyk	
INVESTMENT STRATEGIES IN THE TIME OF WAR IN UKRAINE	136
Olha Samoshkina	
MODIFICATION OF BUDGETARY SUPPORT FOR AGROINDUSTRIAL PRODUCERS IN THE CONDITIONS OF POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE’S ECONOMY	139
MANAGEMENT	
Oleksandr Hridin	
FEATURES AND PROSPECTS OF APPLICATION OF MODERN HR TECHNOLOGIES BY AGRICULTURAL ENTERPRISES	144
Georgii Zinoviev, Liudmyla Yanovska	
CONCEPTUALIZATION OF THE MUSEUM OF ANTHROPOLOGY AS A SYSTEM AND ENVIRONMENT OF TRANSDISCIPLINARY RESEARCH, EDUCATIONAL AND CULTURAL ACTIVITIES	148
Maksym Kanievskyi, Tetiana Shtets	
ASSESSMENT OF THE PRODUCTION POTENTIAL OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF THE INNOVATION ECONOMY	152
Nataliia Krasnokutska, Gao Liang	
THE VALUE OF THE ENTERPRISE FROM THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SIGNS FOR IDENTIFYING ITS MANIFESTATIONS.....	157
Oleksandr Petrenko	
ADAPTIVE MANAGEMENT FOR EMPLOYEE TRAINING SYSTEM....	160

Maksym Peshko THE IMPACT OF TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF PROJECT MANAGEMENT	163
Natalia Potryvaieva, Artem Palieiev, Illia Moskal THE ROLE OF OUTSOURCING IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES.....	167
Natalia Tubaltseva, Sofiia Zhavko LOGISTICS MANAGEMENT STRATEGIES TO ENSURE HIGH QUALITY CUSTOMER SERVICE	171
Natalia Tubaltseva, Anna Sabat, Sofiia Zhavko DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TOURISM IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY	174
Natalia Tubaltseva, Ihor Sirenko, Dmytro Datsiuk IMPROVEMENT OF LOGISTICS MANAGEMENT ON THE BASIS OF INFORMATION SECURITY	177
Viktoria Chuzhykova PEDAGOGICAL MANAGEMENT OF ECONOMIC EDUCATION.....	181

MARKETING

Roman Avramenko FORMATION AND DEVELOPMENT OF MARKETING AT THE PUMPKIN SEEDS MARKET	184
Ilon Babukh, Evheniy Venher HYPOTHESIS IN THE SYSTEM OF MARKETING RESEARCH METHODOLOGY	189
Mariia Bahorka, Nataliya Yurchenko MARKETING TOOLS IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF TRADE ENTERPRISES	192
Vladyslav Vasylevskyi, Vadym Kovpik USE OF DIGITAL MARKETING BRANDING METHODS IN SALES.....	196
Nataliia Hryhorska BRAND MARKETING IN MODERN BUSINESS	199
Volodymyr Dubnitskyi, Kseniia Maslianyk THE USE OF MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES AS A FACTOR IN INCREASING THE COMPANY'S COMPETITIVENESS	202
Andrii Mastylo BIOECONOMIC FACTORS OF FARMS DEVELOPMENT OF UKRAINE	206

Ihor Stepanets THE MARKET OF GRAIN CORN PROTECTION IN UKRAINE.....	209
--	-----

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES

Yurii Vlasenko, Tetiana Chebanova STRUCTURE OF SERVICES AND TARIFFS IN THE SEA PORTS OF UKRAINE	214
--	-----

Yaroslav Zhydyk ACCESS TO FINANCE AS AN INCENTIVE TO SUPPORT SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AND ECONOMIC RECOVERY	219
--	-----

PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Ivan Bosak, Marta Danylovykh-Kropyvnytska MODERN ASPECTS OF INFORMATION SECURITY MANAGEMENT AT THE MACRO LEVEL	222
---	-----

Zoriana Hbur ANALYSIS OF EXISTING MODELS OF STATE REGULATION TO STIMULATE AND CONTROL INVESTMENT	225
---	-----

Alona Kliuchnyk, Iurii Kormyshkin, Georgiy Reshetilov FORMATION OF MODELS OF LOCAL DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES	229
--	-----

Anatolii Nykyforov SOURCES OF FORMATION OF THE PRINCIPLES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE ECONOMY	233
--	-----

Oleksandr Saliuk-Kravchenko TOOLSET FOR PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS WITHIN THE FRAMEWORK OF UKRAINE ENERGY SECURITY ASSURANCE DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW	237
---	-----

Vyacheslav Shebanin, Iryna Kormyshkina THE ROLE OF SOCIAL MOBILIZATION IN THE LOCAL DEVELOPMENT MANAGEMENT SYSTEM OF HALICYNIV RURAL COMMUNITY	241
--	-----

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Olena Borzenko, Anna Hlazova CONTEMPORARY TRENDS IN MAIN DIRECTIONS OF FINANCIAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT	246
--	-----

Oksana Bulyk IMPROVEMENT OF EU MIGRATION POLICY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES	249
Oksana Drebot, Vladyslav Dyshlyk INTERACTION WITH THE EU IN THE FIELD OF THE CARBON MARKET AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF "GREEN" TECHNOLOGIES IN UKRAINE	253
Mykhailo Ishchuk EMBRACING DIGITAL TRANSITION IN UKRAINIAN CUSTOMS WITH ICT AND ELECTRONIC SYSTEMS	256
Maryana Kohut PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS	259
Mykhailo Kushnir THEORETICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS OF UKRAINE IN INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION	262
Alona Marchenko TRADE RIVALRY IN THE XXI CENTURY	265
Mykola Muzychenko CURRENT TRENDS OF NATURAL GAS CONSUMPTION IN CHINA	268
Nataliia Riabets, Iryna Tymkiv COMPARATIVE ANALYSIS OF MODELS OF GLOBAL ECONOMIC DEELOPMENT	271
Yuliia Tunitska, Nazarii Tunitskyi, Anastasiia Andrukh SOCIAL FACTORS OF INNOVATION IN THE INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE.....	275

ECONOMY

Serhii Arkhypenko, Postgraduate Student

*State University of Infrastructure and Technologies
Kyiv, Ukraine*

Olena Tsvirko, Doctor of Economic Sciences, Professor

*State University of Infrastructure and Technologies
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-1>

PARTICIPATION OF UKRAINE IN EUROPEAN TRANSPORT INFRASTRUCTURE PROJECTS

МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ: З'ЄДНАННЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС ТА ЄВРОАЗІАТСЬКОГО ПРОСТОРУ

Україна прагне до європейського майбутнього. Це є її довгостроковою метою, яка відображена в Конституції України. Україна та ЄС вже мають тісні відносини, засновані на спільних цінностях та інтересах. Україна прагне зміцнити ці відносини, зокрема шляхом політичної асоціації та економічної інтеграції.

Основними стратегічними документами для досягнення цих цілей є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони та Порядок денний асоціації Україна – ЄС [1].

Україна є важливим транспортним хабом у Європі, що зв'язує країни Східної та Центральної Європи з країнами Західної Європи.

Участь України у проєктах європейської транспортної інфраструктури сприяє:

- інтеграції України до європейського транспортного простору;
- розвитку торгівлі та економічних зв'язків між Україною та Європейським Союзом;
- покращенню умов життя та мобільності населення України.

Україна перетинається мережею міжнародних транспортних коридорів, що встановлюють зв'язки між нею та країнами Європейського Союзу і країнами Євразійського простору, зокрема:

- загальноєвропейські транспортні коридори № 3, 5, 7, 9;

– коридори Організації співробітництва між залізницями (ОСЗ) № 3, 4, 5, 7, 8, 10;

– Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T);

– коридор Європа-Кавказ-Азія (ТРАСЕКА) [2].

Слід відмітити, що 22 грудня 2023 року, Європейська комісія уклала високорівневі меморандуми про порозуміння з Україною та Молдовою, спрямовані на їхнє приєднання до розвитку та удосконалення Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) [3].

Зазначається, що у межах розвитку Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) для обох країн (України та Молдови) оновлені карти тепер відображають нові пріоритети в транспортній сфері, враховуючи наслідки агресивної війни росії проти України. Ці зміни будуть враховані в нових регуляторних положеннях щодо функціонування TEN-T, які набудуть чинності на початку 2024 року [3]. Це дозволить розширити європейські транспортні коридори на територію України й Молдови, що буде можливим внаслідок цих змін.

Оновлені карти транспортних маршрутів сприятимуть поліпшенню зв'язків між Україною та Молдовою, особливо після рішення Європейської Ради розпочати переговори щодо можливого вступу обох країн до Європейського Союзу. У початковому етапі поточного року Україна та Молдова уклали угоди про асоціацію з Єврокомісією, що відкриває можливість подавати проекти для фінансування з Фонду поєднання Європи в рамках розвитку транспортної інфраструктури у межах Європейської транспортної мережі TEN-T.

У напрямку інтеграції України в Європейський Союз це рішення є стратегічним кроком, що сприятиме втіленню ініціативи «Шляхи солідарності». Ця ініціатива спрямована на забезпечення експорту української сільськогосподарської продукції та доставку гуманітарної допомоги в Україну [4].

Зокрема, до TEN-T включили нові маршрути, які ведуть до кордону з Польщею та Молдовою та були визначені пріоритетними для розвитку залізничного сполучення з ЄС із застосуванням інфраструктури колії європейського стандарту 1435 мм. Це стосується, серед інших, відрізка маршруту Львів – Рава-Руська – Люблін.

Також, в оновлену мапу внесено маршрути Одеса – Березино – Басарабська (на Кишинів та Рені, Молдова); Житомир – Вінниця – Ямпіль (на Ришикани, Молдова); Чоп – Ужгород – Самбір – Львів; Красноград – Полтава, Красноград – Харків, Красноград – Дніпро. Крім того, в оновленій мапі понизили у статусі маршрути, які ведуть до кордону з країнами агресорами.

Таким чином, приєднання нових українських маршрутів дозволить залучити фінансування ЄС, зокрема гранти Європейської комісії у

рамках інструменту CEF – Connecting Europe Facility, для реалізації інфраструктурних проєктів, спрямованих на розвиток Транс'європейської транспортної мережі на території України.

Література:

1. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua> (дата звернення: 29.01.2024).
2. Євроінтеграційний портал URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 29.01.2024).
3. European Union URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_23_6826 (дата звернення: 29.01.2024).
4. European Union, «Шляхи солідарності між Україною та ЄС». URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_uk (дата звернення: 29.01.2024).

**Antonina Bazyluk, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor**
*National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Volodymyr Gubenko, Postgraduate Student
*National Transport University
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-2>

FORMATION OF INVESTMENT STRATEGY FOR THE POST-WAR RECOVERY OF ENTERPRISE

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

До одного з найвпливовіших факторів зміцнення економіки України відноситься розвиток інвестиційної діяльності, що «забезпечує просте і розширене відтворення виробничих процесів суб'єктів господарювання, а також довгострокове вкладення капіталу в різні сфери й галузі економіки як в країні, так і поза її межами» [1, с. 4]. З огляду на те, що інвестиції формують фундаментальні основи господарської діяльності й встановлюють умови економічного розвитку кожної країни, дослідження питань стосовно проблем інвестування є одним з центральних у економічній науковій доктрині протягом довгого часу.

Колектив авторів у складі Ю. Макаренко та інших вказують, що інвестиційна стратегія підприємства підпорядковується стратегії розвитку суб'єкта господарювання й повинна відповідати як його цілям, так і напрямкам. Довгострокові цілі зазначеної стратегії передбачають чутливість останньої до економічних коливань, а також вимагають адаптивності до змін середовища підприємства. Однак, ефективна реалізація інвестиційної стратегії вимагає адаптації не тоді, коли зміни настали і підприємство відчуває їх негативний вплив або помічає втрачені вигоди та прибутки, а тоді, коли вони тільки очікуються [2].

Інвестиційна стратегія за своєю суттю орієнтована на довгострокову перспективу. Вона передбачає прийняття рішень, які впливатимуть на підприємство протягом тривалого періоду. Вказане контрастує з короткостроковою тактикою і підкреслює важливість сталого зростання та стабільності.

Під час формування інвестиційної стратегії, в тому числі в процесі повоєнного відновлення, потрібно вирішити ряд завдань, що наведені на рис. 1.

Рис. 1. Завдання, що вирішуються під час формування інвестиційної стратегії

Джерело: [3, с. 181]

Формування інвестиційної стратегії в контексті післявоєнного відновлення підприємства передбачає ретельне врахування різних факторів і доступних механізмів фінансування. Першочерговим завданням є відновлення пошкодженої інфраструктури, відродження промисловості та стимулювання економічного зростання. При цьому треба орієнтуватися виключно на ресурсозберігаючі, циркулярні технології, з використанням штучного інтелекту, цифровізації виробничих процесів, тощо. Для досягнення цієї мети можна зробити наступні кроки:

1) оцінка збитків – необхідно провести ретельну оцінку збитків, завданих під час війни задля того, щоб визначити критичні сфери, які потребують негайної уваги. Сюди входить оцінка збитків, завданих фізичним активам, таким як заводи, дороги, мости та житлові будинки,

а також нематеріальні втрати, як-от порушені ланцюги поставок і переміщення робочої сили;

2) визначення пріоритетності проектів – на основі результатів оцінки пріоритет слід надавати проектам, які мають найбільший потенціал для створення позитивного соціально-економічного впливу та сприяння довгостроковому сталому розвитку. Це можуть бути найважливіші інфраструктурні проекти, ініціативи з відродження промисловості та програми відновлення громад;

3) механізми фінансування – для фінансування післявоєнної відбудови може бути використано декілька механізмів фінансування. Деякі популярні варіанти включають державно-приватне партнерство (ДПП), соціальне інвестування, краудфіндинг, самофінансування, кредитне інвестування, а також різні форми змішаного фінансування. Кожен з варіантів має свої унікальні переваги та виклики, тому дуже важливо ретельно оцінити, які з них найкраще відповідають конкретним потребам та обставинам підприємства;

4) управління ризиками: інвестиції у післявоєнне відновлення часто мають зв'язок з деякими ризиками, зокрема достатністю джерел фінансування, наявністю кваліфікованих кадрів для реалізації інвестиційних проектів, фізичного обмеження доступу до ресурсів через пошкодження і виведення з ладу родовищ корисних копалин, зміни звичних ланцюгів постачання, втрати конкурентних позицій в новому євроінтеграційному середовищі та інш. Впровадження ефективних стратегій управління ризиками має важливе значення задля пом'якшення вказаних ризиків, а також забезпечення успішного виконання планів відновлення;

5) налагодження комунікаційних зв'язків, заснованих на співпраці і партнерських стосунках між державними установами, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями, приватним бізнесом та численними інвесторами, що дозволить максимально залучити всі джерела фінансування: державного і корпоративного секторів та самофінансування, і призвести до більш ефективного розподілу ресурсів і кращої координації зусиль з відновлення. Сприяючи співпраці та комунікації між зацікавленими сторонами, підприємство може максимізувати свої шанси на успішне післявоєнне відновлення.

Таким чином, формування інвестиційної стратегії підприємства, зокрема в повоєнний період – це складний процес, який вимагає цілісного розуміння внутрішніх і зовнішніх факторів формування бізнес-середовища, проблем і завдань економічного розвитку та прогресивних методів їх реалізації, можливих джерел залучення інвестиційних ресурсів і способів їх ефективного використання з урахуванням характерних для повоєнного періоду ризиків, підкреслює

важливість сталого зростання та стабільності. Здатність орієнтуватися в зазначених основних аспектах гарантує, що стратегія не лише сприяє досягненню нагальних цілей, але й позиціонує підприємство для довгострокового успіху в бізнес-середовищі, що змінюється на постійній основі.

Література:

1. Кайдаш О. В. Сутність категорії «інвестиції» the essence of the category «investments». *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 2 (19). С. 3–9.
2. Strategic Investment Management and Formation of Investment Strategy of the Enterprise / by Y. Makarenko, H. Oles, S. Kudlaienko, Y. V. Roschyna, V. I. Vernadsky, L. Rudych, I. Suray. *Academy of Strategic Management Journal*. Research Article: 2019. Vol. 18 Issue 1. URL: <https://www.ab-academies.org/articles/strategic-investment-management-and-formation-of-investment-strategy-of-the-enterprise-8785.html> (дата звернення: 17.01.2024).
3. Полозова Т. В., Кравченко М. В. Теоретичні аспекти формування інвестиційної стратегії підприємства. Сучасні економічні стратегії: інновації, безпека та сталий розвиток: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової, д.е.н., проф. І. В. Колупасової, к.е.н., доц. О. В. Мурзабулатової. Харків : ХНУРЕ, 2021. С. 178–183.
4. Qian N. Post-War Reconstruction Is a Good Investment. *Insight*. 28.11.2022. URL: <https://insight.kellogg.northwestern.edu/article/post-war-reconstruction-good-investment> (дата звернення: 13.01.2024).

Tymur Biriukov, PhD Student
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Liudmyla Bukharina, Doctor of Economic Sciences, Professor
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-3>

**ANALYSIS OF EFFICIENCY OF ENVIRONMENTAL TAX MAIN
FUNCTIONS PERFORMING IN UKRAINE
WITH THE PURPOSE OF ENVIRONMENTAL
AND ECONOMIC STATE SECURITY ENSURING**

**АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Сучасний стан розвитку економіки України та більшості її регіонів характеризується домінантною роллю ресурсоемних виробництв та високим рівнем антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, що становить серйозну внутрішню загрозу еколого-економічній безпеці держави. Вже багато років поспіль українська національна та регіональна екологічна політика характеризується недосконалістю методів впливу на стимулювання раціонального природокористування та нехтуванням принципами сталого розвитку, що в результаті призвело до нестачі фінансових джерел для підтримання природоохоронної діяльності держави. Одним із найдієвіших економічних інструментів екологічної політики, який стимулює суб'єкти господарської діяльності до скорочення обсягів викидів, скидів та розміщення відходів, а також до модернізації господарської діяльності з метою впровадження природозберігаючих технологій, є екологічне оподаткування.

Екологічний податок являє собою обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів різних викидів, скидів, розміщення відходів у довкіллі [1]. Екоподаткам притаманні такі ж самі функції, що й іншим видам податків, проте найбільш значущою є регулююча функція, адже основна мета екологічного оподаткування полягає у стимулюванні підприємств до використання екологічних технологій (рис. 1).

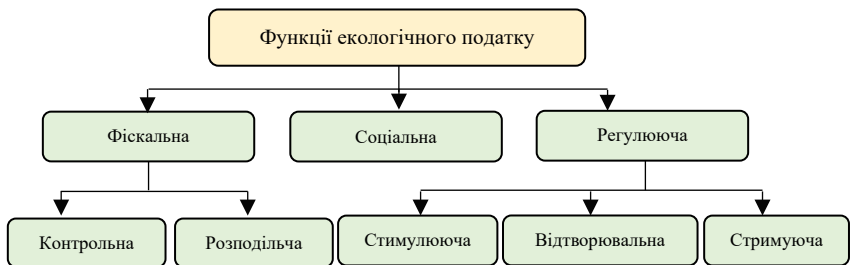

Рис. 1. Функції екологічного податку [2]

Фіскальна функція екоподатку полягає у забезпеченні наповнення й збільшення доходів бюджетів різних рівнів за рахунок оподаткування діяльності підприємств-забруднювачів. В структурі податкових надходжень до Зведеного бюджету України екологічний податок займає зовсім незначну частину – тільки 0,41% (рис. 2).

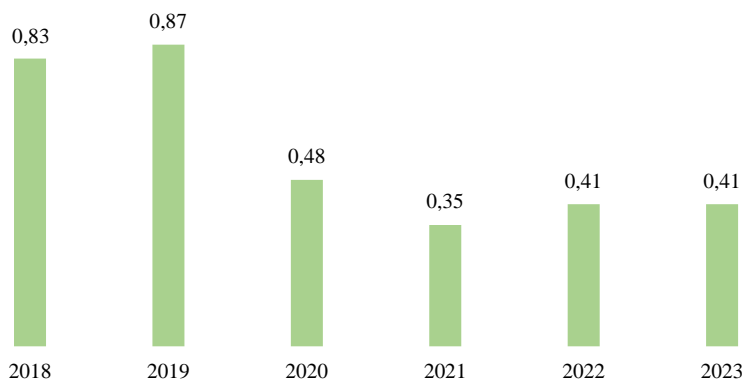

Рис. 2. Динаміка питомої ваги екологічного податку у структурі Зведеного бюджету України за 2018–2022 рік, % [3]

У структурі доходів Державного бюджету України питома вага екоподатку за останні п'ять років коливається від 0,8% до 0,4%, а у сукупних доходах місцевих бюджетів – від 0,4% до 2,33%. Серед усіх регіонів України останніми роками найбільшу частку у доходах зведеного бюджету займає Дніпропетровська (15,8%), Донецька (14,5%), Львівська (13,3%), Запорізька (8%) та Полтавська області (4,8%), а рекордний обсяг надходжень до державного бюджету перераховується підприємствами міста Київ (33,5%). З огляду на мізерну частку обсягів надходжень екологічного податку від загального

обсягу оподаткування, фіскальна функція екоподатку залишається незначною та реалізується тільки для регіонів із найбільшою кількістю підприємств-забруднювачів довкілля та відповідно найбільшими обсягами надходжень податку.

Регулююча функція екоподатку полягає у забезпеченні можливості з боку держави стимулювати чи дестимулювати окремі сфери діяльності, зокрема рівень техногенне навантаження. Ефективність стимулюючої підфункції екологічного податку можна визначити, проаналізувавши фінансові показники репрезентативної вибірки найбільших підприємств-забруднювачів (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансові показники найбільших підприємств-платників екологічного податку у 2021 році

Платник екоподатку	Дохід, грн	Прибуток, грн	Екологічний податок до доходу, %	Екологічний податок до прибутку, %
ДП «НАЕК «Енергоатом»	83 118 205 000	15 396 374 000	1,2	6,7
АТ «ДТЕК Західенерго»	20 151 418 000	5 780 610 000	3,4	11,9
ПАТ «Центренерго»	12 558 504 000	976 584 000	4	51,8
АТ «ДТЕК Дніпроенерго»	14 332 181 000	-23 820 000	2,7	1 652
ТОВ «ДТЕК Східенерго»	13 286 848 000	48 710 000	2,8	765,5
ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг»	109 303 155 000	25 282 951 000	0,3	1,3
ПРАТ «ММК Ім. Ілліча»	146 398 329 000	16 368 471 000	0,2	1,4
ПРАТ «Полтавський Гзк»	44 243 547 000	15 519 034 000	0,3	0,9
ПРАТ «ІНГЗК»	40 723 708 000	20 579 681 000	0,2	0,5

Джерело: складено за [4]

Екологічний податок, що включається до собівартості, по відношенню до доходу досліджуваних підприємств, незначний та становить від 0,2% до 4% (табл. 1). З огляду на незначну частку екоподатку від річного доходу мінімізація екологічного податку до сплати не є стимулом для суб'єктів господарювання до проведення

модернізації. Так підприємствам вигідніше сплачувати податок за забруднення довкілля ніж запроваджувати маловідходні і безвідходні, ресурсо- і енергозберігаючі технології виробництва. В цілому реалізація регулюючої функції екоподатку значно обмежена відсутністю стимулів, передусім через незначні розміри його ставок, тому фінансова мотивація підприємств-забруднювачів до мінімізації негативного впливу на довкілля залишається недостатньою.

Особливість податкового еколого-економічного інструментарію полягає в тому, що зібрані таким способом кошти надходять на бюджетні рахунки відповідного рівня та використовуються як джерело фінансування заходів спрямованих на вирішення екологічних проблем та компенсацію шкоди нанесеної навколишньому природному середовищу. Так підфункцією екологічного податку є відтворювальна, яка призначена для акумуляції коштів на відновлення використовуваних ресурсів. Більша частка екологічного податку – 55% зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів, а 45% – до загального фонду Державного бюджету, а отже не спрямовується на природоохоронні заходи. Тільки 25% екологічного податку надходить до бюджетів місцевого самоврядування [5]. Проте такий розподіл варто переглянути, адже саме міста, села та селища несуть найбільше екологічне навантаження, а згідно з принципом децентралізації – субсидіарності – саме базовий рівень місцевого самоврядування найближчий до громадян в питаннях екологічної безпеки, а органи місцевого самоврядування показують значно кращі показники ефективності використання надходжень екологічного податку. Надходження від екологічного податку в 1,4 рази менші, ніж видатки на природоохоронні заходи з державного бюджету [6]. А отже обсяги надходжень від екологічного оподаткування залишаються недостатніми для фінансування необхідних природоохоронних заходів. У той час, у країнах ЄС екологічний податок ефективно виконує як фіскальну, так і компенсаційну функцію, передусім завдяки високим ставкам податку, що спрямовані на те, щоб підприємствам-забруднювачам було вигідніше запроваджувати маловідходні і безвідходні ресурсо- і енергозберігаючі технології виробництва, а не сплачувати податок за забруднення довкілля. Таким чином збільшення ставок екологічного податку в Україні має призвести до підвищення ефективності основних функцій екоподатку та покращення стану довкілля за умови використання зібраних таким способом коштів як джерела фінансування природоохоронних заходів та стимулювання забруднювачів мінімізувати податкове навантаження за рахунок модернізації виробництва.

Література:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 06.10.2022 р. № 2654-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/>
2. Податкова система та шляхи її реформування (2001). Функції, які виконують податки. Бібліотека економіста: веб-сайт. URL: <https://library.if.ua/book/24/1736.html>
3. Офіційний державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget: веб сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=6&year=2022&budgetType=NATIONAL>
4. Онлайн видання «ECOBUSINESS». Екологія підприємства». Роль та завдання екологічного податку. URL: <https://ecolog-ua.com/news/rol-ta-zavdannya-ekologichnogopodatku>
5. Податковий кодекс України: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 12. Ст. 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n2075>
6. Офіційний державний веб-портал бюджету для громадян «Open budget». Структура бюджету за видатками. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=NATIONAL>

Tetiana Bitkova, PhD, Associate Professor
V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

Kyrylo Manakhov, PhD Student
V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-4>

CURRENT STATE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES USE. EFFICIENCY ANALYSIS BASED ON SYSTEM DYNAMICS CONCEPT

1. The need for widespread use of renewable energy sources (RES) – wind, solar, bio, hydro, geothermal, etc. – is determined by the rapid growth in the need for electricity, which is expected to double by 2030 and quadruple by 2050 compared to 2000 [8]; by the depletion of organic fuel reserves in the foreseeable future and the current problems of their supply; the crisis state of the environment due to pollution with nitrogen and sulphur oxides, carbon dioxide, etc.

Many EU countries have announced plans to develop RES, particularly wind and solar plants (see, for example, [7]). The US and the EU have announced ambitious goals for the development of offshore wind power by 2030 – 30 GW in the US and at least 60 GW in the EU. The new EU target is to reach 60 GW by 2030 and 300 GW by 2050 [12].

2. The contribution of alternative energy to the total production of electricity in the world is almost 23%, while the lion's share falls on hydropower – 16.6% [8]. According to [10], 40% of all countries have clean power as the largest source of their total electricity generation. Among the European countries, the top ten leaders in the use of clean energy include Norway (6th place, 98.3%), Switzerland (7th place, 97.4%), Iceland (8th place, 96.2%) and Albania (10th place, 94.8%). Ukraine (5%) ranks in the bottom five for this indicator, though in terms of the rate of development of renewable energy in 2019, it was among the TOP-10 countries in the world and, in 2020 – among the top-5 European countries in terms of the rate of development of solar energy [15].

3. The top 5 countries that annually invest the most in RES include China (from 2016 to 2020 – an average of 68.6 billion euros), the United States (about 35 billion euros), Japan (from 8 to 12 billion euros), India (since 2010 year – from 5.11 to 11.9 billion euros) and Germany (8.9 billion euros) [15].

4. Ukraine has favourable natural conditions for developing wind, solar and bioenergy. According to Ukraine's updated energy strategy until 2035 [13], the share of alternative energy should be 30% of the total volume of energy produced by Ukraine, corresponding to Ukraine's obligations to the European Energy Community.

5. According to [14], at the end of 2021, the capacity of Ukraine's renewable energy sector (primarily solar and wind plants) reached 9655.9 MW, including solar installations for private households. Although RES are often economically more expensive than traditional energy sources and fuels today, it is assumed that along with the future development of technologies, the cost of energy based on RES will decrease, and their production will become more and more profitable [9].

6. The war has significantly affected the volume of electricity production by RES facilities. According to experts' estimates, as of August 2022, 30–40% of RES power plants in Ukraine's southern and southeastern regions were damaged in one way or another. Besides, in 2022, 800 MW of new wind energy capacities were to be implemented in Ukraine, but the construction of wind farms was suspended [14].

7. Assessments of the effectiveness of RES use are influenced by such factors as the size of the country's total energy market, total costs per unit of power/unit of RES generation, electric power consumption per capita, CO₂ emissions & air pollution, RES electricity generation, % of RES as of total energy production etc. [11].

8. Analysis of the possibilities of applying modelling, in particular the system dynamics methodology for displaying cause-and-effect relationships between factors/variables that determine the patterns of development of the RES market and for quantitative assessment of RES effectiveness showed that this simulation concept has long been successfully used for forecasting the development of the economy and energy as a whole (on the scale of the world, continents and separate countries), as well as taking into account environmental factors and evaluating the efficiency of investments in RES – starting from classic T. Fiddaman's model [3] up to current ones [1; 2; 4–6] etc. Over the past five years alone, more than 30 publications devoted to the development of clean energy have been published in the conference proceedings of the System Dynamics Society.

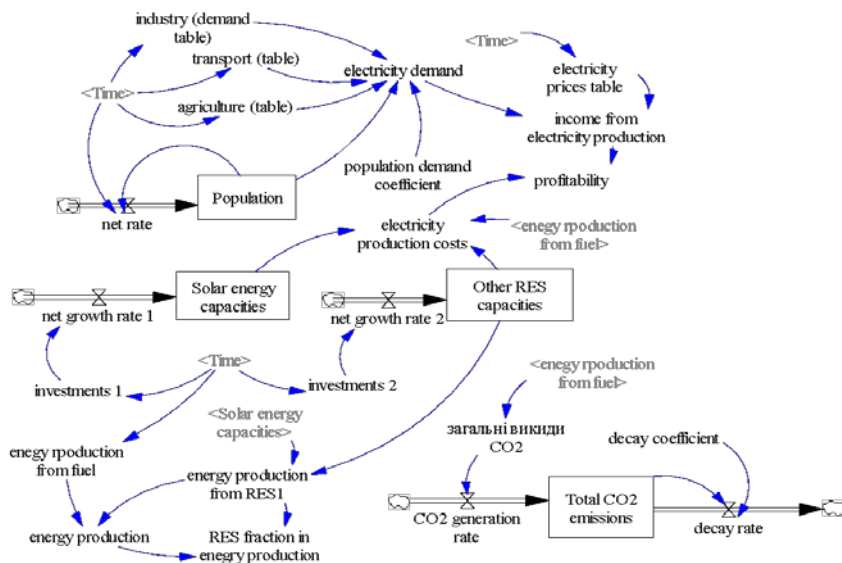

Figure 1. Base structural model

9. The analysis of reference system-dynamic models made it possible to formulate key assumptions and build a basic structural model reflecting the dynamics of economic and environmental indicators caused by the demand for electricity and the development of renewable energy sources is presented in Fig. 1. It is assumed that the growth of RES capacities is carried out at the expense of state and foreign investments. CO2 emissions are considered to be the main environmental indicator.

The direction of the further work is to deepen and expand the assumptions of the basic model to build a full-fledged system dynamic model that could be used to forecast and evaluate strategies and the effectiveness of the implementation of alternative energy policy in Ukraine, taking into account total electricity demand, costs and prices.

References:

1. Bartoszczuk P. System Dynamics Economic Model with Fossil and Renewable Energy. SD Conference proceedings. 2004. URL: <https://proceedings.systemdynamics.org/2006/proceed/papers/BARTO295.pdf>
2. Blumberg, A. et. al. Application of system dynamics for design of national energy and climate plan. SD Conference proceedings. 2020. URL: <https://proceedings.systemdynamics.org/2020/papers/P1176.pdf>
3. Fiddaman, Thomas S. Feedback Complexity in Integrated Climate-Economy Models. Sloan School of Management. MIT, Cambridge. 1997.

4. de Gooyert, V. Key Enablers and Barriers for a Climate Neutral Energy System in the Netherlands in 2050. SD Conference proceedings. 2023. URL: <https://proceedings.systemdynamics.org/2023/papers/O1123.pdf>
5. Inciguerra, A. & Tonini Fr. System Dynamics approach in Rural African context: Focus on Water-Energy-Food nexus. SD Conference proceedings. 2023. URL: <https://proceedings.systemdynamics.org/2023/papers/T1131.pdf>.
6. Loh, J.R. & Bellam Sr. Modelling Singapore's Energy Security 2050: A System Dynamics Approach. SD conference proceedings. 2023. URL: <https://proceedings.systemdynamics.org/2023/papers/T1110.pdf>
7. Optymalny miks energetyczny dla Polski do roku 2060 (model DAS). Warszawa, 2015. URL: https://www.premier.gov.pl/files/files/energymix_das_dost.pdf
8. Renewable Energy Performance Index. 2023. URL: <https://coincub.com/ranking/renewable-energy-performance-index-2023/>
9. Renewable Power Generation Costs in 2022. IRENA's study. 2022. URL: <https://www.irena.org/Publications/2023/Aug/Renewable-power-generation-costs-in-2022>
10. The ten countries that produce the world's cleanest electricity. 2023. URL: <https://www.energymonitor.ai/sectors/power/the-top-ten-cleanest-power-grids-countries/?cf-view>
11. What are the environmental impacts of renewable energy? The wilderness society. 2023. URL: <https://www.wilderness.org/news/blog/faq-what-are-environmental-impacts-renewable-energy#>
12. Демченко Я. Як війна в Україні пришвидшує перехід ЄС на відновлювані джерела енергії. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/12/686934/>
13. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. URL: <https://de.com.ua/uploads/0/1703-EnergyStratagy2030.pdf>
14. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Розумков центр. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny>
15. Топ-5 країн, які вкладають у ВДЕ більше всіх. URL: <https://cern.com.ua/2018/09/29/top-5-krayin-yaki-vkladayut-u-vde-bilshe-vsih/>

**Larysa Bogush, Candidate of Economic Sciences,
Senior Research Scientist**
*Institute for Demography and Problems of Life Quality
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-5>

UNDECLARED WORK IN UKRAINE: IDENTIFICATION FEATURES, REGULATION PRIORITIES

The State Labour Service of Ukraine interprets undeclared work as a legal paid activity that is not registered fully or partially in accordance with the law requirements [1]; national and foreign experts use the terms of informal, unofficial, unregistered, shadow, hidden employment as synonyms for such activity [2–4]. According to the State Statistics Service estimates, as of 2021, there were about 3,061,600 informally employed in Ukraine [1]. The share of such workers ranged from 46.3% in agriculture, forestry, fisheries, 17.1% in construction, 15.2% in wholesale, retail trade, vehicle repair to 5.7% in industry, 4.3% in transport, warehousing, postal and courier activities, 2.2% in temporary accommodation, catering activities.

The quality of the State Statistics Service's obtained results, which summarized the social survey data according to the methodological developments of the EU and ILO [2; 4], raises certain doubts about their reliability in the context of assessing the real scale of the undeclared work spread in Ukraine in a number of service sectors with a predominantly seasonal technological cycles, as well as in branches for producing, collecting and primary processing of plant and animal products. The basis for such conclusion is the role of undeclared work in the practice of businesses management and competitiveness stimulation in the countries with industrial and neo-industrial economies, which has been developed almost since the middle of the 20th century.

A declaration mechanism consolidates the tasks of tracking and maintaining compliance between results of activities, permits and licenses obtained for them, and personnel remuneration. Since the middle of the 20th century at least, in the countries with market and transition economies all over the world the business environment requests for increasing the economic entities' competitiveness, maximizing the production profitability through, among other measures, reducing expenses for hiring, ensuring the personnel proper qualification and remuneration, providing compliance with applicable production and extra-production standards of working life. This phenomenon has been manifesting in certain trends, such as:

- the spread of non-standard (including informal) employment on the basis of split labour relations, mediated by a range of employment and recruitment agencies, which actually and quite often perform an employer's formal functions, thus relieving entrepreneurs from a number of responsibilities and expenses for staffing, organizing labour process, providing personnel social protection;

- corporatization and shareholding of enterprises, parts of their production cycles and subdivisions (primarily, relevant logistical, administrative, accounting and auditing, other service components) in networks of technologically connected smaller business entities (in particular, those that are founded as an individual entrepreneurship), which may have national and transnational scales;

- formation, legalization, spread of tariff-free remuneration systems based on corporate professional and qualification standards of compliance with job positions and workload (in particular, duration, periodicity of rewarded work, compensation for downtime and losses due to an employer or employee fault, technological cycle's features or force majeure);

- social and corporate recognition of informal education and legally paid informal employment, including part-time co-employment.

Taking this trends into account, the undeclared work concept is broader than those one used by the State Labour Service of Ukraine, covering legalized (both official and manipulative), as well as purely shadowy mechanisms of its emergence and functioning. The expediency of distinguishing institutionalized and manipulative mechanisms of undeclared work, their formal and illegal foundations is also confirmed by the classification of the undeclared work main forms, used by the SLS [1].

The study of legislation and business practices in Ukraine and the countries with developed market and transition economies all over the world confirms, for example, the legalized possibility for conducting undeclared activities by members of personal auxiliary peasant farms in the sphere of the range of services of ecologically oriented tourism and, in particular, its rural green subspecies, as well as in collection, primary processing, sales of wild products of forestry and fisheries, traditional medicine, beekeeping, national culture, etc. The permission to provide specialized and related recreational services on the base of the potential of personal peasant farms and their location places without mandatory declaration of the entire amount of work and income according to the spectrum of branches of their obtaining had actually formed the ecologically oriented tourist sphere, which has been popular in the European Union and Ukraine for quite a long time (at least since the mid-90s of the 20th century).

A functional and increasingly widespread formal mechanism of labour non-declaration in the spectrum of economic sectors is tariff-free wage

systems. Such practice is still in a corporate use mostly, basing on: subjective entrepreneurial standards of compliance between education, qualifications and competences, scope of job duties; mechanisms' unsatisfactory efficiency of their combining and tracking in accordance with the state standards of education and wages; lack of sufficiently legitimate mechanisms for social recognition of informally obtained education and qualifications (including within the vocational training at work).

In the conditions of the problems of the State Labour Service of Ukraine's functioning, which have been manifesting in non-systematic performance of its inspection powers, on the one hand, as well as the significant spread of the non-standard labour relations practice (with mediation of the employer's functions, outsourcing contingents of auxiliary, service and part of specialized personnel at various enterprises), on the other hand, tariff-free remuneration systems stimulate numerous manipulations in the field of labour declaration and decent wages.

The source of problems with the spread of wage systems, formed on assessments of the performed work complexity and employees' qualifications, in the national economy should be recognized as the vagueness of their legislative regulation. Despite the important advantages of the hourly wage system provided by the possibility of setting standardized tasks for employees, justifying differentiation of labour remuneration, increasing a potential and improving a mechanism of bonus fund distribution, a further arise in a popularity of this wages form among employers contains a number of threats to the employed social protection level. First of all, it concerns the requirement to provide minimum state guarantees, for which it is necessary that the hourly tariff rate would not less than the hourly minimum wage approved by the state authorities, since the hourly minimum wage currently is considered as a sufficient guarantee for an employee remuneration. If an employee with an hourly tariff rate has completed the monthly work rate, and the accrued salary amount is less than the minimum monthly salary, then no additional payment would make to him. Therefore, the current fiscal regulations indirectly provoke employers, who are using the hourly wage system, to save the remuneration fund at an employee's expense.

Among the priorities for preventing undeclared work in Ukraine, raising the level of the population labour income, in particular, it should be noted:

- the promotion of wages share's consistent growth in the structure of production costs due to: fiscal stimulating and preferences granting to employers and enterprises, which implement such measures, regarding participation in public procurement, projects within the framework of a partnership of the state and the private sector (including on a concession basis), tender procedures for privatization and re-privatization of a range of economic assets; implementing state programs for lobbying the interests of a

socially responsible national producer on foreign markets of goods and services;

– strengthening of a cross-control over the obligations' fulfilment to pay the minimum wage within the framework of tariff-free and hourly wage systems by the efforts of permanent and temporary commissions of the Cabinet of Ministers, national and regional fiscal structures and labour inspectorates;

– implementation of a well-founded methodology for harmonizing the minimum wage, the subsistence minimum, and the rest of the basic social standards attached to them in the directions of the welfare state's fundamental principles fulfilling (creating conditions for: ensuring a decent life for workers and their families by the employed themselves; increasing the effectiveness of mechanisms for social inclusion and marginalization prevention; equalizing an individual's starting conditions for joining the labour market and realizing his own potential), as well as strengthening the competitive potential of the national economy's diversification.

References:

1. State Labour Service of Ukraine (no data) *Nezadeklarovana pratsya v Ukraini – pohano dlya vsikh* [Undeclared work in Ukraine is bad for all]. Available at: <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatosti/nezadeklarovana-pratsia-v-ukraini-pohano-dlia-vsikh/> (accessed 1 Feb. 2024). (in Ukrainian)

2. EU – ILO (2018) *Nezadeklarovana pratsya v Ukraini: karakter, masshtaby ta shlyakhy yiyi podolannya* [Undeclared work in Ukraine: nature, scope and ways of its overcoming]. 89 p. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/projectdocumentation/wcms_630069.pdf (accessed 1 Feb. 2024). (in Ukrainian)

3. Shevchuk I. V. (2016) *Tin'ova ekonomika yak zahroza bezpetsi Ukrainy v ekonomichnyy sferi* [The shadow economy as a threat to Ukraine's security in the economic sphere]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, no. 12. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1176> (accessed 1 Feb. 2024). (in Ukrainian)

4. ILO (2021) *Natsional'nyy plan spil'nykh diy shchodo znyzhennya rivnya nezadeklarovanoyi pratsi na 2021 rik* [National plan of joint actions to reduce the undeclared work level for 2021]. Available at: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/declared-work-ukraine/WCMS_804004/lang--uk/index.htm (accessed 1 Feb. 2024). (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-6>

CULTURAL SERVICES IN ECONOMIC CONCEPTS

КУЛЬТУРНІ ПОСЛУГИ В ЕКОНОМІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ

Терціаризація, тобто зростання частки послуг в структурі світової економіки, значно прискорилась в останні десятиліття, а період пандемії COVID-19 продемонстрував сталість та інклюзивність культурно-креативних індустрій. Враховуючи широкомасштабну війну в Україні, питання пов'язані зі сферою культури набувають особливої актуальності, адже згідно досліджень культурні практики є важливою складовою подолання психологічних та соціальних травм, отриманих внаслідок війни [1].

За визначення Закону України «Про культур»: «культурна послуга – дії фізичних та/або юридичних осіб, які провадять культурну діяльність, спрямовані на задоволення культурних, інтелектуальних потреб людини, забезпечення творчого, духовного розвитку особистості, що мають визначену вартість та споживаються в процесі надання (виконання) цих дій» [5, ст. 1, пункт 6¹]. У визначені із закону привертає увагу словосполучення «провадять культурну діяльність», що є основою для розуміння економічної сутності культурних послуг, тож згідно з тим же законом, стаття 1, пункт 4: «культурна діяльність – творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян» [5]. Таке розуміння культурних послуг та культурної діяльності загалом в цілому відповідає нормативним актам Європейського Союзу, документам UNCTAD та UNESCO, які стосуються креативної економіки та культурно-креативних індустрій. Втім, із наведеного в законі визначення не можливо зрозуміти економічну сутність процесу надання послуг у сфері культури, тому дослідження сфери культурних послуг, як елементу креативної економіки необхідно проводити застосовуючи холистичний підхід, синтезуючи теоретико-методологічні інструменти розроблені у межах різних дисциплін та підходів.

З точки зору економічних концепцій, вважається за доцільне розглянути сферу культурних послуг крізь призму таких категорій як «благо», «актив» та «середовище».

Розглядаючи культурну сферу як на джерело благ, Кічурчак М. зазначає: «Сфера культурних послуг частково відноситься до суспільних благ, оскільки деякі з них є загальнодоступними та безкоштовними (наприклад послуги дитячо-юнацьких мистецьких освітніх закладів, послуги бібліотек, тощо), бо сприяють в економічній системі поліпшенню якісних параметрів людського розвитку, формуванню національної свідомості та патріотичних почувань, кращому ознайомленню з культурним надбанням» [3, с. 254].

Серед доступних класифікацій суспільних благ, на нашу думку, важливою є ранжування за нагальністю задоволення, що поділяє суспільні блага на першочергові та другорядні. На національному рівні про пріоритетність того чи іншого суспільного блага можуть свідчити пропорції та темпи зростання видатків із бюджету на ту чи іншу галузь. До війни сфера культури та культурних послуг тривалий час фінансувались за залишковим принципом, що свідчить про другорядність цієї царини для держави, попри декларовану важливість. В пост-воєнному відновленні ситуація повинна змінитись кардинально, оскільки сфера культурних послуг є важливим чинником відновлення життя на повоєнних територіях і має значний мультиплікативний ефект, сприяючи загальному соціально-економічному зростанню. В той же час визнання культурних послуг суспільним благом впливає на управління цією сферою на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Ще однією концепцією, в межах якої необхідно розглядати сферу культурних послуг, є культурний капітал. Раніше цю категорію розглядали виключно як соціологічну, втім Д. Тросбі запропонував економічне трактування для цієї категорії. Економічний погляд на культурний капітал передбачає його як ще одну форму капіталу на противагу фізичному, людському та природному, як актив, який втілює, зберігає або створює культурну цінність на додаток до будь-якої економічної цінності, яку він може мати [2]. Матеріальна і нематеріальна форми культурного капіталу існують як капітальний фонд, якому в даний момент часу можна призначити вартість активу як з економічної, так і з культурної точки зору.

Наостанок, необхідно говорити про культуру, а отже і культурні послуги, як елементи середовища в якому формуються та функціонують як люди, так і підприємства. В цьому контексті до розгляду пропонується категорія «культурний ландшафт», що переважно розглядається як поняття з екології або культурології. Втім, як пише український дослідник Лозинський Р., культурні ландшафти через

особливе поєднання природних та створених людиною елементів мають цінності у різних сферах. Так, з точки зору економіки культурний ландшафт формує позитивний довготривалий ефект через розвиток відповідального туризму та малого фермерства і виробництво органічної місцевої продукції [4].

Підсумовуючи розглянуті концепції, що стосуються культурних послуг як елементу економіки, зазначимо, що сферу культурних послуг потрібно розглядати як таку економічну діяльність, що є елементом креативної економіки, задовольняє культурні потреби населення, використовуючи матеріальні та нематеріальні культурні активи та функціонуючи у певному культурному середовищі, яке відповідно формує запити (потреби) та наявні ресурси для їх задоволення.

Література:

1. Naidu-Silverman, E. The contribution of art and culture in peace and reconciliation processes in Asia. A literature review and case studies from Pakistan, Nepal, Myanmar, Indonesia, Afghanistan, Sri Lanka and Bangladesh. Denmark: Centre for Culture and Development. (2015)
2. Throsby, D. Cultural Capital. *Journal of Cultural Economics* 23, 3–12 (1999). DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1007543313370>
3. Кічурчак, М. В. (2016). Відтворення суспільних благ в економічній системі України: концептуальні засади теорії та практики: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка.
4. Лозинський, Р. (2021). Культурні ландшафти як основа розвитку сільських територіальних громад. URL: <https://uccs.org.ua/novyny/kulturni-landshafty-iak-osnova-rozvytku-silskykh-terytorialnykh-hromad/>
5. Про культуру. Закон України, № 2778-VI. Україна. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-7>

EVALUATION OF INVESTMENT RISK FACTORS

The dynamic nature of the global economy necessitates a comprehensive understanding of the uncertainties inherent in the investment process. This paper aims to analyse various factors contributing to uncertainty in investment decisions. By examining the multifaceted aspects of uncertainty, we seek to provide insights into developing effective strategies for risk management and decision-making in investment activities.

In the contemporary economic environment, investments play a pivotal role in stimulating the development and growth of businesses and economies as a whole. However, the investment process is accompanied by a range of uncertainty factors that can influence the effectiveness and risk of investment decisions. These factors can be diverse, encompassing economic, political, socio-cultural, technological, and other aspects that impact the decision-making process regarding investments. Analysing the factors of uncertainty in the investment process becomes a crucial prerequisite for achieving successful outcomes and mitigating risks associated with investments. This study examines the fundamental aspects of uncertainty in the context of investments, identifying key factors that influence this process. Within the investment process, there exists a series of uncertainty factors that can impact the performance and risk of investment decisions. It is crucial to conduct an analysis of these aspects to understand their influence and develop corresponding strategies for risk management. Several key factors contributing to uncertainty in the investment process include:

1. **Economic Uncertainty:** Changes in economic conditions, such as fluctuations in currency exchange rates, shifts in inflation levels, or changes in interest rates, can introduce uncertainty for investment projects. It is important to consider these factors and analyse their potential impact on the financial outcomes of the project.

2. **Political Uncertainty:** Changes in the political environment, including legislative alterations or political instability, can affect the conditions of investment and the operation of businesses. Analysing political risks helps in understanding potential consequences and developing strategies to manage these risks effectively.

3. **Technological Uncertainty:** Rapid technological progress and the emergence of new innovations can create uncertainty for investment projects.

Analysing technological risks allows for the assessment of potential benefits and losses from adopting new technologies and developing strategies to manage these risks.

Taking into account these uncertainty factors, investors and managers should focus on conducting thorough analysis, risk assessment, and the development of strategies for their management. This contributes to risk reduction and increases the likelihood of success in the investment process.

A central component of any business activity is achieving expected economic benefits and enhancing economic potential through the implementation of investment projects. Every decision to undertake an investment is based on an assessment of the financial condition, as well as the justification for inclusion in investment activities and the determination of the extent and sources of funding. Informational foundations, such as an investment project or the results of project expertise, are utilized to make decisions regarding the inclusion of a project in the investment portfolio, commencement of its implementation, and ongoing monitoring of the implementation process. Investment analysis is an essential component of investment management.

Investment analysis comprises a set of methods and practical approaches used for the development, justification, and evaluation of the profitability of investment projects. It plays a crucial role in the process of making effective decisions by investors.

The methods and techniques of investment analysis are employed for an in-depth examination of phenomena and processes in the investment sphere, leading to the formulation of recommendations. This process integrates procedures and methods aimed at proposing alternative solutions to project planning and investment tasks, identifying the level of uncertainty for each, and comparing them based on various efficiency criteria.

Investment analysis is a dynamic process occurring on two planes – temporal and substantive. In the temporal plane, activities are undertaken to foster the development of investment projects from the inception of an idea to their completion. On the substantive plane, the analysis and development of investment decisions occur in various aspects. Key aspects of investment analysis include:

1. **Economic Environment:** Assessing the economic state and trends influencing the investment project.
2. **Definition of Investment Goals and Objectives:** Clearly formulating the purpose and objectives of the investment project.
3. **Investor Plans:** Developing marketing, production, financial, and organizational plans for the investment project.
4. **Technical Project Base:** Evaluating the availability and condition of technical resources for project implementation.

5. **Social Significance:** Considering the project's impact on society and the social sphere.

6. **Environmental Safety:** Assessing the project's impact on the natural environment and compliance with ecological norms.

7. **Financial Stability:** Analyzing the financial stability of the project and its fundraising capabilities.

8. **Project Management:** Organizing effective management of the investment project.

9. **Risk Factors:** Analyzing investment risk and developing strategies for risk management.

10. **Performance Indicators:** Defining key indicators characterizing the project's efficiency.

11. **Evaluation of Participants and Project Managers:** Analyzing the competencies and experience of participants and project leadership.

Investment analysis assists investors in making informed and advantageous decisions, contributing to the increased efficiency of investment management and the avoidance of unprofitable projects.

All the aforementioned aspects must be carefully examined and developed during the preparation of an investment project. They should be taken into account during project analysis and decision-making regarding investment, as well as professionally monitored throughout the entire project implementation process, regardless of whether it concludes successfully or leads to its termination.

Achieving tangible results in the field of investments is the main goal of investment analysis. However, investment analysis faces the challenge associated with uncertainty, leading to risks. Risk is a critical concept arising in any human activity. It is uncertain, multifaceted, and complex.

For a better understanding of this concept, let's consider its formation. Certainty is a situation where all necessary data for calculations are known. Uncertainty (or incompleteness) is a situation that can lead to ambiguous results and becomes a source of risk. In financial operations, another aspect arises under conditions of uncertainty – riskiness. Uncertainty denotes the incompleteness and inaccuracy of information regarding the internal and external conditions of project implementation, which may lead to unexpected events with unknown characteristics. The concept of risk can be defined in various ways in economic literature: 1. Risk is the possibility of an undesirable event occurring [1]. 2. Risk is the possibility of an undesirable event happening [2]. 3. Risk is the danger of a possible probability of resource loss or failure to achieve income compared to the forecasted scenario [3]. 4. Risk is the possibility of resource loss or failure to achieve income compared to the anticipated scenario [4]. 5. Risk is the possibility of an undesirable event occurring, associated with various types of losses [5].

All these aspects of investment risk demand careful forecasting and analysis of the conditions and environment in which investment activities take place. Clear investment analysis helps mitigate risk and make better investment decisions.

Consequently, through the examination of uncertainty factors in the investment process, it has been identified that risk is an integral component of investment activities. Risks are associated with the possibility of undesirable events and losses arising from uncertainty in economic, financial, political, and other factors. For successful investment management, it is crucial to conduct a detailed analysis of these factors and develop appropriate strategies for risk management. Investment analysis assists investors in making informed decisions and reducing potential losses, contributing to the enhanced efficiency of investment activities.

References:

1. Мойсєєнко І. П. Інвестування. Київ : Знання, 2006. 490 с.
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
3. Череп А. В. Інвестознавство Київ : Кондор, 2006. 398 с.
4. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент. Київ : МАУП, 2006. 312 с.
5. Bierman H., Smidt S. The Capital Budgeting Decision: Economic Analysis of Investment Projects. Routledge, 2007. 402 p.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-8>

**STATE REGULATION OF INNOVATION ENSURING
FOR SUSTAINABLE ENTERPRISE DEVELOPMENT**

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ**

Державне регулювання інноваційної діяльності для забезпечення сталого розвитку підприємств є необхідною умовою та засобом розробки та реалізації заходів для досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), визначеними ООН. З одного боку, уряд має створити необхідні умови для розкриття інноваційного потенціалу бізнесу як рушійної сили економічного зростання. З іншого боку, сталий розвиток вимагає посилення соціальної та екологічної відповідальності підприємств, що потребує стимулювання з боку держави. Тому держава має здійснювати регулювання інноваційної діяльності в цих напрямках – шляхом збалансованої системи податкових, фінансових, законодавчих інструментів.

По-перше, держава має розробити комплексну інноваційну стратегію та визначити пріоритетні сфери для технологічної модернізації. Це дозволить зосередити ресурси на проривних напрямках, що дадуть «найбільший важіль» для економіки.

По-друге, вагомим є стимулювання інновацій через податкові пільги та пряму фінансову підтримку перспективних проектів у рамках державно-приватного партнерства. Держава може взяти на себе частину ризиків венчурного інвестування.

По-третє, критично важливим є розвиток інноваційної інфраструктури: технопарків, бізнес-інкубаторів, цифрових хабів, що можуть стати каталізатором для генерації та комерціалізації нових ідей.

Отже, активна роль держави необхідна як на стратегічному рівні, так і у формі безпосередньої фінансової та інфраструктурної підтримки інноваційного процесу на рівні підприємств. Це забезпечить швидку дифузю нових технологій в економіці та перехід країни до моделі сталого інноваційного зростання. Серед основних напрямків державного регулювання слід виділити формування законодавчого поля

для екологізації інноваційного процесу на підприємствах; запровадження податкових стимулів для «зелених» НДДКР; компенсацію процентних ставок за кредитами на реалізацію еко-проектів; пільгове кредитування розробок у сфері альтернативної енергетики чи ресурсозбереження; державне замовлення на створення соціальних і екологічних інновацій; субсидування впровадження «зелених» технологій на виробництвах тощо.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють сталий розвиток підприємств в Україні, є:

- Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», що визначає основні принципи та пріоритети державної політики сталого розвитку, пов'язані з екологічними проблемами;

- Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», що містить окремий розділ щодо регулювання сфери сталого розвитку та відповідального ведення бізнесу;

- Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», що визначає національні цілі та індикатори для досягнення сталого розвитку країни в різних сферах діяльності;

- Національна економічна стратегія на період до 2030 року, що містить принципи сталого розвитку як складову довгострокового економічного розвитку України.

Регулювання інноваційного забезпечення сталого розвитку підприємств в Україні здійснюється на основі наступних нормативно-правових актів:

- Закон України «Про інноваційну діяльність», що визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності;

- Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», що встановлює пріоритетні напрямки інноваційної діяльності держави;

- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що визначає правові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

- Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», що регламентує відносини у сфері трансферу технологій.

Наведені закони регулюють інноваційну діяльність в Україні, проте не враховують важливість забезпечення досягнення цілей сталого розвитку. 30 вересня 2019 року був виданий Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від

№ 722/2019, якій на теперішній час є основним правовим документом, що визначає діяльність в цієї сфері [1]. Проте визначення ЦСР на державному рівні не означає наявність ефективного механізму їх досягнення та документу, що його регламентує. 7 серпня 2018 року групою депутатів Верховної ради було подано Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» № 9015 [3], що містить стратегічне бачення сталого розвитку України, керівні принципи стратегії, національні цілі сталого розвитку України; інструменти впровадження стратегії, ключові цільові показники реалізації стратегії та актуалізує прийняту Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», що визначала Дорожню карту та першочергові пріоритети реалізації Стратегії, мету реалізації стратегії та вектори руху для адаптації економіки України до вимог Євросоюзу та глобальних ЦСР, стратегічні індикатори досягнення ЦСР, проте проект закону не був прийнятий, адже експертиза, проведена Головним науково-експертним управлінням прийшла до висновку, що «проект закону не є нормативно-правовим актом, не містить правових норм і повністю складається з констатацій тих чи інших фактів (обставин), пояснень і приписів про необхідність проведення певних заходів. Відтак конституційність запропонованого законопроекту є сумнівною» [4].

Для вирішення проблем, пов'язаних з досягненням ЦСР 29 серпня 2023 утворено міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення досягнення цілей сталого розвитку, основними завданнями якої є: «сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку; підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у відповідних сферах в рамках цілей сталого розвитку; визначення шляхів, механізмів та способів забезпечення досягнення цілей сталого розвитку і вирішення пов'язаних із цим проблемних питань; підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази з метою забезпечення досягнення цілей сталого розвитку» [2].

Для подолання цих проблем потрібний комплекс заходів, що врахує економічні, соціальні та технічні аспекти інноваційної діяльності для інноваційного забезпечення сталого розвитку підприємств в Україні:

1. Розробка комплексної національної стратегії переходу до сталого інноваційного розвитку.

2. Розробка законів та нормативних актів для державної підтримки сталого розвитку підприємств та впровадження сучасних інноваційних технологій для його забезпечення.

3. Сприяння цифровій трансформації промисловості в рамках концепції «Індустрія 4.0» та переходу до концепції «Економіки 5.0».

4. Розвиток інноваційної інфраструктури, зокрема технопарків, бізнес-інкубаторів, акселераторів, центрів комерціалізації технологій та спрощенню доступу до неї підприємств.

5. Стимулювання інновацій в сталий розвиток підприємств через податкові та митні преференції для інноваційно-активних компаній.

6. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері інновацій та розподіл ризиків між державою та бізнесом при реалізації інноваційних проєктів.

7. Підтримка міжнародної співпраці та трансферу технологій шляхом участі у міжнародних інноваційних проєктах і програмах ЄС.

Література:

1. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN022183?an=2>

2. Постанова Кабінету міністрів України. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку від 29 серпня 2023 р. № 923. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP230923?an=45>

3. Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від 07.08.2018 № 9015 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

4. ВИСНОВОК на проєкт Закону України "Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XH6YF00A?an=3>

**Valeriia Kornivska, Doctor of Economics,
Senior Research Fellow of the Department of Economic Theory
State Organization "Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine"**
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-9>

SMART CONTRACTS IN THE CONTEXT OF INSTITUTIONAL ANALYSIS

СМАРТ-КОНТРАКТИ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

У сучасних умовах зростаючої глобальної і локальної дестабілізації важливого значення набувають дослідження усталених структур, що створюють каркас економічних систем шляхом визначення меж адекватної економічної взаємодії через встановлення формальних і неформальних правил гри у суспільстві, – інститутів. Інститути впливають на вибір моделей економічного зростання, на якість людського капіталу, на реакцію економічних систем на процеси реформування, на еволюційну спроможність держав. Інститути здатні підтримувати усталеність в умовах турбулентності і є факторами, вплив яких може бути відносно прогнозованим. Як конструкції довгострокової дії вони зменшують невизначеність, створюючи соціоінституційне середовище, що визначає якість та результати еволюційного руху систем.

Інституційне середовище впливає на специфіку адаптації нових елементів економічної структури до існуючого економічного ландшафту. Сьогодні це варто враховувати, здійснюючи цифрові трансформації.

Зростаючий глобальний попит на прозорість і підзвітність у економічній діяльності сприяє ширшому впровадженню смарт-контрактів. Найбільш активно ринок смарт-контрактів розвивається у Північній Америці та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. США домінують на ринку завдяки наявності ключових гравців ринку, передовій технологічній інфраструктурі та урядовим ініціативам. Лідером у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні щодо впровадження смарт-контрактів є Китай. У Китаї смарт-контракти сьогодні розповсюдилися на багато сфер: від надання державних послуг до роздрібного маркетингу та корпоративного кредитування.

Досвід створення смарт-контрактів для споживчої сфери у Китаї доводить, що їх розробка та функціонування вимагає надійного, ефективного середовища взаємодії держави та ринкових суб'єктів. Стандарти смарт-контрактів повинні служити забезпеченню усталеної економічної комунікації шляхом гарантій легітимності, при цьому функція «самовиконання» смарт-контрактів має бути широко визнаною серед ринкових суб'єктів. Отже, формування екосистеми смарт-контрактів – це процес постійного діалогу між бізнес-структурами та державою.

Сьогодні у Китаї триває активна робота над бізнес-правилами та технічними стандартами для сприяння взаємній довірі та консенсусу у бізнес-середовищі. Оскільки смарт-контракти призначені для обслуговування всіх бізнес-напрямків, вони мають бути адаптованими до диференційованих потреб різних ринкових суб'єктів, забезпечувати зручність середовища для виконання контрактів [1].

У цьому контексті центробанк Китаю налаштований використовувати досвід, ділові та технічні переваги визнаних операторів ринку для спільного створення та вдосконалення екосистеми смарт-контрактів [1]. Загалом, наявна на сьогодні практика показує, що ефективність впровадження смарт-контрактів залежить від особливого соціо-інституційного середовища, що характерне високим рівнем взаємної довіри між державою та ринковими суб'єктами.

Європейська увага до впровадження смарт-контрактів тільки набирає обертів, саме тому Україні нагально потрібно досліджувати європейські кроки у цьому напрямку та проявляти ініціативу щодо формування відповідних екосистем у провідних галузях, що становлять національний інтерес.

Про очевидне зростання європейського інтересу до смарт-контрактів свідчать економіко-правові дослідження у цьому напрямку. Так, починаючи з 2021 року тривають дослідження Європейської комісії щодо впливу смарт-контрактів на єдиний цифровий ринок крізь призму підходу «закон + технологія». У сучасних умовах продовжується розробка законодавства ЄС, яке є необхідним для широкого впровадження смарт-контрактів. Таким чином, для забезпечення відповідної реакції на світову конкуренцію у цифровому розвитку питання впровадження смарт-контрактів у звичайну економічну діяльність у ЄС (особливо після можливого впровадження ЦВЦБ) буде актуалізоване.

Досвід імплементації європейського законодавства в Україні є неоднозначним, скоріше амбівалентним, із значними інституційними втратами. Саме тому важливо не тільки імплементувати законодавство, а *створювати простори взаємодії разом з європейськими*

контрагентами, оперативно реагуючи на економічні тенденції та законодавчі ініціативи, звертаючи увагу на існуючий світовий досвід та використовуючи вже розроблені шляхи та механізми впровадження. У майбутньому пілотні проекти з впровадження смарт-контрактів у зовнішньоекономічній діяльності можуть стати цілком реалістичною перспективою. При цьому взаємодія на рівні контрагентів має розпочинатися вже сьогодні для формування адекватного взаємовигідного клімату операційної активності. Питання має дискутуватися у наукових колах та бізнес-середовищі на найбільш впливових форумах та площадках.

Водночас варто брати о уваги, що для формування ефективного цифрового фінансового сектору України необхідно враховувати історичні особливості українських фінансово-інституційних засад економічного розвитку, які є результатом інверсійного характеру формування фінансового сектору української економіки. Інверсійність у фінансовому просторі української економіки проявилася у тому, що повною мірою не створивши класичного капіталістичного фінансового ринку, Україна «перескочила» на цифровий рівень [2]. При цьому у соціоінституційному середовищі взаємодії споживач – фінансовий посередник – регулятор не сформувався пріоритет споживача та адекватний рівень довіри між всіма учасниками; головною особливістю українського фінансово-інституційного простору стало формування банківської домінанти по відношенню до пересічного споживача фінансових послуг. Поширення фінансової інклюзії населення, розвиток цифрового банкінгу, безготівкової економіки закріпило ці тенденції. Впровадження смарт-контрактів у внутрішній системі економічних зав'язків може ще більше посилити ці викривлення, впритул до зростання ризиків зменшення економічних компетенцій споживачів фінансових послуг. У цьому контексті варто враховувати важливість впровадження смарт-контрактів у зовнішньоекономічній діяльності та їх ризики для внутрішнього ринку.

Література:

1. Changchun MU. (2022). Smart Contract and E-CNY. China International Finance Annual Forum 2022. URL: <http://new.cf40.org.cn/uploads/newsletter/20220912mcc.pdf>
2. Корнівська В. О. (2018). Інститути фінансового посередництва в процесі формування інформаційно-мережевої економіки. Київ. 436 с.

**Nataliia Valinkevych, Doctor of Economics,
Professor, Head of the Department of Economics,
Entrepreneurship and Tourism**
*Polissia National University
Zhytomyr, Ukraine*

**Marina Kotsenko, Assistant of the Department of Economics,
Entrepreneurship and Trade**
*Polissia National University
Zhytomyr, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-10>

FEATURES OF THE FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF ORGANIC PRODUCTS IN COMMODITY MARKETS

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

Перехід сучасних українських сільськогосподарських підприємств на органічне землеробство, незважаючи на війну, енергетичну кризу та переорієнтацію економіки на військові рейки, є поступовим і невідоротним навіть у сьогоднішніх складних умовах. Органічне виробництво повністю відповідає парадигмі сталого розвитку, наближає світ до свідомого та раціонального споживання природних ресурсів і охоплює весь ланцюг постачання, від підготовки землі, безпосереднього вирощування рослин і тваринництва до транспортування, зберігання та реалізації продукції. Саме тому важливого значення набуває пошук шляхів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на світовому ринку органічної продукції, зокрема, формуванням її конкурентних переваг.

Механізми управління конкурентоспроможністю спрямовані на забезпечення конкурентного розвитку та економічного зростання, пов'язані з формуванням конкурентних переваг. Вони є провідними у визначенні ринкової позиції підприємства в конкурентному середовищі. Конкуренція та лідерство підштовхують виробників органічної продукції до пошуку нових ресурсів та методів для створення та утримання конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

Свого часу вчені-економісти змогли виділити п'ять етапів змін джерел формування конкурентних переваг, а саме «факторний», «витратний», «якісний», «адаптивний» та «інноваційний етап» [3]. Враховуючи зміни, що відбулися за останні роки, та їхній вплив на

економічний розвиток, важливо виділити шостий етап джерел конкурентних переваг – «соціально орієнтований». Основними особливостями цього етапу є вплив на конкурентну перевагу продукту таких факторів, як соціальні наслідки (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи формування джерел формування конкурентних переваг

Назва етапу	Часові проміжки	Характерні риси	Джерело конкурентної переваги
Факторний	До початку XX ст.	Товари та послуги за помірною ціною	Наявність факторів виробництва
Витратний	Початок 20-х, 50-і XX ст.	Мінімальні ціни на продукцію чи послуги	Максимальне зниження ціни
Якісний	60-70-і р. XX ст.	Якісні характеристики продукції	Постійне підвищення якості продукції чи послуги
Адаптивний	70-80-і р. XX ст.	Вимогливість споживачів до характеристик продукції	Безпечність продукції та низька ціна
Інноваційний	80-і р. по 10-і роки XXI ст.	Оригінальність та неповторність товару	Інновації
Суспільно-орієнтований	2011 р. по теперішній час	Вплив соціуму на товаровиробництво та сферу послуг	Суспільний вплив

Джерело: розроблено на основі [2; 3]

На формування конкурентних переваг впливають джерела (внутрішні та зовнішні) та фактори. До внутрішніх джерел конкурентної переваги продукції слід віднести аспекти внутрішньої діяльності виробника, включаючи ефективність роботи зайнятих виробників, впровадження нових технологій виробництва, ефективність унікальної упаковки та систем менеджменту [2]. Зовнішні джерела конкурентних переваг – це ті, що базуються на здатності продукції компанії створювати більш значущу цінність для споживачів, повніше задовольняти потреби споживачів, створювати можливості для зниження витрат і підвищення ефективності діяльності. Відповідно до цих ресурсів по чергово формуються зовнішні та внутрішні конкурентні переваги. Отже, зовнішньою конкурентною перевагою товару слід

вважати задоволення потреб споживачів. Основними перевагами такої продукції є якість, безпечність та ціна. Внутрішня конкурентна перевага продукту характеризується його цінністю для виробника. В її основі лежать процеси, які формують конкурентну перевагу в усіх сферах діяльності виробника.

Під час формування конкурентних переваг підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності, конкурентні переваги продукції відіграють значну роль, так як вони визначають потенціал виробника, ступінь управлінських навичок керівника, задоволеність споживачів певним видом продукції, можливість виробнику забезпечити споживачів унікальною продукцією. Формування конкурентних переваг органічної продукції залежить не лише від певних факторів, таких як: *економічні*: до яких відноситься внутрішньогалузева ситуація на ринку, наявність аналогічного товару у конкурента, демографічна ситуація в країні, ефективність та масштаб виробництва, податкова політика уряду країни та інвестиційне середовище; *структурні*: прагнення виробника розвитку органічного землеробства, шляхом розширення земельних ділянок, розробка та впровадження новітніх методів виробництва та об'єднання або посилення взаємодії підприємств, які виготовляють однакову продукцію; *інформаційні*: доступ до інформації щодо кон'юнктури ринку органічної продукції; нормативно-правове забезпечення виробництва органічної продукції; *науково-технічні* та технологічні: використання під час виробництва нового обладнання та техніки; *нематеріальні*: співпраця з місцевими громадами, споживачами, покупцями та постачальниками сировини. Перелік джерел створення конкурентної переваги є великим, але, перш ніж розпочинати роботу щодо формування конкурентних переваг на їх основі, підприємству необхідно визначити, наскільки в даний час доцільно використовувати те чи інше джерело.

Здійснивши аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, на меті якого стоять можливості використання їх безпосереднього впливу на створення переваги підприємства, далі визначаємо джерело конкурентної переваги яке в подальшому формує ту чи іншу перевагу (рис. 1). Зовнішніми факторами є: загальноекономічний стан ринків, на яких має вплив підприємство, політика уряду держави у сфері обсягів інвестицій, кредитні та митні ставки, податкові зобов'язання виробників і реалізація продукції.

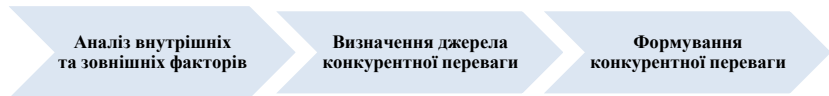

Рис. 1. Алгоритм формування конкурентної переваги

Джерело: власні дослідження

Для дослідження конкурентних переваг органічної продукції, доцільно розглядати поділ конкурентних переваг за джерелами створення на так звані переваги «низького рівня», переваги «високого рівня» та переваги «найвищого рівня». До джерел, що формують переваги «низького порядку» можна віднести наступні: ресурсні можливості, географічне положення виробника, кон'юнктура ринків та соціально-економічний розвиток регіону [3]. Кон'юнктура ринку органічної продукції може бути джерелом конкурентної переваги в тому випадку, якщо воно займається виробництвом тієї продукції, на яку в конкретний період часу існує попит, або тоді, коли підприємство виготовляє продукцію, на яку є попит у певний період часу (наприклад: м'ясо, пшениця, соняшник та інші) [3].

Оскільки однією з основних властивостей конкурентної переваги продукції є її порівняльний характер, то вважаємо за доцільне визначити основні типи конкурентних переваг відповідно до типу конкурентів. Для виробників органічної продукції, конкурентами можуть виступати виробники аналогічної органічної продукції (конкуренція в галузі органічного виробництва) та виробники традиційної сільськогосподарської продукції. Поділ джерел формування конкурентних переваг дозволив виділити типи конкурентних переваг відповідно до конкурента за наступними показниками: виробничі, екологічні, соціальні, технологічні, організаційні, конструктивні, якісні. До конкурентних переваг органічної продукції, в порівнянні з конкурентом виробником органічної продукції, слід віднести такі: виробничі – нижчі витрати на виробництво у порівнянні з конкурентом; конструктивні – покращений дизайн упаковки, новітні методи пакування продукції та покращені смакові характеристики продукції; якісні – додаткова сертифікація продукції; технологічні – підвищена урожайність продукції; організаційні – гнучкість до потреб споживачів.

Відповідно до поділу конкурентних переваг органічна продукція має додаткові переваги у порівнянні із традиційною. Це екологічні переваги, оскільки під час виробництва органічної продукції не використовуються засоби хімізації, генетично модифіковані сорти насіння, що забезпечує відновлення ґрунтів та збереження біорізноманіття. Соціальні конкурентні переваги органічної продукції виражаються у дотриманні цілей сталого розвитку, таких як збереження екосистем суші та водойм,

відповідальне споживання. Конкурентні переваги органічної продукції можуть формуватися і у порівнянні з традиційно продукцією, і в порівнянні з органічною продукцією іншого виробника, в свою чергу органічна продукція має більше переваг ніж традиційна продукція.

Література:

1. Балабанова Л. В., Холод В. В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. 294 с.
2. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства. Київ : Центр навч. літератури, 2006. 384 с.
3. Іванов Ю. Б., Орлов П. А., Іванова О. Ю. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : [монографія]. Харків : ІНЖЕК, 2008. 352 с.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-11>

**CURRENT CONCEPT OF THE ORGANIZATIONAL
AND ECONOMIC MECHANISM OF ECOLOGICAL MARKETING
IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE**

**АКТУАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ
В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Широкомасштабне вторгнення росії на територію України і наслідки, які спричинила ця неспровокована збройна агресія, потребує формування нового організаційно-економічного механізму в сфері екологічно безпечного сільського господарства, який включав би не лише умови сталого функціонування, а й подальшого відновлення природних ресурсів із визначеними принципами, функціями та завданнями. На жаль, на даний час відсутні вітчизняні наукові роботи, що присвячені формуванню організаційно-економічного механізму розвитку через призму екологічного маркетингу в умовах війни. При цьому закономірно та очевидно, що вітчизняний ринок сьогодні гостро потребує створення такого механізму, що дозволяє консолідувати всі заходи з боку держави, з однієї сторони і забезпечення ефективного розвитку ринків екологічно безпечних товарів та послуг як окремого інституту, з іншої.

Даний механізм слід відобразити у вигляді функціонально-цільової цілісної системи, що складається та відображає взаємозв'язок з усіма іншими підсистемами та обов'язковими елементами цієї системи.

Виходячи з цього, організаційно-економічний механізм розвитку та відновлення екологічно безпечного сільського господарства в контексті екологічного маркетингу, має складатися з таких підсистем, як:

- інформаційна;
- керуюча;
- керована;
- ринкова;
- контролінгу;

Під час формування організаційно-економічного механізму варто враховувати специфічні особливості українського аграрного сектора

економіки та вплив на нього чинників зовнішнього середовища, зокрема бойових дій та невизначеність їх тривалості. Формування механізму слід розпочинати з принципів на яких він базується, враховуючи складові концептуального підходу екологічного маркетингу. Серед найголовніших принципів слід вважати: безперервність, прозорість, задоволення екологічних потреб суспільства, удосконалення, системного підходу та збалансованого розвитку, що задекларовано в низці державних нормативно-правових документів.

Що стосується інформаційної підсистеми, то у процесі переходу від традиційного маркетингу до екологічного, ключову роль відіграють зміни в інформаційних системах та комунікаціях. Ці зміни повинні включати створення систем екологічної інформації та реалізацію етичних підходів у маркетингових комунікаціях. Виходячи з цього, систему маркетингової екологічної інформації можна розглядати як елемент загальної системи, що формує інформаційні потоки про один з чинників маркетингового середовища. Головною метою екологічного маркетингу в даному контексті є задоволення екологічних потреб споживачів та населення зокрема з урахуванням етапів інформаційної політики навіть в складних умовах війни.

Що стосується конкуренції, то даний чинник є головною рушійною силою будь-якого прогресу у будь-якій системі. Особливо це стосується маркетингового аспекту, де конкурентні переваги визначають ринкові позиції кожної окремої бізнес одиниці.

Однією з необхідних умов ефективності функціонування даного механізму є забезпечення інтересів усіх сторін. За даної системи для представників бізнесу забезпечується економічно ефективно та прозоре функціонування на ринку, а для держави та суспільства забезпечується екологічно безпечне виробництво з конкурентоспроможними підприємствами діяльність яких не здійснює негативний вплив на навколишнє природне середовище. Також важливою умовою є система відшкодування збитків, які завдані бойовими діями підприємствам як в частині майна, так і в частині відновлення ресурсів.

Завершуючи розгляд даного питання, варто зробити висновок, що екологічний імідж і репутація кожної окремої країни повинні бути визнані одним з активів, в основі якого лежать ексклюзивні особливості території, які потребують вивчення, розвитку і активного просування, особливо в контексті розвитку екологічного маркетингу в сільському господарстві. Україна, з її природно-ресурсним потенціалом, має для цього все необхідне, навіть в умовах постійних бойових дій. Екологізація процесів сільськогосподарського виробництва України здатна вирішити питання продовольчої безпеки на європейському континенті на тривалий період часу.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: [підручник]. Київ : КНЕУ, 2013, 779 с.
2. Лазаренко В. І. Оцінювання існуючих підходів екологічного маркетингу щодо органічного виробництва в умовах воєнного стану. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 1. С. 28–35.
3. Ottman J. *The New Rules of Green Marketing: Strategies, Tools, and Inspiration for Sustainable Branding*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2011.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-12>

**RESULTS OF THE FIRST STAGE
OF IMPLEMENTATION OF THE PROGRAM
"SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: UKRAINE"**

Supporting the resolution of the UN General Assembly "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development" [1], Ukraine has adopted a corresponding action program defining targets for 2020, 2025 and 2030 [2]. According to the results of the implementation of the targets of the first stage of the Sustainable Development Goals Program for 2016–2021, Ukraine achieved progress in fulfilling 15 of the 17 goals and took 36th place in the global ranking [3].

In achieving **Goal 1 "Poverty reduction"** Ukraine has such positive results: the share of people whose daily consumption is below \$5.05 PPP decreased from 2.4% to 1.2%; the share of food expenditures in total household expenditures decreased from 54.6% to 47.1%. However, despite these positive results, a significant part of the Ukrainian population remains poor; the share of the population with an average per capita monetary income below the subsistence minimum exceeded 43% in 2016–2021. Consumer aggregate expenditure of households accounted for an average of 90.8% of aggregate expenditure, and the share of expenditure on recreation and culture services was only 1.6% [4].

In achieving **Goal 3 "Strong health and well-being"**, the results are also modest so far. As a result of unsuccessful reforms and insufficient funding, the number of hospital beds is steadily decreasing, the amount of free medical services to the population is almost reduced to a minimum, and the share of household expenses in the total expenses for health care was about 50%. Due to poverty, almost 70% of patients self-medicate without seeking medical help, about 40% of settlements are not provided with emergency medical services. Ukraine occupies one of the first places in Europe for such socially dangerous diseases as COVID-19, tuberculosis, HIV, cardiovascular, mental. As a result, the average life expectancy in Ukraine in 2021 was 71.6 years (113th in the world) [3].

Goal 6 "Clean water and proper sanitation" aims to ensure functioning water supply and sanitation systems that are essential to people's daily lives. 4 out of 12 targets of this goal set for 2020 have been completed. The share of the rural population that has access to centralized water supply

has increased from 25% to 27%. However, according to other indicators, there was no improvement: the quality of drinking water samples that do not meet the standard for microbiological indicators increased from 5.4% to 8.6%; and the share of the rural population with access to centralized drainage systems, although slightly increased, is still only 3.4% [5, pp. 38–41].

Achieving **Goal 8 "Decent work and economic growth"** is crucial for sustainable socio-economic development. In 2016-2021, GDP in actual prices per person averaged UAH 79.8 thousand (approximately PPP in current US dollars 3650), which is 3 times less than the world average, and almost ten times less than in EU countries [6]. The index of average monthly real disposable income per person grew by an average of 3.3% per year and amounted to UAH 6858 in 2021. At the same time, the unemployment rate increased to 9.9% of the total workforce and exceeded the socially dangerous level (7%). In general, according to the global ranking of 2021, Ukraine is in 111th place in terms of the achieving Goal 8.

Progress in achieving **Goal 10 "Reducing inequality"** is a kind of measure of the relationship between economic efficiency and social performance. World experience shows that the lack of justice in the distribution of the results of economic activity has more negative consequences for the sustainable development than an economic recession. Among the indicators measuring the results of Goal 10, progress was made only in increasing average wages and pensions. The Gini coefficient fluctuated between 24–26%, which is much lower than in EU member states. However, according to many researchers, the real Gini coefficient in Ukraine is much higher than the official indicator due to the high level of "shadowing" of the economy and the imperfection of the research methodology of the richest strata of the population. The state must ensure the availability of socially significant services to all citizens: health care (including not only medical services, but also recreation and leisure), a safe environment, clean air and high-quality drinking water, obtaining education and qualifications, employment and security (person and property) etc. [7, p. 154].

In achieving targets of **Goal 11 "Ensuring the openness, safety, vitality and ecological sustainability of cities and settlements"**, positive dynamics took place according to 8 indicators out of 10, including those of social importance: the area of the nature reserve fund increased by 14%, the length of paved roads – by 3%. At the same time, pollution of environmentally protected areas, the sea coast and the Danube, Dniester and Prut rivers was increasing.

The implementation of **Goal 12 "Responsible consumption and production"** covers two key areas that are closely interconnected: reducing

resource intensity of the economy and ensuring environmental safety. It is aimed at reduction of anthropogenic pressure on the environment and use of non-renewable natural resources. This will contribute to the implementation of the most important principle of sustainable development – meeting the needs of the current generation without harming the ability of future generations to meet their needs.

Measures aimed at saving resources, protecting environment, and implement fundamental principles and provisions of the European legislation on waste management into the national legislation enabled to achieve reduction of resource consumption in GDP by component: GDP energy intensity to 5.3%; GDP material intensity to 2.8%; GDP carbon intensity to 16.8%; GDP water intensity to 5.2%. At the same time, there was exhausting use of land, forest and water resources, which causes irreversible losses of natural resources and biological diversity. The area of territories and objects of the natural reserve fund is 6.8% of the total area of the country; the area of territories and objects of the natural reserve fund of coastal regions – 6.7%.

Conclusions. The implementation of the Sustainable Development Goals program in Ukraine is aimed at achieving positive changes in the economy, social sphere, environment and improving the standard of living of the population. Having noted certain positive results, we must say that there is a high probability of not fully achieving the set goals by 2025 and 2030. The socio-economic situation in Ukraine even before 2021 has acquired a crisis character, which is intensified by the terrible events of today. After the victorious end of hostilities, as we wish, and the return to peaceful life, to achieve sustainable socio-economic development, we propose to carry out the following measures:

- at the macroeconomic level: to increase the pace of economic development, strengthen the social direction of the economic model and improve the ratio between economic efficiency and social effectiveness;
- strive for social justice in the area of distribution of economic results, overcoming excessive economic inequality, forming a rational model of consumption, reducing wasteful and prestigious over consumption;
- strive for the development and implementation of complex programs for the activation of human development through the provision of accessible social services (educational, medical, cultural, physical culture and health), preservation of a healthy natural environment, compliance with human rights and freedoms;
- to establish a healthy way of life based on traditional values, principles of spirituality and morality, justice, solidarity;
- restore and strengthen the system of tripartite social partnership based on the principles of joint social responsibility of the main subjects of society:

the state, employers' organizations, trade unions and other institutions of civil society.

References:

1. Tourism in the 2030 Agenda. URL: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda>
2. About Ukraine-2020 Sustainable Development Strategy. Decree No 5/2015 of the President of Ukraine dated January 12, 2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
3. State Statistics Service of Ukraine, 2022. Sustainable Development Goals. Ukraine. 2021. Monitoring report. URL: http://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20engl.pdf
4. State Statistics Service of Ukraine, 2021. The structure of aggregate household expenditures (2010–2020). Statistical bulletin. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Sustainable Development Goals. Ukraine. Voluntary National Review, 2020. URL: <https://bit.ly/3e7iz0u>
6. European Commission. Eurostat. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
7. Ekonomichna efektyvnist vs sotsialna spravedlyvist: priorityty rozvytku Ukrainy na etapi podolannia kryzy: kol. monohr. [Economic efficiency vs social justice: priorities of Ukraine's development at the stage of overcoming the crisis: col. monograph]. *NAN Ukrainy, Sektsiia suspilnykh i humanitarnykh nauk*. Kyiv, 2019, 350. URL: https://idss.org.ua/arhiv/monografia_2019.pdf (in Ukrainian)

**Lyudmyla Malyarets, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department**

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

Anatoly Voronin, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

Stepan Lebediev, Senior Lecturer

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-13>

MATHEMATICAL MODEL OF THE DYNAMICS OF THE INTERACTION OF GOODS PRICES ON ADJACENT MARKETS: THE PROBLEM OF LIMIT CYCLES

Although the problem of the formation of market prices, the determination of equilibrium prices and their stability is well known, and many theoretical works and works summarizing the results of observations are devoted to its research, it is still relevant. This is especially useful for forecasting the dynamics of equilibrium price stability processes relative to changes in the parameters characterizing the state of the system, as this requires the use of fairly complex mathematical instrumentation, namely differential and integral calculus. The purpose of this work is to build a mathematical model of economic dynamics, which would allow, in general, to carry out a qualitative analysis (according to phase trajectories) of the processes that determine the state of equilibrium with respect to prices on adjacent commodity markets. We will consider a general example of a dynamic system that describes the interaction of commodity prices on two markets, and we will show that in such a system there can be six limit cycles that determine the possible variants of its stationary state.

The mathematical model of economic dynamics for the case of two commodity markets can be represented as a system of two ordinary differential equations:

$$\begin{cases} p_1' = F_1(p_1, p_2); \\ p_2' = F_2(p_1, p_2), \end{cases} \quad (1)$$

where $p_1(t)$ and $p_2(t)$ are changing over time the prices of goods in the corresponding markets (hereinafter, differentiation is carried out by time);

$F_1(p_1, p_2)$, $F_2(p_1, p_2)$ are functions of excess demand for a product in each of the markets, which are nonlinear of degree no higher than two.

It should be noted that for a quadratic system of two ordinary differential equations, the number of limit cycles at a singular point of the “complex focus” type cannot be more than three [1, 2 etc.]. There is a well-known example that shows that for a quadratic system in which there are two foci, the number of limit cycles can reach six in a ratio of 3:3, i.e., three cycles around each focus [3].

To analyze system (1), we choose the following type of excess demand functions:

$$\begin{aligned} F_1(p_1, p_2) &= \lambda p_1 - p_2 + kp_1^2 + mp_1 p_2 + np_2^2, \\ F_2(p_1, p_2) &= p_1 + ap_1^2 + bp_1 p_2, \end{aligned}$$

where a, b, λ, k, m, n are some constant parameters.

In this case, the system has the form:

$$\begin{cases} p_1' = \lambda p_1 - p_2 + kp_1^2 + mp_1 p_2 + np_2^2; \\ p_2' = p_1 + ap_1^2 + bp_1 p_2. \end{cases} \quad (2)$$

System (2) has two equilibrium positions. These are points $p_1^* = 0$; $p_2^* = 0$ and $p_1^* = 0$; $p_2^* = 1/n$, which, for certain parameter values, are foci.

Let us transform system (2) by introducing new variables such as $\hat{p}_1 = p_1$ and $\hat{p}_2 = p_2 - p_2^*$, where the variable p_2^* can take the value either 0 or $1/n$. Then system (2) takes the form:

$$\begin{cases} \hat{p}_1' = (\lambda + mp_2^*)\hat{p}_1 + (2np_2^* - 1)\hat{p}_2 + k\hat{p}_1^2 + m\hat{p}_1\hat{p}_2 + n\hat{p}_2^2; \\ \hat{p}_2' = (1 + bp_2^*)\hat{p}_1 + a\hat{p}_1^2 + b\hat{p}_1\hat{p}_2. \end{cases} \quad (3)$$

It is obvious that for values of the parameter λ close to $\lambda_1 = 0$ or to $\lambda_2 = -m/n$ provided that $\omega^2 = (1 + bp_2^*)(1 - 2np_2^*) > 0$, there are two foci.

Assuming that $b = -2n$, then $\omega^2 = (1 - 2np_2^*)^2$ and for $p_2^* \in \{0; 1/n\}$ we obtain $\omega^2 = 1$. Thus, oscillations with a frequency of $\omega = 1$.

If we take $\hat{p}_1 = x_1$, $\hat{p}_2 = x_2$, $\lambda = \lambda_1 = 0$ for the equilibrium position $p_1^* = 0$; $p_2^* = 0$ (first focus), then we obtain system (3) in normal form:

$$\begin{cases} x_1' = -x_2 + kx_1^2 + mx_1 x_2 + nx_2^2; \\ x_2' = x_1 + ax_1^2 - 2nx_1 x_2. \end{cases} \quad (4)$$

If we accept $\hat{p}_1 = x_1$, $\hat{p}_2 = -x_2$, $\lambda = \lambda_2 = -m/n$ for the equilibrium position $p_1^* = 0$; $p_2^* = 1/n$ (second focus), then we obtain system (3) in normal form:

$$\begin{cases} x_1' = -x_2 + kx_1^2 - mx_1x_2 + nx_2^2; \\ x_2' = x_1 - ax_1^2 - 2nx_1x_2. \end{cases} \quad (5)$$

Obviously, systems (4) and (5) can be written in the general form, using the notation $a_0 = \pm a$, $m_0 = \pm m$, where the “+” sign corresponds to system (4), and the “-” sign corresponds to system (5):

$$\begin{cases} x_1' = -x_2 + kx_1^2 + m_0x_1x_2 + nx_2^2; \\ x_2' = x_1 + a_0x_1^2 - 2nx_1x_2. \end{cases} \quad (6)$$

It is convenient to move from the system of two differential equations (6) to one complex-valued differential equation by making a change of variables $z = x_1 + i \cdot x_2$ and $\bar{z} = x_1 - i \cdot x_2$, where $i^2 = -1$. We get:

$$z' = i \cdot z + 0,5g_{20}z^2 + g_{11}z \cdot \bar{z} + 0,5g_{02}\bar{z}^2, \quad (7)$$

where the parameters of the equation are $g_{20} = 0,5(k - 3n + i(a_0 - m_0))$, $g_{11} = 0,5(k + n + i \cdot a_0)$, $g_{02} = 0,5(k + n + i(a_0 + m_0))$.

To study the multiplicity of limit cycles, it is necessary to calculate the values of the first three Lyapunov quantities. If they are all equal to zero, then system (6) will be conservative with an infinite number of periodic trajectories. Formulas for calculating Lyapunov quantities were proposed in [4]:

$$\begin{aligned} l_1 &= -\frac{1}{2} \text{Im}(g_{20}g_{11}); \\ l_1 = 0, \quad l_2 &= -\frac{1}{12} \text{Im}((g_{20} - 4\bar{g}_{11})(g_{20} + \bar{g}_{11})\bar{g}_{11}g_{02}); \\ l_1 = l_2 = 0, \quad l_3 &= -\frac{5}{64} (4|g_{11}|^2 - |g_{02}|^2) \cdot \text{Im}((g_{20} + \bar{g}_{11})\bar{g}_{11}^2g_{02}). \end{aligned} \quad (8)$$

From relations (8) it follows that the cyclicity of each focus can be determined using the following expression:

$$g_{20} = r \cdot \bar{g}_{11}. \quad (9)$$

Let's analyze the possible states of the system using the relation (9).

When $r = -1$ there is a conservative case with an infinite set of periodic regimes.

If r is a complex number, then there is a unique limit cycle.

If r is a real number and $r \neq -1$ or $r \neq 4$, then there are two limit cycles.

If $r = 4$, then there are three limit cycles.

Calculate the values of the first three Lyapunov quantities based on relationships (8). Equalities $l_1 = l_2 = 0$ take place if the following relations are satisfied:

$$3k + 7n = 0 \quad (10)$$

$$m_0 - 5a_0 = 0 \quad (11)$$

Note that from (11) it follows that for each equilibrium positions it is true that $m = 5a$.

Let's assume that $k = -\frac{7}{3}n$ and $m = 5a$. Then system (6) has the form:

$$\begin{cases} x_1' = -x_2 - \frac{7}{3}nx_1^2 + 5a_0x_1x_2 + nx_2^2; \\ x_2' = x_1 + a_0x_1^2 - 2nx_1x_2. \end{cases} \quad (12)$$

For these parameter values, the third Lyapunov quantity is determined by the relation:

$$l_3 = \frac{25na_0}{1728}(n^2 - 6a_0^2)(16n^2 - 51a_0^2). \quad (13)$$

Obviously, if the parameters are rational numbers and are not equal to zero, then, in accordance with relation (13), the third Lyapunov quantity is nonzero: $l_3 \neq 0$. This means that for the same values of the parameters of the nonlinear part of systems of equations (4) and (5), there are three limit cycles around each equilibrium position. Thus, there are simultaneously six limit cycles in this system in a ratio of 3:3.

Therefore, the analytical model of economic dynamics which we present in this paper allows to study the dynamics of prices in adjacent markets depending on the value of the model parameters and, accordingly, can be the basis for simulation modeling. When applied to the model of two markets, this study demonstrates the possibilities of qualitative forecasting (namely, according to phase trajectories) of periodic regimes of market conditions. Application of the system of differential equations in this mathematical model of economic dynamics allows considering processes that are continuous in time.

References:

1. Bamor R. (1986) Quadratic vector fields in the plane have a finite number of limit cycles. *Publications mathématiques de l'I.H.É.S.* Vol. 64, pp. 111–142.
2. Chicone C., Shafer D. S. (1983) Separatrix and limit cycles of quadratic systems and Dulac's theorem. *Transactions of the American Mathematical Society.* Vol. 278, no. 2, pp. 585–612.

3. Voronin A. V., Lebedev S. S. (2023) Quadratic system of two differential equations with six limit cycles: two approaches to problem analysis. *ResearchGate*. February 16. DOI: <https://doi.org/10.13140/rg.2.2.32572.92808>

4. Zoladek H. (1994) Quadratic systems with center and their perturbations. *J. Differential Equations*. Vol. 109, no. 2, pp. 223–273.

Volodymyr Mishchenko, Doctor of Economics, Professor

*Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-14>

DEVELOPMENT OF TECHNOLOGIES FOR THE SPATIO-TEMPORAL DIMENSION OF THE METAVERSE

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО ВИМІРУ МЕТАВСЕСВІТУ

Метавсесвіт розглядають як сукупність функціонально об'єднаних між собою цифрових платформ, що функціонують на основі використання сучасних ІКТ та цифрових інструментів і поєднують реальні процеси та події з їх відображенням у віртуальному цифровому просторі. Тому метавсесвіт можна характеризувати як наступний етап розвитку інформаційно-мережевої економіки. Головними ознаками метавсесвіту є переміщення багатьох сфер діяльності у віртуальний простір, поєднання реальних процесів з віртуальними або доповнення їх одне одним, створення імерсивної реальності, інтегрованість систем і продуктів, їх адаптивність, інтерактивність у режимі реального часу, а також відповідність запитам і потребам користувачів щодо розширення можливостей для своєї діяльності [1, с. 54].

Окрім науковці вважають, що концепція метавсесвіту може набути свого повноцінного розвитку після переходу до наступного етапу розвитку Інтернету – Web 3.0, у якому інформація буде вироблятися за участі штучного інтелекту, децентралізованих реєстрів і хмарних технологій з використанням цифрових активів. Уже сьогодні функціонують великі віртуальні ринки, створено та продовжується активна розробка значної кількості віртуальних платформ, призначених саме для метавсесвіту. Широкого практичного використання набули такі платформи як відкрита хмарна платформа NVIDIA Omniverse, платформа Lightship (Niantic), конструктор доповненої реальності

Blipbuilder, чат-бот зі штучним інтелектом ChatGPT – текстова неймережа, розроблена компанією OpenAI для створення достатньо складних текстів, художніх творів та інших видів інтелектуальних продуктів [2].

Прогрес у розвитку цифрових технологій сприяв створенню таких важливих форматів файлів, як «універсальний опис сцени», відкритий стандарт тримірної графіки, формат передачі графічної мови, розробки апаратних засобів імерсивної реальності, розвитку хмарних обчислень і мереж зв'язку, які прискорюють формування метавесвіту [3, с. 79].

Розробники цих платформ та інструментів позиціонують їх як важливі складові функціонування метавесвіту, що активно використовуються в різних галузях і сферах діяльності людей, включаючи й виробництво: цифрові двійники, 3D-друк, проєктування, моделювання, освіта, машинне навчання тощо. Найбільшого поширення технології метавесвіту сьогодні набувають у моделюванні та проєктуванні, е-комерції, маркетингу, логістиці, рекламі, банківській діяльності, е-освіті тощо. Їх використання стає важливою конкурентною перевагою для цифрових компаній, сприяє розширенню можливостей для наукової та творчої діяльності. Нові віртуальні світи розширюють можливості для одночасного розміщення великої кількості користувачів у одному просторі. Все більше додатків метавесвіту розгортають доповнену реальність у мобільних телефонах, швидко розвивається корпоративний сегмент метавесвіту.

За оцінками фахівців компанії McKinsey, в 2018–2020 рр. у метавесвіті було вироблено продукції та надано послуг на суму близько 200–300 млрд. дол. США, а в 2030 р. цей показник може скласти 4–5 трлн. дол. Високими темпами зростають і інвестиції в метавесвіт. Так, щорічні витрати компанії Meta на розвиток метавесвіту складають понад 10 млрд. дол., а інвестиції венчурного капіталу в 2022 р. склали близько 12–14 млрд. дол. Крім того, компанії, які починають працювати у метавесвіті, засвідчують високий інтерес клієнтів до нових форм і методів взаємодії з віртуальною реальністю та їх готовність інвестувати в активи метавесвіту. За даними компанії McKinsey, 95% керівників великих цифрових компаній заявили, що впродовж наступних 5–10 років розвиток метавесвіту позитивно вплине на їхні галузі, а 61% вважають, що він принципово змінить форми та методи їх роботи [2].

Ключовим питанням формування метавесвіту є потенційна можливість створення нової цінності для бізнесу та суспільства. Створення нових ланцюгів вартості за допомогою метавесвіту дозволяє збільшити прибутковість цифрових компаній, формалізувати їхні

бізнес-стратегії та моделі, а також запровадити принципово нові форми взаємодії з клієнтами.

Теоретичні засади формування ланцюгів доданої вартості були вперше сформульовані М. Портером згідно з його концепцією «ланцюга вартості» [4, с. 72]. Однак у зв'язку з широкою цифровізацією проблема формування ланцюгів доданої вартості стоїть значно ширше, оскільки нова цінність створюється на основі використання технологій метавесвіту, завдяки яким відбувається конвертація інформації в інші форми активів, які можуть бути об'єктом купівлі/продажу. Варто також мати на увазі, що формування та розвиток екосистеми метавесвіту призведе до заміни традиційних ривків децентралізованими, що може викликати певні проблеми в діяльності державних регуляторів [5, с. 41; 6, с. 14].

В Україні завдяки реалізації активної політики цифрових трансформацій вже започатковано перші засади для функціонування економічних суб'єктів у метавесвіті, що актуалізує завдання щодо визначення обсягів створюваної нової вартості в окремих галузях економіки та сферах діяльності та структурування її ланцюгів. Важливим завданням для вітчизняної економіки є обґрунтування структурованої за головними джерелами виникнення, галузями економіки та сферами діяльності моделі створення у метавесвіті ланцюгів нової доданої вартості, яка може бути використана для повоєнного відновлення економіки [7, с. 172; 8, с. 45].

Особливість формування та розвитку технологій метавесвіту полягає у створенні єдиного віртуального простору, який гнучко інтегрований у реальний світ, що дозволяє суттєво розширити межі та збагатити реальну економіку і суспільне буття людей. Для ефективної реалізації корпоративних бізнес-моделей метавесвіту потрібні нові технологічні платформи, суттєве розширення цифрового контенту, прийняття законодавчих і нормативних актів, вдосконалення існуючих організаційно-правових форм взаємодії державного та приватного сектору у сфері обміну та використання даних [9, с. 26; 10, с. 78; 11, с. 14].

Таким чином, метавесвіт є наступним етапом розвитку інформаційно-мережевої економіки, що ґрунтується на використанні ІКТ та цифрових інструментів, які поєднують реальні процеси та події з їх відображенням у віртуальному світі. Для України використання технологій метавесвіту з метою формування ланцюгів доданої вартості набуває особливої ваги в зв'язку з необхідністю забезпечення повоєнного розвитку.

Перспективи досліджень полягають у вдосконаленні механізмів управління даними, в тому числі їх монетизацією та забезпеченням конфіденційності, посиленні кіберзахисту та управління кіберризиками,

а також у обґрунтуванні механізмів формування ланцюгів доданої вартості в Україні з метою забезпечення окупності інвестицій у метавесвіт.

Література:

1. Міщенко В. І. Функціонування децентралізованих ринків на основі платформи Web 3.0. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 50–57.

2. Value creation in the metaverse. McKinsey & Company. June 2022. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/business%20functions/marketing%20and%20sales/our%20insights/value%20creation%20in%20the%20metaverse/Value-creation-in-the-metaverse.pdf>

3. Міщенко В. І. Стратегічне управління процесами цифрової трансформації економіки. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 67–81.

4. Porter M. What Is Strategy? *Harvard Business Review*. 1996. P. 61–78. URL: https://www.academia.edu/23745192/Porter_1996_What_is_strategy?auto=download&email_work_card=download-paper

5. Міщенко В. І. Механізми регулювання обміну даними. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 75. С. 37–45. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.75-6>

6. Науменкова С., Міщенко С., Тіщенко Є. Фінансові інструменти забезпечення від політичних ризиків у проектному фінансуванні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 1. С. 6–17.

7. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності: монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. 298 с.

8. Mishchenko, S., Naumenkova, S., Mishchenko, V., Ivanov, V., Lysenko, R. Growing discoordination between monetary and fiscal policies in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2019. № 14 (2). P. 40–49. DOI: [https://doi.org/10.21511/bbs.14\(2\).2019.04](https://doi.org/10.21511/bbs.14(2).2019.04)

9. Сомик А. Монетарний трансмісійний механізм в Україні. *Вісник НБУ*. 2007. № 6. С. 24–27.

10. Міщенко В. Санаційний банк – «бідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками : монографія. Київ : УБС НБУ, 2011. 119 с.

11. Naumenkova S., Tishchenko I., Mishchenko S., Ivanov V. Assessment and Mitigation of Credit Risks in Project Financing. *Banks and Bank Systems*. 2020. № 15 (1). P. 72–84.

**Oleksandr Piriashvili, Candidate of Economic Sciences,
Ph.D. in Economics, Senior Researcher**
*State Organization "Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine"*
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-15>

**DIRECTIONS OF DEEPENING
THE CONVERGENCE PROCESSES OF THE RAIL TRANSPORT
PRODUCTIVITY OF UKRAINE WITH THE EU¹**

**НАПРЯМИ ПОГЛИБЛЕННЯ
ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ ПРОДУКТИВНОСТІ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ З ЄС²**

Процеси конвергенції (зближення) чи дивергенції (віддалення) економіки України, а також окремих секторів національної економіки з економікою ЄС-27 на сучасному етапі розвитку є останнім етапом перед соціально-економічною інтеграцією України до економічного простору ЄС-27. Тобто наскільки максимально буде наближена економіка України та окремі сектори національної економіки до рівня стандартів та норм національних економік ЄС-27, тим швидшим, ефективнішим та безболісним відбудеться процес інтеграції економіки України до економічного простору Євросоюзу в сучасних умовах.

Тому поглиблення процесів конвергенції щодо продуктивності залізничного транспорту України з ЄС-27, на нашу думку, виступає одним із найважливіших завдань розвитку залізничного транспорту країни на сучасному етапі в умовах як повоєнного відновлення, так і подальшого стратегічного розвитку сектору. До того ж модернізація на інноваційній основі та реструктуризація залізничного транспорту України, а також поступова гармонізація та узгодженість діючих стандартів, технічних регламентів та політики щодо ринку залізничних перевезень з існуючими в ЄС-27 на сучасному етапі розвитку – це один із важливих пріоритетів транспортної політики України згідно зі ст. 368 Угоди про асоціацію. Тому, для України, яка у вересні 2014 р. ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода),

¹ The publication was prepared as part of the scientific research (applied) topic: «Convergence in the Production Infrastructure Sectors of Ukraine with the EU» (State registration number 0121U112428)

² Публікацію підготовлено в рамках виконання НДР відомчої (прикладної) теми: «Конвергенція в секторах виробничої інфраструктури України з ЄС» (Державний реєстраційний № 0121U112428)

а в лютому 2019 р. конституційно закріпила стратегічний курс на набуття повноправного членства в цьому об'єднанні, забезпечення соціально-економічної конвергенції з Європейським Союзом відіграє надзвичайно важливу роль у євроінтеграційному контексті [1, с. 692–693]. У зв'язку із цим поглиблення процесів конвергенції продуктивності залізничного транспорту України з ЄС-27, як зазначалось вище, виступає важливим стратегічним завданням на сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашої країни.

Так, слід зазначити, що специфічної уваги потребує питання вибору ширини колії (1435 мм, 1520 мм, 1522 мм та 1524 мм), яке винятково важливе та пов'язане з вибором стратегічного вектору політичної, економічної та, відповідно, транспортно-логістичної інтеграції країни. Щодо економіки України – це євроінтеграційний напрям розвитку країни. Відповідно до цього, за оцінками експертів, важливим аспектом є техніко-технологічна сумісність української транспортної системи з європейською, зокрема, це несумісність європейських та українських колій (1435 мм та 1520 мм, відповідно), що призводить до затримки потягів на кордоні через зміну колісних пар [2, с. 38].

Експерти зазначають, що: «...Зазвичай стандарт колії 1435 мм називають «європейською колією», однак насправді йому відповідають навіть не всі країни ЄС. Інший стандарт колії мають, зокрема, Іспанія, Португалія, Фінляндія, країни Балтії. Наприклад, для Іспанії і Португалії основний тип – це широка колія 1668 мм. Таку ширину мають понад 11 800 км іспанських колій, тоді як довжина «євроколій» складає лише 2 300 км, або 15% залізничної інфраструктури країни. Іспанія лише частково інтегрувала стандарт ЄС, переважно для високошвидкісного залізничного руху. Колії 1435 мм були збудовані паралельно з уже наявною мережею 1668 мм, яка використовується для інших видів перевезень...». [3, с. 13–14].

У зв'язку із цим, наступним показником для наших розрахунків буде значення загальної протяжності залізничних колій за період, що аналізується з 2010–2021 рр. Так, зокрема, значення показника загальної протяжності залізничних колій в Україні та державах-членах ЄС-27 за заначений період наведена на рис. 1. Зазначимо тут, що в рамках даного часткового дослідження виділено 5 держав-членів ЄС-27, які за територіальними та соціально-економічними ознаками, у тому числі за потенціалом залізничного транспорту країни найбільш схожі із Україною для порівняльного аналізу, зокрема, це Німеччина, Іспанія, Франція, Італія та Польща.

Також слід підкреслити, що рівень зношення основних засобів виробництва за різними видами рухомого складу транспортної системи України на сучасному етапі розвитку сягає від 50% до 98%, що є вище

ніж в середньому по країні і є неприпустимим та критичним значенням для економічної безпеки держави та її обороноздатності в умовах повномасштабної російської військової агресії вже два роки поспіль.

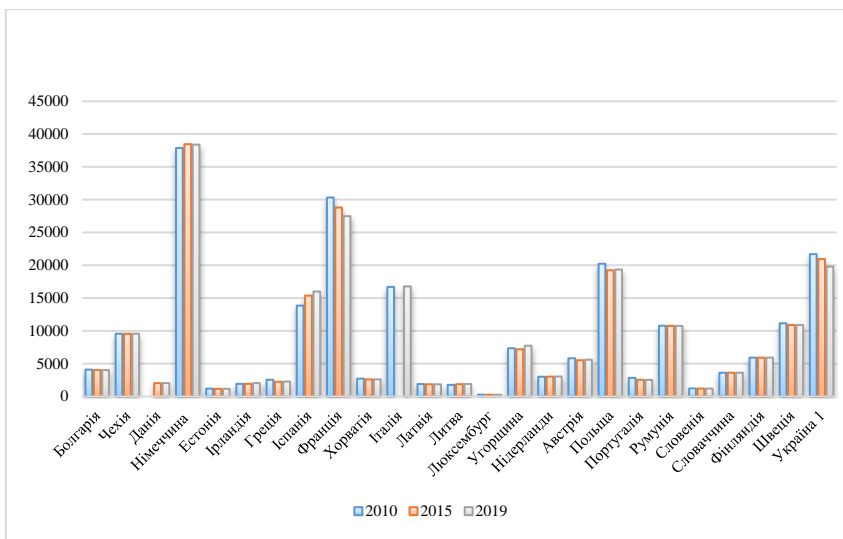

Рис. 1. Загальна протяжність залізничних колій в державах-членах ЄС-27 та Україні у 2010–2019 рр., у тис. км

Джерело: складено автором О. Б. Піріашвілі на основі даних міжнародних статистичних баз даних щодо розвитку залізничного транспорту країн ЄС-27 та України за період з 2010–2021 рр.; а також даних Державної служби статистики України щодо залізничного транспорту за відповідні роки

Як свідчать дані на рис. 1, загальна протяжність залізничних колій за період 2010–2021 рр. становила, зокрема, у Німеччині 37877 км. – у 2010 р., 38466 км. – у 2015 р. та 38394 км. – у 2019 р.; у Франції 30335 км. – у 2010 р., 28808 км. – у 2015 р., 27213 км. – у 2020 р. та 27057 км. – у 2021 р.; у Італії 16704 км. – у 2010 р., 16788 км. – у 2016 р., 16782 км. – у 2020 р. та 16832 км. – 2021 р.; у Польщі 20228 км. – у 2010 р., 19231 км. – у 2015 р., 19383 км. – у 2020 р. та 19287 км. – у 2021 р.; у Швеції 11160 км. – у 2010 р., 10908 км. – у 2015 р., 10909 км. – у 2020 р. та 10912 км. – у 2021 р.; в Україні 21705 км. – у 2010 р., 20954 км. – у 2015 р., 19791 км. – у 2020 р. та 19731 км. – у 2021 р. Разом з цим слід відмітити, що в 13-ті державах-членах ЄС-27 загальна протяжність залізничних колій країни становить менші 5 тис. км. за період, що аналізується, зокрема, у Болгарії, Данії, Естонії,

Ірландії, Греції, Хорватії, Латвії, Литві, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Словенії та Словаччині.

Отже, для визначення напрямів щодо модернізації залізничного транспорту країни в контексті поглиблення процесів конвергенції із ЄС-27 доцільно розробити і запропонувати організаційно-технологічний підхід, який передбачає не тільки інноваційний розвиток всіх складових процесу прискорення доставки вантажів та пасажирів, але і повну узгодженість технічних, технологічних та економічних складових на рівні системних взаємодій та координації з державами-членами ЄС-27.

Тому, на нашу думку, для досягнення поставленої мети щодо підвищення ефективності роботи (продуктивності залізниці країни) залізничної транспортної інфраструктури України в контексті поглиблення процесів конвергенції із державами-членами ЄС-27 необхідна організаційно-технологічна узгодженість в підвищенні рівня та взаємодії між окремими етапами та операціями транспортного процесу на залізничному транспорті країни в умовах сучасних викликів розвитку європейської інтеграції.

Література:

1. Борзенко О., Бурлай Т. Соціально-економічна дивергенція України та ЄС: нові виклики. *Journal of European Economy*. 2020. № 4 (75). Т. 19. С. 690–707.
2. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2020. С. 35–38. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення: 17.01.2024).
3. Відбудова залізничного транспорту повоєнної України. Що потрібно зробити. / Transparency International Ukraine. Звіт, 2023. С. 13–14. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/08/UZ_reform_ti_ukraine_ukr.pdf (дата звернення: 13.12.2023).

**FOOD SYSTEM ACTIVITY:
COMPONENTS AND DRIVERS OF INTERACTION**

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ:
СКЛАДОВІ ТА ДРАЙВЕРИ ВЗАЄМОДІЇ**

Продовольчі системи охоплюють усі процеси, пов'язані з виробництвом та використанням харчових продуктів: вирощування, збирання, пакування, переробка, транспортування, маркетинг, споживання та утилізація залишків їжі [1]. Усі ці види діяльності вимагають витрат та, в результаті, дозволяють отримати продукцію та/або послуги, доходи та доступ до продовольства, а також впливають на навколишнє середовище. Продовольча система функціонує в соціальному, політичному, культурному, технологічному, економічному та природному середовищі та відчуває на собі їх вплив.

Підхід на основі продовольчих систем – це спосіб мислення та діяльності, який розглядає продовольчу систему в її сукупності, враховуючи всі елементи, їх взаємозв'язки та пов'язані з ними ефекти [2]. Він не обмежується одним сектором, підсистемою (наприклад, ланцюжок створення вартості, ринок) або дисципліною, і, таким чином, розширює рамки формулювання та аналізу певної проблеми як результату складної мережі взаємопов'язаних дій і обернених зв'язків. Він враховує всі відповідні причинно-наслідкові змінні проблеми та всі соціальні, екологічні та економічні наслідки рішень для досягнення трансформаційних системних змін.

Отже, підхід на основі продовольчих систем описує різні елементи продовольчої системи та взаємозв'язки між ними. Він розглядає, з одного боку, усі види діяльності, пов'язані з виробництвом, переробкою, розподілом та використанням продовольства [3], а з іншого боку – результати цієї діяльності з точки зору продовольчої безпеки (включаючи харчування), соціально-економічних (дохід, зайнятість) та навколишнє середовище (біорізноманіття, клімат).

Визначальною особливістю системного мислення є те, що воно розглядає поведінку системи як взаємодію взаємопов'язаних підсистем, у якій зворотний зв'язок відіграє ключову роль, а не як простий ланцюг причинно-наслідкових зв'язків [4]. Це також відрізняє системне мислення від інших підходів, таких як сільськогосподарські системи, секторні або ланцюгові підходи, у яких втручання часто спрямовані на

оптимальне використання засобів виробництва (природні ресурси, робоча сила, капітал). Зазвичай це передбачає застосування технологічних інновацій на рівні підприємств, секторів та/або мереж з акцентом на підвищення продуктивності та прибутковості. Хоча ці підходи також аналізують вплив втручання на ринок (ціни, доходи) та навколишнє середовище (викиди CO₂), а також виснаження природних ресурсів (наприклад, ерозія чи дефіцит води), вони, як правило, приділяють недостатню увагу зворотному зв'язку з боку соціально-економічної системи та екосистеми до ферми, сектора чи ланцюга.

Продовольча система забезпечує структуру, яка показує, де відбуваються основні взаємодії та зворотний зв'язок між підсистемами. Це дозволяє робити важливі висновки щодо:

- можливостей для більш ефективного використання природних ресурсів;
- підвищення ролі соціально-економічного контексту продовольчої системи;
- визначення міри впливу продовольчої системи на здоров'я та недоїдання;
- пошуку компромісів між різними стратегіями втручання;
- встановлення нелінійних процесів та зворотного зв'язку в продовольчій системі.

Продовольча система включає багато видів діяльності (рис. 1), основною метою яких є підвищення продовольчої безпеки.

Діяльність у продовольчій системі охоплює не лише діяльність у ланцюжку створення вартості, а й обслуговуючі організації (бізнес-послуги) та «сприятливе середовище» (наприклад, правила безпеки харчових продуктів). Також включається ряд факторів, які впливають на діяльність на рівні споживача: продовольче середовище (містить ряд визначальних факторів навколишнього середовища, таких як ступінь рекламування продукту або інформація на етикетках чи знаках якості, які визначають відношення споживача до цього продукту) та споживацькі вподобання (характеристики окремих споживачів), які визначають ставлення споживача до продуктів харчування.

Діяльність продовольчої системи сприяє досягненню результатів на соціально-економічному рівні, а також у сферах навколишнього середовища та продовольчої безпеки, які визначаються як використання, доступ на наявність продовольства. Ці три результати взаємодіють один з одним. Наприклад, певні соціально-економічні результати, такі як дохід, можуть збільшити доступність їжі, а краще використання їжі (наприклад, зменшення харчових відходів) може мати позитивний вплив на навколишнє середовище, оскільки сприятиме менш інтенсивному використанню землі.

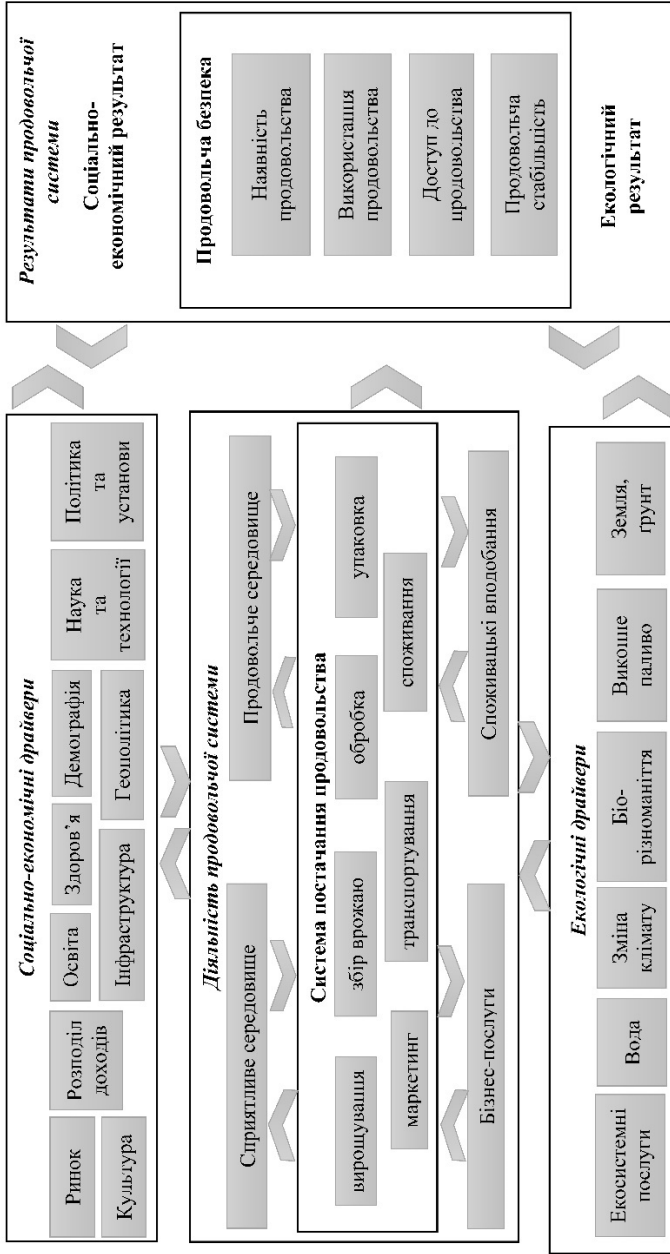

Рис. 1. Зв'язок продовольчої системи з її драйверами
Джерело: узагальнено та систематизовано автором з використанням даних [1–7]

З іншого боку, існує також компроміс між екологічними, соціально-економічними результатами та результатами продовольчої безпеки. Так, збільшення виробництва продуктів харчування може спричинити більший тиск на навколишнє середовище, а певний вибір щодо доступу до їжі може призвести до нерівних соціально-економічних результатів. Нарешті, соціально-економічні та екологічні умови, у свою чергу, впливають на функціонування продовольчої системи.

Література:

1. Kotykova, O., Babych, M., Pohorielova, O., Shkilnyak, M. (2023). Information provision, accounting and analysis of food losses and food waste: EU experience for Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 10, no. 3, pp. 103–123. eISSN 2414-584x. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.05>

2. FAO. 2019. Structural transformations of agriculture for improved food security, nutrition and environment. Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2019. Budapest. 116 p. URL: <https://www.fao.org/publications/card/ru/c/CA7153EN>

3. Kotykova, O., Babych, M. and Pohorielova, O. (2020). Food loss and waste along the value chain of food products in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 3, pp. 191–220. DOI: <https://doi.org/10.51599/ARE.2020.06.03.11>

4. Kotykova O., Babych M. and Pohorielova O. (2022). Key aspects of the relationship between sustainable development goals, food security and agriculture. *European Countryside*, vol. 14, no. 4, pp. x-x. eISSN 2414-584x. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2022>

5. FAO. 2018. *Publication Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2018*. Budapest. 124 pp. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. URL: <https://www.fao.org/documents/card/en/c/CA2703EN>

6. FAO. 2021. Europe and Central Asia – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2021 – Statistics and trends. Budapest. DOI: <https://doi.org/10.4060/cb7493en>

7. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2020. The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets. Rome, FAO. DOI: <https://doi.org/10.4060/ca9692en>

MODERN MIGRATION PROCESSES IN THE WORLD

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТІ

Проблеми міграції у світі набувають зростаючої актуальності з кожним роком, оскільки вони мають значний вплив на економічно-соціальний та демографічний прогрес країн, як в загальному вимірі, так і на регіональному рівні. Близько 184 мільйонів людей – 2,3 відсотка населення світу – живуть за межами країни свого громадянства.

На кінець 2022 року, за даними Frontex, кількість мігрантів, які прибувають до Європи центрально-середземноморським або західнобалканським маршрутами, знову зросла у 2022 році на 51% і 136% відповідно [1].

Зокрема, війна Росії проти України, яка почалася в лютому 2022 року, спричинила найбільше переміщення людей у Європі з часів Другої світової війни, тоді як лише 4 мільйони українців отримали тимчасовий захист [2]. За даними Frontex-European Border and Coast Guard Agency, у 2022 році близько 15 мільйонів українців прибули до Європи, з них 4 мільйони українців отримали тимчасовий захист і приблизно 3 мільйони побажали залишитися в Європейському Союзі.

Можна виділити загальні причини міграційних процесів у світі:

- відсутність можливостей для працевлаштування на батьківщині для значної кількості громадян;
- економічна нестабільність, що є характерною для багатьох країн Близького Сходу;
- значне зuboжіння та високий ризик голоду в країнах, де родились мігранти;
- соціальна несправедливість, яка переважає в східних країнах;
- бажання отримати якісну освіту, доступну в країнах Європи;
- природні катаклізми, що загрожують здоров'ю та життю, в багатьох східних регіонах;
- знаходження в епіцентрі воєнних конфліктів [3].

Ці фактори сприяють загальній тенденції зростання міграції через потребу в кращих умовах життя та безпеці.

За даними ООН, країни, з яких походить більша частина шукачів притулку, не змінюються з 2014 року: це Сирія, Афганістан, Сомалі,

Південний Судан, Судан, Демократична Республіка Конго, Центральнаафриканська Республіка, М'янма та Еритрея.

Оцінимо міграційну політику за регіонами світу, детальніше рис. 1.

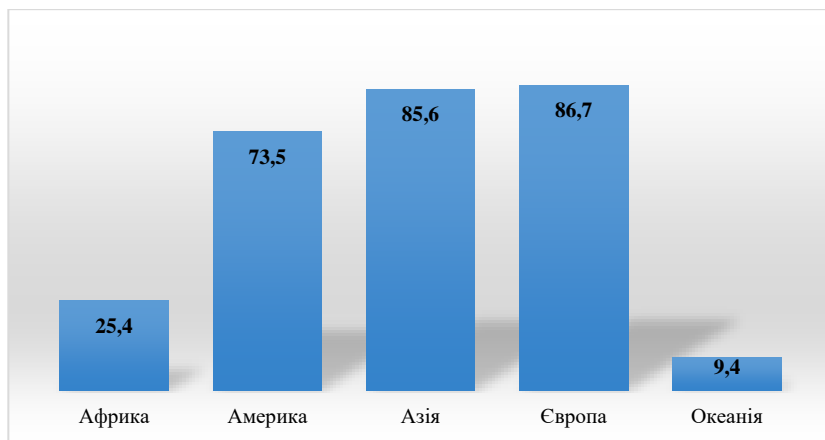

Рис. 1. Кількість міжнародних мігрантів у світі, 2021 р., % [4]

Таким чином, Азія, Європа і Америка мають високі відсотки мігрантів (85,6%, 86,7%, та 73,5% відповідно), що свідчить про значний обсяг міграційної активності в цих регіонах.

Розглянемо загальну статистику міграцію по країнах світу у табл. 1.

Таблиця 1

Чиста міграція, 2019–2021 рр., тис. осіб

Країна	2019	2020	2021
Україна	-7812	-2173	831
США	1158444	675560	561580
Польща	-2974	-779	-2968
Японія	183953	87584	87584

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Згідно даних видно, що міграційні потоки в країнах різні і можуть змінюватися з року в рік.

Міграційна політика повинна враховувати спричинені глобалізацією міграційні тенденції. Проаналізуємо індекс якості життя, адже саме він підкреслює вплив глобалізації на міграційні процеси та міграційну політику зокрема. Індекс призначений для порівняння, де вище значення індексу вказує на кращу якість життя (табл. 2).

Індекс якості життя, 2019–2023 рр.

Країна	2019	2020	2021	2022	2023
Україна	102,3	104,8	108,5	111,9	112,5
США	179,2	172,1	167,0	170,7	172,7
Польща	148,0	141,8	132,6	140,0	139,9
Японія	180,5	168,0	162,3	169,5	176,3

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Проаналізувавши дані табл. 2, щодо індексу якості життя за період з 2019 по 2023 роки, можна побачити загальну позитивну динаміку зростання індексу для всіх країн, крім Польщі. Загалом, загальна позитивна динаміка в індексі якості життя свідчить про певний прогрес у розвитку економіки та соціальної сфери в більшості розглянутих країн за вказаний період.

Світова міграційна політика має свої особливості та виклики, пов'язані з демографічною проблемою та управлінням міграційними процесами.

Література:

1. Official Website of the European Union. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/migration-key-element-our-foreign-policy_en (date of access: 22.01.2024).
2. Frontex-European Border and Coast Guard Agency. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-stands-with-ukraine-koMh1h> (date of access: 22.01.2024).
3. World Bank. 2023. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. URL: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/39696> (date of access: 22.01.2024).
4. Migration Data Portal. URL: https://www.migrationdataportal.org/internationaldata?i=stock_abs_&t=2020&m=1&rm49=9 (date of access: 22.01.2024).
5. The World Bank URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SM.POP.NETM&country=EUU> (date of access: 22.01.2024).
6. Numbeo URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2019&displayColumn=0 (date of access: 22.01.2024).

Danylo Cherevatskyi, Doctor of Economic Sciences
*Institute of Industrial Economics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Oksana Bojko, Graduate Student
*Institute of Industrial Economics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Vitaliy Bash, Graduate Student
*Institute of Industrial Economics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-18>

HUMAN LABOR ENERGY IN THE PRODUCTION PROCESS

ЕНЕРГЕТИКА ТРУДОВИТРАТ В МЕЖАХ ВИРОБНИЧОГО ПРОЦЕСУ

Стале споживання та виробництво спонукає до посилення контролю над витратами матеріалів та енергетичних ресурсів. Проблемою є недооцінка енергетичного аспекту трудовитрат [1].

MIPS-аналіз [2] навіть не розглядає енергетику людської праці як номенклатуру «екологічного рюкзака», прибічники концепцій аналізу матеріальних потоків (MFA) та життєвого циклу продукту (LCA) лише тепер визнали це важливим аспектом. Методика EROI (Energy return on investment), яка орієнтована на оцінювання енергетичної рентабельності, ураховує енергетику живої праці, але дуже однобоко [3].

Узагальнення великої кількості наукових досліджень виявило два підходи до визначення енергоемності людської праці: фізичний та економічний, модифікацією якого є інституційний підхід.

На теперішній день, офіційного виміру людської потужності не існує, але фізична натуралізація живої праці має місце. Так, у роботі М. С. Самойліка [4] енергетичні затрати праці персоналу, що зайнятий переробкою сміття, виражаються у МДж на 1 т сировини (зазначені дані автор надає без деталізації, як результат власних досліджень). Розраховувати енергетичні витрати за цим способом дещо незручно, оскільки вони прямо пов'язані з обсягом переробки сировини (відходів), проте є також норми, приведені до одиниці робочого часу (МДж/людино-годину), які врешті решт надають можливість оцінити річні витрати одиниць умовного палива на 1 людину.

Уявлення про економічний підхід до виміру людської праці дає робота Г. Г. Панченка [1], у якій науковець пропонує повну енергоємність трудовитрат розраховувати за енергоємністю кінцевих споживчих витрат і даних про фонд річної заробітної плати одного працівника підприємства.

Інституційна модифікація економічного підходу до визначення енергетики трудовитрат виходить із положень Гірничого закону України, за якими: «... підприємства з видобутку вугілля та вуглебудівні підприємства безоплатно надають вугілля на побутові потреби у розмірі, що визначається колективним договором» [5]. Визначене було використано в роботі [6]. За Галузевою угодою між Міністерством вугільної промисловості України, іншими державними органами, власниками (об'єднаннями власників), що діють у вугільній галузі, і всеукраїнськими профспілками вугільної промисловості від 3 липня 2001 р. «безоплатне забезпечення вугіллям працівників і пенсіонерів вугільної промисловості здійснюється за нормою 5,9 т на рік (приблизно 4,2 т у.п., коментар авторів) на будинок або квартиру без центрального опалення. Списки вуглеотримувачів складаються щорічно». Система є чинною і зараз.

Ціллю цього дослідження є розробка математичного апарату щодо оцінки енергетики трудовитрат ($E_{\text{пн}}$) за трьома згаданими підходами. Формули розрахунків наведено нижче.

Чинник X – енергетична норма трудовитрат – має модифікації згідно з методом визначення енергетичних показників живої праці, а саме:

X_1 – питомі річні енергетичні витрати живої праці одного працівника, кг у.п.;

X_2 – повна енергоємність трудовитрат, яка залежить від стану макроекономіки у рік t , кг у.п. на 1000 грн фонду заробітної плати підприємства;

X_3 – річна норма надання безкоштовного вугілля на одного працівника, т у.п.

Отже

$$E_{p1} = X_1 \times N \times 10^{-3}, m \text{ у.п.}, \quad (1)$$

де N – річна чисельність працівників, осіб;

$$E_{p2} = 12 \times X_2 \times N \times f \times 10^{-6}, m \text{ у.п.}, \quad (2)$$

де f – середня місячна заробітна плата 1 працівника по підприємству, грн/люд.;

$$E_{p3} = X_3 \times N, m \text{ у.п.} \quad (3)$$

Наведені формули дозволяють визначати енергетичну складову трудовитрат по підприємству трьома способами і у подальшому оцінити

статистичну значущість кожного з них за впливом на загальні властиві підприємству енерговитрати (що ураховують наряду з живою працею витрачені в процесі виробництва електроенергії та паливні носії). Саме це можна вважати актуальним завданням подальших досліджень.

Література:

1. Панченко Г. Г. Повна енергоємність трудовитрат. *Актуальні питання розвитку сучасної економіки, управління та адміністрування. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 грудня 2019 р.)*. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2019. Ч. 2. С. 43–46.
2. Schmidt-Bleek, F. MIPS and ecological rucksacks in designing the future. In *Proceedings Second International Symposium on Environmentally Conscious Design and Inverse Manufacturing*. IEEE. 2001. P. 1–8.
3. Hall C.A.S., Balogh S. and Murphy D.J.R. (What is the Minimum EROI that a Sustainable Society Must Have? *Energies*. 2009. 2(1). P. 25–47. doi:10.3390/en20100025.
4. Самойлік М. С. Біоенергетична оцінка сфери поводження з твердими відходами на регіональному рівні. *Вісник Житомирського національного агрокологічного університету*. 2013. № 1–2 (2). С. 340–349.
5. Гірничий Закон України. *Відомості ВР України*. 1999. № 5. С. 433.
6. Cherevatskyi D., Atabyekov O. EROI of the Ukrainian coal. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 4(50). С. 20–31.

**Liudmyla Shatalova, PhD in Economics, Associate Professor,
Senior Researcher of the Department
of Entrepreneurship Development of SO**
*Institute of Market and Economic & Ecological Researches
of National Academy of Sciences of Ukraine
Odesa, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-19>

THE INFLUENCE OF MODERN TECHNOLOGIES ON THE MOTIVATION PARADIGM

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МОТИВАЦІЙНУ ПАРАДИГМУ

Цифрові технології, маючи безмежний потенціал для мінімізації витрат та максимізації результатів діяльності суб'єктів господарювання, стали засобом трансформації всіх етапів бізнес-процесів – від закупки сировини та найму робочої сили до реалізації готової продукції. В умовах Індустрії 4.0 необхідною, але не достатньою, умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств є застосування сучасних видів обладнання, технологій, програмного забезпечення. Досягнення встановлених цілей підприємств забезпечують співробітники, які здатні реалізовувати безмежний потенціал останніх.

В умовах експоненціального зростання цифрових технологій, епідеміологічних загроз та воєнних потрясінь єдиною константою непередбачуваного характеру трансформації сучасного суспільства стає невизначеність. Як наслідок, роль і значення фактору праці виходить далеко за рамки традиційного розуміння як такого, що об'єднує та актуалізує всі інші фактори виробництва. В сучасних умовах робоча сила завдяки компетентнісному потенціалу є не лише умовою здійснення господарської діяльності, а – й інструментом забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, оскільки вона є носієм знань, інтелекту, креативності [1, с. 31] та її властиві адаптивність і гнучкість.

Функціональні зміни ролі людини в господарській діяльності із застосуванням сучасних технологій обумовлюють трансформацію однієї із функцій управління – мотивацію живої праці. Мотивація 1.0, рушійною силою якої було намагання вижити, та Мотивація 2.0, що передбачає пошук винагороди та уникнення покарання, поступово втрачають актуальність та витісняються Мотивацією 3.0, яка побудована на внутрішніх мотивах [2, с. 24–26]. Оскільки відмінною

особливістю сучасних технологій Індустрії 4.0 стала їх спроможність заміщати людину не лише при виконанні рутинної фізичної, але – й розумової праці, то діяльність людини все більше інтелектуалізується, вимагає винахідливості та концептуального мислення. Традиційні методи управління персоналом – економічні та адміністративні – вже не достатньо ефективні.

Робота на сучасних підприємствах вимагає наявності компетентностей живої праці, що дозволять ефективно використовувати цифрові технології та засоби виробництва. Сучасний працівник має володіти крім базових та професійних компетентностей, також цифровою компетентністю. Синергетичний ефект від поєднання компетентнісного потенціалів живої та уречевленої праці створює безмежні можливості для налагодження ефективного промислового виробництва. Експлуатація цифрових засобів виробництва вимагає їх програмування, що передбачає розробку унікальних алгоритмів виготовлення виробів, які допомагають знизити мінливість параметрів виробничого процесу, людські помилки, енергоспоживання, викиди та підвищити якість продукції, продуктивність праці.

Виконання робочих операцій не рутинного характеру вимагає змін управлінських підходів і, в тому числі, до мотивації. Розумова праця обумовлює глибинні зміни в сфері праці, зокрема, збільшення часу на професійну підготовку для її виконання, умов та форм організації праці. Успіх діяльності суб'єктів господарювання залежить від рівня сприйняття цифрових технологій персоналом. Робота із сучасним програмним забезпеченням, оперування цифровим обладнанням вимагає від персоналу певних зусиль, витрат часу, безперервного навчання, а головне – розуміння того, що цифрова складова стає невід'ємною характеристикою будь-якої професії.

Складність завдань, що стоять перед сучасними працівниками, а також зміна парадигми трудової діяльності обумовлюють необхідність зміни традиційних підходів до мотивації працівників до продуктивної трудової діяльності. В умовах Індустрії 4.0 для актуалізації трудового потенціалу працівників економічний і адміністративний підходи до мотивації трудової діяльності не достатньо ефективні, оскільки:

- організаційні структури підприємств стають більш плоскими і менш ієрархічними завдяки технологіям великих даних, розподілених реєстрів, що сприяють скороченню кількості рівнів управління підприємствами;
- характер трудових операцій ускладнює встановлення взаємозв'язку між обсягом виробленої продукції та трудовими витратами;

– значний обсяг робочих операцій, які традиційно виконувала людина, в сучасних умовах здатні виконувати розумні машини та технології, штучний інтелект, залишаючи людині більше вільного часу.

В умовах цифровізації економіки алгоритмічні завдання (такі, що вимагають дотримання чітких інструкцій), витісняються евристичними (тими, що потребують розробки унікальних алгоритмів дій), внаслідок чого традиційні мотиваційні механізми стають неефективними [2]. Подібно спортсменам, митцям, композиторам, які більше керуються внутрішніми мотивами, а плата за результати їх діяльності виступає винагородою, сучасні працівники мають мати ендогенні мотиви для виконання трудових операцій.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що мотиваційна політика сучасних підприємств повинна бути спрямована на створення умов для реалізації трудового потенціалу працівників. Менеджери підприємств повинні концентрувати увагу на правильному розподілі робочих операцій між працівниками відповідно до їхніх потенційних можливостей, інтересів, цінностей та внутрішніх мотивів. Для досягнення встановлених цілей і виконання поставлених задач роботодавець має фокусувати увагу на результатах діяльності працівників (а – не на контролі дотримання трудової дисципліни), надаючи більше свободи при визначенні способів їх досягнення, усвідомити партнерський характер трудових відносин.

Керівники сучасних підприємств повинні в більшій мірі орієнтуватися на внутрішні мотиватори працівників, для чого доцільно впроваджувати систему підвищення кваліфікації, професійного розвитку шляхом забезпечення безперервного навчання, створювати умови для кар'єрного зростання, запроваджувати гібридну форму організації праці, забезпечувати сприятливий мікроклімат, справедливу систему винагороди.

Література:

1. Колот А. М. Мотивація персоналу. Київ : КНЕУ. 2011. 397 с.
2. Пінк Д. Драйв. Дивовижна правда про те, що нас мотивує. Київ : Лабораторія, 2023. 232 с.

Arsenii Yanovych, PhD Student, Senior Engineer
*State Institution “Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy
of National Academy of Sciences of Ukraine”
Lviv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-20>

**RESOURCE RESTRICTION
AS A DETERMINANT OF REGIONAL POLICY FORMATION
UNDER THE CONDITIONS OF UKRAINE POST-WAR
RECONSTRUCTION**

The full-scale war initiated by the Russian Federation against Ukraine in February 2022 is in an active phase, making it impossible to conduct a comprehensive assessment of the economic state of the country's regions at the present moment. However, it is evident that the existing damage to industrial capacities, infrastructure, and agricultural lands imposes significant constraints on the development of regions and serves as a prerequisite for planning their post-war reconstruction.

In the conditions created in Ukraine due to active hostilities, resource limitations acquire not only the nature of exhaustion inherent to them by definition but also the impossibility of utilizing available resources in the regions. Primarily, this situation is determined by the substantial contamination of the country's territory with ammunition and the destruction of the corresponding infrastructure directly linked to the extraction and processing of certain types of natural resources. Thus, these limitations dictate the formation of regional policies in Ukraine and require a detailed study for a clearer definition of tasks and objectives for the future policy of recovery and development of the regions.

According to Forbes Ukraine calculations, the total value of surveyed natural resource reserves in Ukraine is up to \$15 trillion USD. The authors considered major minerals such as coal, granite, iron ore, rock salt, oil shale, potash salts, brown coal, apatite ores, manganese ores, peat, clays, natural gas, phosphorite ores, graphite ores, sulfur, oil, gas condensate, uranium, lithium ores, copper ores, lead-zinc ores, and germanium. Coal constitutes 62% of the total value of minerals, iron ore 14%, with each of the remaining assets contributing less than 5%. More than 70% of this value is concentrated in the Luhansk, Donetsk, and Dnipropetrovsk regions [1]. Currently, almost the entire territory of Luhansk and more than half of Donetsk regions is under the occupation of the Russian Federation. The experience of de-occupation in northern regions of Ukraine and the right bank of the Kherson region indicates a high intensity of landmines in the territory occupied by Russian

forces. This allows assumptions that other currently occupied regions will face a similar situation.

According to the State Emergency Service of Ukraine (SESU), as of now, 174,000 km² or approximately 30% of Ukraine's territory remains potentially hazardous in terms of ammunition contamination [2]. The analytical portal "Slovo i Dilo" estimates the area of mined territories to be between 170,000 and 180,000 km² or 30–40% of Ukraine's territory. According to their data, Kherson is the most contaminated region. SESU pyrotechnic units have been most active in the Kharkiv, Kyiv, Chernihiv, Donetsk, Mykolaiv, and Sumy regions, and the full demining of Ukraine's territory may take more than 5 years [3]. The Ministry of Ecology reports that approximately 3 million hectares of forests, nearly a third of Ukraine's forested area, have been damaged due to Russian aggression. About 500,000 hectares are under occupation or in conflict zones [4].

The Kyiv School of Economics conducted an assessment of the damages inflicted on Ukraine's infrastructure during one year of resistance against Russian aggression. According to their calculations, by February 2023, the infrastructure incurred losses of \$143.8 billion USD in terms of replacement value. Specifically, within a year of the full-scale invasion, over 25,000 km of roads and 344 bridges and viaducts were damaged. The losses to the energy system and the agro-industrial complex amount to \$8.1 billion and \$8.7 billion USD, respectively [5].

Given the existing conditions, in 2022, the Center for Economic Policy Research proposed a plan for the recovery of regional economies consisting of four stages:

1) Damage Minimization: This stage may occur during active combat and involves evacuating economic entities to safer areas and demining the territory.

According to the experts at the Center, the implementation of the subsequent stages will take place after the cessation of hostilities:

2) Documentation of Damages for Subsequent Capital Expenditure Calculations;

3) Restoration of Critical Infrastructure, including logistical chains;

4) Overall Economic Recovery and Growth.

Following this plan, the recovery of the Kyiv region took place after its de-occupation in the spring of 2022 [6]. This plan remains relevant for other regions of Ukraine temporarily occupied by the Russian Federation and will be applied after their liberation.

Therefore, with the restoration of Ukraine's territorial integrity within internationally recognized borders, the economy of Ukrainian regions will find itself in a position where the full utilization of resources will not be possible without ensuring the security of development and reconstruction, at

least for critical infrastructure. After the final calculation of the direct and indirect losses resulting from the full-scale armed aggression of the Russian Federation on the economy of Ukraine's regions, unfortunately, questions will arise about the profitability of rebuilding many devastated economic entities, villages, and cities. This will lead to an increase in economic disparities between regions, particularly in terms of resource provisioning, and will require a balanced policy at the state, regional, and local levels regarding the planning of measures for the preservation and optimization of the use of labor, natural, financial, and other resources. In this context, the introduction of resource use efficiency assessments following European practices will be especially crucial.

References:

1. Landa, V. (2023). Viyna za resursy [War for resources]. *Forbes Ukraine*, 8–9.
2. Derzhavna sluzhba Ukrayiny z nadzvychaynykh sytuatsiy [State Emergency Service of Ukraine]. (2023). Shchodo rozminuvannya pidrozdilamy DSNS terytoriyi Ukrayiny [Regarding demining by the State Emergency Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://dsns.gov.ua/map-demining>.
3. Analitychnyy portal "Slovo i diło" [Analytical portal "Slovo i dylo"]. (2023). Ukrayina – naybil'sh zaminovana kraïna svitu: skil'ky ukrains'koyi terytoriyi zabrudнено minamy [Ukraine – the most mined country in the world: how much Ukrainian territory is contaminated with mines]. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/02/infografika/bezpeka/ukrayina-najbilsh-zaminovana-ukrayina-svitu-skilky-ukrayinskoyi-terytoriyi-zabrudнено-minamy>.
4. Pylypiv, I. (2023). RF zavdala ekolohiyi Ukrayiny zbytkiv na 2 trylyony – Minekolohiyi [Russia caused Ukraine's ecology damages of 2 trillion – Minecology]. *Ekonomichna pravda* [Economic Truth]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/5/697693/>.
5. Kyiv school of economics. (2023). Za rik povnomashtabnoyi viyny Rosiya zavdala zbytkiv infrastrukturi Ukrayiny na mayzhe \$144 mlrd [In a year of full-scale war, Russia caused almost \$144 billion in damages to Ukraine's infrastructure]. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/>.
6. Yanovych, A. (2022). Resursne zabezpechennya yak umova vyznachennya prioritetiv pislyavoyennogo vidnovlennya produktyvnoyi spromozhnosti regioniv [Resource provision as a condition for determining priorities for the post-war recovery of the regions' productive capacity]. *Imperatyvy ta bezpekovi priorytety zberzhennya i rozvytku produktyvnoyi spromozhnosti regioniv Ukrayiny v umovakh viyny: zbirnyk tez dopovidey dyskusiyanoi platformy* [Productive Capacity of Ukraine's Regions Preservation and Development Imperatives and Security Priorities in Conditions of War. Discussion Platform Proceedings], 83–85.

Oleh Yaremenko, Doctor of Economics, Professor
*Head of the Sector of Institutional Economics
of the Department of Economic Theory
State Organization "Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine"*
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-21>

**SOCIO-ECONOMIC IDENTITY
IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT
OF NATIONALLY ROOTED DEVELOPMENT**

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО
ВКОРИНЕНОГО РОЗВИТКУ**

Первинною основою національно вкоріненого розвитку країни є фундаментальні ціннісно-інституційні ресурси, які формувалися на протязі історичного існування нації як її соціально-економічна ідентичність. Неможна зводити ідентичність лише до чинників унікальності, тому що будь який суб'єкт є живим втіленням єдності всезагального, особливого та унікального. Соціально-економічна ідентичність виступає як фундаментальна сукупність відносно жорстких соціально-генетичних програм, що сформувалися у ході історичного розвитку, проявляються як стійкі стимули та очікування людей та їх груп у соціальному середовищі і забезпечують відтворення суб'єктів на довгих інтервалах еволюції (як мінімум, на протязі життєвого циклу). Розгортання та відтворення ідентичності нації через її суб'єктність [2], національний інтерес, інституційну структуру і ендогенні реформи кристалізується у національному суверенітеті як способі дій держави у зовнішньому та внутрішньому середовищі. З одного боку, суверенітет як діяльність з відтворення ідентичності є процесом зняття невизначеності життєдіяльності національної господарчої системи у процесі її функціонування і еволюції. З іншого боку, суверенітет може розглядатися як національний внесок у зниження невизначеності глобального розвитку.

Взаємна відповідність національних цілей, ресурсів та ідентичності у ході соціально-економічного відтворення є обов'язковою умовою відтворення ідентичності. Це потребує коректного уточнення суб'єктних підстав повноважень та відповідальності держави та

інститутів громадянського суспільства у розвитку та укріпленні національної ідентичності.

Практичними кроками на шляху реалізації таких вимог мають стати організація моніторингу регуляторної політики з позицій критерію поліпшення/не погіршення умов соціально-економічного відтворення національної ідентичності, моніторинг та перегляд національної боргової стратегії, а також оцінка узгодженості стратегічної поведінки держави, корпоративного сектору та сектору домогосподарств як непрямого, але важливого критерію зрілості національної ідентичності та суб'єктності. Такий підхід може бути покладений у основу оцінки взаємної відповідності експортного потенціалу та боргового тягаря національної економіки.

Національний інтерес є формою практичної рефлексії фундаментальної ідентичності і актуальної суб'єктності країни у їх конкретно-історичній єдності. Система, що функціонує на підставах національного інтересу, має можливість більш менш ефективно знімати невизначеність життєдіяльності в умовах конфліктного нестійкого глобального середовища.

Проведені оцінки надають підстави визначити національний суверенітет як законодавчо та інституційно забезпечений спосіб професійних дій держави та громадянського суспільства у зовнішньому та внутрішньому середовищі на підставах суб'єктності та національного інтересу, що формує умови національного вкоріненого розвитку.

Виділяються такі зовнішні обмеження розгортання фундаментальних модальностей національно вкоріненого розвитку:

По-перше, це ієрархічність конкурентних ніш за аналогією з принципом Паулі, що означає неможливість двом, або більше, глобальним суб'єктам займати одну й ту ж нішу (енергетичний рівень). В той же час еволюція завдяки невизначеності здатна породжувати нові конкурентні ніші, в яких деякі чинники відсталості можуть перетворюватися на національні переваги внаслідок явища історичного резонансу ідентичності і середовища.

По-друге, це чинник лідерства у трансформаціях, що проявляється як ймовірність зовнішнього тиску. Конкуренція між країнами та їх блоками за право створювати нові світові правила обумовлена не лише тим, що лідерство надає можливість формулювати ці правила «під себе», но ще й тим, що слідування чужим правилам ніколи не дає тих результатів, що отримує лідер змін.

По-третє, сильного впливу на можливості вибору моделі національно вкоріненого розвитку спричиняють довгі хвилі інституційної еволюції, які обмежують розкид траєкторій подій. Події в світі столітньої давнини характеризувалися приблизно таким же

загостренням конфліктності та тенденцією до форсованого одержавлення соціально-економічного буття як й у 20 році 21 століття, хоча технологічні та інституційно-структурні умови 100 років тому були зовсім іншими.

Запропонований підхід до інституційних ресурсів національно вкоріненого економічно розвитку надає можливість встановити критерії узгодженого використання інструментів внутрішньої довіри як таких, що корелюють з ідентичністю: стійкість грошової одиниці, стабільність податкового режиму, стимулююча державна інвестиційна політика, політика соціальних гарантій, національно орієнтована зовнішньо-економічна стратегія. Узгоджений підхід до монетарних, бюджетно-фіскальних, фінансових, зовнішньоекономічних та соціальних заходів дискретної регуляторної політики у процесі її розробки та реалізації надає можливість забезпечити зниження альтернативної вартості державного регулювання внутрішнього ринку як стратегічного напрямку національно вкоріненого розвитку економіки України з урахуванням завдань інтеграції до ЄС [1].

Інституційне відтворення суб'єктності як забезпечених ресурсами та компетенціями виключних повноважень приймати рішення щодо відтворення власної ідентичності вимагає постійного моніторингу регуляторної політики з позицій відтворення суб'єктності, моніторингу та перегляду боргової стратегії, а також оцінки узгодженості стратегічної поведінки держави, корпоративного сектору та сектору домогосподарств, від чого прямо залежить ступень фактичної суб'єктності та її відповідності невизначеності та ризикам зовнішнього середовища.

Правило просте: чим більш нестійким і невизначеним є глобальне середовище, тим більшим має бути рівень суб'єктності. Оскільки складність та нестабільність середовища має тенденцію до зростання, необхідною є закріплена законом процедура перегляду повноважень та відповідальності держави та інститутів громадянського суспільства у розвитку та укріпленні національної ідентичності, а також актуальна оцінка взаємної відповідності експортного потенціалу та зовнішнього боргового тягаря, яка може містити в собі прямі загрози суб'єктності.

Трактування національного інтересу як ідеальної та практичної рефлексії *фундаментальної* ідентичності і *актуальної* суб'єктності у їх конкретно-історичній комплементарній єдності вимагає розробки та реалізації комплексної стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку національного внутрішнього ринку шляхом адекватного, але помірнього, використання інструментів ціннісно-інституційного протекціонізму, з урахуванням стандартів та вимог міжнародних інститутів та органів ЄС.

Таким чином, сьогодні глобальний попит на соціально-економічні ідентичності обумовлений об'єктивною потребою у поширенні варіативного простору можливих реакцій та рішень у відповідь на цивілізаційні загрози та невизначеність. Глобальна стандартизація є корисною лише на обмеженому відрізку розвитку, після закінчення якого починаються негативні зовнішні ефекти, найпростішою формою яких є все більш жорсткі та глибокі конфлікти. Саме ідентичності задають межу глобальної ціннісно-інституційній уніфікації та стандартизації.

В той же час ідентичність як жива та історично надана соціальна реальність розвивається під зворотним впливом всієї сукупності породжених нею ціннісно-інституційних ресурсів суспільства, включаючи його активну суб'єктність, інтегруючий потенціал національного інтересу, процесуючий суверенітет, стійку інституційну структуру та динамічний чинник екзогенних реформ.

Відбиток вимог актуальності на історичній сутності національної ідентичності адаптує її до потреб сьогодення, але в той же час існують межі адаптації, які соціуму неможна переступити без втрати ідентичності. Нація приречена бути носієм ідентичності, поки вона існує. Реальним історичним завданням є не зміна ідентичності, а її розуміння та використання як національного активу, що робить нас обов'язковим елементом глобального соціуму. Попит на українську соціально-економічну ідентичність з боку потреб глобального розвитку підсилюється на тлі все більш глибокої геополітичної та гео економічної невизначеності.

У всіх випадках відповідальність лежить на суб'єкті. Якщо ресурсні обмеження та переваги частково виводяться із сфери компетенції суб'єкту (наприклад, в силу передачі частки повноважень щодо контролю ресурсів кредитором), то дефіцит суб'єктності, що виникатиме при цьому, може набувати форму системного нераціонального вибору через поглинання частки повноважень кредитором. У цьому разі кредитні рішення мають розглядатися як прийняття додаткового ризику, що має екзогенну природу та непропорційно обмежує національну свободу раціонального вибору.

Література:

1. Пустовойт О. В. Політика розвитку внутрішнього ринку та угода про асоціацію Україна – ЄС: спільність і суперечність завдань. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 49–50.
2. Яременко О. Л., Панкратова О. Н. Інститути та економічна свобода господарюючих суб'єктів. *Економічна теорія*. 2007. № 3. С. 56–71.

HOTEL, CATERING BUSINESS AND TOURISM

Mira Hakova, Candidate of Economic Sciences

Dnipro Humanitarian University

Dnipro, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-22>

MONITORING OF MOTIVATIONAL NEEDS OF MOTIVATIONAL NEEDS OF THE STAFF OF HOTEL AND RESTAURANT ENTERPRISES

VIEŠBUČIŲ IR RESTORANŲ ĮMONIŲ PERSONALO MOTYVAVIMO POREIKIŲ STEBĖJIMAS

Veiksmingas viešbučių ir restoranų įmonių personalo valdymas neįmanomas nesuvokus darbuotojų motyvų. Kiekvienas įmonės darbuotojas turi savo asmeninius motyvus, skatinančius atlikti tam tikras užduotis, todėl personalo motyvacija yra esminis veiksnys, orientuojantis darbuotojus siekti įmonės tikslų ir prisidedantis prie įmonės strateginių planų įgyvendinimo.

Viešbučių ir restoranų įmonių valdymas, naudodamas motyvacijos funkciją, išsprendžia keletą pagrindinių užduočių, būtent:

- skatina aukštesnius darbo rezultatus;
- ugdo kūrybinę veiklą;
- skatina teigiamą darbuotojų elgesį;
- užtikrina darbuotojų lojalumą;
- sumažina personalo kaitą;
- formuoja teigiamą įmonės personalo reputaciją.

Norint valdyti motyvacijos procesą, būtina nuolat stebėti remiantis šia informacija:

- apie valdymo objektus;
- apie esamą darbuotojų motyvacijos būklę;
- apie darbuotojų elgesio pokyčius, susijusius su motyvavimo priemonėmis;
- apie darbuotojų motyvacinio dėmesio pokyčius;
- apie motyvacinės veiklos rezultatus.

Siekdami nustatyti viešbučių ir restoranų įmonių darbuotojų poreikių vaizdą, atlikome trijų žvaigždučių viešbučio „Central“ Kryvyi Rih darbuotojų motyvacinę stebėseną.

Motyvacinių veiksnių analizei naudojome S. Ritchie ir P. Martin „Motyvacinį profilį“.

„Motyvacinis profilis“ susideda iš 12 faktorių, kurie gali būti naudojami kaip motyvatoriai darbo komandose, kur respondentų prašoma paskirstyti 11 balų tarp keturių variantų už kiekvieną teiginį, pažymėtą raidėmis (a), (b), (c) ir (d). Iš viso yra 33 teiginiai, taigi iš viso gaunami 363 taškai [1].

12 organizacijos darbuotojų motyvacijos veiksnių [1]:

- 1) didelis atlyginimas ir materialinis paskatinimas;
- 2) patogios fizinės darbo sąlygos;
- 3) darbo struktūrizavimas;
- 4) socialiniai kontaktai;
- 5) stabilūs santykiai;
- 6) pripažinimas nuopelnais;
- 7) siekimas laimėjimų;
- 8) galia ir įtaka;
- 9) įvairovė ir kaita;
- 10) kūrybiškumas;
- 11) savęs tobulinimas;
- 12) įdomus ir naudingas darbas.

Kaip pavyzdys pateiktas vieno iš „Centralny“ viešbučio šefų tyrimas, pateikti anketos rezultatai (1 lentelė).

Taigi, maksimalus motyvacijos faktoriaus balas lygus 68 balams (motyvacijos faktorius № 1), visus kitus taškus padaliname iš 68 balų ir gauname rezultatą nuo 0 iki 1.

Atlikęs kiekvieno veiksnio apklausą, respondentas įvertina pasitenkinimo atitinkamu veiksmu laipsnį intervale nuo 0 iki 1 (0-0,1 – visiškai nepatenkintas; 0,2-0,4 – nepatenkintas; 0,5-0,6 – vidutiniškai; 0,7 – labiau patenkintas nei nepatenkintas; 0,8-0,9 – patenkintas; 1 – visiškai patenkintas).

Pateikiami motyvacinių veiksnių prioriteto ir pasitenkinimo šiais veiksniais rezultatai lyginami (2 lentelė).

Motyvacinių veiksnių kokybinės reikšmės ir jų pasitenkinimo lygis rodo (2 lentelė), kad būtina daugiau dėmesio skirti motyvacijos veiksmui Nr. 1 (Didelis atlyginimas, materialinis atlygis) ir faktoriui Nr. 6 (Pripažinimo poreikis), nes šie veiksniai turi didelę reikšmę ir menką pasitenkinimą šiam respondentui (virėjui), kuris yra aukštos kvalifikacijos, yra profesionalus ir drausmingas darbuotojas, turintis didelį materialinio stimuliavimo poreikį, taip pat pripažinimo poreikį.

Viešbučio „Centralny“ darbuotojo (virėjos) apklausos rezultatai

№ patvirtinimo	Motyvacinis veiksnys											
	Didelis atlyginimas	Patogios fizinės darbo sąlygos	Darbo struktūrizavimas	Socialiniai kontaktai	Stabilūs santykiai	Pripažinimas nuopelnais	Siekimas laimėjimų	Galia ir įtaka	Įvairovė ir kaita	Kūrybiškumas	Savęs tobulinimas	Įdomus ir naudingas darbas
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	6				2			2			1	
2		1	4			4						2
3			4	4	2				1			
4			3	1		6			1			
5	5	1	3								2	
6	2	3				4						2
7			2		1	4						4
8								1	2	5	3	
9						6		1	1	3		
10	4			2	2					3		
11		1	5			2						3
12		1				4	4			2		
13		0			0		2			9		
14	6			3					2	0		
15			2			5		3	1			
16	8		0				0	3				
17			5		3		1	2				
18				3				2		3	3	
19	5					3		2		1		
20	10	1						0				
21			4	1						4		2
22	8	1						0	0	2		
23	5			4			2	0				
24		3					4	0		4		
25		2		2				3			4	
26		3		1				3				4
27					0	7	0				4	
28					2		2	3				4
29				2	2			1				6
30				0	1	9		1				
31	9		1				0			1		
32							2			4	4	1
33					1		2			2		6
Kartu	68	17	33	23	16	54	19	26	5	34	31	37

Šaltinis: sukūrė autorius remiantis tyrimais

Motyvaciniai veiksniai ir jų pasitenkinimo lygis

Vertės pavadinimas	Motyvacinis veiksnys											
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7	№ 8	№ 9	№ 10	№ 11	№ 12
Reikšmė motyvacinis veiksny	1,00	0,25	0,49	0,34	0,24	0,8	0,28	0,38	0,07	0,5	0,46	0,54
Pasitenkinimo lygis	0,5	0,7	0,4	0,6	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5	0,7	0,5	0,7

Šaltinis: sukūrė autorius remiantis tyrimais

Taigi, siekiant tobulinti personalo motyvavimo sistemą, buvo atliktas motyvacinis monitoringas, analizuojami motyvaciniai veiksniai remiantis Sh.Ritchie ir P.Martin „Motyvaciniu profiliu“. Remiantis tyrimo rezultatais, buvo gautos kokybinės motyvacinių veiksnių reikšmės ir jų pasitenkinimo lygis, pateiktos rekomendacijos, kurios leis darbdaviui padidinti darbuotojų motyvacijos lygį siekiant įmonės rezultatų.

References:

1. S. Ritchie, P. Martin, Motivation Management (Gower Pub Co, London, 1999).

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-23>

STRATEGIC PLANNING OF TOURIST DESTINATIONS DEVELOPMENT

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Управління туристичними дестинаціями передбачає скоординований процес із залученням різних зацікавлених сторін, що сприяє сталому розвитку туризму та зростанню економіки регіону. Цей процес повинен включати в себе кілька різних аспектів, таких як дослідження ринку, розробка унікальних туристичних продуктів, управління місцевими ресурсами та маркетингову діяльність. До того ж, якісне планування розвитку туристичної дестинації допомагає регіону збалансувати екологічні, суспільні та економічні цінності [1].

Стратегічне планування розвитку туристичної дестинації має вирішальне значення для довгострокового успішного розвитку регіону. Широко поширений у сучасній зарубіжній туристичній практиці термін «планування дестинації» (англ. destination planning) часто використовується для визначення планування в масштабах географічного регіону, який має досить привабливі природні умови для відпочинку, а також забезпечений історико-культурними пам'ятками, туристичною інфраструктурою, тобто володіє достатнім потенціалом для залучення туристів [2, с. 21]. Звісно, що наявність плану не може вирішити усі проблеми розвитку дестинації, однак, відсутність стратегічного бачення обов'язково призведе до проблем у майбутньому. Метою стратегічного планування розвитку туристичної дестинації є визначення стратегічних пріоритетів і напрямів розвитку, управління та маркетингу дестинації протягом певного періоду часу. Іншими словами, стратегічний план може розглядатись як заява про наміри здійснення співробітництва між урядом, організаціями з управління дестинаціями, туристичним бізнесом та місцевою спільнотою. Стратегічний план має окреслювати ролі та дії всіх вище вказаних учасників і має відображати колективне бачення щодо забезпечення інтеграції туризму в соціальні, економічні та екологічні процеси регіону.

Наявність плану дає змогу визначити потреби та пріоритети розвитку інфраструктури дестинації, забезпечити ефективний розподіл наявних ресурсів. Доцільність стратегічного планування також пояснюється і з екологічної точки зору. Наявність стратегічного планування повинна показати, що вплив відвідувачів і туристичної діяльності на навколишнє середовище було ретельно враховано, і що природні, антропогенні та соціально-культурні особливості, які формують певний імідж та унікальність дестинації, будуть відповідально використовуватись. Зрештою, ефективне стратегічне бачення допоможе туристичному регіону збалансувати екологічні, громадські та економічні цінності, збільшуючи внесок туризму в економіку регіону, забезпечуючи добробут громади та довгостроковий розвиток сфери туризму та туристичної інфраструктури.

Для забезпечення ефективності розвитку дестинації стратегічне планування повинно базуватись на таких принципах:

1. Комплексний аналіз ситуації.

Аналіз передбачає дослідження сприйняття та ставлення місцевої громади до туристичної діяльності, особливостей історії розвитку туризму в дестинації, дослідження природних, антропогенних, соціально-культурних особливостей та символів, які цінуються місцевим населенням, тип і стиль розвитку туристичного ринку, якого бажає досягти місцева спільнота або проти якого виступала у минулому.

Також важливим елементом аналізу є визначення як існуючих, так і бажаних цільових ринків для дестинації. Таке розуміння забезпечить досяжність короткострокових і довгострокових цілей сталого розвитку регіону.

Аналіз ситуації має також включати розуміння внутрішнього та зовнішнього середовища дестинації, оцінку її сильних і слабких сторін, а також оцінку економічних, політичних, соціальних і екологічних тенденцій, які можуть мати вплив на глобальному, національному та регіональному рівнях.

2. Забезпечення співпраці між стейкхолдерами.

У даному випадку під стейкхолдерами розуміють мешканців, регіону, туристів, що відвідують дестинацію, туристичний бізнес, різні державні інституції та асоціації, інвесторів і забудовників, галузеві асоціації, організації, пов'язані з туризмом, а також громадські та екологічні об'єднання. Важливо, щоб всі стейкхолдери брали активну участь у процесі стратегічного планування розвитку дестинації та відчували власну причетність та відповідальність за процес.

3. Визначення пріоритетів та ключових заходів.

У ході формування стратегічного плану управління дестинацією важливо визначити пріоритетність ключових стратегій і заходів для

майбутнього управління, розвитку та маркетингу дестинації. Такі ключові заходи будуть різними для кожної дестинації, але вони повинні ґрунтуватися на всебічному аналізі ситуації, і підтримувати пріоритетні напрями розвитку регіону.

4. Визначення чітких обов'язків зацікавлених сторін і часових рамок.

Щоб забезпечити постійну участь стейкхолдерів у ході реалізації плану, важливо призначити конкретні обов'язки – з конкретними часовими рамками – конкретним зацікавленим сторонам. Чітке визначення ролей і обов'язків кожної зацікавленої сторони є найефективнішим способом задіяти їхні індивідуальні інтереси, навички, знання та досвід під час реалізації плану.

5. Встановлення чітких цілей та завдань.

Визначення зрозумілих цілей та чітких завдань сприятиме забезпеченню ефективності розвитку туристичної діяльності, збільшенню цінності у відвідуванні дестинації для туристів, підвищенню привабливості як місця для проживання для населення.

Як висновок, слід зазначити, що стратегічний план розвитку туристичної дестинації необхідно розглядати як документ, який можна та необхідно адаптувати та оновлювати відповідно до зміни поточної ситуації та зовнішнього середовища. Стратегічне управління дестинаціями – це циклічний процес, який вимагає постійного моніторингу та перегляду, а також гнучкості для адаптації до мінливих сучасних умов. Як правило, стратегічний план управління дестинацією може складатись на період від трьох до п'яти років. Будь-який план, який здавався ідеальним на момент розробки, не обов'язково витримає випробування часом. Тому, розробка рекомендацій щодо планування управління та розвитку туристичних дестинацій з врахуванням існуючих регіональних, соціо-культурних, економічних особливостей – є перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Семенов В. Ф., Герасименко В. Г., Горбань Г. П., Богадьорова Л. М. Управління регіональним розвитком туризму: навч. посібник. Одеса : Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/semenov.htm

2. Стратегічні вектори розвитку туристичних дестинацій Тернопільщини: монографія / За заг. ред. доктора економічних наук, професора В. Я. Брича, к.е.н., доцента А. М. Тибія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. 164 с.

**Tetiana Kolisnychenko, Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor**

*Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Zaporizhzhia, Ukraine*

**Liudmyla Kiurcheva, Candidate of Agricultural Sciences,
Associate Professor**

*Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Zaporizhzhia, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-24>

STRUCTURAL FEATURES OF STATE REGULATION OF THE QUALITY OF RESTAURANT SERVICES IN UKRAINE

СТРУКТУРНІ ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Even during the period of martial law, restaurant businesses in Ukraine are actively engaged in creating favorable conditions for consumers of various products and services. In this regard, the state regulation of the quality of restaurant services in Ukraine is becoming increasingly important, because at this stage there is a combination of not only the conditions for ensuring safety for visitors and employees of establishments, but also the solution of issues during the aggravation of the situation with energy and other resources of the restaurant business, the need to implement innovative measures and coordinate actions in the direction of quality assurance in accordance with international standards.

To study the State regulation of the quality of restaurant services in Ukraine in the current economic environment, it is not enough to analyze the theoretical framework and the basic conceptual foundations for the formation of a State regulation system. An important area of research is the structuring of the theoretical and methodological basis for the creation of this system and the practical implementation of its tasks throughout the life cycle of restaurant services. This led to the directions of this scientific research.

In order to reveal the essence of the state regulation of the quality of restaurant services in Ukraine, it is necessary to analyze the current legislation relating to the organization of these processes at the level of central, regional and local authorities, as well as the organization and operation of restaurant services and the quality management system. In order to clarify the essence of the quality management system, it is advisable to consider the category of quality based on an understanding of the attributes of the attributive apparatus [1].

Adherence to the principles of the quality management system allows the restaurant business enterprise to manage the interaction of processes and resources necessary to create value and achieve results for stakeholders. At the same time, top management is able to optimize the use of resources, taking into account the short-term and long-term consequences of their decisions. The State Standard for Quality Management requires that these principles be applied by all identified stakeholders, including those who pose a significant risk to the organization's stability if their needs and expectations are not met.

The State Standard of Ukraine on the Quality Management System takes into account the important role of employees in an organization and their impact on the efficiency of the system. According to this standard, one of the quality criteria is the competence of the staff, including their skills, training, education and experience necessary to perform their duties. The standard also stipulates that staff should have the awareness that comes from understanding their responsibilities and ability to contribute to the achievement of the organization's objectives.

The process of information exchange is of great importance, which implies its planning as an effective internal (throughout the organization) and external (with relevant stakeholders) [1]. At the same time, information exchange contributes to the involvement of personnel and an increased understanding of the organization's environment, the needs and expectations of customers and other relevant stakeholders, as well as the quality management system itself [1].

In connection with the implementation of the state policy to support the restaurant industry in Ukraine and current challenges, the main risk to the country's economy is the Russian-Ukrainian war and all the consequences of armed Russian aggression. However, even during martial law, the restaurant business demonstrates its capabilities and potential to stabilize its sector of the country's economy and meet the needs of society. It is worth noting that state support for the restaurant business under martial law is minimal and is aimed primarily at meeting the needs of the military or humanitarian needs of the civilian population. However, it is in such conditions that the restaurant business has the opportunity to demonstrate its best qualities in terms of entrepreneurial talent, adapt to the challenges of the times and find the most favorable solutions in accordance with the needs of the state and its urgent tasks. At the state level, the experience of enterprises operating even during martial law encourages generalization of the main problematic issues and at the level of state authorities of Ukraine to analyze all the causes and consequences of certain actions and measures in business activities, to develop regulatory documents that are the most optimal and will contribute to solving not only immediate but also long-term plans.

Ukrainian restaurateurs face certain obstacles to entering the global market, which is primarily due to the inconsistency of Ukrainian legislation regarding the process and technology of manufacturing products and services with international standards, norms and rules. Currently, a number of instruments can be used to help solve these problems. For example, "international stakeholders in the hospitality industry of Ukraine focus on the availability and regulation by restaurant companies, in the manufacture and sale of products and services, of an effective food safety management system based on HACCP principles". Thus, the issue of mandatory implementation of these principles is becoming increasingly relevant for the compliance of products and services of Ukrainian restaurant establishments with European standards [2].

Given the international experience of providing restaurant services, it is worthwhile to assert that it is possible to ensure the effective operation of a restaurant based on the clear implementation of a quality management system (QMS) and the aforementioned HACCP. Guaranteeing the quality of food products and services is possible only if all stakeholders in the food chain are jointly involved in compliance with the quality system. It is worth noting that scientists recommend that managers of restaurant business establishments, in order to gain a larger share of the restaurant services market, increase the financial stability of the restaurant establishment, expand the range and quality of services, consider the problem of determining the criterion of efficiency of services in this area in three aspects: at the level of the national economy as a whole, the region, and the individual restaurant [3].

Thus, it can be concluded that running a restaurant business, implementing a development policy and strategy requires taking into account a set of conditions that are necessary for stable economic growth, affect performance, and are caused by the evolution of the business environment. The formation of a favorable business environment for the development of the restaurant industry is an essential prerequisite for the growth of economic development of business entities and the country as a whole, as well as integration into the global space. Therefore, a comprehensive analysis of the legal regulation of the restaurant business can help ensure the long-term financial stability of the hospitality industry [6], and identify priority areas for the development and implementation of appropriate measures to improve the quality of goods and services of restaurant establishments.

References:

1. Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk [Quality management systems. Basic provisions and vocabulary] (2016). DSTU ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). Kyiv: DP «UkrNDNTs» [State Enterprise «Ukrainian Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality»]. 49 p. [in Ukrainian].

2. Matviychuk L., Chepurda L., Chepurda G. (2022) Prospects for the implementation of a system for managing the safety and quality of restaurant products. *Innovations and technologies in the field of services and nutrition*. № 2 (6). P. 9–14. DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.2](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.2)
3. Obozna A. O., Shabelnyk N. M., Plakhotnyi V. S. (2019) Directions for improving the restaurant service system. *Electronic scientific professional edition "Effective Economy"*. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.58.
4. Kolisnychenko, T. (2021) Structural features and factors of effective management of the restaurant business. *Herald of Lviv University. Economic series*. Issue 61. P. 245–253
5. Pavlova S. (2021). Managing the quality of restaurant services through mechanisms for implementing internal service standards. *Economy and society*. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-18>
6. Petrenko N. O., Polishchuk O. A., Kovalenko L. G. (2022) Legal regulation and aspects of pricing in the field of hotel, restaurant and tourism business. *Electronic scientific professional edition "Effective Economy"*. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.6.

Oksana Morhulets, Doctor of Science in Economics, Professor
Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine

Olena Nyshenko, PhD in Economics
Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine

Oleg Shevchenko, PhD in Economics, Associate Professor
Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-25>

THE ROLE OF SOCIAL INTERACTION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TOURISM

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ТУРИЗМІ

Розуміння та врахування культурних особливостей іноземних клієнтів та партнерів, зокрема, аспектів міжкультурних комунікацій та їх впливу на якість надання послуг є одним із важливих чинників розвитку української індустрії гостинності, зокрема, туристичного сектору на міжнародному ринку. В контексті глобалізації та розвитку міжнародного туризму, міжкультурні комунікації в туристичній діяльності стають доречними та актуальними. Забезпечення ефективного спілкування між туристами та персоналом готелів, ресторанів та інших підприємств галузі гостинності стає вирішальним для забезпечення високоякісного обслуговування та створення позитивного туристичного досвіду. Освіченість в питаннях культурних відмінностей та їх різноманітти сприяє зменшенню культурних конфліктів та налагодженню гармонійного взаєморозуміння з клієнтом. Адаптація процесу надання послуг до потреб клієнтів різних культур та розуміння їх очікувань стає ключовим стратегічним аспектом підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств, що в свою чергу позитивно впливає на їх репутацію та рівень задоволеності клієнтів.

Міжкультурна або крос-культурна комунікація в туристичній діяльності – це процес обміну інформацією, ідеями, переконаннями та емоціями між представниками різних культур в контексті туристичного середовища. Цей вид комунікації враховує культурні відмінності, що існують між туристами, персоналом готелів, ресторанів, туристичних агентств та інших учасників туристичного процесу [1].

Мета міжкультурної комунікації в туризмі – сприяти ефективному взаєморозумінню та створенню соціальних відносин між клієнтом і обслуговуючим персоналом, забезпечити комфорт та задоволення туристів різних національностей, а також підтримувати позитивні міжкультурні відносини в туристичному середовищі.

В туристичному бізнесі міжкультурні комунікації відіграють ключову роль у створенні соціальної взаємодії між особами та групами, що представляють різні культури. Можна виокремити такі основні функції міжкультурних комунікацій в туристичній діяльності [2–4]:

1) покращення взаєморозуміння між людьми різних культур, що включає в себе розуміння культурних контекстів, традицій і цінностей, допомагає уникнути непорозумінь та конфліктів;

2) забезпечення ефективною взаємодією між туристами та працівниками сфери обслуговування – готельно-ресторанної та туристичної індустрії;

3) стимулювання розвитку поваги до культурного розмаїття, створення позитивного середовища для обміну культурним досвідом та вивчення нових аспектів різних культур;

4) покращення міжкультурних відносин в бізнесі. В туристичному бізнесі крос-культурні комунікації допомагають підприємствам вивчати та розуміти різні ринки, адаптувати свої продукти та послуги до потреб різних культур, що сприяє успішному розвитку на міжнародному рівні;

5) зменшення культурних стереотипів та упереджень. Усвідомлення особливостей крос-культурних комунікацій допомагає зменшити стереотипи та упередження, тим самим забезпечуючи можливість людям сприймати та розуміти різноманіття культур;

6) сприяння розвитку туристичної індустрії. У сфері туризму розуміння крос-культурних комунікацій забезпечує комфорт туристів, їх безпеку та задоволення від нових культурних вражень.

Разом з тим, соціальні відносини через крос-культурні комунікації в туристичній діяльності часто є неефективними через бар'єри, які виникають в наслідок необізнаності в культурних особливостях, незнанні мов, традицій та їх неоднозначному сприйнятті в різних країнах та серед різних груп туристів. Серед основних комунікаційних крос-культурних проблем можна виокремити [1]:

– мовні бар'єри – незнання мов часто викликає непорозуміння та ускладнення взаємодії між туристами та місцевим населенням або обслуговуючим персоналом. Також недоліки в перекладі можуть призводити до втрати суттєвої інформації та неправильного сприйняття культурних особливостей;

– культурні розходження – різниця в культурних нормах, цінностях, етиці. Туристи можуть не розуміти місцеві звичаї, або

навпаки, місцеві можуть сприймати деякі дії туристів як образливі чи неприйнятні, що може викликати конфлікти та непорозуміння;

- стереотипи та упередження. Туристи можуть мати певні стереотипи про культуру того місця, яке вони відвідують, що може впливати на їхню поведінку та сприйняття. З іншого боку, місцеві можуть мати упередження до туристів, проявляти надмірну увагу та неусвідомлений вияв неповаги до них чи їх традицій;

- недостатня підготовка персоналу в сфері гостинності до взаємодії з представниками різних культур може призвести до невірною сприйняття потреб та очікувань туристів, що може впливати на якість обслуговування;

- різниця в сприйнятті якості обслуговування в закладах розміщення та харчування. Інтернаціональні клієнти можуть мати різне розуміння та очікування щодо якості обслуговування. Також, різні стандарти обслуговування можуть впливати на взаємодію з персоналом;

- загальнодержавні проблеми. Для туристичної галузі важливо мати ефективну державну політику розвитку туризму, яка включає управління крос-культурними взаємодіями. Відсутність такої політики може призвести до недоцільного розвитку туристичної інфраструктури та неефективної взаємодії з іноземними гостями.

Вирішення цих проблем вимагає розвинених стратегій управління культурною різноманітністю, навичок міжкультурного спілкування та усвідомленості учасників туристичного процесу щодо культурних особливостей та різниць.

Отже, покращення крос-культурних комунікацій в туристичній діяльності важливе для забезпечення якісного обслуговування та задоволення потреб різних культурних груп. Пропонуємо кілька шляхів, які можуть сприяти удосконаленню крос-культурних комунікацій в туризмі.

По-перше, доцільно організувати для персоналу та адміністрації туристичних підприємств спеціальні тренінги з міжкультурної освіти та комунікації. Це допоможе зрозуміти різницю в культурах, етикеті та сприйнятті сервісу.

По-друге, обов'язковою і постійною має стати іншомовна підготовка. Забезпечення персоналу, особливо того, хто працює безпосередньо з клієнтами, достатнім рівнем іншомовної компетентності є запорукою порозуміння. Це може включати вивчення основних фраз, що найчастіше використовуються у сфері гостинності, різними мовами.

По-третє, розробка та адаптація послуг, що враховують культурні відмінності. Це може включати в себе меню з різноманітним страв, розміщення з урахуванням традицій та особливостей різних культур, а також інші аспекти обслуговування туристів.

По-четверте, використання сучасних технологій для покращення комунікації та розробка культурно-чутливих маркетингових стратегій, які враховують особливості різних культурних груп.

Отже, соціальні відносини та міжкультурні комунікації відіграють ключову роль в туристичній діяльності, що сприяє взаєморозумінню та позитивній соціальній взаємодії з іноземними туристами, покращує якість туристичних послуг та рівень задоволеності клієнтів. Це в свою чергу призводить до розвитку міжнародного туризму, позитивного споживчого досвіду та лояльності іноземних туристів до України.

Література:

1. Моргулець, О., Нищенко, О., & Шевченко, О. (2023). Крос-культурні комунікації в туристичній діяльності: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*, (57).

2. Атаманчук З. А. (2022). Вплив крос-культурних комунікацій у міжнародному туризмі на дифузію інновацій між країнами. *Економіка і організація управління*. 1 (45). С. 59–66.

3. Jack, G., Phipps, A. and Barrientos Arriaga, O. (2020) Intercultural communication in tourism. In: Jackson, J. (ed.) *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication. 2nd Edition*. Series: Routledge handbooks in applied linguistics. Routledge: Abingdon, Oxon; New York, NY. P. 535–554.

4. Dujmović M., Vitasović A. (2022). Importance of social interaction and intercultural communication in tourism. *WIT Transactions on Ecology and the Environment. Sustainable Tourism X*. Vol. 256. P. 77–83.

**Tetyana Petruk, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-26>

**ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELLING
AS MEANS OF MANAGEMENT OPTIMIZATION
IN TOURISM INDUSTRY**

**ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ**

Сфера послуг, до якої належить туризм – одна з найприбутковіших галузей економіки, яка у багатьох розвинутих країнах має найбільшу частку у валовому національному продукті. Динаміка розвитку галузей сфери послуг в Україні, зокрема туристичного бізнесу, показує, що пріоритет цього напрямку в національній економіці – це лише питання часу. Для України з її вичерпаними надрами та застарілими виробничими потужностями розвиток туризму навіть в умовах воєнного стану може стати засобом покращення фінансового становища держави.

В умовах постійних змін факторів конкурентоспроможності, а також відсутності чіткого механізму проведення стратегічного аналізу та управління діяльністю туристичних підприємств, досить гостро постає питання вибору ефективного методу аналізу стану підприємства та його потенційних можливостей, а також покращення ефективності стратегічного менеджменту.

Існує досить велика кількість математичних методів, за допомогою яких можна провести детальний аналіз стану показників діяльності готельного підприємства, проаналізувати його і математично обґрунтовано прийняти будь яке управлінське рішення. Проте аналіз, який здійснено без допомоги вищезгаданих методів, не дає повного уявлення про структуру підрозділів підприємства.

Одним з найбільш розповсюджених методів стратегічного аналізу, що включає планування та управління діяльністю підприємства, є метод економіко-математичного моделювання. Він дає змогу провести комплексне дослідження структури діяльності підприємства і застосовується для побудови оперативних та стратегічних планів. Це зумовлено тим, що метод економіко-математичного моделювання дозволяє вирішити ряд питань, пов'язаних з розробкою альтернативних

методів управління підприємством. Використання економіко-математичного моделювання пов'язано, в першу чергу, з аналізом внутрішніх зв'язків між основними економічними показниками діяльності підприємства та пріоритетністю вибору саме тих показників, які найбільш суттєво впливають на його загальну діяльність. Саме аналіз таких економічних показників та економетричне прогнозування їх впливу на подальші процеси дозволяють приймати науково обгрунтовані рішення стратегічного управління підприємством.

Застосування методів економіко-математичного моделювання і комп'ютерних технологій уможливило управлінську діяльність якісно нового рівня, сприяє оперативності, достовірності вироблення науково обгрунтованих управлінських рішень.

Дослідженням питання формування ефективного механізму оптимізації стратегічного управління діяльності підприємств займалися Наконечний С. І., Савіна С. С., Макаренко П. М., Шмиголь Ю. М., Івашук О. Т., Писаренко В. В., Дубина А. Г. У своїх працях вчені доводять, що необхідність формування інформаційної вибірки є одним з головних етапів впровадження стратегічного планування на підприємствах. Саме збір інформації та підготовка інформаційного масиву (відсіювання інформації, яка не має значної користі, відсіювання дублюючої інформації, застарілих даних) оптимізує процес управління.

Для економіко-математичного дослідження вибирається стандартний набір показників. Побудова та аналіз багатофакторної економетричної моделі дає змогу визначити, який з цих показників є найбільш тісно пов'язаний із загальним позитивним результатом діяльності туристичного підприємства. На базі емпіричних даних можна зробити аналіз коефіцієнта детермінації для визначення впливу варіації одного з цих показників на варіацію інших, степінь кореляційного зв'язку між кожною з екзогенних і ендеогенних змінних. Використовуючи критерій Фішера можна встановити значимість зв'язку між окремими змінними, що дасть змогу надати певні пріоритети в побудові загального плану управління підприємством. Побудова прогнозованого значення при певних наперед заданих

екзогенних даних дозволить оцінити інтервальний прогноз математичного сподівання ендеогенної змінної з урахуванням матриці похибок. Саме усвідомлення зв'язків між економічними показниками і можливістю їх ранжування за пріоритетами значимості дозволить кожному окремому підприємству туристичного бізнесу впроваджувати такі методи стратегічного управління, які забезпечать максимальний прибуток і високу оцінку сервісу від клієнтів.

Економіко-математичне моделювання дозволяє також розв'язувати екстремальні задачі за допомогою методів математичного

програмування. Типова постановка задачі така: деякий процес може розвиватися за різними варіантами, кожен з яких має свої переваги та недоліки, причому, як правило, таких варіантів може бути безліч. Необхідно із усіх можливих варіантів вибрати найкращий. Розв'язання екстремальної економічної задачі складається з побудови економіко-математичної моделі, підготовки інформації, відшукування оптимального плану, економічного аналізу отриманих результатів і визначення можливостей їх практичного застосування.

Продемонструємо, як математично обґрунтовано можна приймати управлінські рішення, використовуючи результати дослідження, проведеного методами економіко-математичного моделювання.

Наприклад, туристична фірма уклала угоду про співпрацю з трьома туристичними комплексами, потужності задоволення туристичних потреб на яких 50, 40, 60 відпочиваючих за сезон. Серед постійних клієнтів цієї фірми є чотири замовники, попит яких у туристичних послугах становить 35, 45, 55, 65 відпочиваючих за сезон відповідно. Додатково задана матриця транспортних витрат на перевезення однієї людини від i -того замовника до j -того туристичного комплексу. Додаткові затрати туристичної фірми на задоволення потреб відпочиваючих становлять 10, 5, 15 у. г. о. відповідно на I, II та III туристичних комплексах. Оскільки зазначені туристичні комплекси не забезпечують потреб замовників, то планується збільшити їх загальну потужність. Проектом передбачено наступні варіанти:

1) будівництво нового туристичного комплексу, транспортні витрати для якого оцінюють відповідно в 2, 10, 7, 8 у. г. о. та додаткові витрати $d_4 = 10$ у. г. о. на одну людину;

2) реконструкція другого туристичного комплексу з додатковими затратами на одну людину $\Delta d_2 = 10$ у. г. о.

Необхідно визначити для туристичної фірми найекономічніший варіант задоволення всіх потреб замовників.

Перший проект. Після побудови математичної моделі і знаходження оптимального плану задоволення потреб замовників за першим проектом за допомогою метода потенціалів підрахуємо загальні витрати туристичної фірми:

$$Z = 16 \cdot 35 + 13 \cdot 40 + 20 \cdot 5 + 25 \cdot 5 + 17 \cdot 50 + 11 \cdot 50 + 19 \cdot 15 = 2990 \text{ у.г.о.}$$

Другий проект. Зробивши аналогічні розрахунки за другим проектом встановимо загальні витрати:

$$Z = 16 \cdot 35 + 23 \cdot 45 + 33 \cdot 45 + 25 \cdot 10 + 11 \cdot 50 + 19 \cdot 15 = 5540 \text{ у.г.о.}$$

Проаналізувавши результати, менеджер безпомилково може надати перевагу першому проекту як найбільш економічному для туристичної фірми.

У ринкових умовах господарювання стратегічні рішення необхідно приймати на основі всебічного статистичного аналізу та математичних розрахунків. Тому саме в наш час відзначається посилений інтерес до використання математичних методів економічних досліджень у всіх галузях. Замість того, щоб робити помилки внаслідок прийняття інтуїтивних рішень на реальних об'єктах, аналітики дають перевагу використанню економіко-математичних моделей. Побудова таких моделей є одним з важливих завдань прикладної математики.

Література:

1. Наконечний С. І., Савіна С.С. Математичне програмування. Навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2003.
2. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу. Київ, 2009.
3. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства : Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007.

**Natalia Tubaltseva, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*National University of Shipbuilding
named after Admiral Makarov
Mykolaiv, Ukraine*

**Natalia Hryshyna, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*National University of Shipbuilding
named after Admiral Makarov
Mykolaiv, Ukraine*

Diana Bondarenko, Student

*National University of Shipbuilding
named after Admiral Makarov
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-27>

THE INFLUENCE OF DIGITALIZATION ON TRANSFORMATION PROCESSES IN THE FIELD OF SERVICES

Modern trends in the civilizational transformation of society and the globalization of the economy are characterized by the formation of a single global information and communication space, in which borders are expanding, and information flows are becoming all-encompassing. Modern information technologies have become an important catalyst for the development of not only the economy, but also other spheres of human activity. In today's world, it is difficult to imagine a type of activity where information technology is not used, for example in the field of education, health care, tourism, trade, financial and postal services.

Digitization has a positive effect on the transformational processes in the service sector, contributing to the improvement of efficiency, quality, accessibility to innovations in the provision of various services for clients and users. However, digitalization creates new challenges and risks, such as the need to increase digital literacy and competence, ensure the protection of personal data, manage the human factor, comply with ethical standards, social responsibility and humanistic values.

In the service sector, informational changes began with the appearance of the first computers and network technologies, which made it possible to automate and optimize various processes related to the provision of services. In the banking sector, digitalization has led to the creation of electronic payment systems, ATMs, internet banking, mobile applications, etc.

In the field of education, digitization has contributed to the development of distance learning, the emergence of electronic libraries, online courses, interactive platforms, etc. In the medical field, digitization has helped to introduce electronic medical records, telemedicine, diagnosis and treatment with the help of modern devices, etc.

Digitalization opens up many new opportunities in various sectors of the service sector and transforms the means of providing services and interacting with customers. The impact of digital transformation on the service sector can be characterized by the following features:

- Improving accessibility. Digital technologies allow customers to access services from anywhere and at any time. The use of mobile applications and websites allow you to order services, pay for them and receive all the necessary information online.

- Automation of processes. Digital technologies help automate many repetitive and routine processes, reducing the time it takes to complete them.

- Personalization. The application of data analytics and artificial intelligence allows you to collect and analyze data about customers, which allows you to create personalized offers and recommendations.

- Implementation of new business models. For example, sharing platforms such as Airbnb or Uber have changed the traditional model of renting accommodation or transporting people. Businesses that successfully implement digital solutions gain an advantage in the market and are able to compete more effectively. Digital technologies make it possible to reduce costs, improve the quality of services and attract new customers.

One of the examples of digitization in the service sector of Ukraine is the provision of public services in electronic form using the Diya portal. This portal allows citizens to obtain various documents, such as passport, driver's license, criminal record certificate, child birth allowance, etc., without the need to visit government offices and wait on duty. The Diya portal also provides an opportunity to register as an individual entrepreneur, declare income, pay taxes, obtain permits for special water use, etc. The "Diya" portal is an example of how digital technologies can facilitate and accelerate the process of providing administrative services, ensure their availability, transparency and quality, as well as reduce costs and corruption.

Different sectors use digital technologies in different ways to improve productivity, quality, availability of products and services. In addition to the already mentioned examples of digitalization, we can name some others. For example, digitalization in the field of trade and e-commerce allows you to make online purchases, compare prices and characteristics of products, use different payment and delivery methods, receive personalized recommendations and discounts, leave feedback and track the status of orders. Also, digitization in the field of culture and entertainment allows you

to access various digital content, such as movies, music, books, games, podcasts, etc., as well as visit virtual museums, exhibitions, concerts, theaters. Digitization in the field of transport and logistics allows you to order and pay for transportation services, use navigation systems, monitor the movement of vehicles, optimize routes and cargo flows, use unmanned and electric vehicles, etc. [3].

Thus, digitalization in the service sector is a complex and multifaceted process that began with the emergence of digital technologies and continues with their improvement and spread. At the present time, digital technologies have a significant impact on transformational processes in various industries, this allows to increase the efficiency, quality, and availability of various services. Information technologies stimulate the development of the service sector, their application affects: cost reduction through the integration of operations and functions, on the process optimization of business processes, on the development of virtual tourism, on social contacts in the society.

References:

1. Yehorova-Lutsenko T. P. (2020) Tsyfrovizatsiia systemy nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Aktualni problemy innovatsiinoho rozvytku*. № 2 (15). P. 76–83.
2. Repetska M. O. (2022) Tsyfrovizatsiia administratyvnykh posluh v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*. № 70. P. 52–56.
3. Poliarna V. L., Riabets V. V. (2019) Suchasni tendentsii tsyfrovizatsii ekonomiky: problemy ta perspektyvy rozvytku administratyvnykh posluh. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 20. P. 1050–1056.

SOCIAL WELFARE

**Liudmyla Kozarezenko, Doctor of Science (ScD)
in Finance and Credit, Professor**

*State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-28>

CURRENT TRENDS IN SOCIAL PROTECTION FINANCING IN EU MEMBER COUNTRIES AND UKRAINE

The Association Agreement signed by Ukraine with the European Union has set forth the goals and objectives that Ukraine aims to achieve in various areas. However, the EU legislative acts often only provide general provisions, which means that Ukraine needs to develop internal provisions in its national legislation to fill these gaps and ensure effective implementation of the Agreement [1].

On February 28, 2022, Ukraine submitted an application for membership in the European Union in accordance with Article 49 of the Treaty on the European Union. After Ukraine completed EU questionnaires on June 17, 2022, the European Commission recommended that Ukraine be granted the status of a candidate for the EU. On June 23, 2022, Ukraine officially received this status. Finally, on December 14, 2023, the European Council decided to initiate negotiations on Ukraine's accession to the European Union [2].

In order to become a member of the European Union, countries are required to meet the "Copenhagen criteria" [3]. These include having stable institutions that guarantee democracy, the rule of law, human rights, and the respect and protection of minorities. Additionally, the country must have a functioning market economy that is competitive on the EU market. Finally, the country must have the ability to undertake and effectively implement membership commitments, which includes meeting the objectives of political, economic, and monetary union.

Social protection systems are designed to provide support to individuals who cannot earn or have additional needs due to various circumstances like unemployment, parental responsibilities, illness, disability, or old age. This support can come in the form of cash benefits like pensions or unemployment benefits, or in-kind benefits like care services. In the European Union, most social security benefits are provided by state

authorities. In some cases, employers or social partners jointly provide benefits such as occupational pensions.

The responsibility for creating and financing social protection systems lies mainly with the Member States. However, the European Union (EU) assists in national efforts to guarantee social protection and promote social convergence. The EU also coordinates social security to safeguard the rights of individuals moving between member states [4].

According to the standards of the Council of Europe, social security includes not only material security (thanks to social insurance), but also other forms of social protection, such as state social assistance, special social protection, and additional social protection.

In terms of social protection, it covers various components such as illness and disability, old age, support for families and children, unemployment, housing, social exclusions not covered by other groups, research and development in the field of social protection, and other components that are not a part of other groups.

Old-age and sickness/health benefits account for the majority of social security payments in EU countries where data is available. Other categories include disability, victims, family/children, unemployment, housing, and social exclusion. Between 2021 and 2022, the percentage of GDP spent on social protection decreased in all EU countries except Cyprus, Bulgaria, and Luxembourg. These three countries saw an increase in spending on social benefits as a percentage of GDP. In Cyprus, spending increased by 1.4 percentage points to 23.2% of GDP, while in Bulgaria, it increased by 1.2 percentage points to 19.5% of GDP. Luxembourg had a slight increase of 0.1 percentage points, bringing its spending on social benefits to 21.6% of GDP. The biggest decreases in social protection spending as a percentage of GDP were observed in Malta (a decrease of 2.8 percentage points), Austria (a decrease of 2.6 percentage points) and Denmark (a decrease of 2.2 percentage points).

In 2022, France had the highest social protection spending as a percentage of GDP among EU countries, with 32% of GDP. Austria and Italy followed closely with 30% each. On the other hand, the lowest social protection spending was in Ireland (11%), Malta (15%), Estonia (16%), Lithuania (16%), and Hungary (16%).

Although most EU countries have increased their spending on social protection in their respective national currencies, a closer analysis reveals a decline in spending as a percentage of GDP in 2022. This is due to the fact that GDP has grown more than social welfare spending, thanks to the rebound effect after the negative impacts of the COVID-19 pandemic.

In 2022, the social protection spending of the European Union was equivalent to 27.2% of its GDP, which is 1.5 percentage points less than the

previous year. Based on initial estimates, the total expenditure on social benefits in the EU for 2022 amounted to 4,307 billion euros, representing a 3% increase compared to 2021. In 2022, almost all EU countries saw an increase in their social benefits spending, except for Malta where it decreased by 5%, and Ireland where there was no change compared to the previous year. The countries that experienced the highest growth between 2021 and 2022, measured in national currencies, were Bulgaria (with a 28% increase compared to 2021), Cyprus (with an 18% increase) and Hungary (with a 10% increase). On the other hand, the countries with the lowest growth were Austria (with only a 1% increase), France, Denmark, Slovakia, Finland and Germany (all with a 2% increase) [5].

As per the Ministry of Social Policy of Ukraine, in the first half of 2023, nearly 4.9 million citizens were identified as internally displaced persons (IDPs). Out of them, 1.3 million are elderly, 1.1 million are children, and 200 thousand are persons with disabilities. The World Bank estimates [6] that due to the loss of property and means of livelihood, 7.1 million people were below the poverty line. The UN Refugee Agency reports that 17.6 million people in Ukraine require immediate humanitarian assistance and protection. During wartime, state assistance, particularly the funding of social protection, plays a critical role in ensuring the safety, dignity, and well-being of individuals in conditions of extreme complexity and instability.

The Ministry of Social Policy of Ukraine allocates the largest part of its budget for pensions and social assistance programs aimed at citizens struggling with difficult life circumstances, low-income families, children and families, and persons with disabilities. These programs cover a wide range of benefits such as housing subsidies, payments for the birth or adoption of a child, assistance for children under guardianship, single mothers, large families, and in-kind benefits such as the "baby package". The state budget for 2023 provides UAH 442.3 billion for these programs, and UAH 230.5 billion or 52% of the annual plan has been allocated for the first half of 2023. From January to November 2023, social payments received UAH 407.9 billion from the state budget [7]. The allocation of funds is as follows: UAH 1.2 billion will be used to provide financial assistance for the payment of pensions, allowances and increases under pension programs, as well as to address the deficit in funds of the Pension Fund of Ukraine. UAH 93.8 billion will be directed towards social protection of individuals facing difficult life circumstances. UAH 39.8 billion will be used to support low-income families and provide benefits and housing subsidies to citizens. UAH 22.2 billion will be allocated for social protection of children and families, while UAH 2.7 billion will be used for social protection of persons with disabilities. Lastly, UAH 0.2 billion will be used for rehabilitation and recreation of children who need special attention. It is noteworthy that in

2023, international partners fully financed pensions, housing subsidies, and assistance for low-income families, children, persons with disabilities, and internally displaced persons.

To become a member of the EU, candidate countries must align their laws with EU regulations. As part of the Association Agreement between Ukraine and the EU, Ukraine committed to bringing its legislation in line with many EU directives related to employment, social policy, and equal opportunities. During the accession process, all member states must implement a mandatory minimum of EU legislation that is divided into six clusters and 35 chapters. One of these clusters, section 19, outlines regulations for social policy and employment [8].

The 2023 Report on Ukraine concludes that the social protection system in the country is underdeveloped. Specifically, the report notes that the requirements for receiving pensions, including age and insurance experience, are low. Additionally, the amount of pension payments is also low, which puts many pensioners at risk of not being able to meet their basic needs. This issue is especially relevant for women who may retire earlier than men and face a higher risk of poverty [9]. There is currently no system in place for paying pensions to workers who frequently change their place of work. Additionally, there is a need to reform the institutional care and upbringing of children. This includes implementing a strategy of deinstitutionalization, which aims to transition children in boarding schools to family-based care [10]. Finally, the European Commission has noted that Ukraine has not yet begun preparations for administering and using resources from the European Social Fund.

References:

1. Association Agreement between Ukraine and the European Union, European Atomic Energy Community, and their member states. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. An official website of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en
3. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). Conditions for membership. An official website of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership_en
4. EU social security coordination. An official website of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=849>
5. Social protection expenditure up in 2022. An official website of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231114-3>

6. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. An official website of the World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment>

7. The Law of Ukraine on the State Budget for the year 2023. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

8. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). Chapters of the acquis. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

9. Delegation of the European Union to Ukraine. Key findings of the 2023 Report on Ukraine. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96-2023-%D1%80%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_uk?s=232

10. About the National Strategy for Reforming the System of Institutional Care and Upbringing of Children 2017–2026 and the Plan of Measures to Implement Its First Stage. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-29>

THE ROLE OF SOCIAL ADAPTATION OF PERSONS DISCHARGED OR RELEASED FROM MILITARY SERVICE

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ АБО ЗВІЛЬНЕНІ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

В умовах воєнного стану в Україні постає важливий виклик соціальної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби. І важливо усвідомлювати перш за все роль та значимість цього непростого процесу.

Адаптація – це зміна самого себе (настанов, рис характеру, стереотипів поведінки тощо) відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення. Це входження в нову соціальну позицію і нову систему взаємин. Іншими словами, адаптація – це вроджена реакція організму пристосовуватися до нових умов життя.

Соціальна адаптація військовослужбовців – це широке поняття, яке включає в себе декілька основних складових:

- психологічну складову – оволодіння системою цінностей (нормами, установками, зразками поведінки), культурою, які існують у цивільному середовищі з метою виконання існуючих у ньому вимог до особистості;

- правову складову – освоєння юридичних норм, які регламентують статус, правове положення людини, що визначає її нові права, обов'язки і можливості, а також знання тих структур, які можуть допомогти освоєнню цих норм і реалізації своїх можливостей;

- професійну складову – залежно від військової професії вона передбачає спеціалізоване удосконалення наявних професійних знань, вмінь і навичок або оволодіння новими професійними знаннями, вміннями та подальше успішне працевлаштування.

Відповідно до чинного законодавства соціальна адаптація – допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання; надання інформації з питань соціального захисту населення; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь; допомога у зміцненні/відновленні

родинних та суспільно корисних зв'язків, організації денної зайнятості та дозвілля [1].

За час перебування на території проведення бойових дій військовослужбовці стикаються зі значною кількістю ризиків, які в подальшому житті можуть призвести до розладів психічної діяльності, а саме:

- обстріл ворога;
- попадання у засідку або полон до ворога;
- перебування у незнайомому місці та серед вороже налаштованого місцевого населення також може серйозно ускладнити його життя;
- новини про загибель або травмування товаришів;
- мертві тіла або частини тіл як норма навколишнього оточення;
- отримання значних травм від бомб, мін або інших вибухових пристроїв.

Як наслідок перебування учасника військових дій в зоні проведення бойових дій, при попаданні його до мирного середовища існує ймовірна загроза проявів сприйняття навколишнього середовища через «військову призму дійсності», замкнутості в собі, тривоги щодо зміни ставлення сім'ї до нього, відчуття боязкості за свою сім'ю, щоб сім'я не дізналася про жахи війни.

Саме тому суспільству важливо розуміти причини поведінки осіб, які звільняються або звільнені з військової служби для того, щоб допомогти йому впоратися з його внутрішніми проблемами.

Основними проявами фізичних реакцій є: безсоння, постійна втома; проблеми зі шлунком та вживанням їжі; головний біль та пітливість при думці про війну; швидке серцебиття і дихання; загострення існуючих захворювань.

До емоційних реакцій можна віднести: погані сни, кошмари; злість, ненависть; часті негативні спогади про війну; відчуття суму, самотності, непотрібності; відчуття безпорадності, страху, нервування; відчуття збудження, схвильованість; відчуття шоку, оніміння, неможливості відчувати позитивні емоції; легке погіршення настрою; почуття провини, сорому, самоосуду; почуття безнадії щодо майбутнього.

В першу чергу, розуміння має бути від членів сім'ї: дружини/чоловіка, дітей та батьків. І в кожній групі сім'ї, насправді, свої ролі та задачі в цьому процесі.

Разом з тим, в умовах війни посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) стає однією із найбільш поширених психологічних патологій. Особливо, якщо мова йде про військовослужбовців – людей, які перебувають у зоні бойових дій. ПТСР у військових діагностують дуже часто, саме тому дана проблема актуальна сьогодні та буде залишатись такою ще довгий час.

У кожної людини, яка приймає участь у бойових діях, ризик розвитку ПТСР дуже високий. Згідно статистичних даних, приблизно у 60–80% військовослужбовців спостерігаються ознаки гострої травми. Якщо їм у цей момент не надали потрібної психологічної допомоги, то це може призвести до ПТСР.

Лікування військових, які страждають від ПТСР, повинно відбуватись у двох напрямках. Перш за все це психотерапія яка може бути як груповою, так і індивідуальною. При необхідності психіатр може призначити і медикаментозну терапію. Її головне призначення полягає у тому, щоб зменшити симптоматику. Найчастіше застосовують антидепресанти, транквілізатори, нормотиміки, нейролептики.

Враховуючи викладене вище, слід розуміти, що адаптація осіб, які звільняються або звільнені з військової служби в цілому довготривалий процес. За медичними даними адаптація може тривати і протягом 7–10 років. І лише комплексна робота та зусилля як зі сторони держави, так і зі сторони суспільства, в тому числі зі сторони сім'ї, спроможна дати дієвий та найкращий результат. Особливої уваги до себе потребують ті, особи, які крім підтримуючого середовища потребують психологічної чи психіатричної допомоги.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності».
2. Chernyshov H. Post-Traumatic Stress Disorder of Participants in Military Action: The Problem of Human Rights Ensuring. *Ius Humani. Law Journal*, 2020. № 9 (1). P. 61–86.
3. Жиленко Р. Досвід США у запровадженні системи приятелів у роботі з ветеранами, що страждають на ПТСР. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І. В. Козубовська*. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 2 (41). С.102–104.

ACCOUNTING AND TAXATION

**Svitlana Travinska, PhD in Economic,
Assistant at the Department of Accounting and Audit
Taras Shevchenko National University
Kyiv, Ukraine**

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-30>

IMPLEMENTING THE SYSTEMIC EU DIRECTIVE ON VAT INTO THE LEGISLATION OF UKRAINE

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СИСТЕМНОЇ ДИРЕКТИВИ ЄС ПРО ПДВ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Податкові зміни, що необхідні Україні для вступу до держав-членів ЄС, гармонізація ПДВ до європейських стандартів, запровадження національної стратегії доходів на 2024-2030рр. зумовлює актуальність дослідження імплементації директив ЄС в податкове законодавство України, що є важливим кроком досягнення вищого рівня євроінтеграції та зростання економічної стабільності. Особливої уваги слід приділити адаптації податкового законодавства з ПДВ до вимог Директиви ЄС, оскільки ПДВ займає вагомому частку в структурі доходів державного бюджету України і є основним джерелом його наповнення. Так, за даними Мінфіну України [3] в 2023 році ПДВ з вітчизняних товарів становить 214639,3 млн. грн та з імпортованих товарів 366158,0 млн. грн, а це близько 22% в структурі всіх надходжень до державного бюджету України.

Запровадження Національної стратегії доходів на 2024–2030 рр. щодо ПДВ передбачає приведення правил відображення даного податку у відповідність до законодавства ЄС, що можна досягти шляхом встановлення спільної системи ПДВ, яка описана в Директиві 112 [2]. «Принцип спільної системи ПДВ передбачає застосування до товарів та послуг загального податку на споживання, точно пропорційного ціні товарів і послуг, незалежно від кількості операцій, які відбуваються в процесі виробництва та розповсюдження до моменту нарахування податку. За кожною операцією виникає податкове зобов'язання з ПДВ, розраховане відповідно до ціни товарів або послуг за ставкою, застосовною для таких товарів або послуг, після віднесення на

зменшення податкового зобов'язання суми ПДВ, що безпосередньо припадає на різні складові собівартості». [2]

Проаналізуємо основні розділи та положення Податкового кодексу України (ПКУ) [1] та Системної Директиви ЄС про ПДВ [2] (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика основних розділів і положень ПКУ та Системної Директиви ЄС про ПДВ

№	Основні розділи та положення	Податковий кодекс України	Системна Директива ЄС про ПДВ	Спільне (+), Відмінне (-)
1.	Терміни та визначення	визначення термінів та понять щодо ПДВ	терміни та визначення для цілей спільної системи ПДВ	+
2.	Ставки ПДВ	визначає різні ставки ПДВ для різних категорій товарів та послуг	загальні принципи ставок ПДВ та обмеження на звільнені операції	-
3.	Оподаткування міжнародних операцій	положення щодо оподаткування експорту та імпорту	надає загальні принципи оподаткування міжнародних операцій в рамках ЄС	+
4.	Правила розрахунку податку	встановлює правила розрахунку ПДВ, включаючи базу оподаткування та звітність	встановлює правила розрахунку ПДВ, включаючи базу оподаткування та звітність	+
5.	Операції, що звільнені від оподаткування	експорт, пільги для певних видів діяльності або товарів, спеціальні випадки	операції, пов'язані з міжнародною торгівлею та спеціальні випадки	+
6.	Особливі операції	регулює об'єднані операції та операції з покупцем-платником ПДВ	стандартизовані вимоги щодо особливих операцій	-
7.	Звітність та облік	встановлює вимоги до звітності та обліку для платників ПДВ	визначає загальні стандарти звітності та обліку для країн ЄС	+
8.	Адміністративні процедури	положення щодо повернення податку	стандартизує адміністративні процедури для країн ЄС	-

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Отже, за даними талб. 1 видно, що більшість ключових розділів та положень подані як в Податковому кодексі України, так і в Директиві 112. Україна поступово впроваджує в податкове законодавство певні європейські стандарти щодо подолання ухилення від сплати податків та уникнення подвійного оподаткування.

Одним із шляхів удосконалення обліку ПДВ на державному рівні є перегляд пільг щодо звільнення від оподаткування, які визначені в ст. 132 та ст. 135 Директиви 112 [2] та запровадження їх в Україні. Це забезпечить гармонізацію податкового законодавства до стандартів ЄС, що в свою чергу сприятиме ефективності надходженню ПДВ до бюджету. Одночасно з наданням пільг уповноваженим органам необхідно забезпечувати належний контроль та нагляд за виконанням платниками податків встановлених обов'язків.

Диференціація ставок ПДВ, шляхом розширення пільгових ставок для певних видів операцій, також збільшить надходження ПДВ до бюджету. Дані шляхи будуть реалізовані через застосування загальних принципів податкової системи щодо адміністрування ПДВ: справедливості, що полягає в рівномірності його розподілу відповідно до доходів; простоті та зручності податкового адміністрування; своєчасності обкладання ПДВ; принципу стабільності та інших.

Імплементация Директиви 112 ЄС про спільну систему ПДВ в податкове законодавство України забезпечить:

- уніфікацію системи оподаткування, що в свою чергу полегшить ведення бізнесу;
- гармонізацію з європейськими стандартами, що сприятиме підтриманню відкритості, прозорості та конкурентоспроможності у міжнародних відносинах;
- спрощення адміністративних та податкових процедур, що забезпечить зменшення бюрократії та покращення податкового адміністрування;
- створення сприятливого бізнес-середовища, що сприятиме залученню іноземних інвесторів за більш привабливих та стабільних умов бізнесу;
- посилення боротьби з податковими ухиленнями та уникненням оподаткування, що покращить ефективність системи оподаткування та забезпечить збільшення податкових надходжень;
- підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку за рахунок узгодженості із спільною системою ПДВ;
- полегшення попередження податкових шахрайств, що підвищить прозорість оподаткування.

Отже, адаптація податкового законодавства України до вимог Системної Директиви ЄС про ПДВ сприятиме розвитку бізнесу та

підвищенню ефективності податкової системи в Україні, а також збільшенню надходжень ПДВ до бюджету і в майбутньому стане стимулом для післявоєнного відновлення та економічного зростання країни в цілому.

Література:

1. Податковий кодекс України № 2755-VI зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 04.02.2024).

2. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#n5253 (дата звернення: 04.02.2024).

3. Доходи державного бюджету України за статтями доходів 2014-2023 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 03.02.2024).

4. Духновська Л. М., Величко І. С. Роль податку на додану вартість у складі надходжень до державного бюджету України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 2. С. 33–39.

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Yevheniya Andrushchak, Ph.D., Associate Professor

*Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Alina Herasymenko, Ph.D. Student

*Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-31>

INDUSTRIAL KNOWLEDGE BANK AS AN ELEMENT OF IMPROVING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE OF UKRAINE

The necessity of post-war reconstruction of Ukraine's economy, especially the industrial sector, which has been the target of numerous military attacks since 24.02.2022, on the one hand, and the need to take into account global economic development trends (in particular, the principles of sustainable development) in this process, on the other hand, make it urgent to find effective mechanisms for improving the country's industrial landscape. The information component is a core element in any process of development and improvement. In this context, the study and adaptation of the best international experience, including the prospects for the introduction of the Industrial Knowledge Bank in Ukraine, plays an exceptional role.

First of all, it should be noted that the analysis of the ratio of tangible and intangible production in the structure of gross value added of Ukraine over the past 12 years (Fig. 1) shows that there have been no significant changes in the country's transition from an agrarian to an industrial vector of development. In addition, the share of tangible production in gross value added decreased by 8.45 percentage points in the first year of the war [1].

The quality component of tangible production, the backbone of which is industrial production, should also be taken into account. Before the full-scale invasion of the aggressor country, the following were among the most constraining factors for the development of industrial enterprises:

– high level of depreciation of property, plant and equipment (in particular, according to the latest available data (2021): 68.03% in electricity, gas, steam, air conditioning; 60.23% in the manufacturing; 60.18% in water supply, sewerage, waste management; 45.53% in construction; 38.63% in mining and quarrying) [1];

- high energy consumption of industrial production (industrial enterprises consume about 32% of the country's energy) [1];
 - low percentage of innovation-active industrial enterprises (over the period 2000–2020, the share of innovation-active industrial enterprises decreased by 6.67% and amounted to 16.80% in 2020) [1];
 - low investment and credit attractiveness of industrial enterprises.
- The main sources of financing industrial capital investments are the own funds of industrial enterprises. According to the latest available data (2021), the share of own funds in the total structure of sources of capital investment had an absolute advantage at enterprises of the mining and quarrying (99.51%), manufacturing (97%), and supply of electricity, gas, steam and air conditioning (79.16%) [1].

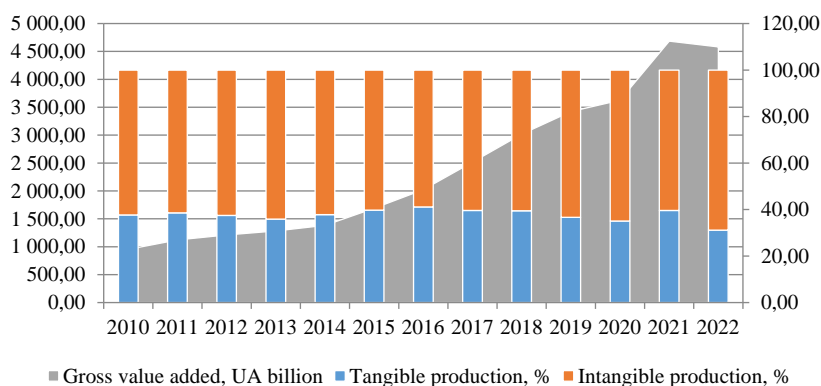

Figure 1. Ratio of tangible and intangible production in the structure of gross value added in Ukraine, 2010–2022

Source: calculated on the basis of [1]

With the outbreak of a full-scale war, the situation with industrial development in Ukraine has deteriorated critically, and the country's industrial landscape has undergone significant changes. In addition to the long-standing problems, the economic consequences of the war and the numerous losses from the military aggression of the neighboring country have been added. In particular, the losses in industry and trade are estimated by the World Bank at 10.9 USD billion, and the recovery needs for these sectors for the period up to 2033 amount to 23.2 USD billion [2].

Taking into account the retrospective of the development of industrial enterprises in Ukraine, starting from the declaration of independence and until the outbreak of a full-scale war, we believe it is necessary to include an

information component in the mechanism of post-war reconstruction of the industrial sector of Ukraine along with the financial component as an element of improving the industrial landscape and, accordingly, increasing the country's investment attractiveness.

The experience of Latin American and Caribbean countries (LAC) in improving the level of industrial knowledge is an effective way to ensure the information component of industrial sector development. Thus, in order to accelerate the pace of industrialization on the basis of sustainable development, the Industrial Knowledge Bank (IKB) was introduced in these countries. The IKB is a 2008 project of the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) for Latin America and the Caribbean aimed at ensuring knowledge sharing in the field of industrial development and fulfilling the targets of Sustainable Development Goal 9: "Industry, Innovation and Infrastructure" [3]. It is an instrument that acts as an intermediary between organizations that request knowledge (recipients) and organizations that provide knowledge (donors). When an organization from any of the LAC countries identifies that there is a need of expertise in one of their projects or activities, it approaches the IKB to ask for assistance finding a stakeholder that has the expertise needed. Since the IKB has a large database of stakeholders (institutions) and information regarding their expertise, it can help the requesting organization find a donor stakeholder that has the expertise it seeks. The analogy to a bank given to the project is the fact that knowledge (e.g. technical expertise) is seen as a currency that is exchanged among actors (donors and recipients). Therefore, the IKB acts as a platform that improves the match of demand for knowledge and supply of it [3]. In total, in 2009-2017, the Bank of Industrial Knowledge successfully implemented 58 projects.

In the realities of Ukraine, such a format of cooperation would contribute to:

- expanding the network of business relations of industrial enterprises, intensifying inter-sectoral and inter-regional cooperation, joining efforts to implement new large-scale projects, etc;
- intensification of industrial development in less developed regions of the country by gaining access to third-party expert assistance, new technical knowledge, modern vision, etc;
- improving the quality and competence of investment projects of industrial enterprises;
- revitalizing the interest of investors, creditors and banks by publicizing information on the results of cooperation between donors, recipients, and regional coordinators by the IKB;
- developing the consulting and outsourcing services market (in particular, improving their quality), as the results of productive cooperation between donors and recipients are made public and disseminated;

– establishing cooperation between regional/regional bank departments and regional/regional coordinators in order to find attractive recipient projects for lending;

– increasing the gross value added of the region's industry in the long run, improving the financial results of industrial enterprises and, accordingly, increasing tax payments to local budgets.

In conclusion, we believe that the adaptation of foreign experience in terms of implementing the IKB in Ukraine will, on the one hand, contribute to the recovery of the industrial sector and improvement of the industrial landscape, and, on the other hand, to the implementation of the Sustainable Development Goals. Prospects for further research include the development of an organizational and economic mechanism for the implementation of the Industrial Knowledge Bank in Ukraine.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Bohdan, T. (2023). Finansovo-ekonomichni naslidky viiny [Financial and economic consequences of the war]. *LB.ua*. Available at: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html [in Ukrainian]
3. Knowledge exchange in the field of industrial development: The case of the Industrial Knowledge Bank. Chalmers Reproservice, Göteborg, Sweden 2018. Available at: <https://odr.chalmers.se/server/api/core/bitstreams/94dc2e08-2f3d-48dc-9b51-7435b4288ef8/content>

**Volodymyr Bodakovskyy, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-32>

**THE GENESIS OF THE DEFINITION
«FINANCIAL INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE»
AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT
OF THE COUNTRY'S ECONOMIC SYSTEM**

**ГЕНЕЗИС ДЕФІНІЦІЇ
«ФІНАНСОВА ІНСТИТУЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА»
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ**

Виклики сьогодення створюють передумови для переосмислення не тільки основних правових норм, наукового розуміння економічних дефініцій, явищ чи процесів, а й прискорюють процеси трансформації теоретичних та практичних здобутків країн, які розвиваються, удосконалюються та здійснюють супротив негативним явищам в процесі їх функціонування. Без ефективного та реалістичного погляду на фінансову науку, явища та процеси, які сформували її сучасний вигляд, не можливо здійснити глибинне переосмислення фінансових парадигм, аксіом і гіпотез. Важливо, з стратегічного погляду, позбутися неоднозначних процесів з комплексом негативних наслідків для фінансової науки. Це притаманно науковим дослідженням в країнах, які розвиваються. Відсутність чіткої стратегії переосмислення результатів наукової роботи в сфері фінансів не дозволяє динамічно розвиватися науковим школам, системі права та економіці в цілому. Більше того, можна стверджувати, що відсутність реалістичного наукового обґрунтування основних наукових дефініцій не дозволяє проводити ефективну трансформацію економічної системи країни. Виникають імпліцитні чинники супротиву, трактування яких не можливо здійснити професійно чи виявити їх на етапах реформування окремих елементів економічної чи фінансової систем.

Найбільша частина досліджень з теорії інфраструктури з'явилася в кінці 60-х – на початку 70-х років ХХ ст. Серед них слід відзначити роботи Р. Йохимсона, Є. Симоніса, Ж. Штолера, В. Михальського, Д. Рея та ін.

Дослідження впливу інституційних чинників на економічне зростання та реформування національних господарських систем

останнім часом привертає все більшу увагу зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, у статті П. Прочаски було доведено позитивний вплив економічної свободи, легкості ведення бізнесу та інноваційності економіки на господарський розвиток країн світу. Д. Кудер здійснила регресійний аналіз впливу інституційних складових на розвиток економіки США в 1979–2007 рр. та виявила, що динамічне зростання американської економіки нерозривно пов'язане з розвитком і вдосконаленням інституційного середовища [1].

Серед сучасних українських науковців, які займаються проблематикою інституційної інфраструктури доречно зазначити В. Зимовця, Б. Стеценка, Ю. Коваленка, Л. Примостку, В. Федосова. Доцільно наголосити, що результати досліджень дозволяють покращити якість наукових здобутків фінансової науки та перевести окремі положення в правову площину. Науковцями використано інституційний погляд на фінансові явища, здійснено виокремлення окремих складових інфраструктури чи інституційної інфраструктури, запропоновано не ототожнювати наукові дефініції чи їх конструкти, які описують окремі фінансові явища, проведено дослідження фінансової системи, сектору та інфраструктури в розрізі наукових досліджень українських та іноземних науковців [2].

Доречно зазначити, що, на нашу думку, в науковому середовищі спостерігається м'яка трансформація наукових поглядів чи парадигм. Наявна дипломатична складова в результатах наукових досліджень та відсутня дезінтермедіація в науковій доказовій базі. Результатом такої форми наукового прогресу є відсутність достатньої кількості імплементованих фінансових дефініцій в законодавчих та нормативних актах. Так, наприклад, ЗУ «Про критичну інфраструктуру», а саме стаття 1 розділу 1 пункт 9 визначає: критична інфраструктура – сукупність об'єктів критичної інфраструктури [3]. В законі відсутнє єдине тлумачення інфраструктури, яке б дозволило відносити ті чи інші об'єкти чи явища до інфраструктури. Чітко сформоване розуміння інфраструктури дозволить формувати економічні й правові надбудови, потрібні конструкти як в процесі наукових досліджень так і може стати основою законотворчого процесу. Це, в свою чергу, дозволить економічній системі розвиватися, проводити якісні трансформації фінансової системи та підвищувати рівень ефективності суспільства.

Фінансова інституційна інфраструктура як науковий конструкт містить в своїй основі стратегічну складову, а саме «забезпечення». Це, в свою чергу, спричиняє формування попередньо зазначеної дефініції двома шляхами:

– імплементація «забезпечення» як функціональної складової інфраструктури, а це виключає його з складу інших елементів фінансової системи;

– формування інфраструктури, яка спрямована на якісний чи кількісний вплив на «забезпечення», яке відноситься до інших елементів фінансової системи.

Цілком зрозумілим, з наукової точки зору, на нашу думку, є вибір шляхів реформування фінансової системи країни та надання «інструментів впливу» структурним елементам фінансової інституційної інфраструктури. Перший напрям спонукає законотворчі органи перетворювати зазначену інфраструктуру на активного учасника та гравця фінансової системи, який має містити не тільки відповідні інститути, законодавче забезпечення, а й систему зворотного зв'язку з учасниками економіки. Другий напрям передбачає пасивність фінансової інституційної інфраструктури, яка матиме залежність від стратегічних цілей фінансової системи в цілому, а її вплив на фінансові процеси будуть обмежуватися лише тактичним впливом та обов'язками контролю чи інформування. Як наслідок, будуть відмінними й показники ефективності функціонування фінансової інституційної інфраструктури. Її роль змінить свою значущість та обмежуватиметься «обслуговуючим» відтінком. Доречно наголосити, що вкладення суті в ту чи іншу дефініції змінює не тільки її роль у розвитку економічної системи в цілому, а й формує комплементарні характеристики окремих елементів системи. Інституційний чи об'єкт-орієнтований підходи до розуміння суті інституційної інфраструктури є глибинними модуляторами та дозволяють примножити напрями трансформації дефініції «фінансова інституційна інфраструктура» в науковій та практичній площині, змінити не тільки її роль в розвитку економічної системи, а й критичність, стратегічну вагомість в часі чи просторі.

Отже, фінансова інституційна інфраструктура, як економічна дефініція, перебуває на етапі наукового становлення. Її роль в розвитку економічної системи країни змінюється, носить фрагментарний характер, що, на нашу думку, дозволяє зробити висновки про «ручне управління» фінансовим сектором економіки України. Результативність та актуальність наукового продукту знаходить своє відображення в законодавчих та нормативних актах. Наявне правове поле України містить інфраструктури різних сфер економіки, але не дає відповіді на питання щодо колегіального визначення суті інфраструктури. Вважаємо за необхідне виділити проблему як стратегічно важливу й таку, що має імпліцитний, сповільнюючий, деструктивний вплив, потребує подальших комплексних наукових досліджень.

Література:

1. Гражевська Н., Ходжаян А., Заваженко А. Інституційне середовище як детермінанта ефективності промислового розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2020. Випуск 3(210). С. 6–12.
2. Стеценко Б. С. Інституційна фінансова інфраструктура: глобальні імперативи та українські реалії : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 247с.
3. ЗУ «Про критичну інфраструктуру» {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1909-IX від 18.11.2021, № 2684-IX від 18.10.2022}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-33>

SPENDING REVIEWS IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

ОГЛЯДИ ВИТРАТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Огляди витрат державного бюджету – це один із перспективних інструментів оцінки якості, ефективності й результативності проведених бюджетних витрат, забезпечення узгодження цілей державних політик в відповідних сферах економіки та механізм визначення напрямів економії бюджетних коштів за рахунок оптимізації процесів бюджетних видатків.

В Україні огляди витрат державного бюджету були впроваджені у 2018 році. У період 2018–2023 рр. такі огляди проводяться щорічно, лише у 2022 р. вони не здійснювалися внаслідок початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Хоча, слід визнати, що в світовій практиці, не зважаючи на достатньо тривалий строк впровадження механізмів оглядів витрат (перші огляди проводилися ще у 70–80-х рр. XX ст. й активізували після світової фінансової кризи 2008 р.), значна кількість розвинутих країн світу їх досі або не проводить взагалі, або проводить час від часу. Понад три чверті країн Організації економічного співробітництва та розвитку проводять огляди витрат щорічно або періодично: у 2011 р. постійно їх проводили лише 16 країн, у 2020 р. їх кількість зросла до 31 (із 37). Із них 20 роблять це щорічно та 11 – періодично. У 2020 р. 4 країни лише розглядали можливість використання оглядів витрат у майбутньому (це Бельгія (у 2021 р. розпочала пілотний проект), Чехія, Швейцарія та Туреччина), а Угорщина та Словенія не планували їх проводити. У 2020 р. 29 із 31 країни ОЕСР, які використовували огляди витрат (94%), порівняно з 71% у 2018 р., вказали, що підвищення ефективності бюджетних видатків є ключовою метою їх проведення [1, с. 1; 2].

Щороку для забезпечення проведення оглядів витрат державного бюджету приймалися відповідні рішення Кабінету Міністрів України, якими визначалися перелік головних розпорядників бюджетних коштів та сфери проведення оглядів.

За інформацією Мінфіну, за період 2018–2021 рр. оглядами витрат державного бюджету було охоплено 32 сфери 13 головних розпорядників коштів державного бюджету, а на розгляд Кабінету Міністрів України подано звіти за 31 сферою [3, с. 55].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 № 580-р «Про проведення у 2023 році оглядів витрат державного бюджету в окремих сферах» було відновлено практику проведення оглядів витрат державного бюджету. Згідно з ним, огляди мали бути проведені у 8 сферах діяльності 7 головних розпорядників коштів державного бюджету.

Огляди витрат державного бюджету в Україні інтегровані у бюджетний процес. Зокрема:

- результати проведених оглядів витрат при складанні враховуються бюджетних запитів (статті 35 і 36 Бюджетного кодексу України). Вказане також знайшло відображення у Інструкції з підготовки бюджетних запитів, затвердженій наказом Міністерства фінансів України від 21.12.2022 № 450: відповідна інформація включалася головними розпорядниками бюджетних коштів у бюджетні запити на 2024–2026 роки;

- впроваджено необхідність складання головними розпорядниками головними розпорядниками бюджетних коштів планів проведення оглядів витрат на наступні 5 років. Плани проведення оглядів витрат на 2024–2028 рр. складено та подано до Мінфіну 42 головними розпорядниками коштів державного бюджету [3, с. 58];

- встановлено, що повторні огляди витрат в окремих сферах діяльності мають проводитися не рідше одного разу на 5 років.

Однак, на цьому тлі, на нашу думку, невирішеними залишається низка питань, які мають вплив на якість проведення оглядів витрат державного бюджету та впровадження їх результатів. Серед них можна виділити наступні напрями роботи:

1. Підвищення прозорості проведення оглядів витрат. Інформація про результати проведення оглядів витрат державного бюджету публікується на веб-сторінках головних розпорядників бюджетних коштів та надається до Міністерства фінансів. Однак, значна кількість проведених оглядів, розпорошеність в часі їх публікування, утруднює моніторинг їх проведення. Тому доцільно було б впровадити в Україні досвід Словацької Республіки, де узагальнена інформація про результати проведення оглядів витрат державного бюджету зосереджена у спеціальному розділі на веб-сторінці Міністерства фінансів Словацької Республіки [4]. Такий розділ доцільно було б виокремити на веб-сторінці Міністерства фінансів України.

2. Підвищення зацікавленості та відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за якість проведених оглядів витрат. Огляди витрат державного бюджету, в першу чергу мають на меті визначити проблемні питання, які обмежують можливості досягнення цілей державних політик у відповідних сферах, й збільшують бюджетні витрати, та які необхідно усунути, що в майбутньому може призвести до економії бюджетних коштів шляхом вироблення та впровадження нових якісних механізмів надання державних послуг, стимулювання державної підтримки тощо. Однак, на практиці нерідко головні розпорядники бюджетних коштів: сприймають проведення оглядів витрат державного бюджету лише як спосіб зменшити обсяги бюджетних асигнувань у майбутньому (негативний сценарій для них); намагаються мінімізувати негативні наслідки реалізації державних політик в сфері своєї відповідальності; безвідповідально ставляться до строків проведення оглядів витрат; формально підходять до підготовки звітів. Тому, в першу чергу, зусилля мають спрямовуватися на проведення роз'яснювальної роботи з боку Міністерства фінансів про важливість проведення оглядів витрат. З іншого боку, доцільно було б Міністерству фінансів за участю незалежних експертів на основі аналізу поданих головними розпорядниками звітів про огляди витрат державного бюджету визначити ті звіти, які найбільш повно та якісно визначають проблематику у відповідних сферах державних політик і формулюють шляхи їх вирішення.

3. Моніторинг результативності впровадження рекомендацій. Наслідки реалізації пропозицій щодо реформування державних політик у відповідних сферах, де проводилися огляди витрат державного бюджету, та відображені у звітах про проведення оглядів витрат, офіційно не відслідковуються незалежними організаціями, а лише на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, що певним чином дає можливість згладжувати чи відтермінувати в часі окремі проблемні аспекти реалізації державних політик, які призводять до зростання бюджетних витрат. З цієї метою доцільно було б впровадити механізми незалежної оцінки наслідків реалізації рекомендацій, визначених звітами про огляди витрат державного бюджету. Такі моніторинги могли б проводити як спеціально створені робочі групи, наприклад, через 3 роки після проведення огляду, або в повторних оглядах витрат у відповідних сферах надавати оцінку впровадження попередніх оглядів.

4. Розширення підходів до проведення оглядів витрат державного бюджету. Нині в Україні застосовується підхід, що базується на проведенні оглядів витрат лише в розрізі окремих головних розпорядників бюджетних коштів. У той же час, у світовій практиці використовуються так звані наскрізні огляди витрат, які охоплюють

одночасно кількох головних розпорядників бюджетних коштів. Наприклад, в Україні це можуть виступати питання грантової підтримки бізнесу, інформатизації, публічних закупівель тощо. Це дасть змогу виокремити проблемні питання реалізації єдиних державних політик окремими головними розпорядниками бюджетних коштів, запобігати виникненню аналогічних проблем в роботі інших розпорядників, удосконалити процедури й механізми формування й реалізації державних політик.

Оскільки нині в Україні триває робота щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, удосконалення процесу проведення оглядів витрат державного бюджету та їх повноцінної інтеграції у бюджетний процес, набуває додаткової ваги та може стати додатковим стимулом підвищення якості бюджетної культури в цілому.

Література:

1. Laura Doherty, L., Sayegh, A. How to Design and Institutionalize Spending Reviews. URL: <https://www.imf.org//media/Files/Publications/HowToNotes/2022/English/HTNEA2022004.ashx>
2. Spending reviews. OECD. URL: <https://www.oecdilibrary.org/sites/75f2c685en/index.html?itemId=/content/component/75f2c685-en>
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1986635>
4. Spending reviews. Ministry of Finance of the Slovak Republic. URL: <https://www.mfsr.sk/en/finance/value-money/spend/spending-reviews.html>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-34>

**BANK LENDING TO HOUSEHOLDS
UNDER MARTIAL LAW
IN UKRAINE**

In the situation of the ongoing war, the Ukrainian banking system continues to work effectively, keeping trust of depositors and increasing the amount of lending even beyond the government support programs. It was possible to ensure its stability even during blackouts and constant missile attacks due to the early development of Business Continuity Plans and implementation of the PowerBanking project together with the National Bank of Ukraine (NBU). At the same time, one cannot fail to observe the significant influence of the martial law on the processes that are taking in the banking sphere and determining the specifics of providing banking services, one of which is lending to households.

Wartime conditions lead to the changes in the structure and amount of lending. After the start of hostilities, we observed a gradual decrease in the amount of loans granted to domestic households, which continued throughout the year. Banks have become more cautious when granting loans, as the risks of insolvency and the threat of payments' suspension increase, including due to the loss of assets from military actions. It is also worth noting the decrease in demand for loans, because wartime is accompanied by economic instability, which leads to diminishing trust within the civil sector. As a consequence, at such a time households usually avoid taking loans, treating them as a risky financial decision. Finally, a change in lending priorities should be highlighted, because in wartime it becomes important for banks to maintain financial stability and to provide for the needs of the government. To this end, banks are more likely to lend to the manufacturing sector rather than to households. However, starting from the second quarter of 2023, the positive dynamics of consumer lending is being restored, and at present it has reached 90% of its pre-war amounts (Figure 1).

One can see that the structure of loans granted to households by their types was almost unchanged during the period of martial law. Although it is worth noting a slight decrease in the share of consumer loans due to the increase in the share of their other types (Table 1).

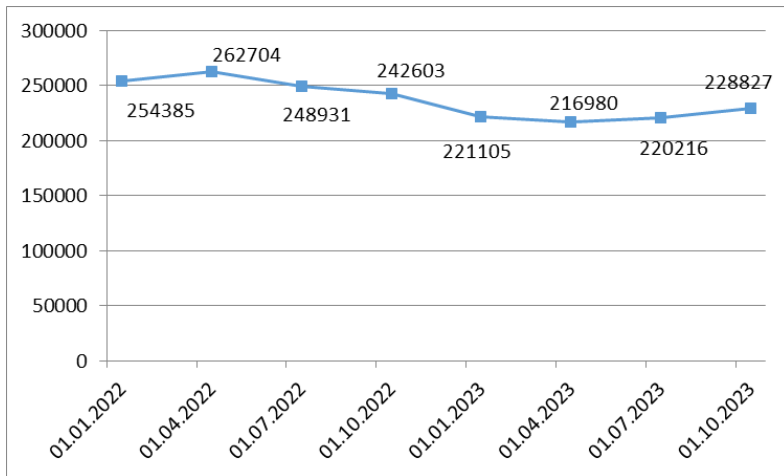

Figure 1. The amounts of bank lending to households in 2022–2023, UAH millions

Source: developed by the author based on the National Bank of Ukraine data [1]

Table 1

Dynamics and structure of lending to households by types of loans (outstanding amounts, in millions UAH)

	Total	Consumer credits	%	Lending for house purchase	%	Other lending	%	Mortgage credits. From sum total	%
01.01.2022	254 385	214 134	84,2	28 560	11,2	11 691	4,6	28 693	11,3
01.07.2022	248 931	212 026	85,2	24 619	9,9	12 286	4,9	24 053	9,7
01.01.2023	221105	188 656	85,3	21 337	9,7	11 112	5,0	23 520	10,6
01.07.2023	220216	187 060	84,9	21 344	9,6	11 811	5,4	24 423	11,1
01.10.2023	228827	192 092	83,9	23 474	10,3	13 260	5,8	26 820	11,7

Source: developed by the author based on the National Bank of Ukraine data [1]

But unsecured consumer loans continue to form the basis of the retail loan portfolio with a share of 83%. Over the past six months, this portfolio has grown by 21%, which is higher than the pace of 2021. The growth of the portfolio is not only due to the attraction of new customers, but also due to the fact that banks are also increasing the limits for borrowers. The increase in limits is proportional to the growth of nominal incomes, so it does not enlarge the risks of the portfolio.

It should be noted the rapid growth of the amount and share of mortgage loans, which is related to the implementation of the government mortgage program “eOselia” (eDwelling) in October 2022 [2]. Military servants, medical and teaching staff, university teachers, internally displaced persons and some other categories of people can take part in this program. The maximum term of crediting is 20 years; the minimum down payment is 20%. The opportunity to purchase a dwelling with a mortgage at 3% or 7% interest rate, while banks offer rates of up to 30% per annum, is the main advantage of this program. The banking institutions will receive the compensation from the government for the reduced interest rate. Now it is possible to get a home loan under the “eOselia” program in PrivatBank, Oschadbank, Ukrgasbank, Globus Bank, Sky Bank; the list of such banks will be expanded in the future.

As for the interest rates on household loans, with the beginning of the war they, of course, increased somewhat along with a significant growth in the NBU's discount rate (up to 25%). Banks are usually raising interest rates as market volatility and risk increase. This is done to compensate for possible losses and provide additional liquidity. The highest rates for new consumer and mortgage loans were observed in October 2022 and they were, respectively, 33% and 13.7% [1]. Later on, the cost of loans for households gradually decreased, which was influenced by both the reduction of the discount rate and the implementation of the “eOselia” program.

Currently, the large share of non-performing loans (NPL) is one of the biggest problems in the lending sector. The consequences of the war – the destruction of assets and collateral, the deterioration of borrowers' solvency, reduce their ability to service loans, bring down the quality of banks' loan portfolios, and lead to an increase provisioning.

At the beginning of the war, the share of non-performing loans of individuals was the lowest during the recent years – 16.86%. Later, for objective reasons, it began to grow and reached 32.4% at the beginning of February 2023. During 2022, more than 20% of retail loans became non-performing. This was mainly due to a sharp reduction in the incomes of the population, although the losses of loans to debtors, which were registered at the beginning of the full-scale invasion in the currently occupied territories and the ones in the war zone, were also significant. However, from this moment on, the share of NPLs, thanks to the comprehensive efforts of banks, showed a downward trend and decreased to 26.76% at the beginning of the 3rd quarter of 2023 [3].

The analysis of modern trends in the lending to households in Ukraine is important for the adaptation of bank lending strategies during the military conflict. Strategies should be developed taking into account war risks, ensuring stability of the banking sector and protection of the credit portfolio.

References:

1. National Bank of Ukraine : Official website. Statistics of the Financial Sector. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistics/sector-financial>
2. eOselia. Affordable housing loan program. URL: <https://eoselia.diiia.gov.ua>
3. National Bank of Ukraine : Official website. Supervisory Statistics. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-35>

INTEREST RATE CHANNEL OF MONETARY TRANSMISSION AND ITS USE IN UKRAINIAN BANKING PRACTICE

The effectiveness of the implementation of monetary policy in Ukraine is realized through the balanced implementation of monetary instruments, which further affect the macroeconomic indicators of the country as a whole – GDP, unemployment rate, inflation rate, etc. That is why studying the effectiveness of monetary transmission mechanisms is extremely important.

In general, the monetary transmission mechanism is a process during which particular sets of factors and instruments of the central bank's monetary policy operate through a network of channels and connections and directly or indirectly affect the country's economy during a specific period (so called, lag). The National Bank of Ukraine, using detailed analytical data and forecasts, tries to work ahead of the possible scenarios and send the necessary impulses through transmission channels.

In the economic literature, the following channels of monetary transmission are distinguished: interest rate, credit, foreign currency, and expectations channels. In this paper, we will consider the effect of the interest rate channel in Ukrainian practice in more detail.

The classical Keynesian model studied only one channel – the interest rate. That is why, historically, it is considered the main channel of monetary transmission. The instrument of such a channel is a key rate. Thus, a change in the central bank's key rate with a specific time lag affects the rates of commercial banks for economic entities, thereby affecting the intensity of capital movement between different segments of the financial market, savings, investment, and consumption, that is, the change in aggregate costs and demand, and therefore, – and on economic growth rates, employment, and inflation [1].

The following scheme can represent the action of this channel: the NBU determines the discount rate → the NBU sets the rate for certificates of deposit and refinancing operations at the level of the key rate → commercial banks perceive this rate as a guide for the cost of financial resources → commercial banks change the rates for deposits/loans to the clients → the volume changes savings, lending and investments → the volume of exports and imports, wages and price levels changes.

The change in the NBU key rate in one direction or another depends on the type of monetary policy chosen by the central bank. When conducting a restrictive policy, the goal is to limit the money supply. In this case, the growth of the discount rate stimulates the growth of interest rates on credit and deposit transactions. This leads to a reduction in crediting and possible investments of these credits in the country's economy, which in turn leads to a limitation of the growth of the money supply, a decrease in demand in the economy, and as a result – a reduction of inflationary trends.

With an expansionary policy, the central bank's goal is to increase the money supply. In this case, a reduction in the key rate leads to a decrease in interest rates for credit and deposit operations of commercial banks. In this case, the demand for credit resources on the part of economic agents increases. In the future, this will lead to an increase in the money supply in circulation. Such actions of the central bank can contribute to the revival of business activity in the country's economy.

Currently, the algorithm of the interest rate channel of monetary transmission looks as follows:

1) In the first stage, the NBU determines the level of short-term interest rates on the interbank market due to a change in the key rate. Thus, the NBU signals to the market what level of interest rates it sees as optimal for achieving the goals of monetary policy. For the market rates to be close to the desired level for the central bank, it ties its operations to the level of the key rate. For example, the basic operations of the NBU to regulate the liquidity of banks, which most affect the cost of resources on the interbank market, are carried out at the key rate. The influence of the NBU on short-term rates of the interbank money market is fast and effective, provided that it does not set additional restrictions on attracting or providing short-term resources;

2) the transmission of short-term rates into the long-term and the real sector of the economy takes place because the latter has a real impact on economic processes in the country. Long-term rates (both for loans and for deposits) are formed under the influence of both the level of short-term rates on the interbank market and the structural characteristics of the economy and financial stability (competition in the banking sector, the level of trust in banks, inflationary expectations, supply and demand, etc.). It should be noted that the relationship between short-term rates on the interbank market and banks' rates on loans and deposits significantly strengthened in 2016–2017. An indicator of the value of money and easy access to transactions with the NBU for managing own liquidity appeared on the market. In addition, there is an impact on long-term rates on the financial market – on the yield on government securities.

It was observed that the change in the NBU key rate effectively affects changes in the size of the inflation level after 9–18 months [2]. That is why

the central bank changes the key rate at the moment when, according to the available data on inflation, the need for this is not apparent: for example, it is lowered during a period of rising inflation or raised when inflation is already falling. After all, the NBU conducts an active policy that considers current values and their most likely dynamics in the future [2].

It is worth noting that the weakness of the interest rate channel of monetary transmission was observed before the introduction of the practice of inflation targeting in Ukraine. From 1992 to 2015, the key rate was not very effective in Ukrainian banking practice. At the moment, this situation has fundamentally changed. The dynamics of the inflation level and the key rate from 2015 – to the beginning of 2024 are shown in Figure 1.

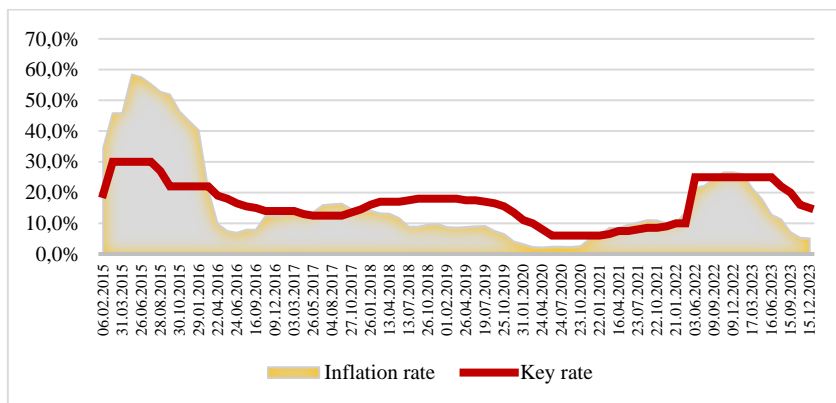

Figure 1. The dynamics of the inflation rate and the discount rate in 2015–2023

Source: compiled by the author according to the official website of the NBU

It is essential to analyze the effectiveness of this TM channel precisely at the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. Thus, inflation began to rise rapidly starting from February 24, 2022. The annual inflation rate in 2022 was 26.6%. This indicator was higher only in 2015 at the level of 43.3% [3]. The central bank’s reaction to the predicted further increase in inflation and the desire to return to the targeted goal was to raise the key rate in June 2022 from 10% to 25%. This level of the key rate remained until July 2023. At the same time, inflation decreased in March 2023, i.e., after nine months. And after 18 months, its level was already 5.1%. Thanks to the positive reaction of the inflation level to the change in the key rate, the regulator was able to reduce the latter. That is why, in July 2023, the NBU gradually reduced the key rate to 22%, in September – to 20%, in October up to 16% and in December the key rate

reached the level of 15%. This practical example shows the maximum effectiveness of the interest transmission channel in Ukraine.

References:

1. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / монографія / За ред. В. С. Стельмаха. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. 404 с.
2. Official web-site NBU – www.bank.gov.ua – Chapter “How does the NBU influence inflation using the key policy rate?”
3. Inflation rate in Ukraine URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

THE IMPACT OF FINTECH ON FINANCIAL MARKET DISINTERMEDIATION

The development of the financial market is influenced by many factors, among which the development of modern financial technologies plays a significant role. It is fintech innovations that accelerate the change in traditional approaches to the provision of financial services, increasing their accessibility, efficiency and diversity through the widespread introduction of digital solutions and alternative digital products.

The virtualisation of digital technologies and significant progress in information and communication mechanisms have stimulated the emergence of new instruments in the global financial market. In particular, neobanking, cryptocurrencies, crowdfunding, mobile applications, automated trading control systems on stock and currency exchanges, and many other online services have not only contributed to the development of financial inclusion in Ukraine, but also ensured a paradigm shift in the functioning of traditional financial intermediation institutions.

Currently, the global trend towards disintermediation of the financial market poses a particular challenge for scholars and practitioners. The conducted etymological analysis allows us to distinguish the definition of the domestic scientist B. Stetsenko as the most complete interpretation [1, p. 112]. The author notes that disintermediation is the process of excluding financial intermediaries (brokers, banks) from transactions between borrowers and lenders or buyers and sellers in financial markets, which allows reducing costs for all participants by saving on commission payments and other fees. In turn, researcher Blahun I. I. notes that disintermediation is a consequence of the development of new information and financial technologies, as well as deregulation of financial markets [2].

A striking example of the financial market's move towards disintermediation is the loss of commercial banks' dominant role as financial intermediaries, which is occurring against the backdrop of revolutionary changes in the lending market through P2P (peer-to-peer) and P2B (peer-to-business) platforms. Unlike traditional banks, these platforms do not invest in loans or take deposits, but instead use the internet to connect borrowers and lenders directly, using algorithms and machine learning to rank loan

applications and assess credit risks. In this way, the platform is only an agent between entities in the financial services market. This role eliminates the need to comply with banking legislation on provisioning, which reduces the cost of financial services for consumers.

In addition, fintech disintermediation is increasingly transforming the country's insurance market [3]. Technological innovations and digitalisation of processes in the insurance sector are an important element of the competitive advantage of insurance companies and serve to create new business models that better meet the needs and expectations of customers. In particular, automatic insurance contracting, risk assessment, loss reporting, real-time claims processing, digital loss forecasting, self-service and electronic payments are increasingly being carried out through chatbots, social media, mobile applications and AI-enabled programs.

Therefore, summarising the above material, we can identify the following pattern: fintech innovations not only contribute to the elimination of the institution of classical intermediation between financial relations, but also form the preconditions for reengineering business processes based on the principles of financial market disintermediation [4].

At the same time, it is worth noting that the assessment of the prospects for further abandonment of intermediaries in the financial sector has both positive and negative aspects for various financial market participants. On the one hand, simplifying the organisational chain and reducing bureaucratic obstacles in the provision of financial services are obviously beneficial for the broader consumer segment. This helps to increase financial inclusion in the country, scales up the coverage of different segments of the population with financial products, and ensures the development of financial literacy. In addition, disintermediation stimulates competition and innovation, as new market players create innovative products and services to attract customers.

Expected negative effects of disintermediation that could jeopardize further market progress include: increased risks of cybersecurity and manipulation in the financial sector as the number and variety of financial transactions increase. The loss of market positions by classical financial institutions under the pressure of growing competition from fintech companies will lead to a reduction in the number of jobs in traditional financial sectors, which may create both social and economic challenges. These trends should be taken into account when implementing state regulation of disintermediation and optimising the strategy for the development of the domestic financial market as the basis for the country's financial stability and independence.

References:

1. Stetsenko, B. S. (2019) Instytutysiina finansova infrastruktura: hlobalni imperatyvy ta ukraïnski realii [Institutional financial infrastructure: global imperatives and Ukrainian realities]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Blahun I. I. (2019) Rozvytok alternatyvnykh finansiv yak chynnyk dezintermediatsii finansovoho rynku [Development of alternative finance as a factor of financial market disintermediation]. *Transformatsiia finansovoi systemy Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy rozvytku* : materialy III Vseukraïnskoï naukovo-praktychnoi konferentsii [Transformation of the financial system of Ukraine: trends and prospects for development : materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference], Mykolaiv; 27-28.11.2019. Mykolaiv : MNAU. P. 112–114 [in Ukrainian]
3. Pshenychna M. (2023) Tekhnolohii shtuchnoho intelektu v strakhovii industrii Ukrainy: analiz tendentsii ta perspektyvy rozvytku. [AI Technologies in the Insurance Industry of Ukraine: Analysis of Trends and Development Prospects]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka* [Digital economy and economic security], 6(06). 92–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.6-17> [in Ukrainian]
4. Chynytska, I., & Bogrinovtseva, L. (2023). The impact of digital technologies on the development of the financial market of Ukraine. *Economy and society*, (49). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-60>.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-37>

INVESTMENT STRATEGIES IN THE TIME OF WAR IN UKRAINE

Russia's military attack against Ukraine led to a significant deterioration of the economic situation in the country, which negatively affected the investment activity of business entities. As a result of the war, the volume of investments in Ukraine's economy decreased significantly. According to the State Statistics Service of Ukraine, in 2022 only, the volume of investments in fixed capital amounted to UAH 233.1 billion, which is 30.3% less than in 2021 [1].

During the war, a change in the structure of investments is inevitable. The volume of investments in material production decreased, and the volume of investments in the social sphere and defense increased. Investment activity during the war is associated with increased risk. This is due to the unpredictability of the development of the situation, possible interruptions in the supply of raw materials and materials, and the possibility of destruction of infrastructure facilities. Under such conditions, business entities implement a number of measures to minimize risks and increase the efficiency of investment activities. In times of war, investments in these industries are the safest and most beneficial to society. In times of war, getting a quick return on investment is important to offset the risks. Foreign investors can provide financial and technological support, which will help Ukrainian enterprises to resume their activities and develop.

In the conditions of the war in Ukraine, investment activity is significant for the economy's recovery and ensuring its long-term development. It allows the restoration of destroyed assets, development of new sectors of the economy, and maintenance of employment for the population. Investing in Ukraine during the war is a complex and risky task. However, restoring the economy and ensuring its long-term development is necessary. The essence of the concept of investment activity of business entities is determined by such features as the purposeful nature (to obtain profit or benefit and may also serve social, political, or other non-economic purposes), investing funds (in tangible, intangible, and financial assets), obtaining profit or other beneficial effect. Another beneficial effect of investment activity may be related to the increase in the value of assets, increase in the enterprise's competitiveness, creation of new jobs, etc. [2, p. 125].

It is also appropriate to note that in the conditions of the war in Ukraine, the investment activity of business entities has a number of features that are due to a high level of risk, the unpredictability of the situation, and limited resources. The main types of investment activities of business entities in the war in Ukraine include the restoration of destroyed assets (aimed at the restoration of production facilities and workplaces), the development of new sectors of the economy (defense-industrial complex, production of food products, medical drugs and equipment), investments in human capital [3, p. 142].

Among the main factors influencing the investment activity of business entities in wartime conditions in Ukraine are the military situation (in regions where hostilities continue, investment activity is practically impossible), the economic situation, financial conditions (in wartime, access to financing is limited, which complicates the implementation of investment projects) [4, p. 65].

State measures to support investment activities in Ukraine during the war: introducing preferential taxation for investments, providing state support in the form of grants and loans, and creating a favorable investment climate. Despite all the difficulties, investment activity in Ukraine during the war is necessary to restore the economy and ensure its long-term development.

To stimulate investment activity in Ukraine, the government implements a number of measures, such as the creation of a favorable investment climate (including the implementation of reforms aimed at increasing the transparency and efficiency of public administration, ensuring the rights and freedoms of entrepreneurs), the introduction of benefits and incentives for investors (tax benefits, compensation of costs for investment projects, investment protection guarantees), infrastructure development (transport infrastructure, energy supply, communication) [5, p. 45].

Implementing these measures will contribute to the growth of investment activity in Ukraine and the development of the country's economy. Therefore, investments can be classified according to various characteristics. According to the objects of investment, investments are divided into real investments – this is the investment of capital in tangible and intangible assets (updating fixed assets; expanding production; research and development; development and implementation of new technologies; acquisition of qualified personnel; investments in intangible assets such as trademarks, patents, licenses, know-how, etc.); financial investment is the investment of capital in financial assets (securities, bank deposits, investment funds; other financial instruments).

According to sources of financing, investments are divided into own investments (investment of capital formed at the expense of the company's funds), leveraged investments (investment of capital formed at the expense of funds of third parties), bank loans, investments of investors (state, private, foreign, etc.), funds, involved as a result of the issue of securities.

By the implementation period, investments are divided into short-term investments (investment of capital for up to one year) and long-term investments (investment of capital for more than one year). By geographic location, investments are divided into domestic investments (capital investment in objects located within the country) and foreign investments (capital investment in objects outside the country). According to the investment goals, investments are divided into economic investments (investment of capital to obtain profit), social investments (investment of capital to achieve social goals), and innovative investments (investment of capital in the development of new technologies).

References:

1. Official site of the Ministry of Economy of Ukraine. Retrieved January 15, 2024, from <https://www.me.gov.ua>

2. Ratushniak, O. H., & Lialyuk, O. H. (2021). Analiz investytsiino-innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy [Analysis of investment and innovation activity of industrial enterprises of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, (1), 123–126.

3. Sattarov, M. (2022). Investytsiina diialnist nederzhavnykh pensiinykh fondiv Ukrainy [Investment activity of non-governmental pension funds of Ukraine]. In *Problemy ratsionalnoho vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho, ekoloho-enerhetychnoho, normatyvno-pravovoho potentsialu Ukrainy ta yii rehioniv*, Lutsk: Volynpolihraf, pp. 141–143.

4. Nechyporuk, O. V. (2021). Investytsiina diialnist Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta mozhyvosti yii aktyvizatsii [Investment activity of Ukraine: current state, problems, and possibilities of its activation]. *Internauka. Seriya: Ekonomichni nauky*, 5(1), 61–68.

5. Stakhurska, S. A., Tkachuk, S. V., Yakymchuk, T. V., & Stakhurskyi, V. O. (2022). Kompleksnyi analiz investytsiinoi diialnosti vyrobnychykh pidpriemstv yak osnova dlia pryiniattia obgruntovanykh hospodarskykh rishen [Comprehensive analysis of investment activity of manufacturing enterprises as a basis for making reasoned economic decisions]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, (1), 40–47.

**Olha Samoshkina, Candidate of Economic Sciences (Ph.D.),
Senior Research Officer of the Department of Financial-Credit
and Tax Policy**
*National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics»
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-38>

MODIFICATION OF BUDGETARY SUPPORT FOR AGROINDUSTRIAL PRODUCERS IN THE CONDITIONS OF POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY

Budgetary support for agro-industrial producers is an effective tool for regulating the dynamics of the country's agro-industrial production and rationalizing its sectoral, organizational, territorial structure. Effective budgetary support of national agro-industrial producers is able to influence and adjust the level of financial security of their production needs, indicators of profitability, productivity, competitiveness of their activities which is extremely relevant in the conditions of the challenges of wartime in order to preserve/increase their production and export activity in the context of maintaining the stability of the economy of Ukraine, the successful integration of the industry into the European and international markets of agro-food products, the reform of production processes according to «green», inclusive, sustainable standards of EU agro-industrial production.

Budgetary support of agro-industrial producers is carried out on the basis of program-targeted budget planning, the essence of which is the transition from planning sectoral budget expenditures to planning sectoral results from spending budget funds. The processes of planning, realization and control over the use of budget expenditures are carried out in section of budget programs, which are developed and implemented by managers of industry's budget funds in the person of state administration responsible for the formation and implementation of the agricultural policy and contain an assessment of the expected industry results from the implementation of program measures within the budget programs. In recent years, the budget process of Ukraine has undergone a transition from annual budget planning to a system of medium-term budget management, which involves the implementation of processes for planning budget expenditures of agrarian direction in section of budget programs for a three-year perspective as a part of the implementation of the approved strategic priorities of the country's agrarian and rural development [1].

Budgetary support of agro-industrial producers is provided in the form of *irreversible budgetary support* through the provision of budget subsidies,

grants, compensations, reimbursements, other special payments, taking into account the criteria of socio-economic priority and efficiency of their business activities, as well as *budget lending* for the implementation and diversification of production activities, updating the material and technical base in order to increase the production volumes of competitive agricultural products, as well as to support priority industry investment projects.

According to the results of the study of the peculiarities of the dynamics of the volume of budgetary support of Ukrainian agro-industrial producers in the pre-war and war periods, the presence of long-term past and current trends towards its steady decrease in relation to the gross output of agricultural products and insufficient volumes (less than 1% respectively) for effective support of financial stability and competitiveness of national agricultural producers should be noted, especially in the conditions of the need for their integration into the European markets of agri-food products. In this context, it should be noted that advanced foreign experience indicates the active use of the tool of direct budget support for agro-industrial producers, in particular, in EU countries, budget subsidies to agricultural producers make up to 20% of the gross industry output, and in the USA the annual level of budget subsidies to the industry is about 10% of the volume agricultural's production.

The analysis of the trends of structural changes in the budgetary support of agro-industrial producers in the pre-war period indicates an insufficient level of systematicity, consistency and predictability of planning its directions, their relationship with the strategic priorities of the country's agrarian development, imperfection and an insufficient level of transparency of the order and mechanisms of its distribution, a low level of support for the segment of micro and small enterprises in the form of farming and personal peasant households.

Budgetary lending is an effective tool for state regulation of the country's economic, regional and infrastructural development, stimulation of its sectoral priorities, which, compared to budget financing, is characterized by a higher level of economy, effectiveness and efficiency of the use of budget resources, responsibility of managers of budget funds and borrowers, taking into account the principles of payment, term, target use and return of borrowed funds. The study of the dynamics of budgetary lending of Ukrainian agricultural producers in the pre-war period shows the significant limitation of its use as an effective tool for the implementation of the strategic goals of the state's agrarian policy (less than 1% of the annual state financial support for the development of the industry), the insufficiency of its connection with the priorities of the country's agrarian and rural development (only credit support for farms), planning of budget lending to the industry

according to the residual principle, low level of predictability, systematicity and consistency of providing credit budget support to agricultural producers.

Challenges of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine have led to a further decrease in the level and post-war transformation of the structure of budgetary support for domestic agro-industrial producers in the direction of reducing the number of directions with a simultaneous increase in the importance of the criterion of the expected socio-economic effect from its provision, in particular stimulating economic activity in the affected territories, supporting employment and incomes of the population, filling the revenue part of the state and local budgets, etc. The dynamic transition of Ukraine to the functioning of the wartime budget has led to the post-war modification of the mechanism of budgetary support for agro-industrial producers in the following main directions [2]:

- introduction of the instrument of state grant support in priority directions for the state (creation or development of horticulture, berry growing and viticulture, greenhouse farming, processing enterprises) in case of achieving significant socio-economic results (creating new jobs, helping to fill the revenue part of the budget through payment taxes in the amount of received grants, activation of business activities in territories affected by hostilities to ensure their reconstruction, etc.);

- priority budgetary support of farming and personal peasant households for the reconstruction and restoration of sustainable development of rural areas, in particular through the provision of irreversible financial support per unit of agricultural land and for the maintenance of cattle, as well as the restoration of budgetary lending to farming;

- active budgetary stimulation of the development of credit support for agricultural producers and their preferential lending with the participation of the state, in particular through the launch of the Fund for partial guarantee of loans in agriculture, state programs «Affordable loans 5-7-9%», «Affordable financial leasing 5-7-9%», «Available factoring» and the spread of their action in the territories affected by and close to hostilities;

- differentiation of the mechanisms and volumes of budgetary support for agricultural producers of territories depending on the coverage of military actions, the level of destruction and losses incurred;

- digitization of the processes of providing budgetary support to agricultural producers through the digital platform of the State Agrarian Register of Ukraine, the Diya portal.

The directions of budgetary support for Ukrainian agro-industrial producers in 2024 are shown in Figure 1.

Urgent needs to effectively overcome military and European integration challenges for the sustainable development of national agro-industrial

production require the redirection of the priorities of the budgetary policy of supporting the industry, first of all, to the goals of preserving the positive dynamics of the growth of production and export activity, accelerating recovery and reconstruction in the affected territories, guaranteeing the food security of the country and its regions. One of the top strategic priorities of budgetary support for the development of the industry in the context of accelerating European integration processes is also the dynamic transformation of the institutional foundations of the functioning of the domestic agricultural sector in accordance with the principles of the Common Agricultural Policy of the EU and stimulating the implementation of key sectoral reforms in order to accelerate the transition to European standards of agro-industrial production in terms of compliance with «green» initiatives course, requirements for the safety and quality of agro-food products, stimulation of the inclusive and digital components of the development of the industry [5].

BUDGETARY SUPPORT OF AGRICULTURAL PRODUCERS OF UKRAINE IN 2024			
9 billion UAH	Partial compensation by the state of interest rates and provision of state guarantees within the framework of preferential lending under the State programs "Affordable loans 5-7-9%", "Affordable financial leasing 5-7-9%"	200 million UAH	Financial support for agricultural producers who use reclaimed land and water user organizations
3 billion UAH	State compensation of costs for humanitarian demining of agricultural lands	80 million UAH	Budget lending to farming for updating the material and technical base for increasing the production of competitive agricultural products
1,370 billion UAH	Provision of non-refundable grants for the creation or development of horticulture, berry growing and viticulture, greenhouse farming, processing enterprises	5 million UAH	Financial support of family farms through the mechanism of additional payment of the single social contribution
1 billion UAH	Partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production	Other state support programs for manufacturers: 3 billion UAH - state support for the implementation of investment projects; 3 billion UAH - support of domestic demand for domestic goods and services; until 2 billion UAH - provision of state guarantees of compensation for damage caused as a result of armed aggression of the Russian Federation to owners of seagoing vessels and inland navigation vessels; 1 billion UAH - state stimulation of industrial parks (food industry, processing of agricultural products, ecological fertilizers, etc.).	
796 million UAH	Support for farming and other producers of agricultural products through the provision of a separate budget subsidy for 1 hectare of agricultural land for the implementation of agricultural activities in territories where hostilities and temporary occupation have ended		

Figure 1. Budgetary support of agricultural producers of Ukraine in 2024

Source: based on the data [3; 4]

The restoration of medium-term planning of budget support programs for agro-industrial producers will require preliminary substantiation of the priority areas of development and reform of domestic agro-industrial production, the establishment of relevant strategic goals and tasks with the specification of indicators of their achievement in the medium-term perspective, as well as an assessment of the amount of financial resources, including budgetary, necessary to achieve defined goals, tasks and results [6].

Therefore, the issues of scientific substantiation of the reset of priority directions and mechanisms of budgetary support for agro-industrial producers of Ukraine, substantiation of its optimal volume in general and by directions of use, taking into account the European standards for its provision are still actual and need to be based on the assessment of its impact on the indicators of the functioning of agro-industrial production branches, the level of financial stability and competitiveness of domestic agricultural producers, as well as indicators of socio-economic development of rural areas.

References:

1. Budget Code of Ukraine dated 08.07.2010 No 2456-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (access date: 26.01.2024).
2. Tulush L., Samoshkina O. (2023) The transformation of the financial mechanism of the state support for the agricultural sector under the military influence. *Characteristics and trends of socio-economic development at the macro- and micro-levels*: International scientific conference (The Jan Kochanowski University, Kielce, Poland, May 5–6, 2023). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, pp. 94–99.
3. Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Available at: <https://www.minagro.gov.ua> (access date: 20.01.2024).
4. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://www.mof.gov.ua> (access date: 25.01.2024).
5. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. (2022) The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*, vol. 25, no. 6, pp. 121–128.
6. Samoshkina O. (2022) Budgetary support of sustainable agrarian development of the country. *Features and trends of socio-economic development in global and local dimensions*: International scientific conference (Leipzig University, Leipzig, Germany, October 21–22, 2022). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, pp. 169–173.

MANAGEMENT

**Oleksandr Hridin, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-39>

FEATURES AND PROSPECTS OF APPLICATION OF MODERN HR TECHNOLOGIES BY AGRICULTURAL ENTERPRISES

The extremely complex transformational processes taking place in the agricultural sector of Ukraine necessitate the activation and maximum concentration of efforts of enterprises in this sector in order to find and apply methods of increasing the efficiency of management in order to achieve significant competitive advantages in target markets, especially in foreign ones, corresponding to modern realities and challenges. Considering this, the question of ensuring the effectiveness of personnel management through the complex application of modern HR technologies becomes important [3].

Steady reduction of the total number and decrease in the level of professional training of employees of agricultural enterprises, in particular in connection with the deterioration of the demographic situation in rural areas, as well as the low level of wages compared to other sectors of the national economy, the lack of modern highly effective approaches and mechanisms for personnel development, its significant turnover are only some of the whole list of extremely relevant problematic aspects, which indicate a very insufficient attention to the personnel management process.

The modern practice of personnel management is characterized by numerous theoretical and applied developments in the formation, functioning and development of personnel management systems. At the same time, the potential of traditionally used methods, methods and tools is almost completely exhausted today, therefore the search for ways to increase the efficiency of the use of employees is shifting to the plane of development of innovative HR technologies [5].

In the information society and in the conditions of the development of the knowledge economy, personnel become not only a strategic resource, but also an important factor in the formation of competitive advantages of the enterprise, as a result, becoming one of the key objects of management [4]. It should be noted that modern highly effective management systems should

be characterized by the active use of new approaches, taking into account external and internal factors, strategic orientation. Their task is to create the most comfortable conditions for the formation and implementation of a powerful labor potential, which, according to quantitative and qualitative characteristics, should correspond to the strategic goals of the enterprise [5].

It is also necessary to pay attention to the fact that the digitization of society and the rapid development of digital technologies are largely reflected in the personnel management system. Digitalization made it possible to increase the efficiency of personnel management based on ensuring the completeness, efficiency, comprehensiveness, systematicity and reliability of information necessary for making personnel decisions, as well as expanding the possibilities for its accumulation, storage and processing [1].

The main goal of management HR technologies is to optimize and increase the effectiveness of the management process in relation to personnel work, which is achieved by finding and applying more effective personnel management methods that contribute to the rationalization of the process by eliminating certain types of activities or operations to achieve the set goal and solve management tasks. It is HR technologies that make it possible to significantly minimize the costs of personnel management, which contributes to increasing the efficiency of its use [5].

The role of modern HR technologies is of particular importance in the formation and optimization of the labor potential of the enterprise. Among the most relevant HR technologies, it is worth noting personnel management systems (HRM), personnel analytics, the use of artificial intelligence in recruiting and training, as well as other tools aimed at improving conditions, increasing productivity and quality of work, as well as meeting the needs of employees as fully as possible. One of the key directions of modern HR technologies is the improvement of recruitment and selection processes. Thanks to the use of analytics and artificial intelligence, companies are able to effectively select exactly those candidates whose individual profile meets the requirements of a certain position. This helps to reduce time, reduce effort and save resources for the search of qualified employees and increase the quality of hiring.

In addition, HR technologies affect the effectiveness of training and development management. The introduction of electronic learning platforms, various online courses and automated training tracking systems allows enterprises to create individual development programs for each employee, taking into account their needs and ambitions, which contributes to the constant improvement of staff qualifications and their adaptation to changes in the changing business environment.

It should be noted that there are several main problems and obstacles that may arise during the implementation of modern HR technologies [1–2]:

– insufficient professional training of personnel and lack of experience in using new technologies, which can lead to employee resistance to changes and ineffective use of systems management;

– sufficiently large costs for the implementation and maintenance of modern technologies;

– risks of data privacy and security issues; the complexity or complete impossibility of integrating new technologies with the company's existing personnel management systems;

– lack of adaptability of technology to the unique needs and conditions of a specific organization, which can complicate implementation and adaptation to changes;

– the problem of employee resistance to the introduction of new technologies, which is solved, in particular, by effective training aimed at reducing resistance;

– the introduction of modern HR technologies may require a structural change in corporate culture, in order to ensure the promotion of open communication, learning and innovation;

– some technologies and software solutions can lead to the loss of team spirit and the deterioration of the moral and psychological climate in the team, which makes it necessary to create tools and implement processes that would support communication interaction at the required level;

– excessive dependence on technology can lead to the deterioration of many human aspects of personnel management, such as motivation, creativity, development, etc., which requires ensuring a balance between technology and the human factor;

– rapid changes in today's business environment may require regular technology upgrades, and insufficient adaptation may result in loss of competitiveness and effectiveness of HR management.

In addition, the introduction of modern HR technologies at enterprises in the agricultural sector takes place in special conditions due to the specifics of the industry. The main features of the implementation of HR technologies at agricultural enterprises include: seasonality and cyclical nature of work, which affects the need for labor and the organization of working hours; a wide range of jobs and skills of employees; high staff mobility and, very often, remote work locations; dependence of the work schedule and production processes on natural and climatic conditions; a large amount of physical work, which requires constant monitoring and optimization of work processes; the need to observe high standards of quality and labor safety, etc. Considering these features, the implementation of HR technologies at agricultural enterprises should be purposeful, flexible and take into account the specific needs and challenges of this industry.

Therefore, modern personnel technologies play a very important role in the formation of the labor potential of the enterprise, ensuring effective hiring, personnel development and increasing the overall productivity and quality of work, which allows enterprises to adapt to changes and ensure competitiveness in the modern business environment.

References:

1. Грідін О. В. Загальні тенденції та характерні аспекти digital-трансформації сфери HR-менеджменту. *Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*. 2023. № 3 (40). С. 10–18. URL: <http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/402023/4.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.40-2>
2. Грідін О. В. Ринок рекрутингових послуг в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2023. Вип. 79. С. 93–101. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-13> URL: <http://bses.in.ua/journals/2023/792023/15.pdf>
3. Соловійов І. О., Федорова Т.В. Підвищення ефективності системи управління персоналом на підприємствах аграрного сектору. *Таврійський науковий вісник*. 2013. Вип. 84. С. 352–357.
4. Таньков К. М., Чепурда Г. М. Персонал-технології як ключовий елемент системи менеджменту туристичної організації. *Бізнес-інформ*. 2012. № 12. С. 145–147.
5. Третьяк О. П. Сучасні персонал-технології у системі управління персоналом на підприємстві. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.4. С. 389–397.

Georgii Zinoviev, CEO

Logosenergo, LTD

Kyiv, Ukraine

Liudmyla Yanovska, Senior Research Fellow

Logosenergo, LTD

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-40>

CONCEPTUALIZATION OF THE MUSEUM OF ANTHROPOLOGY AS A SYSTEM AND ENVIRONMENT OF TRANSDISCIPLINARY RESEARCH, EDUCATIONAL AND CULTURAL ACTIVITIES

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МУЗЕЮ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК СИСТЕМИ ТА СЕРЕДОВИЩА ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ, ОСВІТНЬОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Музей – це засіб швидкого занурення в саму суть складної проблеми, схоплення найважливішого та потрібного, що згодом можна поглибити шляхом самоосвіти. Тільки музей дає можливість практично моментально осягнути ту чи іншу область знань, приміряти на себе чуже життя, думки вченого, письменника, поета, художника, політика, відчутти аромат часу, внутрішній світ людей тощо. Музей дає можливість як гіпертекст поєднати у мозку однієї людини інформацію таким чином, яким вона ще ніколи не була з'єднана, тим самим створюється нова реальність, нове знання.

Музей – це засіб викликання інсайту у мислячої та ерудованої людини. Таку ж роль виконують стислі як нейтронна зірка лекції, за академічну годину здатні передати знання та ідеї, яких інший не збере й за все життя, і викликати у слухача пристрасне бажання втілити ці ідеї, стати більш знаючим – запалити людину. Але музей також і місце медитації, місце дискусії, місце науково-дослідницької роботи, зокрема й колективної.

Музей антропології має повністю розкривати сучасну науку, її взаємозв'язки, давати можливість бачити різне, дозволяти усім бажаючим проводити наукові експерименти, розвивати науку, створювати нові взаємозв'язки між окремими дисциплінами, просувати окремі конкретні напрямки. Це має бути не просто музей, а музей-лабораторія антропології, музей-освітній центр – центр зберігання, виробництва та поширення знань, ідей та смислів. Відкриття кожного відвідувача повинні і можуть обговорюватися в рамках дискусійного

клубу, а також у межах його окремих секцій, необхідно, щоб цю діяльність курирував Інститут антропології. Завдання музею полягає у формуванні єдиної науки – антропології, синтезі наукової думки; вчені музею-лабораторії повинні аналізувати та синтезувати результати, отримані іншими дослідницькими інститутами, як передові, так і ті, що були отримані відносно давно; навіть ті, які дали результат (їх можна поєднати по-новому), так і ті, що залишилися незастосованими. Що, зрештою, не скасовує необхідності проведення аналітичних досліджень у різних галузях антропології, виходячи з її внутрішньої логіки. Для такого аналізу потрібна складна лабораторна апаратура, тому ці дослідження мають вестися не в межах музею, а вченими музею разом із науковцями, що представляють різні наукові дисципліни та різні НДІ та на їхній лабораторній базі.

Різні дисципліни в музеї мають бути представлені як окремо, причому комплексно експозиція має надавати вичерпну уяву про світобудову, так і в єдності – саме як єдина наука про людину – антропологія. Відділи музею повинні будуватися за традиційною класифікацією наукових дисциплін [1], за якими здійснюється підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. Вони загалом поділяються на два напрямки: природничі (фізико-математичні, хімічні, біологічні, геологічні, технічні, сільськогосподарські, медичні, фармацевтичні, ветеринарні науки) та соціально-гуманітарні (історичні, економічні, філософські, філологічні, юридичні, педагогічні, психологічні, соціологічні, політичні науки, мистецтвознавство, архітектура, державне управління, культурологія та соціальні комунікації). Є й змішані дисципліни, які вивчаються в межах як природничих, так і соціально-гуманітарних наук (географічні та військові науки, національна безпека й фізичне виховання та спорт). Вінчати ці відділи має Лабораторія вищого синтезу, в якій людина може жонглювати усією спадщиною людства, створюючи дивну мозаїку з наук, мистецтв, методів дослідження та творчості, книг, музичних творів. Такий вищий синтез – це власне і є гра всім багатством науки та культури, це створення теорії та методології єдиної науки про людину, цивілізацію та ноосферу – антропології.

Музей буде підмогою як для вчених – тим, що дозволить їм поринути в саму гущу питання, що вивчається, набути досвіду, необхідного їм у науково-дослідній та творчій діяльності, так і для письменників, художників, а також студентів. Вивчення мов та інших премудорщів у такому музеї-культурно-просвітницькому центрі та лабораторії здійснюватиметься з дивовижною швидкістю. Це твердження є очевидним, оскільки наша система оточує людину середовищем, наповненим потрібною інформацією в усіх можливих

формах, яка подається всіма можливими способами, сприймається людиною набагато краще, ніж за традиційних способів навчання.

Інтерактивний мультимедійний музей антропології має бути сховищем знань, резонатором та інструментом створення реальності, так само як і засобом пізнання світу. Він повинен бути середовищем, що збагачує та стимулює розумову та творчу активність людини, доповнює її вміння. В музеї має реалізовуватися співдружність людського (зокрема колективного) інтелекту з інтелектом штучним та з мультимедійними технологіями, що занурюють людину в атмосферу напруженої творчості та активного сприйняття інформації.

Експозиція Музею антропології має підбиратися під потреби та здібності глядача: має йти діалог глядача із системою музею, до того ж система має вести глядача, розкривати перед ним все нові та нові горизонти, змушуючи його думати та творити. Система має слідувати за найлегшою модифікацією думки, притому штучний інтелект і людина повинні бути рівноправними в цій грі розуму, грі смислів. І той, і інший повинні генерувати ідеї та розвивати їх, підхоплюючи ідеї один за одним. Система повинна стимулювати фантазію, розкривати потенціал, змушувати з максимально можливою потужністю працювати мозок людини, працюючи з ним в резонансі – так народяться ідеї, образи та проекти, а також і розуміння, недоступне у звичайних умовах, до того ж за мінімально можливий час, тобто з максимальною швидкістю.

Ось це і є шукана Гра в бісер, яка має стати кульмінацією нашого музею. Гра в бісер – це імерсивна та інтерактивна документальна вистава, колективне радіння з усіма учасниками, що нагадує також і комп'ютерну гру з повним зануренням у віртуальну реальність. Під радінням (термін цей ми запозичили з практики духовних християн) ми маємо на увазі колективну творчу роботу, під час якої колектив гуртується, виникає емпатія між його членами, він стає єдиним цілим у різноманітні особистостей, виникає свого роду екстаз. Тоді колектив працює найбільш продуктивно і відчуває від роботи насолоду.

Створити експозицію дуже складно. Вона повинна постійно змінюватись, але не втрачати цілісності. Музей антропології повинен бути віртуальним: не існує ніякої можливості зібрати та розмістити потрібну кількість артефактів, тим більше, що не буде в такому випадку майже ніякої змоги грати ними, залежно від мети прибираючи одні і виставляючи інші. Музей повинен інтегрувати всі ресурси, розміщені в мережі, в якій представлено у вільному доступі все багатство духовного світу людства, всі книги, всі думки, всі музейні експозиції, всі проекти, всі лекції, всі фото та відео. Інакше кажучи, – інформацію про все, у чому проявився людський Геній.

Отже, дослідницький музей антропології як систему та середовище трансдисциплінарної науково-дослідної, освітньої та культурної діяльності можна створити тільки у вигляді віртуального мережевого інтерактивного та мультимедійного закладу. При цьому всі його напрями на високому рівні досить складно або й зовсім неможливо висвітлити силами однієї організації – Інституту антропології. Такий музей може бути лише продуктом кооперації різних наукових закладів та окремих вчених та митців. Найефективнішою формою реалізації такого музею буде своєрідна соціальна мережа на базі інтернету.

Література:

1. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 р. № 1057. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

Maksym Kanievskiy, Student

*Economic and Technological Institute named after Robert Elworthy
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Tetiana Shtets, PhD in Economics, Associate Professor

*Economic and Technological Institute named after Robert Elworthy
Kropyvnytskyi, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-41>

**ASSESSMENT OF THE PRODUCTION POTENTIAL
OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS
OF THE INNOVATION ECONOMY**

**ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ**

В умовах конкурентної боротьби, коли завданням підприємств є не тільки завоювання, а й збереження своєї позиції на ринку, накопичений виробничий потенціал стає одним з ключових ресурсів і провідних конкурентних переваг. Питання визначення сутності, структури та ефективності використання виробничого потенціалу опубліковані в дослідженнях вчених-економістів, а саме В. Н. Авдеєнко, В. Г. Андрічук, О. Гончаренко В. В., Ванієва А. Р., Коноваль, Н. Г. Сейсебаєвої, Ю. Ю. Колесніченко, Т. Г. Рзаєва, Р. В. Рімарчук, Д. О. Сугоняко, Т. В. Полковниченко.

Поняття «виробничого потенціалу» виступає ключовим елементом структури підприємства, об'єднуючи цілі, рушійні сили і ресурси його розвитку. Суть цього потенціалу виявляється за допомогою наступних характеристик [1, с. 50]: потенціал є динамічною категорією, яка проявляється лише при його активному використанні; використання потенціалу повинно супроводжуватися його постійним зростанням; процеси використання та нарощування потенціалів є безперервними і доповнюють один одного

Розглядаючи існуючі підходи до оцінки структури виробничого потенціалу, які були визначені науковцями, нами було основні три напрямки класифікації, відповідно до різних тлумачень поняття «виробничий потенціал» [3, с. 20]:

1. Деякі дослідники (в межах ресурсного підходу) обмежують структуру виробничого потенціалу підприємства тільки ресурсами в їх різних комбінаціях.

2. Інша група вчених (в рамках ефективного підходу), звертає увагу на структуру виробництва потенціалів як від ресурсів підприємства, так і від результатів їх використання.

3. Третя група авторів враховує в структурі виробничого потенціалу, крім ресурсів і результатів їх використання, багато додаткових складових, які є вторинними факторами виробничих процесів, і враховують їх підпорядкування цілям виробничої діяльності підприємства.

Отже, нами систематизовані теоретичні та методологічні питання оцінки виробничого потенціалу підприємств [6, с. 620] і представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до оцінки виробничого потенціалу підприємства

	Підходи до оцінки		
	Ресурсний	Результативний	Експертний
Опис підходу	Потенціал оцінюють за допомогою приведення в такий же вид всього різноманіття ресурсних складових і обчисленнях їх сумарної величини	Потенціал представляють як потенційні економічні результати (обсяг випуску, прибуток та інше)	В його основі лежать такі методи дослідження, як анкетування та інтерв'ювання
Оцінка	<i>Кількісна</i>		<i>Якісна</i>
Недоліки	Обчислена величина потенціалу організації, здебільшого характеризує її внутрішнє середовище і в меншій мірі відображає вплив кон'юнктури ринку	Не дає змогу врахувати якісні зміни складових потенціалу	Суб'єктивність оцінки. Сильна залежність достовірності оцінки від компетентності експертів
Переваги	Дає повну кількісну оцінку величини потенціалу і дозволяє визначити питому вагу кожного елемента в його складі		Застосовується, коли неможливо кількісно виразити показники і необхідно врахувати якісні фактори

Слід відзначити, що існуючі підходи та методика оцінки діяльності підприємства не враховують особливостей розвитку виробничого потенціалу в умовах інноваційної економіки. З цього погляду методика стратегічного аналізу інноваційної активності підприємства, запропонована О. В. Рудою [5], яка передбачає визначення внутрішніх інвестиційних можливостей підприємства в інноваційній сфері, таких як інтелектуальні, кадрові, майнові, продуктові, технологічні та інвестиційні можливості.

Останнім етапом оцінки інноваційної активності підприємства, який пропонує Т. Г. Меліх [4], є розрахунок коефіцієнта інноваційного зростання (розвитку). Цей коефіцієнт визначається як відношення вартості науково-дослідних та навчально-методичних інвестиційних проєктів до загальної вартості інших інвестиційних витрат підприємства. Проте наш погляд полягає в тому, що таке розуміння інноваційного зростання виявляється непереконливим, оскільки вказане відношення може відображати лише інноваційну активність підприємства, що не є тотожним поняттю інноваційного зростання або інноваційного розвитку, оскільки воно не враховує результативність інноваційних проєктів.

Ще однією цікавою методологією для оцінки рівня інноваційного розвитку підприємства є підхід, що був висвітлений в дослідженні інноваційних можливостей підприємства від Є. О. Жука [2]. В рамках цієї методології інноваційні можливості підприємства розглядаються в зв'язку з корпоративним, маркетинговим, науково-технічним, виробничим, фінансовим, кадровим, організаційним та екологічним аспектами.

Для оцінки зазначених інноваційних аспектів запропоновано використовувати перелік критеріїв, які піддаватимуться оцінці за допомогою бальної шкали. Бальна оцінка використовується для формалізації результатів оцінки, при цьому кожній позиції присвоюється ваговий бал відповідно до її важливості. Сума балів слугує кількісною характеристикою інноваційних можливостей підприємства. У межах виробничого аспекту, виробничий потенціал розглядається як максимально можливий виробничий результат, що може бути досягнутий при оптимальному використанні виробничих ресурсів, за наявності передових технік і технологій та використанні передових форм організації виробництва.

Ключовими критеріями для аналізу виробничого аспекту в рамках дослідження інноваційних можливостей, за методологією професора О. Ю. Терованесова [7], включають наступні:

1. Гнучкість виробництва (проте, вважаємо, що цей критерій більше стосується організації виробництва і має бути врахований у контексті

організаційного аспекту дослідження інноваційних можливостей підприємства) та виробнича потужність підприємства (проте цей показник, на наш погляд, не може адекватно характеризувати інноваційні можливості підприємства, оскільки не враховує ефективність використання даної потужності);

2. Відповідність проекту наявним виробничим потужностям підприємства та потреба в додаткових виробничих потужностях (цей критерій може бути корисним лише при необхідності прийняття рішення щодо впровадження конкретного інноваційного проекту);

3. Структура і розміщення виробничого обладнання (даний критерій, на наш погляд, більше стосується організації виробництва і має бути врахований у контексті організаційного аспекту дослідження інноваційних можливостей підприємства);

4. Рівень технології на підприємстві, необхідність технологічних нововведень, вартість і наявність необхідних сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, величина витрат виробництва, рівень безпеки виробництва.

Крім технік оцінки інноваційної діяльності та можливостей підприємства в цьому контексті, існують методики, які спрямовані безпосередньо на оцінку стану виробничого потенціалу підприємства.

Згідно з методикою В. К. Збарського та А. В. Збарської, виробничий потенціал підприємства визначається через сумування показників за предметними складовими. До цих складових вони включають:

- ринковий аспект: потенційний попит на продукцію та ринкову частку підприємства, потенційний обсяг попиту на продукцію, взаємодія підприємства з ринком праці та факторами виробництва;

- виробничий аспект: потенційний обсяг виробництва продукції, можливості використання основних засобів, а також потенційні резерви щодо використання сировини і матеріалів, професійних кадрів;

- фінансовий аспект: потенційні фінансові показники виробництва, такі як прибутковість, ліквідність і платоспроможність, а також потенційні інвестиційні можливості.

Оцінюючи запропонований перелік предметних складових, можна припустити, що визначення виробничого потенціалу, відповідно до цього підходу, включає в себе компоненти, які не є специфічними для виробництва та його оцінки, такі як фінансові та ринкові ресурси. Це не дає змоги адекватно описати та оцінити стан виробництва. Таким чином, вивчення існуючих підходів до оцінки та аналізу виробничого потенціалу підприємства підкреслило відсутність методики, яка б відповідала поточним інноваційним умовам. Більшість дослідників використовують коефіцієнти для оцінки виробничого потенціалу, які базуються на фінансових показниках діяльності виробництва. Це може

привести до спотворення інформації про стан виробничого потенціалу, оскільки фінансові результати включають витрати і доходи, що не пов'язані з виробництвом. Найявна кількість підходів ґрунтується на визначенні виробничого потенціалу, проте ці підходи не враховують інноваційний аспект його функціонування і розвитку. Це робить їх неефективними для аналізу та оцінки виробничого потенціалу та інноваційної діяльності підприємства [3, с. 31].

Тому, потрібно розробити методико оцінки інноваційної діяльності, основана на матеріально-ресурсній базі (виробничому потенціалі), яка дозволить визначити динаміку, модель та ефективність інноваційного розвитку підприємства. Також важливо визначити рівень інноваційної чутливості виробничого потенціалу та розробити стратегію інноваційного розвитку, яку можна ефективно реалізувати за допомогою стратегічного планування.

Література:

1. Ванієва А. Р. Методичні засади економічної оцінки виробничо-ресурсного потенціалу господарської діяльності. *Агросвіт*. 2013. № 9. С. 50–53. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit2013913>
2. Жук Є. О. Управління виробничим потенціалом підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2016. № 5. С. 101–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2016_5_16
3. Каневський М. «Управління виробничим потенціалом підприємства» (на прикладі ТОВ «МК Метал Трейд») : 073 Менеджмент. Кропивницький, 2024. 95 с.
4. Меліх Т. Г. Методологічний базис оцінки виробничого потенціалу харчових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(2). С. 6–13. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12(2)_3)
5. Руда О. В. Перспективи оптимізації функціонування та розвитку виробничого потенціалу України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2013. Вип. 669–671. С. 69–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_ec_2013_669-671_16
6. Штець Т. Ф., Каневський М. А. Теоретичні аспекти управління виробничим потенціалом підприємства. V Міжнародна науково-практична конференція «TOPICAL ASPECTS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH» 25-27.01.2024 року. Токіо, Японія. 2024. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/topical-aspects-of-modern-scientific-research-25-27.01.24.pdf>
7. Терованесова О. Ю. Застосування виробничих функцій для оцінки та прогнозування ефективності використання ресурсно-діяльнісного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(2). С. 38–46. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses201612\(2\)8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses201612(2)8)

**Nataliia Krasnokutska, D. Sc. (Economics), Professor,
Postdoctoral Researcher**
*Comillas Pontifical University
Madrid, Spain;*
*Director of the Educational and Scientific Institute of Economics,
Management and International Business
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine*

Gao Liang, PhD Student
*National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-42>

THE VALUE OF THE ENTERPRISE FROM THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SIGNS FOR IDENTIFYING ITS MANIFESTATIONS

Enterprise managing based on a value-based approach, it is important to understand content of enterprise value and attributes for identifying its manifestations. However, although values issue has long been studied, but its study under sustainable development context provides a new plane for scientific discussions.

Concept value is widely used in scientific literature to reflect the significance and properties to objects. The value can be economic, social, cultural, moral, spiritual and others. It is a complex concept that acquires different meanings depending the context. Philosophical and sociological viewpoints consider value as a social attitude that determines the actions of an individual. A value for a person is a certain regulator behavior, criteria by which a person evaluates events, objects, processes. From an economic and enterprise management perspective, value is the result and factor of its development, as well as an objective to manage within the framework to realize the mission and achieve the goals achieved by the enterprise. In this case, an enterprise's value is formalized through the characteristics its financial condition, competitive advantages in the market, prospects for sustainable development, flexibility and ability it has to adapt to external changes. However, in this case too, enterprise value is a characteristic that is formalized through human perception.

Forming enterprise value is related to its orientation, i.e. taking into account subjects regarding whom the enterprise has a value proposition and its types. The value orientation is determined by the stakeholders with whom the enterprise interacts. Such stakeholders according to the stakeholder

concept are owners (investors), suppliers, buyers (consumers), employees, the state, local communities, public organizations, mass media. Kinds of the offered value are formalized by its economic and socio-ecological characteristics, that correlates with the basic principles of business social responsibility theory and the concept a sustainable development.

Reviewing the publications concerning the value content [1–4], we determined that the enterprise value from the perspective sustainable development is a complex characteristic that reflects the enterprise's activities from the point view the needs and interests realization of its stakeholders. The main features for identifying such a business value are the connection with society, comprehensiveness, targeting, dynamism, and hierarchy. We shall disclose the content and define types of enterprise value in accordance with these attributes.

Relationship and society. Enterprise values are formed as a result of a combination the subjective values determined by personal beliefs, preferences and requirements of company management, and objective values based on certain standards accepted in society. Given the above, enterprise values can be formalized in terms inherent to economic, innovative, social, aesthetic and moral values.

Complexity. The value is formalized based on consumer and cost parameters. Considering this and the target orientation analysis, enterprise value can be represented by a set of financial, social, environmental, customer, technical and technological values. These values may overlap, and enterprises may attach different importance to them.

Addressability. The enterprise value is defined to meet the needs and interests of stakeholders. Thus, it can be identified by groups of stakeholders, such as owners (investors), suppliers, buyers (consumers), employees, state, local communities, public organizations, mass media. It is this peculiarity value is taken into account at the enterprise when developing a value map, which is created based on the results of stakeholder groups structuring and identification their expectations. This ensures for the enterprise management to make decisions, plan communication strategies, resolve conflicts and ensure a common understanding of the goals and values among all stakeholders.

Dynamism. Since the value is determined by a complex of factors affecting the potential value and success of the enterprise as a business, and the property of the environment is dynamism, dynamism is inherent in the enterprise value. It is necessary to point out the economic and non-economic components of enterprise value in this sense, for the identification indicators of value, profitability, financial stability, reputation, strategic position in the market, ESG-risk level and others. Assessing enterprise value can be important for various purposes such as selling, attracting investment,

financial planning and the like. It helps to determine how well the business is being managed over time, utilizing its potential for future growth and profitability.

Hierarchicality. Current and strategic enterprise value is characterized taking into account the time factor. The current enterprise value is determined taking into account the indicators of financial condition, profit volume, assets, debts, customer satisfaction and their attitude to the brand at a certain point in time. Strategic value is based on the enterprise's ability to innovate, adapt to changes in the market or industry, opportunities to create sustainable competitive advantages, preserve and enhance the reputation of the enterprise as a key asset to long-term success.

References:

1. Menger C. Principles of Economics. URL: https://cdn.mises.org/Principles%20of%20Economics_5.pdf
2. Porter E. Michael. What Is Strategy? URL: https://cdn.paynevesht.ir/assets/2_9e51a63409.pdf
3. Kim W. Chan Blue Ocean Strategy: From Theory to Practice. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/000812560504700301>
4. Edmans A. How great companies deliver both purpose and profit. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14765284.2023.2219439>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-43>

ADAPTIVE MANAGEMENT FOR EMPLOYEE TRAINING SYSTEM

Under the influence of the rapid development of information technologies, employees' knowledge needs to be constantly supplemented and updated in modern conditions. The main driving forces of adaptive management in economic systems are: first, an unstable environment (both external and internal); second, adaptation itself, which is an inherent property of systems; third, elimination of structural inconsistencies in the development of the enterprise.

One of the characteristics of adaptive management is dual nature. On the one hand, the system adapts on its own, using the processes of information exchange and self-learning; on the other hand, adaptation is incorporated into management processes in order to accelerate natural evolutionary processes, as well as to create, using the measures provided for in the reserve block, favorable conditions for the system's self-organization and to ensure an effective response of the system in case of changes in the conditions for implementing strategies.

T. Klebanova defines adaptive learning as the ability of a learner to learn and perform tasks by using initial data and previously accumulated experience [1]. It should be noted that adaptive management of the formation of a professional training system is naturally iterative and is analyzed through process modeling. The information from the knowledge base and the self-learning block is the basis for using the tools contained in the reserve block, whose role is to create appropriate conditions for the process of self-organization of the system and to ensure the correct response of the enterprise to the impact of external and internal environments [2]. The process of comparing the desired and actual results of the implementation of adaptive actions takes place, after which the plans are adjusted in the change management block. At each subsequent stage (iteration), the structural components of the adaptation level are again compared with the impacts and changes that occur. If "bottlenecks" are found in one of the elements of the adaptive level, they are modified or restructured. K. Kryvobok presents the stages of enterprise diagnostics in her scientific works [3; 4]. Such information can serve as a theoretical basis for the development of tools for finding "bottlenecks" and reserves for improving the state of organizational management.

Adaptive management of the formation of a system of professional training of employees is directed depending on the ratio of real results to the basic ones. The criterion of training quality is determined by a function that depends on the differences between the desired and current state of the system or its elements. It can be said that the formation of an adaptive system of professional training of employees is based on: on the one hand, the use of knowledge about the educational process, its strategies and goals; and on the other hand, an individual approach to the acquisition of knowledge by the learner, the ability of the employee to provide feedback between him/her and the teacher and the qualitative control of knowledge using a rating assessment. The use of adaptive technologies helps to take into account the personal abilities of individual employees, identify and use their already acquired skills, knowledge and abilities to plan the training process. An individualized approach to training is a key success factor that can ensure a high return on investment in staff development.

Adaptive management of the formation of a system of professional training of employees as a continuous process, the main purpose of which is to constantly improve the quality of knowledge, skills and abilities of employees by ensuring a timely adaptive response of the professional training system to changes in the parameters of the external and internal environment of the enterprise and making adjustments to the work of the units that provide the training process.

Adaptability as an internal property of the system has certain limits. It is proposed to allocate the main directions of realization of managerial influence in order to form an adaptive system of professional training of employees. The peculiarity of the directions lies in the differences of influence to ensure the adaptation of this system:

- direct – by increasing its internal properties (adaptability) through the use of coaching, mentoring, budding, rotation and self-study technologies;
- indirect – by improving the process of professional training based on managerial functions (organization, motivation, planning and control).

If the reserves of adaptability are completely exhausted, the level of adaptation can be increased by more reasonable implementation of management measures within the functional approach.

An adaptive approach involves first of all determining the need for training of employees: assessing the current level of knowledge and skills of employees, evaluating changes in the external environment (new knowledge that has emerged in the industry, in science), and taking into account the desire of each employee to learn. Based on the results obtained, training goals are set and criteria for future performance evaluation are determined. The choice of forms and content of training is also a situational problem, as many variable factors of both the internal and external environment need to

be taken into account. After this stage of training, the manager needs to evaluate the acquired competencies and make a general analysis of the effectiveness of staff training, which is the initial information for building a plan for the next stage of training. An adaptive approach to employee training requires constant intervention by the manager and is cyclical in nature [5].

So, to summarize all of the above, it should be emphasized once again that the system of vocational training of employees is inherent in adaptability. The adaptability of the system of professional training of employees is an internal property of this system, the external manifestation of which is adaptation. The level of adaptation can be assessed on the basis of determining the adaptation of the system to the impacts of external and internal environmental factors.

References:

1. Клебанова Т. С., Ястребова Г. С. Адаптивні моделі та методи підтримки прийняття рішень щодо реалізації податкової політики підприємств. *Адаптивні системи в економіці*. 2008. № 1. С. 41–47.
2. Федорук П. І. Адаптивна система дистанційного навчання та контролю на базі інтелектуальних Інтернет-технологій : монографія. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. 326 с.
3. Кривобок К. В. Концептуальні положення щодо управління процесами адаптації промислових підприємств в умовах невизначеності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 2. С. 190–199.
4. Кривобок К. В. Групування факторів середовища та їх вплив на адаптаційні процеси підприємств в умовах кризи. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 1. С. 143–149.
5. Мартиненко М. В., Петренко О. О. Функціональний підхід до формування адаптивної системи професійного навчання працівників промисловості. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 125–133.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-44>

THE IMPACT OF TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF PROJECT MANAGEMENT

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Лише за кілька десятиліть управління проектами перейшло від типу ручки та паперу до автоматизованого, організованого центру відстеження часу, прогресу проекту та командного спілкування. Вплив технологій сьогодення на будь-яку сферу життя та економічну галузь неможливо не помітити. Починаючи від хмарних середовищ на початку 2010-х років та закінчуючи штучним інтелектом, який стрімко почав використовуватися за останні два роки. Ось декілька основних чинників, які позитивно вплинули на розвиток проектного менеджменту:

1. Резервне копіювання даних.

Картотечні шафи, які колись були основними організаційними інструментами, застаріли, коли мова йде про управління проектами. Технологія дає змогу постійно створювати резервні копії всіх ваших даних і зберігати записи навіть у разі збою комп'ютера. Зберігаючи все в хмарі або на безпечному окремому жорсткому диску, ви можете бути впевнені, що ваш проект не зазнає збою через збій комп'ютера [1].

Створення резервних копій даних під час управління проектами надало численні переваги, які сприяють захисту та стабільності процесів проекту. Ось деякі з них:

– Запобігання втраті даних: Послідовне резервне копіювання служить превентивним заходом проти втрати важливих даних, спричиненої випадковим або навмисним видаленням, помилками користувача, зловмисними атаками або технічними проблемами.

– Аварійне відновлення: у разі несподіваних обставин, таких як збої обладнання, катастрофи, віруси чи інші інциденти, резервне копіювання сприяє швидкому відновленню даних, дозволяючи швидко відновити роботу проекту.

– Забезпечення стабільності проектних процесів: наявність резервних копій даних гарантує стабільність проектних операцій навіть у непередбачених ситуаціях. Це зменшує потенційні затримки та

зниження продуктивності, пов'язані з проблемами, пов'язаними з даними.

– Спрощені процеси відновлення: регулярне резервне копіювання спрощує процес відновлення даних. Користувачі можуть легко відновити попередні версії файлів або отримати дані після непередбачених ситуацій.

– Гнучкі та гібридні методи.

У традиційному середовищі управління проектами ми спостерігали зміну розподілу проектів між різними командами. Однак такий підхід стає все більш проблематичним. З іншого боку, у гнучкому світі команди залишаються постійними через ітерації. Вони працюють разом у прямому сенсі цього слова, щоб досягти реальних результатів.

Гнучкі та гібридні методології управління проектами принесли багато сприятливих елементів у сферу управління проектами. Ось кілька з них:

– Адаптивність і гнучкість: гнучкі методології дозволяють адаптувати проекти до змін у вимогах, умовах або стратегічних цілях. Це виявляється особливо важливим у сучасному динамічному бізнес-ландшафті, де зміни можуть відбуватися швидко.

– Взаємодія із зацікавленими сторонами: гнучкі та гібридні методології підкреслюють значну участь зацікавлених сторін. Це гарантує, що всі учасники проекту розуміють і активно беруть участь у процесах проекту.

– Ітераційна методологія: гнучкі методології засновані на ітераційному циклі розробки, що сприяє поступовим вдосконаленням і модифікаціям проекту. Ця здатність дозволяє швидко реагувати на нові вимоги та виявлені проблеми.

– Оптимізоване використання ресурсів: гібридні методології дозволяють об'єднати підходи з різноманітних методологій управління проектами, забезпечуючи ефективне використання ресурсів відповідно до конкретних потреб проекту.

– Покращена комунікація: гнучкі та гібридні методології вимагають надійної та ефективної комунікації всередині команди. Це сприяє підвищенню розуміння завдань і забезпечує злагодженість дій усіх учасників.

У сукупності ці аспекти сприяють підвищенню ефективності та результативності проекту в рамках гнучкого та гібридного підходів до управління.

3. Програмне забезпечення та штучний інтелект.

В останні роки технології спричинили значні зміни в управлінні проектами, запровадивши різноманітні інструменти, методології та підходи, які підвищують ефективність, співпрацю та загальний успіх

проекту. Ключові аспекти впливу технологій на управління проектами можна можна розділити на програмне забезпечення спостереження й контролю за менеджмент процесами та штучний інтелект:

- Сучасне програмне забезпечення для керування проектами, включаючи Microsoft Project, Jira, Trello та інші, пропонує комплексні функції для планування, планування, відстеження та керування проектами. Ці інструменти створюють централізовану платформу для менеджерів проєктів, щоб контролювати завдання, розподіляти ресурси та ефективно контролювати прогрес.

- Автоматизація та штучний інтелект (ШІ) оптимізували повторювані завдання, мінімізуючи ручні зусилля та зменшивши ризик людської помилки. Алгоритми ШІ можуть аналізувати дані проєкту, прогнозувати потенційні проблеми, оптимізувати розподіл ресурсів і надавати цінну інформацію для прийняття рішень.

4. Залучення зацікавлених сторін у зв'язку з розвитком C&F інструментів (controlling & monitoring).

За допомогою нових систем управління проектами зацікавлені сторони, замовники та інвестори можуть без проблем взаємодіяти з кожним учасником менеджмент процесу, оперувати усією доступною для нього інформацією та брати безпосередню участь в розвитку проєкту. Як результат, ми можемо спостерігати за різними позитивними аспектами, а саме:

- Виявлення та пом'якшення ризиків. Активно залучені зацікавлені сторони надають цінну інформацію про потенційні ризики та виклики, допомагаючи в ранньому виявленні протягом життєвого циклу проєкту.

- Розподіл ресурсів і підтримка: залучення зацікавлених сторін може вплинути на рішення щодо розподілу ресурсів. Залучені зацікавлені сторони більш схильні надавати необхідні ресурси, чи то фінансові, людські чи технологічні. Їхня підтримка має ключове значення для подолання перешкод і забезпечення успіху проєкту.

- Покращене прийняття рішень: зацікавлені сторони привносять у проєкт різноманітні точки зору та досвід. Залучення їх до процесу прийняття рішень сприяє прийняттю обґрунтованих і збалансованих рішень. Цей спільний підхід веде до більш ефективних і стійких рішень [3].

Технології які є на даний момент на ринку життєво важливі для вдосконалення управління проектами, надаючи інструменти та можливості, які покращують комунікацію, планування, співпрацю, управління ризиками та загальну ефективність проєкту. Застосування технологій дозволяє менеджерам проєктів ефективніше долати складні ситуації та виклики, що зрештою сприяє успіху проєкту і нехтування цим фактором впливу на менеджмент може призвести до стагнації.

Література:

1. Tech.co. "Ways PM has changed". URL: <https://tech.co/project-management-software/ways-technology-has-changed-project-management>
2. LinkedIn. "Trends in Project Management 2023: Where Are We Going?" URL: <https://www.linkedin.com/pulse/trends-project-management-2023-where-we-going-bruno-marchand>
3. Максим Роменський. Переговори з дельфінами. Київ : Фабула, 2021. С. 245–268.

Natalia Potryvaieva, Doctor of Economic Sciences, Professor

*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

Artem Palieiev, Postgraduate Student

*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

Ilia Moskal, Postgraduate Student

*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-45>

THE ROLE OF OUTSOURCING IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

РОЛЬ АУТСОРСИНГУ У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Незважаючи на воєнний стан, більшість перетворень, що відбуваються в Україні, невід'ємно рухаються в напрямку європейської інтеграції. Основною метою процесу децентралізації влади є створення та подальший економічно-ефективний розвиток об'єднаних територіальних громад. Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації як ключових суб'єктів місцевого управління, схваленою Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року, головною метою модернізації територіальних громад є створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування їхніх власних і делегованих повноважень є ключовим завданням для ефективної роботи цих органів [5].

Одним із сучасних інструментів підвищення ефективності функціонування органів місцевого самоврядування є аутсорсинг. Послуги з аутсорсингу широко використовуються у всьому світі як ефективний інструмент управління для оптимізації витрат, підвищення ефективності та результативності діяльності. Цей стратегічний підхід дозволяє делегувати непрофільні функції компетентним та досвідченим професіоналам у відповідних галузях, що, у свою чергу, вивільняє ресурси для підвищення конкурентоспроможності та швидкості реакції на зміни [6].

Тема аутсорсингу привернула належну увагу в наукових працях визначених вчених-економістів, таких як А. М. Алієв [1], І. В. Моргачов [4], М. Калінін [2], Л. А. Козаченко [6] та інші. У своїх дослідженнях

вони розглядають різні аспекти аутсорсингу, проте концепція аутсорсингу розкрита у цих працях досить фрагментарно. Недостатньо визначено особливості використання аутсорсингу як ефективного інструмента підвищення ефективності функціонування місцевого самоврядування. Важливо провести докладніше дослідження та аналіз, щоб розкрити всі перспективи та можливості, які аутсорсинг може надати територіальним громадам.

Визначення аутсорсингу, яке наведено в розділі 4 Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010, розглядає аутсорсинг як угоду між замовником і підрядником [3]. Згідно з цією угодою, аутсорсинг може розглядатися як стратегія підвищення ефективності діяльності, яка здатна забезпечити оптимізацію виробничих та адміністративних процесів та дозволити територіальним громадам сконцентруватися на своїх основних компетенціях.

Деякі науковці визначають «аутсорсинг» як передачу певних функцій підприємства або компанії іншому суб'єкту господарювання, який має спеціалізацію у конкретній сфері [6]. В сучасному менеджменті аутсорсинг розглядається як стратегічний підхід, який полягає в делегуванні виконання різних функцій або бізнес-процесів (організаційних, фінансово-економічних, виробничо-технологічних, маркетингових та ін.) зовнішній організації, обладнаній необхідними ресурсами. Такий підхід може допомогти громаді максимально використовувати ресурси та досягати своїх цілей розвитку. У сфері бізнесу аутсорсинг визнається як ефективний інструмент для оптимізації бізнес-процесів та ресурсів. До того ж швидке ускладнення зовнішнього середовища, поява необхідності виконання нових процесів та інтенсифікація науково-технічного прогресу – усе це примушує регіональні органи публічної влади звертатися до аутсорсингу допоміжних процесів. Серед напрямів використання аутсорсингу місцевими громадами можна виокремити такі:

1) **ІТ-підтримка та розробка програмного забезпечення (залучення зовнішніх фахівців для управління інформаційними технологіями дозволяє отримувати доступ до висококваліфікованих спеціалістів із сучасних технологій без необхідності підтримувати внутрішні ІТ-структури);**

2) **бухгалтерські та фінансові послуги (використання аутсорсингу для ведення бухгалтерського обліку та фінансового менеджменту дозволяє зосередитися на стратегічних фінансових питаннях, уникаючи рутинної роботи);**

3) **управління персоналом та кадрові послуги (залучення аутсорсингових компаній для управління кадрами дозволяє**

оптимізувати процеси найму, забезпечення соціальних гарантій та управління персоналом);

4) **інфраструктурні послуги** (аутсорсинг обслуговування та управління інфраструктурою, такою як комунальні послуги чи дорожня інфраструктура, сприятиме оптимізації витрат та забезпечить якісне обслуговування);

5) **соціальні послуги** (використання аутсорсингу для надання соціальних послуг, зокрема медичне обслуговування, освіта чи культурні заходи);

6) **проекти з розвитку та міське планування** (використання зовнішніх консультантів для реалізації конкретних проєктів розвитку та міського планування дозволяє отримати експертні знання та ресурси без постійного залучення додаткового персоналу).

Головною перевагою впровадження аутсорсингу у практичну діяльність територіальних громад є економія ресурсів. Прикладом використання аутсорсингу може стати залучення спеціалістів до впровадження **цифровізації управлінських процесів**. Процеси цифровізації в управлінні територіальними громадами є вельми часовими та вимагають значних інвестицій для успішної реалізації. Це пов'язано із витратами на придбання та впровадження передових технологій, а також потребою підготовки персоналу до нових професійних викликів [7]. Отже, використання спеціалістів з цифровізації управлінських процесів дозволить більш ефективно використати час, ресурси та фінансові кошти громад.

Аутсорсинг може забезпечити більш швидке виконання завдань успішного розвитку громади шляхом доступу до ресурсів та завдяки досвіду зовнішніх спеціалістів. За допомогою аутсорсингу громада може сконцентруватися на стратегічних питаннях та розвитку, передаючи рутинні або спеціалізовані функції зовнішнім постачальникам. Використання аутсорсингових послуг дозволить громаді легше адаптуватися до змін, регулювати обсяги робіт та використовувати зовнішні ресурси за потреби.

Окрім переваг, слід зазначити і можливі ризики впровадження аутсорсингу у діяльність територіальних громад. Серед таких ризиків можна назвати наступні:

1) **безпека даних** (передавання даних, зокрема фінансових, правових, особистих тощо може викликати проблеми з безпекою. Необхідно передбачити безпечні протоколи обміну даними);

2) **контроль якості** (укладання аутсорсингових угод вимагає чітко визначеної системи контролю якості наданих послуг. Тому важливо укладати чіткі контракти та угоди, забезпечуючи контроль над процесами та результатами);

3) **сприйняття громадою** (деякі громади можуть сприймати аутсорсинг як втрату контролю чи рішень на місцевому рівні).

Отже, використання аутсорсингу в регіональних органах публічного управління може бути розглянуто як стратегічний крок у напрямку модернізації та адаптації до швидкозмінюючогося оточення. Важливо забезпечити ефективний контроль, комунікацію та збереження ключових функцій у внутрішній сфері влади. Нова реальність вимагає від органів влади більш гнучкого та ефективного підходу до управління ресурсами, і аутсорсинг стає ключовим елементом стратегії розвитку. Це дозволяє зосередитися на стратегічних завданнях, одночасно забезпечуючи ефективне виконання завдань, що не входять в основні компетенції органів влади.

Література:

1. Алієв А. М. Аутсорсинг як механізм реалізації сервісної політики держави. *Політикус*. 2019. Вип. 1. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2019_1_5

2. Калінін М. Особливості та критерії ефективності передачі на аутсорсинг функцій та процесів у публічній сфері. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 3. С. 92–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyu_2021_3_17

3. Міжнародна стандартна господарська класифікація усіх видів економічної діяльності : Список Організація Об'єднаних Націй від 01.01.1968 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c35#Text

4. Моргачов І. В., Івченко С. А., Дрожжин Д. Ю. Аутсорсинг в регіональному електронному врядуванні в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_4_9.

5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>

6. Potryvaieva, N., & Palieiev, A.(2023). Accounting outsourcing as a modern effective tool of enterprise management. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 27(3), 18–30. DOI: <https://doi.org/10.56407/bs.agrarian/3.2023.18>

7. Potryvaieva, N., Kozachenko, L., Nedbaylo, I., & Nesterchuk, I. (2022). Digitization of accounting in the management of business processes of enterprises of the agro-industrial complex. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 26(1), 79-88. DOI: [10.56407/2313-092X/2022-26\(1\)-8](https://doi.org/10.56407/2313-092X/2022-26(1)-8)

**Natalia Tubaltseva, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

Sofiia Zhavko, Master's Student

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-46>

LOGISTICS MANAGEMENT STRATEGIES TO ENSURE HIGH QUALITY CUSTOMER SERVICE

In today's dynamic market environment, where competition is gaining more and more volume, logistics management strategies are becoming a key element of success for enterprises. Special attention is paid to ensuring high quality customer service, which determines their loyalty and satisfaction. In this context, the development of effective logistics management strategies is an important task for companies aimed at optimizing the supply chain and maximizing the quality of service provision.

The objective of this study is to carefully study and analyze logistics management strategies in order to ensure high quality customer service. The main emphasis of the study is aimed at revealing the key aspects that determine the efficiency of logistics processes in the context of meeting the needs and expectations of customers. Detailed analysis includes consideration of innovative technologies, their impact on supply chain optimization, as well as the study of optimal inventory management strategies.

The logistics industry is constantly changing and adapting to the rapid development of technology and the need to protect the environment. For any business to stay ahead and remain competitive in today's era, it must be flexible enough to adapt to the latest technological advances, new processes and strategies for success. Below, Figure 1 shows 10 new trends in logistics that will affect companies in 2024.

The Internet of Things (IoT) enables real-time tracking and control of goods and assets to increase supply chain transparency and efficiency. AI enables predictive analytics, route optimization and predictive solutions, reducing costs and improving decision-making. Logistics companies are also integrating robotics and other automation systems to streamline fulfillment, warehouse operations and delivery arrangements. Blockchain further increases visibility, security and traceability, while big data and analytics offer real-time access to logistics operations. Such solutions reduce fraud,

increase stakeholder trust, and optimize routes, inventory levels, and overall supply chain efficiency. Cloud computing plays a critical role in reducing IT costs for businesses as well as providing real-time operational data. Ultimately, autonomous vehicles automate last-mile delivery, and elastic logistics enables resilient and flexible operations.

Top 10 Logistics Industry Trends and Innovations in 2024

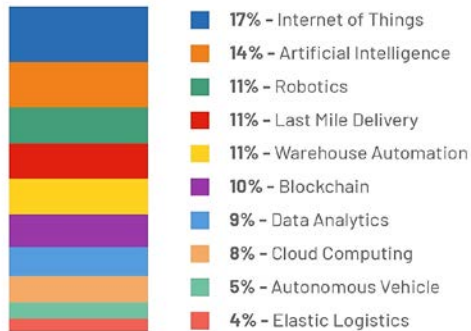

Figure 1. Top 10 logistics industry trends and innovations in 2024 [1]

In order to increase the level of efficiency in logistics and, at the same time, better meet customer requirements, business management must implement the right inventory management strategies. A detailed analysis of inventory optimization plays an important role in improving these strategies. Taking into account various factors and using modern tools allows you to determine the optimal level of stocks, which directly affects the efficiency of customer service.

The study of various inventory management strategies takes into account elements such as JIT (Just In Time), ABC analysis, EOQ (Economic Order Quantity) and some others, in order to optimize inventory and reduce costs. Determining the optimal balance between demand and stocks allows you to avoid unreasonable costs and ensure the proper level of customer service [3].

Improving the strategy of logistics management to ensure the quality of service depends on all stages of the logistics chain and their impact on the end consumer [2]:

1. Coordination between different stages. Optimal interaction involves effective coordination between transport and logistics, warehouse, production and other stages. Insufficient coordination can lead to delays, excessive costs and loss of quality customer service.

2. Optimization of the route and traffic flow. The interaction of logistics stages is aimed at increasing the efficiency of transportation and optimizing routes. This may include the use of analytical tools and artificial intelligence technology to determine the best delivery routes.

3. Information system integration. Modern logistics is inseparable from the integration of information systems. This includes sharing data between different supply chains to enable real-time monitoring and response to events at different stages.

4. Strategic planning and forecasting. Effective interaction involves strategic planning that takes into account information from all stages of the logistics chain. Forecasting demand and production needs becomes a key element of management.

5. Optimization of warehouse operations. The interaction includes optimization of warehouse operations to ensure fast and efficient processing of goods according to order and regional requirements.

6. Tracking control. Interactions at the logistics stage also include tracking and control systems that can immediately respond to any anomalies or delays.

7. Improvement of customer service. The most important aspect is the improvement of the quality of customer service, which is achieved through harmonious interaction at all stages, from the beginning of production to the end of delivery.

Conclusion. This study indicates that the use of innovative technologies, optimization of inventory and careful interaction of logistics stages become strategic aspects of logistics management aimed at achieving high quality customer service in a competitive business environment, and the implementation of innovative technologies in logistics becomes a necessity for achieving strategic efficiency in supply chain management. The use of automated systems, tracking systems and analytical tools is becoming a strategic element of supply chain optimization and a key factor in improving the quality of service.

References:

1. Four Trends in Logistics to Watch Out for in 2024. ZHENHUB. Blog. DECEMBER 6, 2023. URL: <https://zhenhub.com/blog/trends-in-logistics-2024/> (date of access 15.01.2024).

2. Ten logistics Management Processes for Mastering the Supply Chain. Pulse. August 7, 2021. URL: <https://www.pulsepro.ai/blog/top-10-logistics-management-processes/>

3. Twelve Inventory Management Strategies to Boost Your Business. Warehousing & Fulfillment. Easyship. February 13, 2023. URL: <https://www.easyship.com/blog/inventory-management-strategies> (date of access 17.01.2024).

**Natalia Tubaltseva, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

Anna Sabat, Student

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

Sofia Zhavko, Master's Student

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-47>

DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TOURISM IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕННОСТІ

В сучасному світі туризм являється драйвером розвитку багатьох національних економік, він визначає життєздатність багатьох галузей. Сфера туризму – один з тих секторів, який найбільше постраждав під час пандемії COVID-19. В 2020–2021 роки через карантинні обмеження закрилися аеропорти, спорожніли готелі, впав попит на послуги турагентств. Але галузь туризму швидко відродилася, проти 5–6 річного запланованого відродження. Вже наступного року (2022 р.), за даними UNWTO, доходи від міжнародного туризму досягли позначки 1 трлн доларів, збільшившись на 50% у реальному вираженні порівняно з 2021 роком. Витрати іноземних відвідувачів минулого року становили 64% допандемійного рівня (-36% порівняно з 2019 роком у реальному вираженні). Серед регіонів світу найбільше на туризмі заробила Європа: доходи від туризму склали майже 550 млрд доларів (520 млрд євро), або 87% від доковідних показників. Африка відновила 75% своїх доходів до пандемії, Близький Схід – 70%, а Америка – 68%. Через тривале закриття кордонів азіатські напрямки заробили близько 28% [1].

Сфера туризму в Україні теж зізнала втрат через пандемію. У 2020 р. українська туристична індустрія втратила приблизно 1,5 млрд дол. Але Україна перебувала у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищувала показники вхідного потоку [2]. І щойно сфера почала оговтуватися від коронавірусу, політична нестабільність в Україні знову

завдала сильного удару туристичному бізнесу. Проте і за таких умов галузь намагається відроджуватися та планує майбутнє.

Поступово туризм в Україні перелаштувався на інші формати. Тепер, замість іноземних туристів з ЄС чи Близького Сходу, у готелях розміщуються закордонні дипломати, громадські активісти, журналісти всіх світових видань та різноманітні волонтери [2].

Поновився частково і внутрішній туризм. Тут найпопулярнішими серед українців стали більш безпечні західні регіони України. Попит на внутрішні напрямки зріс у дев'ять разів порівняно з 2022 роком та у 2,5 раза у порівнянні з 2021-м. Основний туристичний напрямок – курорти на Заході України [3]. Найбільше на відпочинок у 2023 році їдуть у Чернівецьку, Львівську та Закарпатську області. Водночас відчутне падіння доходів є на півдні країни – на Одещині, Миколаївщині, Херсонщині.

У середньому за рік заповненість готеля Ribas Karpaty і готелів у Луцьку та Білій Церкві планується до 60–70%, каже засновник керуючої компанії та мережі готелів Ribas Hotels Group – Артур Лупашко. Виручка мережі у червні 2023 року зросла на 50% порівняно з аналогічним періодом минулого року. За останні 12 місяців в Україні відкрилися вісім готелів, з яких п'ять – в західних областях України [3].

Інші туристичні напрямки (наприклад, Київ та Одеський регіон) зараз не мають попиту. Кількість туристів в Одесі й так зменшилася на 80%, а після останніх обстрілів портів – дійшла до нуля. В Одеській області на колишніх курортах (Затока, Кароліно-Бугаз) готелі й бази відпочинку майже не працюють. Однак до оксамитового сезону пляжі в Одесі офіційно відкрили, їх обладнали захисними сітками від мін, рятувальними постами і буями.

За даними бенчмарк-системи Hotel Matrix, якщо в травні 2023 року середнє завантаження готелів Львова було на рівні 57%, то в Києві готелі заповнювалися на 22%, а в Одесі – на 25%. У 2022 році столицю відвідали 172 000 внутрішніх туристів (внутрішніх та іноземних) – це у 12,2 раза менше, ніж у 2021-му, підраховали у КМДА. Через це туристичний збір Києва скоротився до 38,8 млн грн [3].

Не легко зараз і туристичним агенціям. До війни в Україні налічувалося близько 3700 туристичних агенцій: від локальних, які спеціалізувалися на внутрішньому туризмі, до лідерів ринку, що продавали сотні різноманітних турів за кордон. Нині з цієї кількості працюють і надають послуги лише 800 агенцій. Більшість призупинили роботу через відсутність попиту на відпочинок у загальну кризу та економічну невизначеність, Ті ж, що залишилися та продовжили свою справу, змушені адаптуватися до нових реалій. Раніше відпочинок українців починався з відкриття дверей таксі й виходу до літака в

аеропорту Бориспіль. Зараз мандрівка стартує з тривалої дороги на поїзді до закордонного летовища. Це додає роботи туристичній агенції, впливає на ціну відпочинку та «розтягує» маршрут.

Ще одна чимала проблема – розвиток туризму ніколи не був пріоритетом у політичних урядовців, незважаючи на те що наша країна має значний природний потенціал. За годи незалежності Україні стан транспортної та комунальної інфраструктури більшості туристично-рекреаційних територій не покращився і сьогодні характеризується як незадовільний:

1) низький рівень розвитку єдиної транспортної мережі та просторової (дорожньої) сполучності придорожного сервісу та інформаційного облаштування:

2) занедбаність технічного стану інженерної та комунальної інфраструктури, дефіцитом води.

Подальший розвиток туристичної буде залежать від політичної стабільності в країні. Як тільки небо над Україною відкриють, станеться туристичний бум, і багато українців, які зараз не мають змоги повноцінно відпочити чи вважають це недоцільним, захочуть відновити свій психичний та фізичний стан.

Висновок. Політична нестабільність в Україні суттєво вплинула на функціонування українського туризму. Втрати в економіці змусили багато закладів туристичної сфери адаптуватися, змінюючи та вдосконалюючи взаємодію з клієнтами. Приватний бізнес самотужки розвиває і реалізовує туристичні послуги. Переміщення населення та бізнесу в західні регіони створює нові можливості для повноцінного розвитку цих регіонів, так як туризм сприяє зростанню зайнятості населення та надходжень до регіональних бюджетів, збільшенню кількості робочих місць.

Література:

1. Непочатенко В. О. Covid-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8079> (дата звернення: 26.01.2024).

2. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).

3. Шаріпов О. Тривожний відпочинок. Журнал “Forbes” 2023. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/trivozhniy-vidpochinok> (дата звернення: 26.01.2024).

**Natalia Tubaltseva, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

**Ihor Sirenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

Dmytro Datsiuk, Student
*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-48>

IMPROVEMENT OF LOGISTICS MANAGEMENT ON THE BASIS OF INFORMATION SECURITY

Information is an important component of logistics management, and its effective management is critical to the success of logistics operations. Using technology to collect, store, process and analyse data provides logistics teams with powerful tools to optimize their operations, improve efficiency and reduce costs. And since water transport is an extremely important component of logistics, the support of the information system for the use of waterways ensures effective coordination and management of transport, ensuring smooth and safe movement of goods, allows improving operations and developing the competitiveness of logistics infrastructure in Ukraine.

A logistics information system is an organized set of interrelated computer tools, various reference books and necessary programming tools, which provides a solution to functional tasks of managing material flows [1, p. 129].

The creation of a single information centre will make a significant contribution to the improvement of the entire transport process. Its implementation will be able to ensure prompt interaction between all participants of this process, including employees of ports and logistics companies, ship owners, ship crew, emergency and rescue services and shippers.

The main advantages of such a centre are quick access to relevant information for all participants and facilitation of communication between them. In particular, the shipper will be able to find out about the schedule of ships and port congestion, as well as contact the logistics company to place an order. Professional logisticians will be able to draw up an appropriate route in compliance with all conditions of transportation and find a carrier.

The ship's crew will constantly receive the necessary information about the state of the inland waterways on the route and other important parameters, which guarantees the safety of navigation and timely arrival at the destination. Also, it will be possible to observe the movement of ships and their routing on the digital map online. This will enable all participants in the process to monitor and be aware of events, and to respond in time to possible troubles.

The term "information provision" means a set of a unified system of information classification and coding, schemes of information flows that circulate in the organization, unified documentation systems and methodology for building databases [2, p. 11]. The essence of information security in logistics is to provide accurate, timely and relevant data that the logistics team can use to monitor, control and optimize the activities of the supply chain. Therefore, the collected information should be comprehensive, covering all aspects of the logistics process, including inventory levels, order fulfilment, production flow, transportation and customer service, information about the current state of the logistics system, including personnel activities, and other aspects.

Then, the creation of an electronic database on cargo and its movement on inland waterways, and an electronic document flow system is the next important step for increasing the reliability of data exchange, simplifying the process of filing documents between various participants in the transport process, and overall increasing the efficiency of logistics in the country.

In particular, the electronic database will allow collecting and processing information about cargoes, their quantity and volume, quickly tracking the location of cargoes and their movement on inland waterways, and will greatly facilitate the process of controlling and monitoring the movement of cargoes. Another advantage of creating such a database is the possibility of optimizing logistics processes and reducing transportation costs. In addition, this system will help reduce the risk of delays and errors in the transportation of goods.

Also, the advantage of electronic document circulation is that it contributes to the reduction of paper work and ensures more accurate and faster data processing, makes remote information retrieval possible. This allows you to reduce data processing costs and increase the productivity of logistics companies and other enterprises. Understanding the advantages of electronic document flow, the Shipping Administration and the team of the Ministry of Reconstruction continue to try to provide more and more services and documents in electronic form. Thanks to this initiative, in the near future people will be able to register for an exam to obtain an international certificate for the right to operate a pleasure boat and use the service of verification of sailors' qualification documents without leaving their

homes. This will greatly simplify the process of obtaining the necessary documents [3].

One of the main advantages of using information technology to improve the infrastructure of inland waterways is to improve the safety of transportation. By providing real-time data on vessel location, weather conditions and water levels, authorities can make appropriate decisions and prioritize maintenance work, allocating available resources more efficiently and preventing accidents.

Modern remote sensing and telemetry technologies, such as images from satellites and drones, can be used to provide operational information support. They can provide detailed and up-to-date information on the condition of inland waterways, identifying areas in need of maintenance and repair, and identifying potential hazards such as algal blooms, oil spills or debris.

For example, the system of automatic collection of information about the movement of ships on the inland waterways of Ukraine can be implemented thanks to the installation of smart buoys on the routes, which will allow monitoring the movement of ships and other environmental criteria in real time. This can be achieved through the implementation of a vessel traffic management system that integrates information from various sources such as radar, global positioning systems (GPS) and automatic identification systems (AIS) to provide a comprehensive picture of vessel traffic in a given area.

In countries that are not members of the European Union, projects aimed at improving the parameters of inland water transport are of great importance. However, such projects require significant investment in the development of this infrastructure. Ukraine is also no exception and already has plans for the development of inland water transport and sea transport. In general, the development of inland water transport can contribute to the creation of new jobs and the growth of the waterway industry in Ukraine. The sector can provide employment opportunities in areas such as shipbuilding, port operations and logistics.

Thus, information provision is one of the important factors that will allow to improve the infrastructure of inland waterways of Ukraine. By leveraging the capabilities of modern information technology, the government can provide numerous benefits, including improving the safety of inland waterway cargo transportation, ensuring the efficiency and sustainability of its water transport system, reducing transport costs and improving connectivity between regions, as well as attracting investment and contribute to the economic development of the industry. But in order to achieve the success of such initiatives, a comprehensive approach that integrates various technologies into a single management system is necessary. The use of the latest information technologies and automation of inland waterway management processes can become a key element of success and improve the

efficiency of water transport in Ukraine. This will enable our country to take its place among the leading countries in this field.

References:

1. Makarenko N. O., Lyshenko M. O. (2019) Lohistyka. Teoretychni osnovy: navch. Metod. posib. Buryń: PP «Buryńska raionna drukarnia», 144 p.
2. Kashkanov V. A. (2020) Informatsiini systemy i tekhnolohii na avtomobilnomu transporti: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: VNTU, 104 p.
3. Tsyfrovizuiemo posluhy dlia moriakiv ta sudnovodiiv. Ministerstvo vidnovlennia URL: <https://mtu.gov.ua/news/34344.html> (date of application 01.22.2024).

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-49>

PEDAGOGICAL MANAGEMENT OF ECONOMIC EDUCATION

ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний розвиток глобалізаційних процесів суттєво вплинув на характер, структуру, загальний композит секторальних характеристик педагогічного менеджменту. При цьому надзвичайно важливим стало глибинне розуміння орієнтирів визначеності трансформацій, а також особливостей тієї чи іншої науки та динаміки затребуваності модерних освітніх продуктів у сталому і, водночас, турбулентному суспільстві. Доволі показовими при цьому є вважати економічні науки а також управління наявною освітньою інфраструктурою. Слід зазначити, що сучасна система педагогічного менеджменту зазнало важливих зрушень з огляду на утвердження в освіті глобальних трансформаційних змін. Зокрема йдеться про новітню соціальну конструкцію, яку запропонував Th. Risse [1], глобальний культурний аналіз за J. Tomlinson [2], концепцію людинократії Г. Гемела та М. Заніні, в якій чітко сформовані її сучасні принципи (практика, власність, ринки, меритократія громади, відкритість, експерименти, протиріччя) [3]. З-поміж інших методологічних підходів важливе місце посідає фундаментальна праця Г. Драйдена і Дж. Вос «Революція у навчанні», в якій ці відомі автори чітко обґрунтували шістьнадцять основних тенденцій, які формуватимуть найближче майбутнє (швидкісна комунікація, світ без економічних кордонів, камені об'єднання світової економіки, інтернет-торгівля, інтернет-навчання, зростання сфери послуг, зміна форм праці, культурний націоналізм, триумф особистості тощо) [4, с. 35–84]. Утім велику кількість новітніх моделей навчання, яку пропонують автори (групування, акредитація, фундація та інших) [4, с. 489–515] без сумніву можна було б використати в процесі прогнозування та планування освітньої активності, щоправда з певними обмеженнями, адже експертна оцінка того, що ж насправді є більш валідною, однак саме вона залишається поза увагою.

Прямо протилежний підхід (повернення до першооснов, змінюємо метафору, змінюємо школу, директиви для директорів, повернення до сім'ї) запропонували відомі західні дослідники К. Робінсон, Л. Ароніка [5].

На їх думку найважливішими особливостями сучасної економічної освіти є чітке розмежування теорії, котра швидше за все знаходиться в «методологічному» пошуку нових ідентифікаційних підходів, які б прийшли на зміну неокейнсіанству і неолібералізму, а також бізнесу, котрий орієнтований на прагматичне усвідомлення концепцій «прибуток», «вигода», «ефективність підприємства» тощо. Також констатується, що добре відомі усім «Економікс», на якому виросло не одне покоління фахівців з економіки втратив колишню привабливість, адже делокалізована підприємницька активність, платформи, глобальні мережі, кластери, аутсорсінг та інші форми нетрадиційних моделей організації бізнесу по-іншому визначають умовні ранги глобально-секторальної взаємодії провідних учасників міжнародного ринку. Зазнає змін також управлінська складова економічної освіти, яка відтепер має значну кількість нових характеристик та інформаційних рівнів. Зокрема йдеться про таке:

- змінюється композитний підхід до формування навчальних планів і програм, які відтепер повинні бути більш оптимізованими і орієнтованими на здобуття затребуваних практичних знань, формування критичного мислення, вмій та навичок;

- вкрай корисним визначається практичний досвід випускників економічних закладів вищої освіти. Виробнича практика, яка у минулі часи носила в окремих випадках формальний характер, відтепер переміщується на авангардні позиції і стає найважливішим етапом підготовки фахівців;

- з-поміж викладачів університетів значно зростає прошарок практичних працівників, здатних сформувані у студентів стійкі бізнесові компетенції максимально адаптовані до реального конкурентного середовища;

- наукові ступені (Ph.D., D.S) є важливими, утім вони не повинні бути домінуючими при проведенні акредитацій підготовці бізнесменів та економістів-практиків;

- має зазнати суттєвих змін фактично середньовічна система управління університетами, відділеннями економічними факультетами, студенти яких прагнуть до реальної самореалізації в межах панівної тенденції часу – студентоцентризму;

- зростання числа учасників міжнародної академічної мобільності суттєво впливає на якість і привабливість економічної освіти, проте потребує чіткого регулювання з боку менеджменту університетів, а також консорціумів, асоціацій, академічних мереж на національному та глобальному рівнях;

- має зазнати змін існуююча зараз система управлінського регулювання діяльності університетів, які прагнуть отримати реальну

автономію і меншою мірою залежати від «бюрократичного менеджменту» з боку профільних міністерств і відомств, тощо.

Наведені вище аргументи значною мірою відображають трендовість економічної освіти, її можливі преференції та траєкторію розвитку тих фундаментальних змін, які забезпечуватимуть не лише активну академічну мобільність студентів, викладачів та керівництва закладів вищої освіти, а й науково-креативне просування майбутніх здобутків цієї важливої для нас сфери.

Література:

1. Riss Th. Social Constructivism Meets Globalisation Globalisation Theory. Approaches and Controversies / Ed. By David Held and Anthony McGrew. Cambridge : Polsty Press. 2008. P. 126–147.

2. Tomlinson J. Globalization and Cultural Analysis. Globalisation Theory. Approaches and Controversies / Ed. By David Held and Anthony McGrew. Cambridge : Polsty Press. 2008. P. 148–170.

3. Гемел Г., Занін М. Людинократія. Створення компаній, у яких люди – понад усе / Пер. з англ. Дмитро Кожедуб. Київ. Лабораторія. 2021. 320 с.

4. Драйден Г., Вос Дж. Революція у навчанні / Пер. з англ. Мирослава Товкало. Дьвів. Літопис. 541 с.

5. Робінсон К., Ароніка Л. Школа майбутнього. Революція у вищій школі, що назавжди змінить освіту / Пер. з англ. Ганна Левів. Львів. Літопис. 2018. 256 с.

Roman Avramenko, PhD Student

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-50>

FORMATION AND DEVELOPMENT OF MARKETING AT THE PUMPKIN SEEDS MARKET

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ НАСІННЯ ГАРБУЗА

Вирощування гарбузів широко розповсюджене в Україні завдяки своїй невибагливості до обробки ґрунту та значній кормовій і харчовій важливості.

Варто відмітити, що гарбузи переважно вирощуються в господарствах населення. На промислові господарства припадає лише 2% вирощених в Україні гарбузів (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво гарбузів столових в Україні за основними групами товаровиробників

	2015 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Площа, тис. га					
Усі категорії господарств	25,9	28,3	29,2	30,6	29,8
У т.ч. с.-г. підприємства	0,7	0,5	0,4	0,5	0,3
Господарства населення	25,2	27,8	28,8	30,1	29,5
Валовий збір, тис. ц					
Усі категорії господарств	5650,6	6137,5	6926,4	7129,7	6495,9
У т.ч. с.-г. підприємства	81,1	68,5	110,6	127,2	99,7
Господарства населення	5569,5	6069,0	6815,8	7002,5	6396,2
Урожайність, ц з 1 га					
Усі категорії господарств	218,0	216,1	234,8	232,6	217,6
У т.ч. с.-г. підприємства	123,3	111,4	192,7	194,9	181,5
Господарства населення	220,5	218,4	235,6	233,4	218,3

Джерело: [1; 2]

Як свою нішу, цю культуру, віднайшли для себе господарства населення – їх частка у посівній площі під цією культурою з 97% зростає до 98,5% і збільшилась у абсолютному відношенні на 4,3 тис. га. Валовий збір мав чітко виражену тенденцію до зростання до 2019 року, а у 2020 році мало місце зменшення обсягів виробництва на 9%, у значній мірі через зниження урожайності (на 7%). Фактично агробізнесом із вирощування гарбузів на насіння переважно займаються в господарствах населення ще й тому, що тут основну їх частину – м'якуш – використовують також для годівлі тварин. Однак за останні роки гарбузами зацікавилися також окремі фермерські господарства і дещо більші сільськогосподарські підприємства, які почали використовувати відповідні високопродуктивні спеціалізовані сорти цієї культури.

Найбільше гарбузів висівають у Київській та Полтавській областях, де кліматичні умови особливо сприятливі для цієї культури (рис. 1).

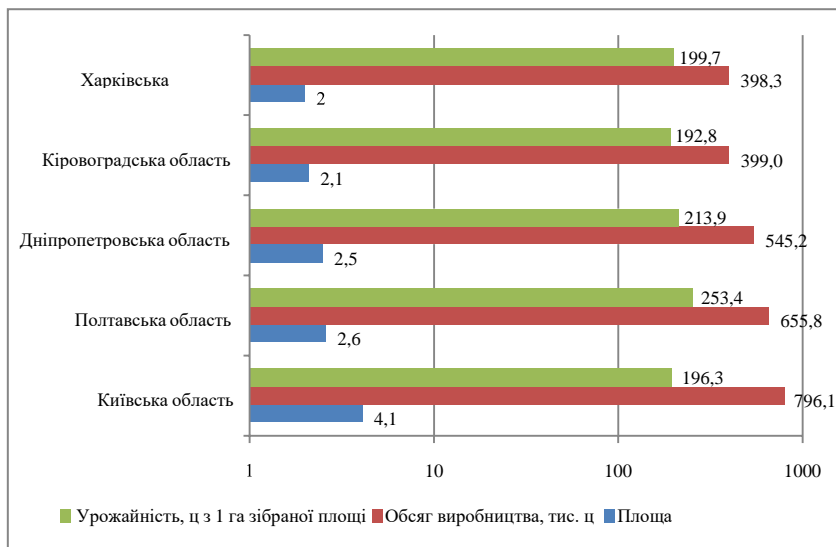

Рис. 1. Топ-5 областей України за вирощуванням гарбузів у всіх категоріях господарств, 2020 р.

Джерело: [3]

Через недостатню кількість підприємств з переробки сировини та необхідність ручної праці в процесі вирощування, наразі практично все насіння йде на експорт. Практично всі домогосподарства й фермери

продають вирощене насіння перекупникам, бо малому виробникові важко вийти на прямий збут на гарбузовому ринку, тим більше – закордоном.

Основними країнами-імпортерами українських гарбузів є: Великобританія (62% експортної виручки), Румунія (19%) та Молдова (4%). Експорт насіння гарбузів голонасінних практично здійснюється в Австрію (понад 90%).

Параметральна характеристика виробників гарбузів в Україні представлена на табл. 2.

Таблиця 2

Виробничі показники підприємств-виробників гарбузових, 2020 р.

Групи	Кількість підприємств	Середній розмір, га	Площа, га	Обсяги Виробництва, т	Урожайність, т/га
менше 0,1 га	11	0,03	0,61	28,1	46,1
від 0,1 до 0,5 га	8	0,25	2,54	37,4	14,7
більше 0,5 га	11	3,69	55,4	1343	24,2

Джерело: [4]

Реалізація гарбузів столових наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка обсягів продаж гарбузів столових сільськогосподарськими підприємствами, 2016–2020 рр.

Показник	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2010 р. в % до 2016 р.
Реалізовано, тис. т	404,0	727,4	481,3	402,3	99,6
Середня ціна реалізації за 1 т, грн	369,7	652,3	413,1	338,6	91,6

Джерело: [5]

Необхідно відмітити, що нині попит на голонасінне насіння гарбуза на порядок вище, оскільки воно містить більше корисних речовин. Такі гарбузи з насінням без шкаралупи були випадково виведені 100 років тому в Австрії. Це рецесивна ознака, тому поля повинні бути ізольовані від посівів зі звичайними гарбузами. “Голе” насіння покрите тонкою зеленою оболонкою, саме в ній і міститься цілющий кукурбутін або кукурбутацін, що застосовується в медицині.

Насіння без шкаралупи – це дуже вузький сектор. Весь світовий ринок складає усього 170 тис. т, з них половина робиться в Китаї.

Як приклад наведемо розрахунок витрат на вирощування і ефективність такої нішевої овочевої культури як столовий гарбуз (табл. 4).

Таблиця 4

Розрахунок витрат та економічної ефективності вирощування гарбуза столового та голонасінного

Стаття витрат	Звичайний гарбуз	Голонасінний гарбуз
Посівний матеріал, кг	\$7/кг	€19,5 – звичайні
Витрати на 1 га (за норми посіву 4/5 кг/га)	\$28–35	€78–90
Вихід насіння з 1 га	0,3–1,5 т	1–1,5 т
Витрати на посів, добрива та культивування, на 1 га	€400–450	€400–450
Витрати на механічний збір і сушку за наявності власної техніки	€300 на 1 т	€650 на 1 т
Закупівельна ціна насіння, т	\$1000	€2000–2500 (з логістикою)
Прибуток з 1 т	€300–400 т за умови використання вітчизняного обладнання	€500–800 т/га за наявності власного закордонного обладнання

Джерело: [6]

Результати розрахунків (табл. 4) свідчать, що за однакових обсягів витрат з розрахунку на 1 га на посів, внесення добрив і культивування, вихід прибутку у голонасінного гарбуза є набагато вищий, ніж у звичайного. При тому, що й урожайність (вихід насіння) є також вища у насінневого виду гарбузів.

На сьогоднішній день Україна вже має певний досвід успішного постачання цієї продукції на європейські ринки, наприклад, у Великобританію. Компанія «Грін Тім» (Херсонська область) вже протягом трьох років експортує гарбузи у цьому напрямку, тобто можна казати про системний експорт. Але варто врахувати, що на ринку ЄС особливим попитом користуються гарбузи преміум-сегменту, у яких вага плоду не є більша 1 кг, як, наприклад, сорту Butternut squash мускатний гарбуз [2].

Література:

1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.12.2021).

2. Сільське господарство України за 2021 рік: Стат.збірник. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf

3. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах у 2020 році. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.06.2021).

4. Лебідь Л. Втратити інвестиції або заробити: чому органічних овочів стало менше. *AgroPortal*: веб-сайт. URL: <https://agroportal.ua/ua/publishing/analitika/lishitsya-investitsii-ili-zarabotat-pochemuorganicheskikh-ovoshchei-stalo-menshe/> (дата звернення: 06.06.2021).

5. Реалізація продукції сільського господарства підприємствами та господарствами населення у 2020 році: стат. бюлетень. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.06.2021).

6. Овчаренко М. Вигідний бізнес: вирощування олійного гарбуза окупується за рік. *Промисловий портал*: веб-сайт. URL: <https://uprom.info/news/agro/vigidniy-biznes-viroshhuvannya-oliynogo-garbuza-okupovuyetsya-za-rik/> (дата звернення: 11.09.2020).

**Ilova Babukh, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine*

**Evheniy Venher, Candidate of Economic Sciences,
Assistant Professor**
*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-51>

HYPOTHESIS IN THE SYSTEM OF MARKETING RESEARCH METHODOLOGY

ГІПОТЕЗА В СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЇ МАРКЕТИНОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як правило, в науковій діяльності дослідники зіштовхуючись з тією чи іншою проблемою, аналізуючи певні явища чи процеси, висувають певні припущення, роблять інтуїтивні здогади, прогнозують певний результат, який в подальшому або відкидається, або формулюється як гіпотеза, щоб надалі перерости в окрему концепцію чи навіть в теорію. Усвідомлення того, як здійснюється науковий пошук шляхом постановки та розвитку гіпотез є важливою частиною методології науки, особливо такого її філософського підґрунтя як гносеологія. Саме тому виокремлення проблематики гіпотези як форми наукового пізнання по суті виступає початковим кроком людини, яка пізнає і яка в результаті хоче отримати обґрунтоване, чітко визначене, встановлене та доведене знання, воно (виокремлення) безумовно актуальне і для філософії науки, і для будь-якої конкретної науки загалом.

Аналітик, обравши для свого дослідження конкретну проблему, повинен мати або сформулювати для себе попередньо виведену гіпотезу, оскільки вона буде слугувати своєрідним керівним орієнтиром у процесі дослідження. Гіпотеза вказує аналітику шлях, за яким варто рухатися, допомагає розуміти можливі результати та підказує правильний напрямок вивчення проблеми. Використання гіпотези сприяє систематичному та мотивованому підходу до дослідження, дозволяючи аналізувати дані й отримувати пояснення в контексті вже сформульованої теоретичної основи. Науковці підкреслюють, що гіпотеза – це не просто припущення, а розраховане й обґрунтоване попереднє пояснення, яке може бути підтверджене або спростоване обраними методами [1; 3].

У науковому процесі в рамках дослідження гіпотеза повинна бути простою та зрозумілою, сформульованою так, щоб її значимість залишалася зрозумілою та незмінною, а також щоб вона давала простір для подальших досліджень. У процесі досліджень науковець збирає окремі факти та докази на основі яких він може в результаті аналізу сформулювати логічне та раціональне передбачення, яке і є гіпотезою і вже в подальшому процесі дослідження відшукувати та визначати аргументи на користь чи проти висунутої гіпотези. У цьому сенсі гіпотеза для науковця відображає розуміння ним постановки проблеми та виступає як форма розвитку знання. В чисто теоретичних («кабінетних») дослідженнях науковці можуть виводити певну гіпотезу безпосередньо з конкретної теорії, концепції або без збирання фактів опиратися на попередні дослідження чи наукові результати [2].

Відомий в науці метод фальсифікації може бути застосований і до гіпотези. Щоб науково перевірити певне припущення, тобто гіпотезу, повинна бути можливість довести, що вона (ця гіпотеза) є неправдивою. Щоб побудувати правильну гіпотезу необхідно повністю розуміти та усвідомлювати зміст самого поняття гіпотези. В наукознавстві розрізняють різні типи гіпотез – альтернативну, нульову, просту, комплексну, емпіричну та статистичну. В академічній сфері дослідники використовують ці типи гіпотез враховуючи специфіку дослідження та зв'язків між ними чи змінними визначеними в гіпотезі.

Гіпотеза і передбачення часто використовуються як взаємозамінні хоча методологи підкреслюють, що між цими двома термінами є суттєва різниця. Гіпотеза переважно використовується в академічному світі, а передбачення належить до буденної свідомості і може використовуватися де завгодно. Тобто гіпотеза – це розраховане, розумне припущення, яке спрямоване на аналіз зібраних доказів і фактів, щоб зрозуміти взаємозв'язок між різними елементами і дати логічне пояснення природі явища. Безумовно, для того, щоб створити справжню переконливу гіпотезу, яка може набути статусу наукової, необхідно чітко визначити й описати дослідницьку проблему, провести попередню аналітику цієї проблеми, скласти перший варіант гіпотези, потім її переглядати і лише потім створювати кінцевий варіант. Гіпотеза має бути перевірена емпіричними дослідженнями, і результати дослідження мають визначити, чи можна прийняти або відхилити дану гіпотезу. Також важливо враховувати етичні аспекти та методологічні стандарти в обраній галузі науки.

Вище зазначена проблематика гіпотези в наукових дослідженнях особливо актуальна для всього комплексу маркетингових досліджень, коли фахівці-маркетологи перш ніж провести детальний аналіз вирішення тієї чи іншої проблеми із комплексу маркетингу повинні

висунути робочу гіпотезу, яка буде спрямовувати їх на аналіз ринку, конкурентів, продуктів тощо в тому напрямку, який вбачають змінні характеристики цієї гіпотези.

Література:

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
2. Зацерковний В. І., Тішасв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
3. Пенькова О., Корман І., Семенда О. Теоретичні підходи до формування гіпотез в маркетингу. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2021. № 8. С. 42–48.

**Mariia Bahorka, Doctor of Economics,
Professor of Marketing Department**
*Dnipro State Agrarian and Economic University
Dnipro, Ukraine*

**Nataliya Yurchenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Marketing Department**
*Dnipro State Agrarian and Economic University
Dnipro, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-52>

MARKETING TOOLS IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF TRADE ENTERPRISES

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Modern processes of globalization of the world economy and transformation of the business environment formed the main prerequisites for changing the approaches, principles, and philosophy of doing business in Ukraine. The influence of environmental factors, their turbulent change, aggressive actions on the part of competitors are the basis for the formation of a new, modern model of the behavior of enterprises in various spheres of activity.

In today's realities, many enterprises in Ukraine are on the verge of survival, that is, their economic component has an unsatisfactory level. In order to prevent their liquidation and the sale of assets, adaptation measures, risk protection techniques, and the minimization of negative impact should be proposed. To implement such measures, it is necessary to maximally involve the internal resources of the enterprise, to identify and accumulate resource potential, including marketing. We have to emphasize that it is the marketing potential that can really help enterprises function successfully and adapt to the business environment.

It should be noted that the use of specific marketing tools in the management system of trade enterprises depends on many factors, the key of which are: the market situation, the stage of the enterprise's life cycle, and the management tools used by the management apparatus. Marketing tools should be implemented according to a specific marketing program. Based on the above, the marketing complex, marketing research system, relevance of marketing information, personnel potential, all divisions of the enterprise are the basis of marketing potential. We can say that all the components of the integrated marketing system form the basis of the marketing potential, which

will ensure the functioning of the enterprise in modern realities and in the long term [1, p. 138].

In addition to traditional marketing tools, leading enterprises and organizations implement modern technologies and achievements in their own marketing activities. New trends arise first in the economic activity of enterprises that carry out their activities on the basis of marketing principles, or in the process of functioning of advertising agencies that provide marketing services.

New tools of product promotion are attracting more and more attention. Today, many global companies already use non-standard forms of marketing communications, and in our country only the formation and development of the market for non-traditional tools of marketing communications is taking place.

Marketing communications and information are integrated in crisis management. With the use of the Internet, businesses can build relationships with buyers at a much lower cost than direct mail.

The Internet provides the company with additional opportunities to improve its business, advantages over competitors who do not use the network

Limitless information available on the network is one of the first impressions when familiarizing yourself with the Internet. Search engines, often combined with a thematic catalog, serve as guides here. With their help, you can find resources with information of interest. A specialist who has been using the network for some time accumulates a collection of links to the most useful resources, where he can always familiarize himself with the latest news in the field of interest to him, study the state of the market: prices, new technologies and tools, new opportunities, the results of the latest market research and its separate sectors, new types of products, activities of competitors and market leaders, etc. Therefore, the Internet helps those who want to start a new business to study the market and choose the most promising field of activity for a certain situation. The network enables those actively working in the market to monitor all news and events, respond quickly to market changes and find new opportunities for business development.

Relationship marketing, which is based on the development and maintenance of long-term, long-term relationships with customers, individual consumers, suppliers, employees and other partners, has become a popular direction of modern marketing. In our opinion, customer orientation for most companies is a priority of its marketing strategy, which allows to achieve the loyalty of key customers by forming unique relationships with them. Therefore, in the context of this definition, it is necessary to examine the entire circle of buyers, to highlight the key ones and to establish work with

them in such a way as to evoke a sense of loyalty in them. The formation of strong relationships with a key group of buyers will allow achieving a balance of interests.

The use of a client-oriented approach in the management of a trading enterprise implies the possession of a developed marketing system, in particular, competent personnel, an information system, client databases, etc., forming a program of effective interaction with buyers, allocating appropriate budgets for maintaining mutually beneficial relations with all business entities [2, p. 270].

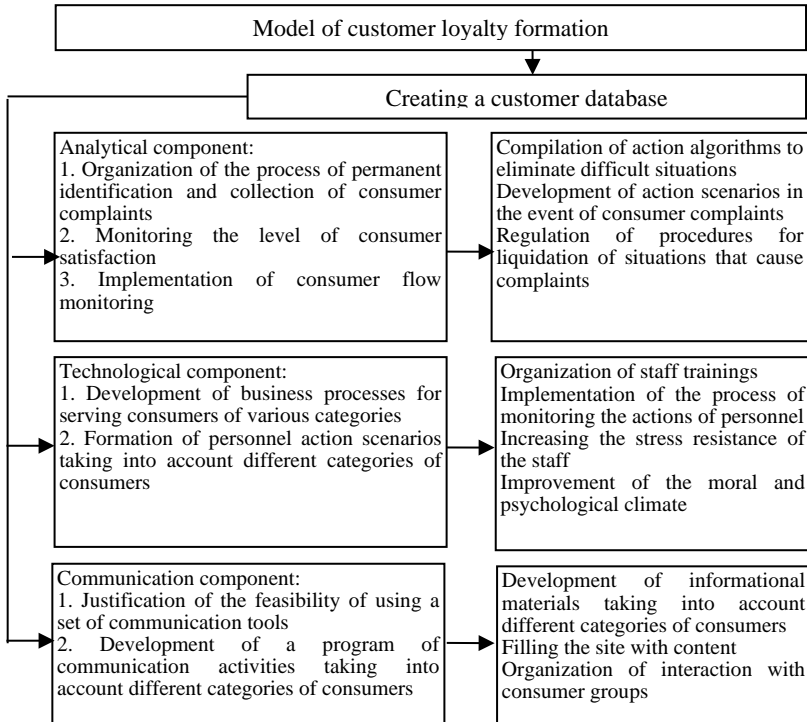

Fig. 1. Component models of customer loyalty formation

Summarized by the authors

Having studied the leading foreign and Ukrainian experience in the field of efficient operation of stores, we can come to the conclusion that when creating a customer-oriented marketing strategy, the company accumulates significant amounts of data about customers, which will allow to form an assortment of goods and a list of services in accordance with the requirements and needs of consumers; optimize stocks; reduce queues and

regulate customer flows; improve the location of the trading floor and warehouses, direct the flow of customers; reduce unproductive waste of time for customers and employees. As a result, the company can gain competitive advantages, retain regular customers and acquire new ones. The information obtained forms the basis for the development of loyalty programs taking into account the specifics of customers located in the service area of a particular retail establishment (Figure 1).

We have proposed the main blocks of the enterprise's work in the direction of transformation into a client-oriented structure:

1. Management's awareness of the need to use a client-oriented approach and readiness to make the necessary changes in the organization and invest funds in the formation of mutually beneficial relationships.

2. Preparation of the enterprise for the necessary transformations (activation of internal communications in the direction of highlighting the need for changes in the organization, work with personnel; conducting research on customer service problems, organizing the collection of complaints, customer wishes).

3. Development of a client-oriented strategy.

4. Development of the employee training system. Development of the employee motivation and control program.

5. Organization of customer feedback as a necessary stage in the implementation of the company's customer-oriented strategy (organization of a hotline, continuous messaging, creation of a buyer's club, etc.).

References:

1. Bahorka M. O., Yurchenko N. I. (2020). Marketing potential as an adaptive component of modern economic development of enterprises. *Collection of scientific works "Problems of system approach in economics" National Aviation University*, no. 2(76), pp. 137–145 [in Ukrainian].

2. Didchenko O. I. (2013). Marketing potential of the enterprise as a component of economic potential. Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property, no. 1, vol. 3, pp. 269–272 [in Ukrainian].

Vladyslav Vasylevskyi, Ph.D. Student
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

Vadym Kovpik, Ph.D. Student
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-53>

USE OF DIGITAL MARKETING BRANDING METHODS IN SALES

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ БРЕНДИНГУ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В ЗБУТОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Збутова діяльність в маркетингу характеризується деяким дуалізмом, оскільки з одного боку важливою компонентою маркетингового структури каналу збуту є можливості логістики, але одночасно його структура має формується з урахуванням додаткової цінності, яку додають посередники, тобто формуються зв'язки учасників каналу збуту в призмі їх участі в «доопрацюванні» продукту в товар для кінцевого споживача, а також і комунікаційною складовою з кінцевими споживачами. Підґрунтям формування структури каналу є стратегічні рішення, які охоплюють аспекти всього маркетингового комплексу.

При цьому стратегічний вплив брендингу на збутову діяльність включає, принаймні, наступні складові:

1. Чітке позиціонування та брендуння товарів (системний вплив бренд-платформи підприємства). Це дозволяє стратегічно хеджувати ризики недостатньої сегментації ринків збуту, неправильного вибору цільового сегмента ринку, ризику неправильного вибору стратегії ціноутворення та стратегії збуту продукції.

2. Системоутворююче залучення та взаємодія з клієнтами через контент і активізацію активності. Це дозволяє проводити адаптацію позиціонування та комунікацій бренду, а також відповідних каналів збуту до змін ринкового середовища. Таке хеджування може забезпечити превентивне упередження не ефективної організації збутової мережі та всієї діяльності з просування продукції до споживача, стимулювання збуту тощо.

Важливість наведеного підвищується в електронному (цифровому) маркетингу, особливо у випадку входження на міжнародні ринки.

Так, важливо враховувати, що цифровий маркетинг вирішує такі завдання, як підтримка іміджу бренду, підтримка виходу нового бренду

чи продукту на ринок, підвищення впізнаваності бренду та стимулювання продажу товарів чи послуг [1].

Важливо зазначити, що цифровізація це є нове за якістю явище, яке формує вже цілісні технологічні середовища «проживання» (екосистеми, платформи), у межах яких користувач може створювати для себе потрібне йому дружнє оточення (технологічне, інструментальне, методичне, документальне, партнерське тощо) [2, с. 229].

Сам цифровий маркетинг, за своєю сутністю, є основою для цифрового брендингу, оскільки цифровий маркетинг переносить найкращі його досягнення онлайн, створюючи для споживача звичну атмосферу з єдиною відмінністю – у цифровому форматі [3, с. 94].

Стимулювання збуту є тимчасовим заходом, спрямованим на реалізацію стратегії збуту. При цьому, процес обміну також залежить і від складності прийняття споживачем рішення що покупки товару [4]. У цьому випадку зазначимо, що бренд з однієї сторони є оперативним засобом для спрощення прийняття рішення споживачем стосовно покупки товару, а з іншої сторони, бренд є результат брендингу, який є стратегічною діяльністю. В обох цих аспектах відбувається нарощення впливу цифрового маркетингу, в тому числі цифрових методів стимулювання збуту.

Також, з переходом в онлайн основна трансформація концепції брендингу відбувається на рівні залучення такого цифрового інструментарію, який може створити переконливу систему віртуальних цінностей, прийнятних, зрозумілих і важливих для споживача, і при цьому, придбавши певний товар чи послугу, віртуальну чи реальну, споживач залишиться лояльним до бренду або навіть, за певних умов, а саме позитивного досвіду, а рівень його лояльності навіть зросте [3, с. 97].

Отже, застосування методів брендингу цифрового маркетингу в збутовій діяльності характеризується їх інтенсифікацією. При цьому основним комунікаційним інструментом, який впливає на поведінку споживача на міжнародних ринках, є саме сайт підприємства та підтримуючи медіа, як-то акаунти в соціальних мережах (персоніфіковані та/або фірмові (організаційні)), блоги тощо; 2) інтегрованість маркетингових комунікацій, завдяки чому досягається синхронізація каналів комунікації на платформі ядра системи бренду та його впливу на всі напрямки маркетингової діяльності, в тому числі стимулювання збуту, організації умов продажу, модифікацій каналів збуту або персонального продажу тощо.

Література:

1. Братко О. С. Використання цифрових технологій для просування продукції на міжнародних ринках. *Ефективна економіка*. 2022. № 5 DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.80>
2. Павлов К. В., Асадуллина Н. Р. Формы, методы и направления цифровизации экономики. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 229–233. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-229-233](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-229-233)
3. Файвішенко Д. С., Мельніченко О. І., Яцюк Д. В. Трансформація концепції брендингу як результат розвитку цифрового маркетингу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-11>
4. Колесник М. В., Сібрук В. Л., Каракай А. О. Методи стратегічного аналізу в управлінні комплексом просування товару. *Причорноморські економічні студії: науковий журнал*. 2018. № 27. Ч. 1. С. 149–155.

BRAND MARKETING IN MODERN BUSINESS

БРЕНД-МАРКЕТИНГУ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Бренд-маркетинг зосереджує свою увагу на створенні і утриманні позитивного іміджу бренду, залученні нових клієнтів, збільшенні впізнаваності, його цінності та унікальності. Основною метою бренд-маркетингу є підвищення свідомості про бренд, його репутації, рівня довіри клієнтів та розвитку довгострокових відносин з ними [1]. Здебільшого клієнти купують лише ті продукти, які добре знають, або хоча б щось чули про них – саме це являється результатом бренд-маркетингу. PR, «сарафанне радіо», співпраця з публічними людьми – є складовими цього підходу до просування та змушують нашу підсвідомість довіряти тій, чи іншій компанії.

Бренд-маркетинг – це комплекс методів, спрямованих на створення імені бренду, розробку дизайну, встановлення креативних комунікацій і проведення маркетингових заходів, які будуть виділяти продукт серед конкурентів і сприяти його просуванню [2]. Важливо в бізнесі розуміти цілі використання кожних технологій, підходів чи інструментів, зокрема маркетингових.

До головних цілей бренд-маркетингу відносять [3]:

1. Підвищення довіри до бренду. Для аудиторії завжди важливі: якість продукту, чесність комунікацій та етичність виробництва. За дотримання цих пунктів у бізнесу з'являється шанс завоювати довіру, а потім і любов споживачів.

2. Підвищення впізнаваності бренду. Саме від неї залежить, чи Вас ідентифікує користувач серед інших торгових марок. Для збільшення популярності бренд-фахівці аналізують конкурентів та моніторять ринкові тенденції. Це допомагає бути у тренді та актуалізувати продукцію під потреби аудиторії.

3. Охоплення ринку. Саме хороша репутація бренду робить людину не просто одноразовим споживачем, а вірним адвокатом бренду. Охоплення також дозволяє надавати продукцію різним категоріям споживачів, розширюючи вплив на цільову аудиторію.

4. Створення репутації бренду. Ведення бізнесу передбачає наявність зворотного зв'язку: як позитивного, так і негативного. Бренд

маркетинг допомагає обробляти отриману інформацію та подавати користувачам ту, яка не завдає шкоди іміджу компанії.

Розглянемо нестандартні приклади використання бренд-маркетингу, зокрема:

1. *Стратегія Airbnb*: інтернет-компанія, яка вибрала напрям бренд-маркетингу. Основна стратегія бренду Airbnb [4] полягає в тому, щоб допомогти гостям відчувати себе місцевими жителями, а не туристами, та дозволити їм заробляти, маючи вільні місця для проживання. Стратегії, які вони використали:

- «Belong Anywhere»: у 2014 році [4];
- «We Are Here»: у 2015 році [5];
- «Live There»: у 2016 році [1].

2. *Результат стратегії Airbnb*: за кілька років Airbnb стала одним з найбільших гравців на ринку туризму та розвинулася до мережі мільйонів помешкань по всьому світу. У 2021 році бренд Airbnb був оцінений у 18 млрд доларів за версією Forbes [6].

3. *Стратегія Tesla*: Ілон Маск є визнаним «генієм» бізнесу та інновацій, імідж Tesla – однозначно творіння його рук. Він приклав дуже багато зусиль, щоб цей бренд став відомим [7]. Його підхід до бренд-стратегій є незвичайним та відмінним від більшості стандартних методів. Кожен твіт засновника викликав резонанс в суспільстві і привертав увагу до бренду і це однозначно грало на руку Tesla. Багато хто знає, що Ілон Маск був прототипом «Залізної людини» в кіновсесвіті «Марвел» [10]. Його підхід до брендингу базується на інноваціях та технологіях, що гарно працює для впізнаваності бренду: створення амбасадора генія-інноватора, який стоїть за брендом.

Результат стратегії Tesla: завдяки такій стратегії бренд-маркетингу, компанія Tesla стала лідером на ринку електромобілів та збереженні довкілля. Вони залучили мільйони клієнтів, завоювали першість та стали однією з найбільш цінних компаній світу.

Література:

1. Keller K. L. Strategic Brand Management: Building Measuring, and Managing Brand Equity. Pearson, 4th ed. 2012. 608 p.

2. Що таке бренд-маркетинг? *SendPulse*. URL: <https://sendpulse.ua/support/glossary/brand-marketing/> (дата звернення: 01.02.2024).

3. Як бренд маркетинг впливає на перформанс показника бізнесу? *Byud*. URL: <https://www.byud.me/blog/2023/04/brand-and-performance-marketing/> (дата звернення: 01.02.2024).

4. Leigh Gallagher. How Airbnb Found a Mission – and a Brand. *Fortune*. 2016. URL: <https://fortune.com/longform/airbnb-travel-mission-brand/> (дата звернення: 01.04.2023).

5. From the 9th annual shorty awards. We are here. *Shorty Award*. URL: <https://shortyawards.com/9th/we-are-here> (дата звернення: 01.04.2023).

6. The worlds most valuable brands. URL: <https://www.forbes.com/powerful-brands/list/> (дата звернення: 01.04.2023).
7. Rebecca. Tesla: A Complete History. НС. 2023. URL: <https://history-computer.com/tesla-a-complete-guide/> (дата звернення: 01.04.2023).
8. «Залізна людина» нашого часу: як Ілон Маск досягнув таких висот. Joyrup. 2019. URL: <https://joy-rup.com/ua/interesting-ua/jak-ilon-mask-dosiag-takuh-vysot/> (дата звернення: 01.04.2023).

Volodymyr Dubnitskyi, Doctor of Economics, Professor

Alfred Nobel University

Dnipro, Ukraine

Kseniia Maslianyk, Second year Student

Alfred Nobel University

Dnipro, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-55>

THE USE OF MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES AS A FACTOR IN INCREASING THE COMPANY'S COMPETITIVENESS

The modern world is changing rapidly, requiring efficiency and speed in responding to new challenges of the global market. The digital economy is becoming a key tool for increasing the competitiveness of enterprises. However, the transition to a digital environment also raises the issue of mastering new technologies and integrating them to transform information flows.

Digital transformation increases the competitiveness of enterprises and the efficiency of development of regions and sectors of the economy. It ensures access to and dissemination of information, non-discriminatory market access, and conditions for the development of telecommunications based on information communication, and digital technologies (ICT and DT). Attracting investments and introducing innovations promote competition and partnerships in the market.

Improvement of the company's internal operations contributes to its competitiveness. Automation of business processes of data collection and analysis at enterprises accelerates their development and increases their competitiveness, including innovative development in the context of global competition.

This paper presents a model that addresses important aspects of data processing and its application in manufacturing. The model is divided into three phases. Each phase is interconnected and has a cyclical effect. The use of technologies, such as the distribution ledger and big data, allows for the rapid collection and evaluation of data for effective development. This model involves the use of digital transformation technologies.

To build this model, it is proposed to use two technologies: the distributed ledger (Blockchain) and big data. The application of the model is considered on the example of the organization of industrial production and trade in the European Union.

The model is an information space with data on EU industries stored in a cloud-based registry. The data is evaluated by innovation activity. The concept of Big Data is the processing of large amounts of data that are very difficult to manage using conventional tools and technologies. The volume and speed of data processing determine the availability of information using Big Data technology.

With regard to the use of Big Data technology within the EU, the industrial sector is planning to provide information from different locations in the EU. Big Data is an information resource that provides the most accurate and fastest information to EU members. Thanks to Big Data technologies, incoming information is continuously structured and analyzed. This allows to extract the necessary information from the processed data. This process is continuous. It is important that information content is provided by both production facilities, research institutions and other organizations. This affects the production process and the sale of goods. The principle of operation of business processes of Big Data and Blockchain technologies consists of three phases (Figure 1) [2, p. 211–212; 3].

The article presents the concept of a model that considers the process of systematic distribution and storage of information. The first phase accumulates data from external agents into the information space.

Logistics Euro-centers and carriers play a key role in the supply and picking of goods. Fast and accurate information is important for manufacturers and suppliers. The EU consists of more than 25 countries, so, of course, the amount of data is expected to be large. Big Data technology makes it possible to process information as quickly and efficiently as possible.

After digitization of the received data, the II phase of the model comes into force. It should be noted that the II phase is unique in that it is a merger of two technologies, Blockchain and Big Data, and when using the distributed ledger technology (Blockchain), information is exchanged directly between the participants of a single process. After the transformation, the data is distributed by network nodes. Blockchain technology can radically change enterprises, business models, and operational processes. In fact, it forms a basic technology for creating new foundations, existing economic and social systems. The scope of Blockchain application is wide: financial and banking sectors, micropayments, smart contracts, etc. [4].

In this case, Blockchain technologies are used as an accumulation center for the supply chain and the Internet of Things. Blockchain has the advantages of automating and speeding up the business process from production to the end customer, while complying with EU regulations on product use, customs regulations, payment and delivery.

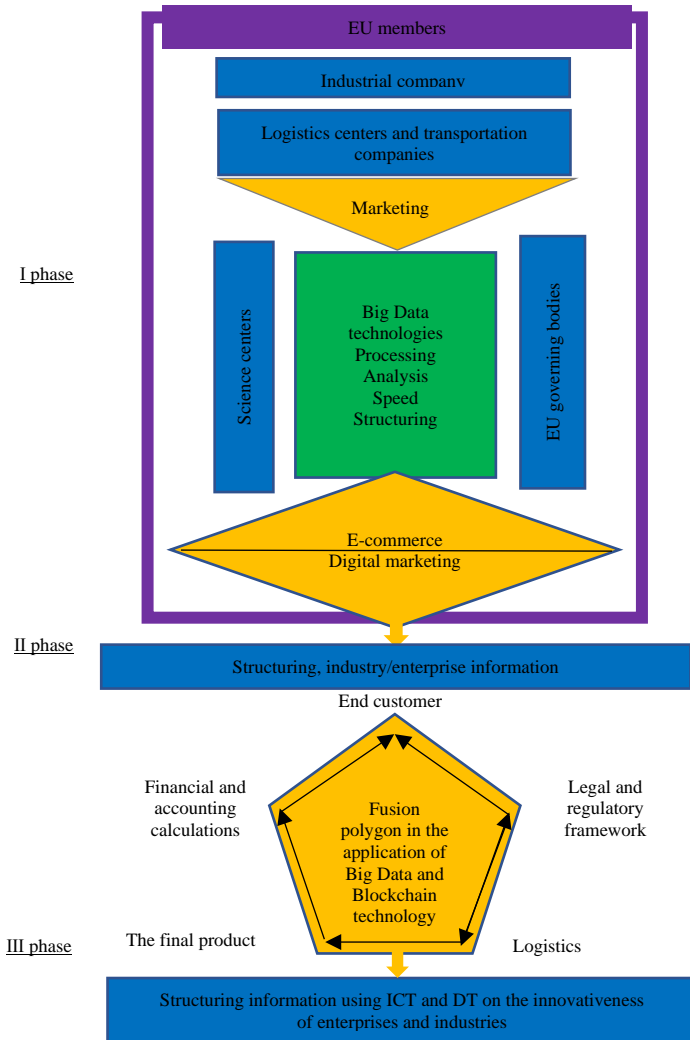

Figure 1. Figure created by the author

This is how the III phase of the technology chain comes into effect. It is in this phase that information is accumulated in the information and innovation potential of both manufacturing companies and industries, which makes it possible to continuously improve production.

The implementation of this method fundamentally changes the methods of measuring the market, taking into account the experience of the EU

countries. Thanks to modern technologies, such as ICT and digitalization, the process of determining the market's innovation potential is becoming simpler, clearer and less costly. Competitive information is available to a limited number of EU members and as many organizations as possible [1, pp. 133–134; 2, pp. 213–214].

This model can use the results of statistical, financial and economic analysis to identify the main areas of activity, opportunities for effective development and even the use of innovative technologies. The empirical method allows analyzing relationships and evaluating partnerships.

The algorithms for determining the information and innovation potential of enterprises and industries of the proposed methodology are incomplete, since they do not include modern forms, management and organization: such as the management component, components of "external" consulting and consulting methods; solving the problem of ensuring human resources and providing financing for production. The issue of determining the information and innovation potential of the industry's innovativeness from the EU is complex, multifaceted and requires careful study.

The potential of enterprises in the sectors is determined by the results of research in the field of innovation and information technology. This facilitates recommendations, commercialization, and implementation of scientific technologies. Obtaining important information improves the EU's competitiveness in the global market and helps to achieve the EU's goals [2].

The transition to new economic relations under the influence of digital transformation leads to the formation and functioning of business information and innovation ecosystems in developed countries (the United States, China, Japan, and the EU) and the emergence of "breakthrough" technologies that can reduce the cost and improve the quality/security of information. Data digitization is exactly the tool that can provide the information and network society with the necessary information space.

References:

1. Popovych O., Pustovit O., Chobal L. Digital tools integration in domestic tourism and restaurant management: potential of cloud computing, blockchain, big data, and ai. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2023. No. 14. P. 128–134.
2. N. Deepa et al. A survey on blockchain for big data: approaches, opportunities, and future directions. *Future generation computer systems*. 2022. Vol. 131. P. 209–226.
3. Big data. *Shaping Europe's digital future*.
4. Svystun O. The future of big data: innovative technologies and trends for ceos to watch. *Techstack*. Blog.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-56>

BIOECONOMIC FACTORS OF FARMS DEVELOPMENT OF UKRAINE

БІОЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку суспільства ставить завдання щодо подальшого аналізу проблем екологізації аграрного сектору, біоекономіки як в загальнодержавному, так і в регіональному аспекті. Потребують подальших досліджень система біоекономічних факторів і біоекономічного потенціалу розвитку фермерських господарств; ринки вироблених ними органічних продуктів, біомаси, альтернативної енергетики; підвищення конкурентоспроможності розвитку на біоекономічних засадах тощо.

Науковий і практичний інтерес становить дослідження саме біоекономічних факторів розвитку фермерських господарств регіону, адже вони є не тільки головною умовою, рушійною силою, причиною біоекономічних процесів у розвитку аграрного сектору, біоекономічні фактори розглядаються сьогодні, як альтернатива наявним чинникам розвитку фермерських господарств. Без сумніву, суб'єктам аграрного бізнесу нині належить функція ядра біоекономіки, адже тут формуватиметься основна сировинна база, передусім, відновлювальна біомаса.

Не вдаючись до сутності визначення поняття «біоекономіка», лише відмічаємо, що біоекономіка – досить молода складова суспільного розвитку та є основою інноваційних змін і відповіддю сучасного світу на виклики глобалізації. Вона ґрунтується на застосуванні біотехнологій і використанні відновлювальних біоресурсів для виробництва продуктів та енергії. Часто біоекономіку називають «зелена економіка», «економіка знань», «економіка біопродукції».

Основна ідея біоекономіки полягає у відновленні біологічної цінності природних ресурсів, їх раціональному використанні, екологізації сільського господарства, особливо землеробства, збільшенні енергетичного потенціалу території на біоекономічній основі, широкомасштабному використанні відновлювальної біомаси, природних ресурсів, розвитку безвідходних біотехнологій [1, с. 7].

Своєю чергою, фактор або чинник – це один з основних ресурсів виробничої діяльності фермерських господарств, до яких належать: земля, праця, капітал і підприємництво як фундаментальні; двигун економічних, виробничих процесів, що суттєво впливає на результати економічної діяльності. Це також і інструмент для прийняття рішення щодо формування, розміщення і розвитку кожного об'єкта, і саме сукупність факторів наявних на території визначить, чи буде такий варіант розвитку, розміщення та подальшого функціонування вдалим, чи забезпечить суспільний ефект [4, с. 50].

Основною складовою нереалізованого потенціалу твердої біомаси сільськогосподарського походження є сільськогосподарські відходи [3].

Відходи, які залишаються на полях (солома), деревина, що залишається після обрізки плодових дерев, жом, лушпиння, горіхова шкаралупа за умови їх раціонального використання у замкнутому циклі перетворюються у додану вартість у ланцюгу постачання, в протилежному випадку – у логістичні втрати. У нашому дослідженні проведено оцінку потенціалу твердої біомаси. У табл. 1 наведено показники обсягів утворення первинних рослинних відходів у динаміці.

Таблиця 1

Динаміка обсягів основних первинних рослинних відходів в Україні у 2010–2022 рр.

Сільськогосподарська культура	Коефіцієнт виходу	2010		2015		2022	
		Валовий збір зерна, тис. т	Обсяг відходів, тис. т	Валовий збір зерна, тис. т	Обсяг відходів, тис. т	Валовий збір зерна, тис. т	Обсяг відходів, тис. т
Пшениця	1,0	16851,3	16851,3	26532,1	26532,1	20729,2	20729,2
Жито	1,3	464,9	604,37	391,1	508,4	314,0	408,2
Ячмінь	0,8	8484,9	6787,9	8288,4	2310,7	5608,2	4486,7
Овес	1,0	458,5	458,5	488,5	488,5	378,5	378,5
Просо	0,8	117,1	93,7	213,2	170,6	90,6	72,5
Гречка	1,9	133,7	254,0	128,1	243,39	147,7	280,6
Рис	0,9	148,0	133,2	62,5	56,3	3,1	2,8
Кукурудза на зерно (стебла)	1,3	11953,0	15538,9	23327,6	30325,9	26186,9	34043,0
Інші зернобобові	0,7	593,3	533,97	502,1	351,5	385,6	270,0
Соя	0,9	1680,2	1512,2	3930,6	3537,5	3443,8	3099,4
Ріпак	2,0	1469,7	2939,4	1737,6	3475,2	3318,0	6636,0
Соняшник	1,9	6771,5	12865,9	11181,1	21244,1	11328,8	21524,7

Джерело: розраховано за даними Держстату України [1] та відповідно до методики [2]

Енергетичний потенціал визначається технологічними напрямами такими, як: анаеробне зброджування гною, спалювання відходів АПК та інших галузей, використання агрокультур для отримання спиртового палива шляхом ферментації, перетворення біомаси у газоподібні або рідкі види палива за допомогою термохімічних технологій, виробництво з рослинних культур масел і замінників дизельного палива.

Подальші дослідження проблем реалізації потенціалу біоекономіки залежатимуть від урядових стимулів та різних державних вимог. Тож науковій спільноті необхідно провести комплексну оцінку використання біомаси для біоенергетики та виявлення нових можливостей використання відходів агросектору. Для отримання ефекту синергії необхідно геосистемно співставляти існуючі та прогнозовані дані ресурсів біомаси разом з іншими параметрами, такими, як існуюча мережева та транспортна інфраструктура, можливості використання земель та демографічні показники.

Біоенергетика може відігравати вирішальну роль у забезпеченні розвитку не тільки сталої енергетики, але й сталого розвитку сільських територій. Як приклад можна навести програму регіонального розвитку Австралії, де державні органи влади, співпрацюючи з місцевими радами, компаніями та промисловістю, успішно інвестували у регіональну мережу “BioHub”, що в кінцевому підсумку призвело до створення мережі центрів в усьому регіоні та розробки нових мереж постачання у новій “біоекономіці”. Зацікавлені сторони отримують низку переваг від такої співпраці: зменшення викидів вуглецю, забезпечення регіону додатковою електрикою, використання відходів для повторної переробки, створення нових робочих місць та позиціонування в цілому країні на глобальному ринку як виробника органічної продукції.

Література:

1. Державне управління статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Дубровін В. О. Методика узагальненого технічно-досяжного енергетичного потенціалу біомаси / В. А. Дубровін, Г. А. Голуб, С. В. Драгнев [та ін.]. Київ : Віола- принт, 2013. 25 с.
3. Федорчук Є. М. Оцінка потенціалу твердої біомаси в сільському господарстві України. *Вісник Сумського національного аграрного університету “Економіка і менеджмент”*. 2014. № 8. С. 48–54.
4. Роїк М. В., Курило В.Л., Гументик М.Я., Ганженко О.М. Біоенергетика в Україні: стан та перспективи розвитку. *Біоенергетика*. 2013. № 1. С. 5–10.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-57>

THE MARKET OF GRAIN CORN PROTECTION IN UKRAINE

РИНОК ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО В УКРАЇНІ

Останнім часом в світі набуває тенденція органічного землеробства, це максимальне зменшення використання штучних мінеральних добрив, гербіцидів, стимуляторів росту та інших речовин. Незважаючи на ці тенденції, об'єми використання засобів захисту рослин під посіви кукурудзи в Україні збільшується кожного року (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Посівні площі та обсяги внесення пестицидів під урожай кукурудзи на зерно в підприємствах України

Рік	Посівна площа, тис. га	Обсяг унесених пестицидів, тонн						
		всього	в тому числі					на 1 га уточненої площі, кг
			фунгіциди та бактеріциди	гербіциди	інсектициди та акарициди	регулятори росту	інші засоби захисту	
2018	4580	4790,3	115,9	4499,5	165,8	7,0	2,6	1,461
2019	5005	4976,4	12,7	4688,1	149,0	5,4	13,1	1,363
2020	5432	5681,7	133,6	5405,4	128,4	5,2	9,1	1,483
2021	5522	6667,3	169,5	6321,1	153,7	11,8	11,1	1,668
2022	4325	4189,7	78,0	4005,0	98,5	3,3	5,0	1,396
у % до 2018	94,4	87,5	67,6	89,0	53,4	46,7	193,4	95,6

Джерело: дані Держкомстату України за відповідні роки

Дані табл. 1 засвідчують, що площі під вирощування кукурудзи на зерно за період 2018–2021 рр. збільшилися з 4580 до 5522 тис. га (на 20,6%), а обсяг внесених пестицидів за цей же період зросли з 4790, 3 т до 6667,3 т (на 39,8%). Загальна площа сільськогоспо-дарських земель, яку було оброблено в аграрних підприємствах за досліджуваний період зросла з 15,9 млн гектарів до майже 16,2 млн гектарів.

Застосування засобів захисту у 2022 році визвані скороченням посівних площ кукурудзи в районах бойових дій

У 2021 році, за даними досліджень, усі підприємства України придбали пестицидів (гербіциди, інсектициди, фунгіциди та інші засоби захисту рослин) на суму понад 26 млрд. гривень [1].

Засоби захисту рослин які представлені на ринку України поділяються на оригінальні, розроблені та вироблені відомими світовими компаніями, так і їх аналогами. Вони мають подібний склад, але значно дешевші за оригінальні препарати.

Дані аналізу митної статистики України, дозволили визначити частку кожного виду пестицидів на ринку України, яка склалася в середньому за останні п'ять років (рис. 1) [2].

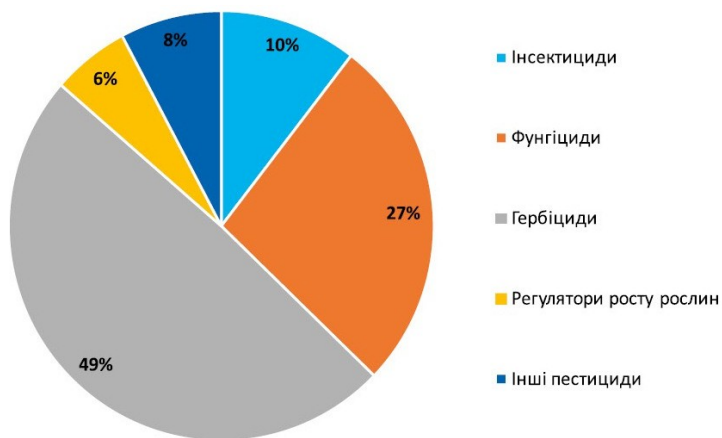

Рис. 1. Частка пестицидів на ринку України

Найбільшу частку ринку 49% займають гербіциди (препарати для бородьби з бур'янами). Другу позицію 27% займають фунгіциди (препарати призначені для бородьби з патогенними грибами та їх спорами). Згідно даних статистики відсотковий розподіл пестицидів з року в рік майже не змінюється.

Незважаючи на воєнний стан, потреба засобів захисту рослин у 2023 р., в розрізі регіонів забезпечена на 112,8% (табл. 2).

Таблиця 2

**Забезпеченість сільгоспідприємств засобами захисту рослин
у 2023 році у розрізі регіонів України**

Область	Потреба		Надійшло			
	всього	в т.ч. гербіциди	всього	в т.ч. до потреби, %	в т.ч. гербіцидів	
					всього	в т.ч. до потреби, %
Вінницька	2 838,5	1 592,4	3 245,7	114,3	1 814,9	114,0
Волинська	1 115,0	524,5	1 111,9	100	524,0	100
Дніпропетровська	2059,4	1 308,6	2 068,8	100,5	1 309,2	100,0
Донецька *	176,7	139,6	265,9	150,5	148,644	106,5
Житомирська	1 499,0	912,5	1 530,4	102,1	919,8	100,8
Закарпатська	324,2	138,2	334,7	103,2	158,0	114,3
Запорізька*	277,9	136,3	311,5	112,1	162,0	118,9
Івано-Франківська	673,8	328,3	766,6	113,8	410,7	125,1
Київська	1 506,5	924,9	1 672,0	111,0	1 134,9	122,7
Кіровоградська	1 447,65	992,25	1 447,65	100,0	992,3	100,0
Луганська*	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Львівська	1 635,7	932,5	2076,4	126,9	1 158,9	124,3
Миколаївська	771,0	368,5	885,6	114,9	420,9	114,2
Одеська	1 520,4	462,0	2 110,9	138,8	645,3	139,7
Полтавська	2684,5	2 104,8	2710,5	101,0	2104,8	100,0
Рівненська	950,1	606,3	1304,8	137,3	777,9	128,3
Сумська	2 062,3	1 393,9	2 242,4	108,7	1 635,9	117,4
Тернопільська	1 707,7	851,0	2 181,4	127,7	1 080,0	126,9
Харківська	875,2	689,1	1 350,674	154,3	942,25	136,7
Херсонська*	144,8	45,2	149,6	103,0	45,5	100,6
Хмельницька	2 663,3	1 414,4	2 855,54	107,2	1 498,2	105,9
Черкаська	1 995,7	1 412,9	2 011,5	100,8	1 412,9	100,0
Чернівецька	612,4	190,0	615,2	100,4	195,7	103,0
Чернігівська	1 504,3	1 065,1	1 780,4	118,4	1 182,8	111,0
Всього	31 045,9	18 533,1	35 030,1	112,8	20 675,4	111,5

*Без урахування тимчасово окупованих територій. Оперативна інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України на 28.12.2023 р.

Оскільки ринок перенасичений торгуючими компаніями. Тому за останні 15 років маржа дистриб'юторів засобів захисту рослин впала з 60% до 3–5% [1].

В цілому гравців на аграрному ринку можна розділити на три категорії:

– національні дистриб'ютори. Мають представництва в більшості регіонів України, значний штат менеджерів із продажу, велика кількість брендів у портфелі компанії, наявність складів у регіонах країни. Мають потужні фінансові активи. Клієнтами таких компаній переважно є агрохолдинги та великі сільські господарства (площа більше 3000 га);

– регіональні дистриб'ютори. Компанії, діяльність яких зосереджена в певному регіоні (область, або кілька районів). Кількість менеджерів зазвичай 3–10 чоловік. Лінійка брендів в портфелі цих компаній менша, ніж у національних дистриб'юторів, це обумовлено обмеженням вільних коштів, для заключення дистрибуційних договорів із постачальниками. Для того, щоб розширити лінійку продуктів, яку пропонує компанія, дуже часто регіональні підприємства тісно співпрацюють з національними компаніями на умовах субдистрибуції. Клієнти таких компаній – це середні та малі господарства. Причому зазвичай відносини постачальника та клієнта більш «теплі», ніж у національного дистриб'ютора, тому що регіональні компанії більше цінують і більше часу можуть приділити кожному клієнту;

– локальні. Працюють в межах населеного пункту (кіоск або магазин). Постачальниками продукції виступають регіональні компанії. Продукти можуть для зручності перефасовувати в меншу тару, так як їх клієнти вже фізичні особи з невеликою площею землі.

Таким чином, завдання виробника – виготовити потрібну кількість якісного продукту, а дистриб'ютора – добре розумітися на потребах клієнта й завжди бути поруч із ним, щоб максимально задовольнити їх. Лише ті, хто матиме якісну: експертизу, логістику, дистрибуційну мережу, підтримку та, звісно, продукцію, відповідно, – матимуть майбутнє на ринку. До цього слід додати ще сучасні технології, сервісну підтримку, інноваційні рішення тощо. Виробник дає високу якість, а от чи правильно нею користується клієнт, чи розкриває повний потенціал, наприклад насінневий, – питання інше. Саме новітні технології дають змогу правильно використати весь потенціал того чи іншого продукту. В майбутньому саме це й буде ключовою функцією дистриб'ютора – донести і правильно навчити клієнта користуватися продуктом, аби досягти максимальної ефективності та результату.

Вітчизняний ринок через обмежені ресурси, виснаження орних земель, високу вартість витратних матеріалів, таких як пестициди, а також стандартів по залишкам пестицидів, спонукає виробників усе більше застосовувати передові методи вирощування, щоб максимізувати свою віддачу від вкладених інвестицій. Після розгляду комплексу питань, пов'язаних із загрозами національній безпеці України у сфері хімічної безпеки, РНБО України ухвалила рішення «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території

України», яке введено в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 104/221.

Література:

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ. 2022. 514 с.
2. Митна статистика України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/>
3. Використання добрив і пестицидів під урожай сільськогосподарських культур. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2021 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз. Аналітичний звіт (станом на 08.02.2022 р.). Черкаси. 2022. 69 с.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES

Yurii Vlasenko, Postgraduate Student
Odesa National Maritime University
Odesa, Ukraine

**Tetiana Chebanova, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
Odesa National Maritime University
Odesa, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-58>

STRUCTURE OF SERVICES AND TARIFFS IN THE SEA PORTS OF UKRAINE

СТРУКТУРА ПОСЛУГ ТА ТАРИФИ В МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ

На теперішній час в морських портах України послуги надаються як за вільними цінами, так і за державно регульованими.

Головними законодавчими актами України, які визначають порядок надання послуг у морегосподарчому комплексі країни, є:

- Кодекс торговельного мореплавства України, введений в дію Постановою Верховною Радою України від 09.12.1994 № 277/94-ВР, із змінами (далі – КТМ);
- Закон України «Про морські порти України» (4709-VI), із змінами (далі – Закон).

Цими законодавчими актами, зокрема, визначені плати за послуги, які стягуються в морських портах України з судновласників (суден) та вантажовласників, за послуги, що ним надаються, та порядок визначення таких плат.

Ст. 73 КТМ зазначено, що Правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності в морських портах визначаються цим Кодексом та Законом України «Про морські порти України» [2].

Ст. 18 Закону визначено, що господарська діяльність в морському порту провадиться відповідно до законодавства, обов'язкових постанов по порту та звуду звичаїв морського порту [1].

У межах морських портів України (належним чином визначених територій та акваторій) функціонують суб'єкти господарювання усіх

форм власності, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням суден, пасажирів, вантажів та підприємств, продукція та сировина яких транспортується територією та акваторією порту.

На теперішній час, в морських портах України здійснюють свою діяльність та надають послуги з обслуговування флоту та вантажів наступні компанії та установи, зокрема, але не виключно: Державне підприємство «Адміністрація морських портів України», стивідорні компанії, експедиторські компанії та морські агенти, сюрвейерські, шипчандлерські компанії, які стягують плату за надані послуги.

Послуги в морському порту надаються відповідно до укладених договорів, з урахуванням Правил надання послуг в морських портах України, затверджених наказом Міністерства інфраструктури України від 05.06.2013 № 348, із змінами (далі – Правила), та інших нормативно-правових актів, в тому числі міжнародних договорів, ратифікованих Україною [3].

Важливою частиною укладених договорів з надання послуг в морських портах є розмір та порядок застосування тарифів. Як було зазначено вище, усі тарифи за послуги в морських портах можна поділити на державно регульовані та вільні.

Ст. 21 Закону безпосередньо визначено, що тарифи на спеціалізовані послуги, що надаються у морському порту суб'єктами природних монополій, та послуги, які оплачуються у складі портових зборів, підлягають державному регулюванню національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту [1].

Частиною 1 ст. 22 Закону визначено, що в морських портах України справляються портові збори, а саме: корабельний, причальний, якірний, каналний, маяковий, адміністративний та санітарний. Частиною 2 ст. 22 Закону встановлено, що розміри ставок портових зборів для кожного морського порту встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту, відповідно до затвердженої нею методики [1].

Частиною 4 Прикінцевих положень Закону визначено, що тимчасово, до створення національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту, її функції та повноваження, визначені цим Законом, виконує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах морського і річкового транспорту [1].

На теперішній час, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту не сформована, тому портові збори в морських портах України стягуються відповідно до Порядку справляння та розмірів ставок портових зборів, затверджених наказом Міністерства інфраструктури України від 27.05.2013 № 316, із змінами [4].

Перелік спеціалізованих послуг, що надаються в морському порту суб'єктами природних монополій, які підлягають державному регулюванню, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.06.2013 № 405, із змінами. До таких послуг віднесено: забезпечення лоцманського проведення; регулювання руху суден; забезпечення проведення криголамних робіт; забезпечення доступу портового оператора до причалу, що перебуває у господарському віданні адміністрації морських портів України, крім причалу, що використовується портовим оператором на підставі договору оренди, концесії, спільної діяльності, укладеного відповідно до законодавства [5].

Порядок надання послуг морських лоцманів та стягнення плати за надані ними послуги визначений Главою 3 Розділу IV КТМ та Положенням про морських лоцманів, затвердженим наказом Міністерства інфраструктури України від 08.05.2013 № 292, із змінами [2; 6]. Тарифи на послуги із забезпечення лоцманського проведення суден та порядок розрахунку вартості наданих послуг, затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 03.12.2013 № 965, із змінами [7].

Порядок надання послуг з регулювання руху суден визначений Главою 4 Розділу IV КТМ та Типовим положенням про службу регулювання руху суден, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 28.05.2011 № 340 із змінами. Тарифи на послуги з регулювання руху суден затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 03.12.2013 № 966, із змінами [8].

Тарифи на послуги із забезпечення проведення криголамних робіт затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 26.12.2013 № 1059, із змінами. Сплата послуг із забезпечення проведення криголамних робіт здійснюється на користь державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (далі – ДП «АМПУ») [9].

В портах Дунайського регіону регіональні філії ДП «АМПУ» не мають в наявності спеціалізований флот для забезпечення проведення криголамних робіт, тому під час оголошеної льодової компанії послуги фактично не надаються та плата на користь ДП «АМПУ» не стягується. В окремих випадках морськими агентами самостійно організовується проведення суден в льодових умовах із залученням буксирного флоту для супроводження суден в якості криголамного.

Тарифи на послуги із забезпечення доступу портового оператора до причалу, що перебуває у господарчому віданні адміністрації морських портів України, затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 18.12.2015 № 541, із змінами [10].

Слід зазначити, що частиною 3 статті 19 Закону визначено, що виключно державними підприємствами, установами та організаціями надаються послуги з: регулювання руху суден; забезпечення проведення аварійно-рятувальних робіт; навігаційно-гідрографічного забезпечення мореплавства; картографічного забезпечення мореплавства; забезпечення запобігання і ліквідації розливу забруднюючих речовин, при тому лише послугу з регулювання руху суден віднесено до спеціалізованих послуг, які надаються суб'єктами природних монополій за державно регульованими тарифами [1].

Джерела фінансування та тарифи на забезпечення проведення аварійно-рятувальних робіт, навігаційно-гідрографічне забезпечення мореплавства, картографічне забезпечення мореплавства та забезпечення запобігання і ліквідації розливу забруднюючих речовин чинними нормативно-правовими актами не встановлені.

Частиною 3 статті 21 Закону встановлено, що тарифи на інші послуги є вільними та визначаються договором між суб'єктом господарювання, який надає відповідні послуги, та їх замовником [1].

Правилами визначені наступні види послуг у морських портах та на підходах до них: послуги з вантажно-розвантажувальних робіт; послуги з обслуговування суден; послуги з обслуговування пасажирів; послуги з обслуговування транспортних засобів [3].

П. 3.3. Правил визначений перелік послуг, пов'язаних з вантажними операціями, а саме: навантаження вантажів; вивантаження вантажів; зачистка трюмів суден, вагонів після вивантаження вантажів; переміщення вантажу; технологічне накопичення вантажу, складські операції з вантажем; кріплення, спецкріплення вантажів; штивка; зважування; маркування (перемаркування); сортування (розсортування); розтарювання, затарювання, перетарювання; переважування; пакування, перепакування; приведення вантажу до транспортабельного стану; ув'язування; комплектація вантажів; обмір вантажів; укрупнення вантажних місць шляхом пакування; оформлення транспортних (перевізних) документів за заявкою замовника; інші роботи та послуги [3].

Деталізації або переліку послуг з обслуговування суден, пасажирів, транспортних засобів в Правилах не наведено.

Главою 5 Розділу IV КТМ та визначений окремий вид послуг з морського агентування. Агентські організації (морський агент), за договором морського агентування за винагороду зобов'язуються надавати послуги в галузі торговельного мореплавства у морському порту або поза його територією та діють як постійні представники судновласника [2].

Розділом VII КТМ також визначений окремий від послуг – морське буксирування. За договором морського буксирування власник одного судна зобов'язується за винагороду відбуксирувати інше судно чи

плавучий об'єкт на певну відстань або буксирувати його протягом певного часу, чи для виконання маневру. В повсякденній діяльності морського порту договір морського буксирування перш за все застосовується при наданні послуг буксирами при швартуванні, відшвартуванні, перешвартуванні суден, а також при супроводженні суден в випадках, визначених Обов'язковими постановами по морському порту [2].

Окремі види послуг, що надаються в морських портах, можуть бути зазначені в Обов'язкових постановках по морському порту. Також, перелік окремих послуг, що надаються в морських портах, може бути розміщений на офіційному веб-сайті ДП «АМПУ», зокрема в Реєстрі морських портів України наведені послуги, що надаються портовими операторами.

Література:

1. Закон України «Про морські порти України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4709-17#Text>
2. Кодекс торговельного мореплавства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 47, 48, 49, 50, 51, 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Правила надання послуг в морських портах України. Наказ Міністерства інфраструктури України від 05.06.2013 № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0930-13#Text>
4. Порядок справляння та розміри ставок портових зборів. Наказ Міністерства інфраструктури України від 27.05.2013 № 316, із змінами. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0930-13#Text>
5. Про затвердження переліку спеціалізованих послуг, що надаються у морському порту суб'єктами природних монополій, які підлягають державному регулюванню. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2013 № 405, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2013-%D0%BF#Text>
6. Положення про морських лоцманів. Наказ Міністерства інфраструктури України від 08.05.2013 № 292, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0920-13#Text>
7. Про затвердження тарифів на послуги із забезпечення лоцманського проведення суден. Наказ Міністерства інфраструктури України від 03.12.2013 № 965, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2138-13#Text>
8. Типове положення про службу регулювання руху суден. Наказ Міністерства транспорту України від 28.05.2011 № 340 із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0545-01#Text>
9. Про затвердження тарифів на послуги із забезпечення проведення криголамних робіт. Наказ Міністерства інфраструктури України від 26.12.2013 № 1059, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0072-14#Text>
10. Про затвердження тарифів на послуги із забезпечення доступу портового оператора до причалу, що перебуває у господарському віданні адміністрації морських портів України. Наказ Міністерства інфраструктури України від 18.12.2015 № 541, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1608-15#Text>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-59>

**ACCESS TO FINANCE AS AN INCENTIVE
TO SUPPORT SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES
AND ECONOMIC RECOVERY**

After February 24, 2022, economic activity within Ukraine's domestic market experienced a significant downturn. Ongoing conflicts and full-scale aggression led to the loss of markets for goods and services, a decline in domestic demand due to a large number of displaced people, the departure of skilled professionals, disruption of supply chains, and the destruction of production and storage facilities and equipment.

According to analyses from the Center for Economic Recovery, before the war, micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs) comprised over 99% of the country's registered businesses and were the primary drivers of economic development and innovation [3]. Despite the challenges posed by the war, port blockades, and "energy terror", most MSMEs weathered the storm and continue their operations. Many have pivoted to producing dual-use goods or manufacturing equipment for the military. Amidst the war, the private sector not only contributes to the budget but also enhances the country's defense capabilities. Ukrainian businesses have also stepped up their social responsibility by actively engaging in volunteer and humanitarian efforts.

According to a study by "Advanter", involving over 500 managers and owners of small and medium-sized enterprises, as of the end of 2023, 9.6% were still suspended or nearly non-operational [2]. Concerning business activity (Ukrainian Business Index), in November 2023, this index stood at 36.3 points out of 100 possible.

Regarding entrepreneurs' expectations for their business results: 13.8% reported increased volumes compared to the plan, 25.5% operated within planned indicators, while 51.2% concluded the year with financial performance below expectations.

Given the emerging trends and the uncertainty contributing to economic turbulence, grants for small and medium-sized businesses are crucial today. Entrepreneurs play a vital role in maintaining macroeconomic stability, paying taxes to various levels of government, and forming the middle class, a powerful factor in protecting democracy, increasing the well-being of the population, and facilitating the rapid recovery of life, especially in liberated

communities and regions. During the war, grant funds can save hundreds of Ukrainian businesses, becoming true drivers of successful recovery and economic growth. This includes relocated businesses that continue to operate in new locations, integrating into new communities, restoring and building new partnerships and logistics.

It's important to note that access to finances is one of the key components of the innovative entrepreneurship ecosystem, which is extremely necessary in current circumstances [4]. Therefore, MSME support programs provide entrepreneurs with the necessary resources not only for recovery but also for development, encouraging innovation implementation and consequently enhancing competitiveness in external markets and opportunities for increasing export potential.

Grant programs help businesses reduce financial burdens, providing the opportunity to allocate resources for development, such as marketing, improving production processes, and employee training. These steps strengthen the potential and resilience of MSMEs even in times of war.

The effectiveness of such support can be seen in one of the largest state support programs, "eRobota". According to the Ministry of Economy, as of the beginning of 2024, over 11,000 Ukrainians received grants from the state to start or develop businesses. Of these, over 2,000 citizens directed funds to start their own businesses, while others used them for business scaling, developing, and launching new directions [1].

The number of applications for support programs and their quality constantly increases. As the number of granted funds grows: in 2023, three times more grants were provided than in 2022.

The most popular sectors among funded activities include manufacturing, trade, the hospitality sector, and public catering (HORECA). Overall, during the program's operation, the state provided over 6.5 billion UAH in grants for business development, and an additional 9 billion UAH is planned for 2024.

In addition to substantial support from the state, grant funds from international organizations and funds, as well as from the governments of partner countries of Ukraine, are available for the development of Ukrainian businesses today.

Micro, small, and medium-sized businesses are one of the key driving forces for Ukraine's economic recovery. Macrofinancial assistance from partners is vital for us today as it allows balancing the budget. However, it is the support of the private sector by partners that will enable the state to grow economically. The successful sustainable development of Ukrainian businesses, increasing their export opportunities and competitiveness in European markets, will serve as a reliable foundation for the reconstruction, recovery, and further economic development of Ukraine.

References:

1. eRobota: the state invested UAH 6.5 billion in business development through grants. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=30986f45-e414-4e92-a839-f1298c424aa1&title=Robota-DerzhavaInvestuvala>
2. State and prospects of small and medium-sized businesses. URL: <https://advanter.ua/blog/stan-ta-perspektivi-malogo-j-serednogo-biznesu>
3. Vectors of economic development. URL: <https://nes2030.org.ua/>
4. Zhydyk Y. (2023) The best international practices of development of the innovative ecosystem. *Electronic scientific journal "Efektyvna ekonomika"*. No. 8.

PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Ivan Bosak, Postgraduate Student

*Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine*

Marta Danylovych-Kropyvnytska, Ph.D, Associated Professor

*Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-60>

MODERN ASPECTS OF INFORMATION SECURITY MANAGEMENT AT THE MACRO LEVEL

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА МАКРОРІВНІ

Розвиток новітніх інформаційних технологій вимагає постійного удосконалення показників захищеності інформаційних ресурсів у суб'єктів публічного управління, а також можливостей інформаційних технологій та програмних засобів, що використовуються при забезпеченні інформаційної безпеки. Недосконалі та застарілі механізми публічного управління інформаційною безпекою, недостатність науково обґрунтованих методів і технологічних рішень для вдосконалення цієї системи призводить до непоправних наслідків як для держави, так і для громадян.

Технологічною основою формування моделі публічного управління стають електронні платформи, що забезпечують умови вільного обміну інформацією. Такі ресурси визначають контент для розповсюдження, споживачів, способи підключення до контенту і взаємодію користувачів один з одним. Споживання суспільством цифрових платформних технологій і їх продуктів відчутно впливає на внутрішню і зовнішню політику, державне управління, економіку, соціальні практики, освіту, суспільні цінності. Здійснюючи контроль над медіа контентом, платформи мають величезний вплив на способи отримання знань, організовують участь користувачів у соціальних комунікаціях і породжують певні види публічного дискурсу [1].

Проблему основу ефективного забезпечення інформаційної безпеки України становить інформаційне законодавство як система нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в

інформаційній сфері. Питання належного забезпечення інформаційної безпеки безпосередньо залежить від врегулювання на законодавчому рівні прав і свобод людини в галузі інформації, визначення чіткого механізму, умов та здійснення неупередженого контролю за їх безперешкодною реалізацією в рамках закону. Тобто належне забезпечення інформаційної безпеки потребує нормативно-правового закріплення прав людини в інформаційній сфері та гарантій їх реалізації [2].

Основним документом, який забезпечує права і свободи людини, є Конституція України. У ній зазначені засади, які є також основою інформаційної безпеки, такі як: свобода листування та телефонних розмов; таємниця приватного життя; свобода думки та слова, свобода вираження власних поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію. Після Конституції законодавчу основу сфери забезпечення інформаційної безпеки в Україні становлять: ЗУ «Про інформацію», ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», ЗУ «Про захист персональних даних», ЗУ «Про державну таємницю», ЗУ «Про національну безпеку України» та ін. Вони є ключовими в сфері забезпечення інформаційної безпеки держави, оскільки їх основним призначенням є врегулювання відносин в інформаційній сфері.

Із початком повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну питання інформаційної безпеки отримали нові вимоги. В умовах повномасштабної військової агресії важливе значення та нові пріоритети набувають процеси реалізації функцій публічного управління у системі інформаційної безпеки. Публічне управління інформаційною безпекою в умовах війни спрямоване на наступні напрямки: безпека та захист персональних даних та державної таємниці, моніторинг та регулювання інформаційного простору у сфері боротьби з елементами інформаційної війни, інформаційний супровід процесів публічного управління, цифровізація та автоматизація процесів.

Результатом виникнення нових викликів у сфері публічного управління інформаційною безпекою в умовах війни було впровадження низки законодавчих ініціатив з метою удосконалення системи інформаційної безпеки держави, серед яких:

- Постанова КМУ від 12.03.2022 р. № 263 «Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі»;

- Розпорядження КМУ від 18.04.2023 р. № 328-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки»;

– Розпорядження КМУ від 04.04.2023 р. № 299 «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року»;

– Розпорядження КМУ від 30.03.2023 р. № 272-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки».

Інформаційна безпека є основою реалізації функцій публічного управління, оскільки в умовах сучасного інформаційного суспільства всі напрями державної політики мають бути захищені. Інформаційне забезпечення процесів є основою формування суспільного розвитку у XXI столітті, отже ефективність процесів публічного управління має пряму залежність від можливості держави забезпечувати захист та ефективну управління інформацією. Проблеми інформаційної безпеки на сьогодні актуалізуються значним зростанням ролі накопичення, обробки та поширення інформації, зокрема, в ухваленні стратегічних військових, політичних та економічних рішень.

Література:

1. Панченко О. Публічне управління інформаційною безпекою в умовах діджиталізації. *Актуальні проблеми державного управління*. Том 3. № 84 (2021). С. 151–152.

2. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : монографія / Тихомиров О.О.; заг. ред. Р. А. Калюжний. Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБ України, 2014. 196 с.

**Zoriana Hbur, Doctor of Science in Management, Professor,
Vice-Rector for Research**
*Chernihiv Institute of Information
Business and Law of the Higher Education Institution
«Yuri Buhay International University of Science and Technology»
Chernihiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-61>

ANALYSIS OF EXISTING MODELS OF STATE REGULATION TO STIMULATE AND CONTROL INVESTMENT

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ІНВЕСТИЦІЙ

Державне регулювання інвестицій спрямоване на створення сприятливих умов для інвесторів, а органи державної влади, уповноважені у сфері управління інвестиційною діяльністю, контролювати цей вид діяльності в країні. Необхідні умови для діяльності уповноважених осіб, законність та прозорість, чіткі процедури залучення інвестицій та наявність пільг для інвесторів, супровід діяльності інвесторів – усе це впливає на інвестиційну привабливість України. Ефективна система державного регулювання інвестиційної діяльності дасть змогу досягти поставлених цілей та взаємовигідних результатів для держави та інвесторів. В Україні діє низка законодавчих та нормативно-правових документів, які регулюють питання стимулювання та контролю інвестицій. Крім того, чинне інвестиційне законодавство охоплює практично всі правовідносини, що виникають у процесі інвестиційної діяльності, включаючи права та обов'язки інвесторів і держави, гарантії інвестиційної діяльності тощо.

Метою державного регулювання для стимулювання та контролю інвестицій є забезпечення балансу між попитом і пропозицією інвестиційних благ. Вона спрямована насамперед на коригування поведінки суб'єктів інвестиційних відносин і включає пряме державне управління інвестиціями, контроль за інвестиційною діяльністю та регулювання чинників, що впливають на інвестиції. Це створює модель регулювання інвестиційного сектору, в якій держава забезпечує те, що не може ринок. Використання світових напрацювань сприяє виробленню власної моделі національної інвестиційної політики, яка враховує всі види, форми і методи реалізації, а також враховує внутрішньо-економічні умови та чинники для досягнення максимального результату.

Поточні інструменти регулювання інвестицій в країні дуже обмежені. Кожен з них найбільш ефективний в певних ситуаціях і не завжди працює в певних умовах. Тому необхідно знати, які органи в яких ситуаціях працюють, а які неефективні. У цій ситуації цінним є розгляд особливостей державного регулювання інвестицій, який показав би існування моделі, яка поєднує декілька інструментів. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ [1] державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється для реалізації цілей і показників економічного і соціального розвитку України, державних і регіональних програм економічного розвитку, державного і місцевих бюджетів, зокрема економічної, науково-технічної та соціальної політики. Документом передбачено створення пільгових умов інвесторам, що проводитимуть інвестиційну діяльність насамперед у соціальній сфері, технічному та технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів в агропромисловому комплексі, реалізації програми ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, виробництві будівельних матеріалів, у сферах освіти, культури, охорони пам'яток, охорони навколишнього середовища та охорони здоров'я.

Напрями інвестиційної діяльності, за якими передбачено надання державної підтримки для реалізації інвестиційних проєктів, встановлюються на основі стратегічних чи програмних документів, що затверджені в установленому законодавством порядку. Зі свого боку, державна підтримка реалізації інвестиційних проєктів надається через:

- 1) спільне фінансування реалізації інвестиційних проєктів за рахунок коштів державного бюджету;
- 2) державні гарантії реалізації інвестиційних проєктів для забезпечення виконання кредитних зобов'язань суб'єктів господарювання, передбачених законодавством;
- 3) позику за рахунок коштів державного бюджету для реалізації інвестиційних проєктів;
- 4) повну або часткову компенсацію за рахунок коштів державного бюджету відсотків за кредитами суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проєктів [1].

З 2020 року в Україні набув чинності Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» № 1116-ІХ [2]. Цим документом передбачено державну підтримку українським та іноземним інвесторам із загальним обсягом інвестицій понад 20 млн євро. Крім того, документ передбачає чотири можливі форми державної підтримки: пріоритетне право на користування землею, що є у державній або комунальній власності; бюджетне

фінансування будівництва об'єктів допоміжної інфраструктури; податкові пільги; імпорт необхідного обладнання без сплати мита. Доцільно відзначити, що у серпні 2023 року прийнято зміни до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні» № 1116-IX, особливості яких висвітлені у законопроекті № 8138 [3]. Нові зміни спрямовані на вдосконалення чинного законодавства щодо надання державної підтримки великих інвестиційних проектів. Крім того, законодавчі нововведення передбачають нові види державної підтримки, а саме державну фінансову підтримку інженерно-транспортного сполучення та звільнення від компенсації втраг лісогосподарського виробництва для компаній, які реалізують великі інвестиційні проекти.

З метою забезпечення доступності механізмів державної підтримки для більшої кількості інвестиційних проектів у нинішній складній економічній ситуації додаються нові сектори, проекти для яких можуть отримати державне фінансування, зокрема ті, які спрямовані на виробництво біогазу, біометану, електронних комунікацій. Новими законодавчими змінами передбачено зменшення мінімальної суми інвестицій до 12 млн євро, при цьому до 30% запланованої суми інвестицій проекту можна інвестувати протягом 18 місяців до підписання інвестиційного проекту. Витрати, пов'язані з цим новим видом державної підтримки, включаються до обсягу державної підтримки інвестора, який не може перевищувати 30% суми інвестицій. Згідно з нещодавно внесеними змінами, максимальний розмір державної підтримки залишається незмінним, якщо сума інвестицій перевищує суму, визначену інвестиційним договором. Проте, якщо сума інвестиції нижча від узгодженої в договорі суми, верхня межа надання державної допомоги скорочується пропорційно. Крім змістовних змін, законодавчі нововведення мають на меті спростити процес звернення за державною допомогою. Зокрема, законопроектом передбачено, що за наявності недоліків у техніко-економічній обґрунтованості проекту претенденти на державну допомогу можуть їх усунути протягом 15 днів, однак у чинній редакції Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні» № 1116-IX [2] заявникам така можливість не надається.

Важливу роль у розвитку інвестиційних процесів відіграють економічні стимули, які формуються та використовуються шляхом реалізації державної інвестиційної політики. Існує об'єктивна потреба у створенні інституцій, які можуть сприяти підвищенню інвестиційної привабливості української економіки та стимулювати інвестиційну активність компаній на національному рівні. Створення сприятливого інвестиційного середовища, відновлення довіри іноземних інвесторів,

стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, сприяння розвитку як базового напрямку для початку процесу сталого економічного зростання є актуальними завданнями у формуванні політики сприяння інвестиційному процесу в Україні.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#doc_info

2. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями: Закон України від 09.08.2023 № 3311-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311info>

**Alona Kliuchnyk, Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Public Management and Administration
and International Economics**
*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

**Iurii Kormyshkin, Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Public Management and Administration
and International Economics**
*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

**Georgiy Reshetilov, Doctor of Philosophy,
Associate Professor of the Department of Public Management
and Administration and International Economics**
*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-62>

FORMATION OF MODELS OF LOCAL DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Модель місцевого економічного розвитку – це комплекс дій, методів і засобів, які спрямовані на співпрацю в межах громади та мають чіткий алгоритм та спільну довгострокову мету – підтримку та реалізацію конкурентних переваг громади. Ці заходи можуть включати міжнародні проекти технічної допомоги, активну участь громадських організацій чи агентств у залученні зовнішніх ресурсів та грантів, розвиток туристичних продуктів, запуск невеликого бізнесу, а також залучення інвестицій тощо. Усі ці заходи мають на меті раціональне та ефективне використання бюджету та збільшення доходів місцевого населення.

У поняття місцевого розвитку кожен включає ті речі, з якими стикався в своєму житті або яких бракує йому в своїй громаді. Але якщо ми хочемо справді займатись місцевим розвитком, ми повинні розуміти, наскільки це можливо, всі істотні питання, які охоплює термін «місцевий розвиток». Вважаємо, що доброю моделлю для розуміння місцевого розвитку є модель з трьома компонентами – підтримка бізнесу, людський капітал та привабливість території.

Без бізнесу, появи нових компаній, зростання існуючих компаній на території не буде робочих місць. Відповідно, бізнесу потрібна

інфраструктура для зростання та підтримка – пряма і непряма, фінансова і нефінансова. Без освічених людей, які готові і хочуть працювати на місцеві компанії, територія не розвиватиметься. І навіть якщо на території чудові люди і багато різного бізнесу, про цю територію люди мають знати – отже, мають бути промоції, поширення інформації, формування бренду території або середовище – природне, інформаційне, промислове – має бути теж привабливе, щоб таланти не виїхали і територія не виглядала як центр експлуатації природи або людей.

Реалізація стратегій місцевого розвитку націлена на такі напрямки:

- Підтримка та розвиток бізнесу через навчання, тренінги, консультації та інформаційну підтримку, спрощення процедур отримання дозволів, доступ до оренди для нових підприємців, створення стимулів та підтримка ініціатив зі створення бізнесу, а також утворення центрів підтримки для підприємців.

- Приваблення зовнішніх ресурсів та стратегічних інвестицій через розробку процедур відкриття нових підприємств, створення плану інвестора, підготовку промислових майданчиків, активну рекламу території, наявність спеціалізованих супровідних фахівців для інвесторів та націлену роботу з потенційними спонсорами.

- Створення привабливого іміджу громади через організацію фестивалів, конкурсів, поліпшення благоустрою, створення місць для відпочинку та розваг, розвиток туристичних об'єктів, відтворення місцевих легенд та історій, пропаганда особливих страв та анімаційних заходів.

Показниками успішної моделі місцевого розвитку можуть бути:

- узгоджена модель, яка відображена у програмі чи концепції місцевого економічного розвитку, схвалена відповідною радою або включена до стратегії майбутнього розвитку;

- досягнення проміжних кроків та результатів, наприклад, створення агенції розвитку, виділення земельних ділянок, укладення угод з потенційними інвесторами, створення умов для муніципальних партнерств, проведення навчань для тих, хто бажає розпочати бізнес або запустив стартап;

- запуск нових підприємств, залучення інвестицій, виконання проєктів міжнародної технічної допомоги та створення робочих місць;

- збільшення доходів місцевого бюджету через зростання податкових надходжень, збільшення кількості робочих місць, підвищення обсягів податків на нерухомість та землю, приваблення інвестицій у громаду, розвиток інноваційних продуктів та експортних можливостей.

Модель місцевого розвитку громади – це концепція чи стратегія, яка визначає напрямки, принципи та підходи до розвитку та управління певною територіальною громадою. Вона може ґрунтуватися на різних філософіях та принципах, залежно від потреб, можливостей та цілей самої громади. Охарактеризуємо типові моделі:

- *усталена модель*. Ця модель передбачає збереження та підтримку існуючих систем, традицій та структур у громаді. Фокусується на збереженні стабільності та спокою, а не на радикальних змінах;

- *модель участі громадян*. Акцентує на активній участі громадян у прийнятті рішень та розвитку. Забезпечує широку громадську участь у формуванні стратегій та програм;

- *інноваційна модель*. Зосереджується на впровадженні новаторських підходів, технологій та ідей для стимулювання розвитку громади. Це може включати створення інноваційних бізнес-екосистем, розвиток технологій чи створення нових інфраструктурних проєктів;

- *співпраця та партнерство*. Заснована на співпраці та партнерстві між різними суб'єктами, такими як урядові органи, громадські організації, бізнес-структури та активісти. Співпраця дозволяє поєднати ресурси та експертизу для спільних проєктів;

- *сталість та екологічна модель*. Зосереджується на сталому розвитку та збереженні природних ресурсів. Спрямована на створення екологічно чистих та стійких систем у громаді;

- *економічна модель*. Акцентується на розвитку економіки та підвищенні життєвого рівня громадян. Ця модель може включати створення нових бізнес-інкубаторів, просування місцевих підприємств та розвиток інфраструктури.

Кожна модель має свої переваги та обмеження, і вибір моделі для конкретної громади залежить від її потреб, ресурсів, цілей та особливостей. Успішна модель місцевого розвитку має бути гнучкою та враховувати реальні умови та потреби громади.

Формування моделей місцевого розвитку територіальних громад ґрунтується на ряді факторів та методологій:

- *аналіз сучасного стану*. Оцінка поточного економічного, соціального, екологічного та культурного стану громади. Це дозволяє визначити сильні та слабкі сторони території та її потенціал для розвитку;

- *визначення стратегічних напрямків*. Врахування потреб та пріоритетів громади для визначення ключових цілей та напрямків розвитку. Це може включати розвиток інфраструктури, підтримку підприємництва, соціальні програми тощо;

- *залучення стейкхолдерів*. Партнерство з місцевими громадськими організаціями, бізнесом, урядовими структурами та іншими

зацікавленими сторонами для визначення потреб та можливостей громади;

– *розробка планів дій*. Створення конкретних планів, які відповідають стратегічним цілям. Ці плани можуть включати проекти, програми та ініціативи для досягнення поставлених завдань;

– *моніторинг та оцінка*. Встановлення системи контролю та оцінки результатів для постійного вдосконалення стратегій та адаптації до змін у суспільстві;

– *створення моделей фінансування*. Розроблення фінансових стратегій та механізмів для забезпечення фінансування проектів та програм розвитку.

Ефективна комунікація та участь громади: Важливість забезпечення прозорості та активної участі громадян у формуванні та реалізації стратегій розвитку.

Ці кроки допомагають створити моделі місцевого розвитку, що відповідають унікальним потребам та характеристикам конкретної територіальної громади, сприяючи її сталому розвитку та процвітанню.

Література:

1. Місцевий розвиток за участі громади: Монографія: У 2 т. / Т. 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду [За заг. ред. М. Ю. Петрушенко]. Суми : Університетська книга, 2013. 352 с.

2. Глинський, Н. (2022). Характеристика поняття «місцевий розвиток» через призму трансформації національного господарства України. *Економіка та суспільство*, (38). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-39>.

**Anatolii Nykyforov, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of National Economy
and Public Administration**
*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-63>

SOURCES OF FORMATION OF THE PRINCIPLES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE ECONOMY

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Можна виокремити декілька першоджерел формування принципів публічного управління економікою, які можна згрупувати у наступні групи: загальні принципи публічного управління; функції управління; теорії публічного управління; особливості економічних систем різного рівня.

Загальні принципи публічного управління є визнаними базовими положеннями теорії, розкривають генезис цих принципів, відображають об'єктивно існуючі закономірності та слугують керівними ідеями формування системи публічного управління. Загальні принципи публічного управління – це науково обґрунтовані та законодавчо закріплені положення, відповідно до яких будується і функціонує уся система державного управління та місцевого самоврядування, у тому числі її гілка, об'єктом управління якої є економіка.

Функції управління у більше чи менше формалізованому виді реалізуються у процесі управління різноманітними соціально-економічними явищами та процесами. У науковій літературі з проблематики публічного управління є різні підходи до ступеню диференціації цих функцій, які спрямовані на досягнення певних цілей кожного конкретного дослідження. Відповідно до цілей публічного управління економікою доцільно виділити наступні функції: аналіз динаміки індикаторів та оцінка стану об'єкта управління та зовнішнього середовища; прогнозування; планування (програмування) змін об'єкта управління; розроблення та прийняття управлінських рішень; організація; координація; стимулювання; моніторинг і контроль; аналіз результатів виконання управлінських рішень.

Третю групу чинників становлять теорії публічного управління. Насамперед це теорії, які відображають еволюцію поглядів щодо

методів і технологій управління. До них належать теорії: Old public management (OPM), New public management (NPM), Good governance (GG).

Теорія OPM – традиційне публічне управління – описана в працях М. Вебера, В. Вільсона, А. Файоля, Г. Саймона, які є засновниками початкової моделі державного управління, що спирається на класичну бюрократичну форму організації, як ідеальний тип раціональної форми правління, що завдяки принципу праводержавності характеризується суворою однозначністю рішень відповідно до законів, норм і правил встановлених державою. До характерних особливостей бюрократичної організації належать: поділ праці, що ґрунтується на функціональній спеціалізації; точно зафіксована ієрархія авторитетності; система правил, якою встановлено права й обов'язки посадовців; система способів подолання робочих ситуацій (стандартизовані процеси); неособистий характер відносин між людьми; заохочення чи просування службою на основі фахової компетентності у зв'язку із принципом службової кар'єри; принцип відповідності вимогам ділової документації. Основні положення теорії OPM знайшли відображення у принципах законності, правонаступництва, єдності розпорядництва, дисципліни, розмежування функцій і повноважень, спеціалізації.

NPM – нове публічне управління – це сукупність адміністративно-політичних стратегій реформування системи влади, в основу якої покладено положення теорії суспільного вибору і теорії менеджменту. Розроблення теорії NPM здійснюється починаючи з 1980-х років за декількома напрямками. Серед них найбільший вплив на формування принципів публічного управління економікою мають наступні концепції:

– постбюрократичного управління державою, що заснована на правилах діяльності ефективної адміністрації або так званого менеджеризму. Вважається, що менеджеріальний підхід до державного управління було започатковано американськими науковцями Д. Осборном і Т. Геблером (1992), У праці «Перебудова уряду» («Reinventing Government») вони здійснили аналіз традиційної бюрократичної моделі управління, виявили її недоліки і запропонували бажані зміни на різних рівнях державного управління, які передбачають широке застосування новітніх технологій менеджменту в публічному управлінні [1]. В межах NPM сформувалася маркетингова модель публічного управління, націлена на впровадження системи управління якістю адміністративних послуг;

– контрактного управління державою (Д. Норт, 1981, Р. Дюронт, А. Гірт, Д. Джонстон, 2009 [2]), основною ідеєю якої є перерозподіл прав власності на користь тих суб'єктів, які можуть розпоряджатися нею оптимальним чином;

– поширення аутсорсинга – передачі частини функцій держави приватним організаціям (Хейвуд Дж. Браун, 2004, Т. Браун, М. Потоцкий, 2004, А. Гірт, А. Хефез, Д. Джонстон, М. Вамер, 2012, Д. Аргенто, П. Педа, 2015 [3]).

Загальний концепт NPM полягає у тлумаченні адміністративної діяльності крізь призму приватної економіки, що орієнтує діяльність органів публічної влади на досягнення мети і отримання результатів, які визначається за мірою та якістю задоволення потреб населення – споживачів управлінських послуг. Відбувається контрактування та агентифікація, тобто трансформація держави на постачальника послуг і учасника контракту. Відповідно до концептуальних положень NPM підлягає зміні її структура державної влади: замість точно визначеної ієрархії та авторитетності органів влади, жорсткого вертикального підпорядкування, впроваджується дворівнева структура управління, у якій регуляторні функції відмежовані від господарських, відбувається розщеплення функцій публічного управління між автономними і відносно незалежними структурами, частина сервісних функцій може передаватися приватним структурам. На основі теорії NPM визначені принципи раціональності публічного управління, професіоналізму, оперативної самостійності, релевантності, оптимальності (орієнтації на найкращий результат за мінімальних витрат), адекватності громадським запитам, аутсорсингу.

GG – модель належного управління – передбачає розширення спектру залучення представників громадянського суспільства до процесу управління й реалізацію таким чином народовладдя, політичного плюралізму, виборності і її змінюваності вищих посадових осіб, поділу влади та підзвітності інститутів виконавчої влади суспільству. Теорія GG характеризується змінами у відносинах між громадянським суспільством і органами влади: замість бюрократичного або чисто менеджерського (кон'юнктурного) підходів, основаних на ієрархії і функціональному виконанні наказів, визначальними особливостями нової концепції стають порозуміння і договір між службовцями і громадськістю, реалізуючи таким чином принципи партнерської взаємодії основних акторів громадянського суспільства. Разом з тим, теорія GG націлена на підвищення ефективності державного управління, що розуміється як досягнення поставлених цілей у необхідні терміни і з мінімальними витратами ресурсів, що забезпечується прозорістю (прозорістю) функціонування влади. Положення теорії GG знайшли відображення у принципах демократизму, соціальної орієнтованості, відповідності інтересам народу, цілеспрямованості, підпорядкованості локальних цілей

загальній меті, відповідальності органів публічного управління і персональної відповідальності посадових осіб.

Основні теорії публічного управління отримали подальший розвиток у моделях “електронного уряду” (Digital Government), “мережевого врядування” (Network model of Government), “антикризового державного менеджменту” (Anti – crisis Public Administration), “відкритого уряду” (Open Government Partnership) та інших. Базові наукові положення цих моделей відображені у принципах: цілісності системи публічного управління, комплементарності людського інтелектуального і цифрового управління, емерджентності системи публічного управління, цифровізації публічного управління.

Важливий вплив на формування принципів публічного управління економікою також мають особливості економічних систем різного рівня, оскільки останні виступають об’єктами управління. Ці відмінності не тільки впливають на формування принципів публічного управління економікою, але й визначають напрями, методи, інструменти та засоби механізмів публічного управління. Вплив цього першоджерела відображений у принципах: галузевому, функціональному (міжгалузевому), територіальному управлінні економікою.

Література:

1. Osborne David, Gaebler Ted. Reinventing Government. Addison-Wesley Publ. Co., 1992, 427 p.
2. Douglass Cecil North. Structure and Change in Economic History. Norton, 1981, 228 p.; R. Durant, A. Girth, J. Johnston. American Exceptionalism, Human Resource Management, and the Contract State. Review of Public Personnel Administration. Baltimore and L. 2009. Volume 29. Number № 3. P. 207–229. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0734371X09335617>
3. Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. Editor Ali Farazmand. Springer, 2018. V. 3. P. 4476–4481. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-20928-9>

Oleksandr Saliuk-Kravchenko, PhD in Economics,
Doctoral Student at the Department of Public Administration
Interregional Academy of Personnel Management
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-64>

**TOOLSET FOR PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS
WITHIN THE FRAMEWORK OF UKRAINE ENERGY SECURITY
ASSURANCE DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW**

**ІНСТРУМЕНТАРІЙ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ВОЄННОГО ЧАСУ**

В гібридних війнах XXI століття набув новий підхід у їх реалізації, які почала використовувати російська федерація проти України, яким став, до цього часу не відомий, енергетичний тероризм, направлений на знищення або часткове пошкодження цивільної енергетичної системи країни. Саме тому актуальність дослідження підходів реагування на зазначені виклики, через механізми публічного управління, є пріоритетними для державного управління.

Для повного розуміння вивчення та розуміння того, що Україна має справу саме з тероризмом, направленим проти паливно-енергетичного комплексу держави, потрібно розуміти, що в новітній історії світових воєн енергетична система країн використовувалася з метою блокування або знищення військових сил ворогуючими сторонами. До прикладу, військово-диверсійні операції, які були проведені під час Другої світової війни, такі як підрив Дніпровської ГЕС в 1941 році Радянським Союзом проти Гітлерівської Німеччини та повторний підрив Дніпровської ГЕС в 1943 році, вже направлений Третім Рейхом проти СРСР. Варто зазначити, що під час цих двох військових акцій постраждало цивільне населення, яке проживало на територіях розташування Дніпровської ГЕС, але самою ціллю цих військових операцій було саме воєнна протидія логістики пересування живої сили ворогуючих сторін.

Діаметрально протилежне сталося в 2023 році зі знищенням Каховської ГЕС, саме тоді російська федерація скоїла один з найбільших свої воєнних злочинів, який був направлений саме проти цивільного населення, який призвів до екологічної катастрофи і який може повноцінно вважатися актом енергетичного тероризму.

Протягом 2022–2024 років російська федерація здійснила сотні або тисячі актів воєнних злочинів, направлених на паливно-енергетичний комплекс України, які стануть достеменно відомими тільки після повного закінчення бойових дій. У відповідній ситуації можливо зазначити тільки комплекси енергетики, які зазнали актів агресії зі сторони агресора: вугільно-промисловий, електроенергетичний, нафтогазовий, нафтогазопереробний, торфодобувний, ядерно-промисловий, та у сферах відновлювальної енергетики.

Для початку дослідження потрібно зрозуміти та надати визначення значенню «державний енергетичний тероризм», та виділити його особливу специфіку серед інших видів тероризму. Відтак, нормативно-правове визначення терміну «тероризм» розуміється як суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Звернемося до норм Міжнародного гуманітарного права, в якому зазначається, що будь-яке знищення окупаційною державою рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських установ чи соціальних або кооперативних організацій забороняється, за винятком випадків, коли це є необхідним для проведення воєнних операцій [2].

Доволі незвичним є тлумачення «державний тероризм», доречно додати, що в міжнародному правовому полі зазначене правопорушення відсутнє, є лише поодинокі випадки згадки в рекомендаційних документах міжнародних організацій, таких як Генеральна асамблея ООН, Рада Європи та інші.

Наразі до порядку денного Верховної Ради України включений проект Закону «Про статус держави-терориста та держави-спонсора тероризму», який окреслить основні поняття та надасть відповідні критерії віднесення держави до відповідного переліку, відтак у понятійному розумінні законопроект держави-терорист – це держава, влада якої базується на систематичному порушенні прав і свобод своїх громадян та громадян інших держав на її території, їх терорі й залякуванні та на застосуванні сили проти цивільного населення інших держав всупереч міжнародному праву [3].

Додатково використання терміну «енергетичний тероризм» був використаний законодавчим органом України у Заяві до всього цивілізованого світу щодо енергетичного тероризму російської федерації Верховною Радою України 01 грудня 2022 року [4].

Відтак, під терміном «державний енергетичний тероризм» розуміється сукупність незаконних дій направлених ворогуючою стороною однієї зі сторін конфлікту проти цивільного комплексу паливно-енергетичної інфраструктури держави з метою знищення, блокування та нанесення максимальної шкоди енергетичній безпеці держави всіма доступними шляхами та методами.

Отже, після розкриття поняття енергетичного тероризму на державному рівні перейдемо до огляду головних інструментаріїв відповідних форм та сфер реагування механізмів публічного управління на виклики небезпек енергетичної безпеки України сьогодення. Відмежуючи сфери впровадження механізмів управління потрібно окреслити, що вони можуть бути, в динамічному реагуванні воєнного часу, військового та цивільного спрямування, дослідження сконцентроване на останньому.

Таким чином, можливими функціями реалізації механізмів публічного управління в забезпеченні енергетичної безпеки України воєнного часу можуть бути:

- внутрішні, які направлені на самі об'єкти енергетики (інженерний захист; маскувальні заходи, особливо при будівництві нових об'єктів; кібернетичний захист внутрішніх та зовнішніх телекомунікаційних мереж та серверних; швидке відновлення пошкодженого об'єкту (шляхом створення запасів обладнання і потрібних матеріалів та створення додаткових груп енергетиків швидкого реагування, та інші);

- зовнішні (внутрішньодержавні), пряма реалізація виконавчими органами влади свої повноважень в сфері публічного адміністрування після скоєння терористичного злочину щодо об'єктів енергетики (документальна фіксація актів енергетичного терору; збір даних про завдані збитки; підготовка доказових матеріалів для міжнародних судових інстанцій; створення централізованих баз даних про завдані збитки; негайне задоволення запитів енергетичних підприємств у відновленні їх пошкоджених чи знищених їх об'єктів та інше);

- зовнішні (міжнародні), які направлені на реагування на акти енергетичного тероризму шляхом концентрації повної уваги міжнародних організацій та союзів світових держав (освітлення зазначеного на різних інформаційних рівнях; залучення ресурсної бази різного виду (фінансової, матеріальної та консультативної), направленої на швидке відновлення ушкоджених чи повністю зруйнованих об'єктів енергетики;

- перспективні (запланована диверсифікація майбутніх ризиків різних видів генерації енергетики) при побудові нових паливно-енергетичних комплексів та об'єктів відновлювальної енергетики існує

необхідність їх зведення в балансовому співвідношенні кожного з видів генерації з ціллю подолання залежності тільки від одного виду виробництва енергетики (у разі втрати чи масштабного пошкодження), з метою досягнення повної енергетичної незалежності держави.

Резюмуючи вищезазначене, перспективою подальшого дослідження повинно стати питання розгляду впровадження та реалізації, у вимірі військового часу, механізмів публічного управління в гарантуванні відповідного рівня енергетичної безпеки України у формі детального аналізу існуючих нормативно-правових актів у відповідному правовому полі, та як результат, ініціювання новітніх правових актів, що покращать динамічність енергетичного захисту держави. Саме запровадження новітнього нормативного проекту та його повноцінна реалізація, слугуватиме ключовим інструментом механізму публічного управління у гарантуванні енергетичної безпеки України.

Література:

1. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 29.01.2024).
2. Конвенція Про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 30.01.2024).
3. Про статус держави-терориста та держави-спонсора тероризму : Проект Закон України від 06.09.2022 реєстраційний № 8002. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74864 (дата звернення: 30.01.2024).
4. Щодо енергетичного тероризму російської федерації : Заява Верховної Ради України від 01.12.2022 № 2788-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2788-IX#Text> (дата звернення: 30.01.2024).

**Vyacheslav Shebanin, Doctor of Technical Sciences, Professor,
Acting Rector**

*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

Iryna Kormyshkina, Doctor of Philosophy, Acquirer

*Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-65>

**THE ROLE OF SOCIAL MOBILIZATION
IN THE LOCAL DEVELOPMENT MANAGEMENT SYSTEM
OF HALICYNIV RURAL COMMUNITY**

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ
ГАЛЦИНІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ**

Мобілізація – це зосередження та активізація різних ресурсів для досягнення певної мети. Слово походить від латинського «mobilis» – рухливий, і французького «mobilisation» – приведення у рух. У військовому контексті, це процес, спрямований на підготовку збройних сил та інфраструктури для військової готовності.

Соціальна мобілізація, у свою чергу, це активне залучення різних верств населення до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем місцевого значення. Цей процес об'єднує різні сегменти суспільства в партнерстві для спільної мети у процесі місцевого розвитку.

Соціальна мобілізація перетворює територіальну громаду на структуру, здатну вирішувати власні проблеми з використанням власних ресурсів. Цей процес передбачає зміну способу мислення людей, спонукаючи їх об'єднатися та використовувати власний потенціал для вирішення проблем самостійно.

Метод «соціальної мобілізації» базується на переконанні, що люди мають бажання й здатність робити багато речей для власного благополуччя, але часто їм не вистачає відповідних знань та навичок. Саме тому цей підхід сприяє виявленню колективної сили та допомагає використати її для вирішення проблем.

Соціальна мобілізація також підкреслює можливість вибору та добровільної участі. Вона дозволяє людям приходити на допомогу самим собі, коли вони розуміють, що це корисно для них та оточуючих.

Цей процес охоплює кожного члена суспільства та дозволяє кожному внести свій внесок у спільні зусилля.

Соціальна мобілізація – це не лише про досягнення мети, але й про підтримку створених зв'язків для подальших кроків у розвитку місцевого життя. Цей процес є інструментом для вирішення різних питань, включаючи безпеку, ефективне управління, інфраструктурні питання та соціальні проблеми. Отже, соціальна мобілізація – це процес, який створює мотивацію для самоорганізації людей для досягнення спільної мети, яка є місцевою та специфічною для кожної громади.

Порядк з поняттям соціальна мобілізація у науковій літературі існує ще таке поняття як громадська участь. Вважаємо, що це два різних, але взаємопов'язаних поняття, які спрямовані на активну участь громадян у громадських справах. Ми встановили певні відмінності між ними. Зокрема, громадська участь – це широкі поняття, що включає участь громадян у процесах прийняття рішень, консультації, обговорення та взаємодії з владними структурами. Громадська участь може охоплювати такі форми, як громадські слухання, публічні консультації, обговорення та участь у прийнятті рішень через громадські комітети чи інші механізми.

Тоді, як соціальна мобілізація – процес, спрямований на мобілізацію або активізацію громадян для досягнення певних цілей або вирішення конкретних проблем. Це може включати організацію масових акцій, петицій, протестів, кампаній та інших форм громадського руху для зміни ситуації або впливу на владні структури.

Отже, громадська участь більше зорієнтована на сам процес взаємодії громадян з владними структурами, включаючи обговорення та прийняття рішень, тоді як соціальна мобілізація акцентується на активізації громадян для зміни чи впливу на суспільні процеси або проблеми.

На основі теоретичного дослідження поняття «соціальна мобілізація» дійшли до висновку, що вона суттєво може впливати на формування дієвої системи управління місцевим розвитком Галицинівської сільської громади. Це пояснюється тим, що соціальна мобілізація:

- включає в себе активну участь мешканців у процесі управління. Це означає, що громадяни мають можливість висловлювати свої думки, ініціювати та підтримувати проекти, а також брати участь у прийнятті рішень, що стосуються розвитку громади;
- сприяє формуванню спільних цілей та ідей для розвитку сільської громади. Вона стимулює об'єднання мешканців навколо ключових завдань, сприяє підвищенню усвідомлення проблем та пошукові шляхів їх вирішення;

– сприяє виникненню партнерських відносин між мешканцями, громадськими організаціями, владними структурами та бізнесом. Це робить управління більш відкритим, транспарентним та враховуючим потреби різних соціальних груп;

– сприятиме активності громадян щодо реалізації соціальних, економічних та культурних проектів, що спрямовані на підвищення якості життя та розвиток території;

– може слугувати механізмом контролю за роботою владних структур, а також сприяти взаємодії між владою та громадою для забезпечення більш ефективного та відповідального управління.

Отже, соціальна мобілізація є важливим фактором у системі управління місцевим розвитком Галицинівської сільської громади, оскільки вона сприяє залученню громадян до процесу управління, створює сприятливі умови для співпраці та спільної роботи з метою покращення розвитку громади.

Підтверджуючи доцільність впровадження соціальної мобільності у систему управління місцевим розвитком Галицинівської громади нами розглянутий зарубіжний досвід. Хочемо зазначити, що він в громадах різних країн варіюється в залежності від специфічних потреб, культурних особливостей та політичного контексту кожної країни.

Наведемо ряд прикладів. *Шведська* модель визначається високою культурою громадської участі. Шведська влада активно співпрацює з громадськими організаціями та громадянами через громадські слухання, консультації та публічні обговорення.

У *Канаді* активно використовують громадські форуми, онлайн-платформи та участь громадян у прийнятті рішень. Існують механізми, що забезпечують прямий контакт між владою та громадою. У *Бразилії* активно використовуються механізми громадської участі, такі як бюджетування з урахуванням громадських потреб, де громадяни самі вирішують, на що витратимуться гроші з місцевого бюджету.

У *Індії* впроваджується концепція «грам сабха» або сільський парламент, де мешканці мають можливість приймати рішення про місцеві питання та розвиток. *Ісландія* відома своїм електронним урядуванням та використанням інноваційних технологій для залучення громадян до процесів прийняття рішень.

Як бачимо, що кожна країна має свої власні підходи до соціальної мобілізації, пристосовані до їхнього соціально-економічного контексту та культурних уявлень. Загальна тенденція полягає в активній участі громадян у прийнятті рішень та розвитку громад.

Україна може взяти на увагу досвід кількох країн, які мають схожі контексти та виклики, щоб навчитися від їхніх успішних прикладів у сфері соціальної мобілізації. Завдяки схожим історичним та культурним

зв'язкам, *Польща* може надати корисний досвід у сфері розвитку громадських організацій, громадянського активізму та ефективного партнерства між громадою та владою на різних рівнях.

Грузія показала значний прогрес у впровадженні технологій для залучення громадян до управління. Їхній досвід із застосуванням електронних платформ та інтернет-інструментів для громадської участі може бути корисним для України.

Шведський досвід щодо партнерства між громадськістю та владою, високої культури довіри та залучення громадян у прийняття рішень може бути цінним для України у плані формування механізмів громадської участі.

Ці країни мають певний досвід, який може бути корисним для України у плані розвитку механізмів громадської участі та соціальної мобілізації. Важливо адаптувати цей досвід до внутрішніх потреб та контексту України, враховуючи особливості суспільства та політичної системи.

Соціальна мобілізація буде дієвою, якщо вона буде базуватися на відповідних принципах:

- *партнерство та співпраця*. Соціальна мобілізація ґрунтується на співпраці різних груп та організацій для досягнення спільних цілей;

- *широкий вплив*. Принцип розширення впливу та залучення різноманітних громадянських груп, не обмежуючись однією соціальною або економічною категорією;

- *повага до думки кожного*. Заснований на ідеї рівних можливостей та поваги до думки кожного учасника процесу, незалежно від статусу чи поглядів;

- *прозорість та відкритість*. Важливість доступу до інформації, відкритості в процесі прийняття рішень та прозорості у владних діях;

- *співпраця з владою*. Взаємодія та співпраця з владними структурами для досягнення спільних цілей та вирішення проблем;

- *активна участь*. Залучення громадян до активної участі в прийнятті рішень, обговоренні питань та вирішенні проблем, що стосуються їхнього життя;

- *створення платформ для обговорень*. Формування майданчиків, де громадяни можуть вільно висловлювати свої ідеї, думки та пропозиції.

Схиляємося до думки, що саме ці принципи слугують важливою основою для ефективною соціальною мобілізації, оскільки вони сприяють створенню відкритих та демократичних процесів, що роблять можливим широку участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та майбутнього громади.

Література:

1. Місцевий розвиток за участі громади: Монографія: У 2 т. / Т. 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду [За заг. ред. М. Ю. Петрушенко]. Суми : Університетська книга, 2013. 352 с.

2. Концепція участі та методи залучення населення до розвитку територіальної громади. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=156>

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Olena Borzenko, Dr. Habil (Economics)

*SI “Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Kyiv, Ukraine*

Anna Hlazova, PhD (Economics)

*SI “Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-66>

CONTEMPORARY TRENDS IN MAIN DIRECTIONS OF FINANCIAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT

Nowadays, many trends indicate great potential for further growth in the share of digital financial services. The trend of increasing digitalization was established on the basis of the analysis of the dynamics of global spending on the IT sector and global spending on data centers (data processing and storage systems). The results of the analysis revealed an upward trend. Comparing data for 2017 (0.96 trillion US dollars) and 2022 (1.85 trillion US dollars), we should underline that the growth increased by almost 2 times. If the trend continues, spending on IT sector is predicted to reach approximately 3.4 trillion US dollars already until 2026 (indicators taken from the statistical portal Statista) [1].

All this indicates that the scale and speed of penetration of technological changes into the financial market will only increase, which will require greater flexibility from regulators. Therefore, the active participation of the state in the development of digital technologies in this sector is already one of the main factors in the development of the digital economy.

The trends indicate stimulation and development of financial technologies, including:

- low margins of banking services;
- transformation of financial market participants in their business models and the desire to create ecosystems;
- increasing the penetration of financial services due to their digitalization;
- loss of the monopoly by banks on the provision of traditional (payment and other) services;

- acquisition of a significant role by non-financial organizations in the financial market;
- the desire of banks to partner with startups and technology companies [2; 3].

According to a study conducted during the compilation of the main directions, the most promising financial technologies today are: Big Data and data analysis, mobile technologies, artificial intelligence, robotization, biometrics, distributed registries, cloud technologies.

The development of financial technologies is modernizing traditional areas of providing financial and other services, in which innovative products and services for end consumers appear. This is most often observed in the following areas: online payment services, online transfer services P2P currency exchange, B2B payment and transfer services, cloud cash registers and smart terminals, mass payment services, P2P consumer lending, P2P business lending, crowdfunding, robo -advising, programs and applications for financial planning, social trading, algorithmic exchange trading, targeted savings services.

For the effective and safe development and functioning of the digital financial space, it is necessary to implement coordinated measures at the level of all its participants, as well as timely proportionate regulation, which will, on the one hand, maintain the stability of the financial system and protect the rights of consumers, and on the other hand, promote the development and implementation digital innovation. Taking about current trends of Central Banks Digital Currencies introduction we should admit the importance of it for economy. The e-hryvnia project has been launched in Ukraine, testing of which is planned for 2024. Although at the moment there is no clearly defined concept of the e-hryvnia, the regulator views it as a third form of the hryvnia, which may complement the ready-made and non-ready ones, transactions which may be based on blockchain technology. The main directions of the functioning of the e-hryvnia: for separate unprepared payments with the possible functionality of “programmed” money; for research in the sphere related to the range of virtual assets; to ensure the feasibility of cross-border payments.

Looking at the relationship between digitalization in the financial sector and industry in Ukraine (especially after the significant collapse of the industrial infrastructure as a result of the attack of the Russian Federation), we see promising effect of digitalization on the financial sector (development and transformation of the capital market, banking and non-banking payment systems, strengthening the e-hryvnia project).

Researched the trends of fintech, we should summarize the following:

1. *Virtual bank cards*. Virtual bank cards are digital credit/debit cards that live in an e-wallet, not in a pocket. They're offered by neobanks

(e.g. Monobank). The main benefit of virtual cards is that customers can pay with them in-store via NFC or on any online platform without the risk of losing money to traditional credit/debit card fraud schemes.

2. *Embedded finance*. Non-financial entities are now offering traditional banking services through the Open Banking API. Tesla offering car insurance for each Tesla car purchased is just one example of the possibilities opening up for customer engagement.

3. Buy Now, Pay Later 2.0. This new fintech trend helps drive sales, lets customers use goods while paying for them, and contributes to long-term customer loyalty. About 43% of Americans using BNPL services in 2022, this is a legitimate concern.

4. Alternative lending. These are loan services given through online platforms that bring together borrowers underserved by traditional lenders and investors looking to tap into alternative markets. Alternative lending is particularly popular in South-East Asia.

5. Stablecoins: The new breed of cryptocurrency. Blockchain technology, in general, is spreading, with the number of blockchain wallet users worldwide surpassing 80 million, and the total market evaluation reaching \$11.5B in 2021 [4].

It is important to emphasize that with the development of digital technologies, risks arise associated with the growth of cyber threats, requiring prompt and timely monitoring, detection, assessment and development of measures to prevent them or minimize their possible consequences.

References:

1. Statistical portal Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/870924/worldwide-digital-transformation-market-size/>
2. Statistical portal of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
3. McKinsey Technology Trends Outlook 2023. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech#tech-talent-dynamics>
4. Top 15 Latest Fintech Trends to Watch in 2024. URL: <https://djangostars.com/blog/fintech-trends/>

IMPROVEMENT OF EU MIGRATION POLICY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES

Modern cross-border movements are characterized by diversity: there is no typical migrant or typical country of origin or destination. Migrants vary in their reasons for moving, skills and demographics, legal status, prospects and circumstances. There are countries of origin and countries of destination at all income levels. Therefore, in fact, many countries simultaneously act as countries of origin and countries of destination, such as, for example, Great Britain, Nigeria, as well as Mexico.

The share of migrants in the world population has remained relatively stable since 1960. However, such stability is deceptive, as demographic growth has been uneven across the world. Global migration grew more than three times faster than population growth in high-income countries and only twice as fast as population growth in low-income countries.

Let's consider three leading countries. According to forecasts, by 2100 Italy's population of 59 million will decrease by almost half to 32 million, and the number of people over 65 will increase from 24 to 38 percent of the population. In Mexico, traditionally a country of emigration, the birth rate has fallen to a level that barely ensures the reproduction of the population. Nigeria, by contrast, is projected to increase its population from 213 million to 791 million by the end of the century, becoming the second most populous country in the world after India. These trends are already having a profound impact, changing where workers are needed and where they can be found [1].

Climate change increases the economic drivers of migration. More than 40 percent of the world's population – 3.5 billion people – live in places that are highly vulnerable to the effects of climate change: heat stress, water scarcity, drought, sea level rise and extreme events such as tropical cyclones and floods. Economic opportunities in affected regions are reduced, which in turn increases vulnerability and stimulates migration. Climate impacts threaten the habitability of entire regions in places as diverse as the Sahel, lowland Bangladesh, and the Mekong Delta. In some small island developing states, this impact is forcing leaders to consider planned resettlement. Most of the movements related to climate change so far take place over short distances, mostly within the borders of the country [1]. However, the outline

may be subject to change. Will climate change intensify international movements in the coming decades, and if so, how much? This issue depends on national and global climate change mitigation and adaptation policies adopted and implemented already. At the same time, conflict, violence and persecution continue to displace large numbers of people from their home countries. Over the past decade, the number of refugees has more than doubled.

Forced displacement and economic migration have significant differences. The movement of refugees is often quick and sudden. As refugees seek the nearest safe destination, they are concentrated in a small number of nearby host countries. In addition, there is a large number of vulnerable people among the refugees – children make up 41 percent of the total number. In the face of such forces, migration must be managed in such a way that its benefits for development can be fully realized. Today's approaches often fail both migrants and citizens of the country. They cause significant inefficiencies and lost opportunities in both destination and origin countries. Sometimes they lead to human suffering. In many countries at all income levels, broad sections of society challenge migration within a broader anti-globalization discourse.

One of the current challenges for the migration policy of the European Union is the war in Ukraine and, accordingly, a large number of refugees who, saving their lives, left abroad. After Russia invaded Ukraine on February 24, 2022, the European Union reacted very quickly and showed effective solidarity by supporting people in need. This included direct humanitarian aid, emergency civilian protection, border support, and protection for people fleeing war. The Directorate-General for Migration and Home Affairs (DG HOME) coordinates the Solidarity Platform, which brings together EU states, international partners and EU agencies to ensure the implementation of the Temporary Protection Directive. The European Union Emergency Preparedness Plan is involved in the collection of important information, in particular, the arrival of refugees. These measures are necessary to stimulate response measures to regulate migration processes.

According to data from the European Commission, as of May 3, 2023, 4 million registrations for temporary protection were made in the EU+ (member countries of the European Union and countries of the Schengen zone). In the EU+, 35,100 Ukrainians requested asylum, more than 5.3 million are internally displaced in Ukraine, 3 million of this number are children, 779,774 Ukrainian students are integrated in the school systems of the European Union countries [2]. Given the past experience of regulating migration, it later became apparent that the states of the European Union would not have the proper means to process the asylum applications submitted by the large number of people fleeing war. Just then, on March 2,

2022, the Commission proposed to implement the Temporary Protection Directive. This Directive was later, in particular, on March 4, 2022, adopted by the European Council in a decision on granting temporary protection to people fleeing the war in Ukraine [3].

The Solidarity Platform was created to enforce the provisions of the Temporary Protection Directive in close cooperation with all the parties listed below. The role of the latter lies in monitoring the needs identified in the EU countries and in coordinating the operational response. The Solidarity Platform, which is coordinated by the General Directorate for Migration and Internal Affairs, combines the components shown in Figure 1.

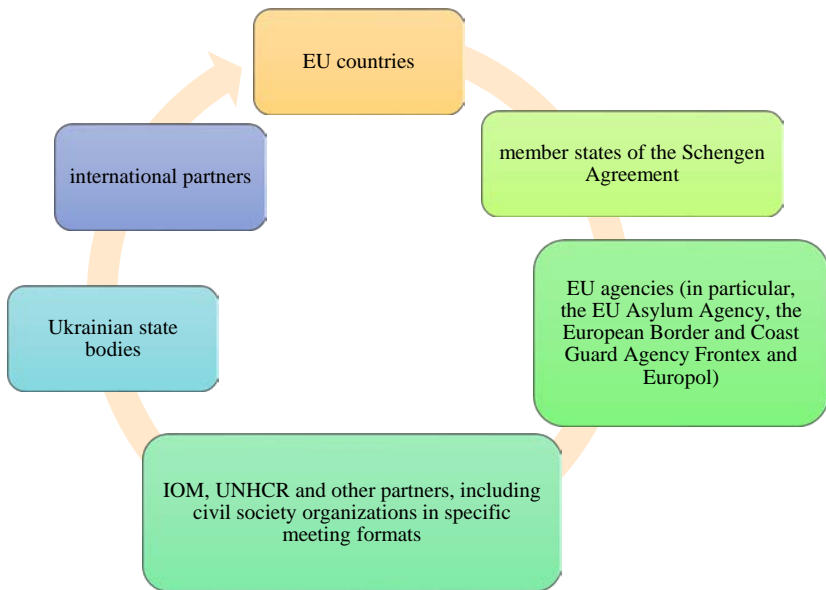

Figure 1. Components of the Solidarity Platform coordinated by the Directorate General for Migration and Internal Affairs

Source: structured according to materials [4]

Cooperation with international partners plays a leading role. European Union partners such as the United States, Canada and the United Kingdom participate in Solidarity Platform meetings dedicated to international cooperation. Among other things, the involvement of Ukrainian state bodies in Ukraine, Ukrainian embassies and consulates in the member states of the European Union plays an important role. The Solidarity Platform regularly engages Ukrainian government bodies to assess the needs and resolve potential problems faced by Ukrainian citizens in the European Union.

Moreover, the European Commission regularly cooperates with civil society organizations through the Solidarity Platform, through bilateral meetings, and through EU staff in the relevant Member States.

Therefore, the common migration policy of the European Union is constantly being developed and improved in the context of modern challenges. The European Union is working on increasing the efficiency of its own system in various areas. In particular, this includes providing asylum, strengthening cooperation with third countries, protecting the rights of refugees and migrants, strengthening our own external borders and improving the integration of refugees and migrants. Solving these key tasks, the European Union seeks to create an effective and comprehensive migration policy that will ensure humane and fair treatment of all refugees and migrants.

References:

1. World Development Report 2023. Migrants, refugees and societies 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/world/world-development-report-2023-migrants> (Accessed: 22 January 2024).

2. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. *European Union*. 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk (Accessed: 18 January 2024).

3. Common European asylum system. *European Union*. 2023. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/common-european-asylum-system_en (Accessed: 27 January 2024).

4. Солідарність ЄС з Україною. *European Union*. 2023. URL: <https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index/uk> (Accessed: 22 January 2024).

**Oksana Drebot, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of NAAS**

*Institute of Agroecology and Environmental Management
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Vladyslav Dyshlyk, Postgraduate Student

*Institute of Agroecology and Environmental Management
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-68>

**INTERACTION WITH THE EU
IN THE FIELD OF THE CARBON MARKET
AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT
OF "GREEN" TECHNOLOGIES IN UKRAINE**

Nowadays, there is an urgent issue of restoring and preserving the agricultural resource potential, which involves the implementation of a system of land protection measures and changes in the organizational and economic conditions of management. One of the ways to improve the situation in the agricultural land use sector is the introduction of a low-carbon approach to land use, which corresponds to the general goals of the Low-Carbon Development Strategy of Ukraine until 2050. This project was developed with the technical support of the United States Agency for International Development "Municipal Energy Reform in Ukraine" [1]. The carbon market is becoming a key aspect in efforts to transition to a sustainable economy because of its significant impact on greenhouse gas emissions and climate change. The implementation of strategies aimed at reducing carbon intensity and increasing clean energy is becoming an important element of policy in many countries.

Carbon trading has become an integral part of many countries. For example, the European Union has set an ambitious goal to reduce greenhouse gas emissions by 55% by 2030 [2]. Numerous legislative norms, programs and mechanisms are subject to this strategy.

An innovative solution from the European Union appears in the world – the world's first mechanism for controlling carbon emissions at the border, known as the carbon debt adjustment mechanism (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM) [3]. But before considering CBAM, it is important to understand another effective emission control mechanism (Emissions Trading System, ETS). This instrument is the basis of climate policy and allows the government to set limits on CO₂ in certain sectors. The working

principle of ETS is that the government sets limits on CO₂ in specific sectors, and companies receive allowances for these emissions, which can be bought or given free of charge, depending on the sector. Businesses have the option to decide for themselves whether they will buy allowances or take measures to reduce emissions to avoid the need for these allowances. Also, companies can sell the saved allowances on the market, which is different from the carbon tax, which is fixed by the state and does not depend on market fluctuations.

In turn, CBAM is a mechanism that foresees a significant tax burden for EU market participants for the carbon footprint of their products, in fact importers will be required to pay additional fees for environmentally polluted goods that do not meet the established carbon norms and are transported across the border of the European Union. Currently, the CBAM mechanism is implemented with particular care for the most ecologically burdened industries, such as metallurgy, fertilizers and energy. It is planned to start monitoring producers who harm the climate from the end of 2023, and the introduction of fines is planned for the beginning of 2026 [4]. Such a mechanism allows the European Union to exercise stricter control over the production and import of goods, relying on global environmental standards and creating incentives for the transition to more environmentally friendly production technologies.

It is expected that the implementation of the CBAM mechanism will contribute to a more accurate determination of the carbon footprint in the prices of imported goods. An important aspect here is the need to apply taxes directly to the product, and not to the production processes, which will help avoid the use of hidden taxes, which violates the COT rules.

Developing an effective emissions trading system is a complex task that requires detailed planning. Ukraine is already working on the development of an emissions trading system. The first important step is the collection of data, particularly on emissions. We already have a database for this task, which is regulated by the Law of Ukraine "On Principles of Monitoring, Reporting and Verification of Greenhouse Gas Emissions" [5]. By law, businesses must monitor and report on their emissions. Initially, it was planned to receive the first such reports in 2022, but due to the unfolding of a full-scale war, the obligation to submit them became temporarily optional. Thus, early data is almost non-existent and will likely be difficult to obtain before the end of the conflict. After the end of martial law, reporting will become mandatory only after three months. The next step is to define the key aspects of the emissions trading system, including setting the scope, determining the cap and choosing an approach to allocation of allowances.

It was supposed to launch the Ukrainian ETS in 2025 to synchronize with CBAM, but due to the current conditions, this schedule does not seem

practical. However, it can serve as an important step in the formation of climate policy, thanks to the possibility of broad public participation in this process. Such a perspective opens the door for a deep analysis of alternative ways and optimization of the schedule of actions aimed at achieving the set goals in the field of climate policy.

References:

1. Stratehiia nyzkovuhletsevoho rozvytku Ukrainy do 2050 roku(proekt) [Low-carbon development strategy of Ukraine until 2050 (project)]. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/pom-yakshennya-zminy-klimatu/strategy-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku> [in Ukraine]

2. Shcho take vuhletseve zemlerobstvo, ta yak tse pratsiue [What is carbon farming and how does it work?]. URL: <https://agroportal.ua/blogs/shcho-take-vugleceve-zemlerobstvo-ta-yak-ce-pracyuye-na-praktici> [in Ukraine]

3. Yak yevropeiska systema torhivli vykydamy (ETS) ta mekhanizm rehuliuвання vuhletsu na kordoni (CBAM) vplynut na Ukrainu [How the European Emissions Trading System (ETS) and Carbon Border Regulation Mechanism (CBAM) will affect Ukraine]. URL: <https://ecoaction.org.ua/evro-systema-ets-ta-cbam.html> [in Ukraine]

4. I. Maksimova (2023). Intehratsiia klimatychnykh polityk Ukrainy ta YeS na zasadakh didzhytalizatsii [Integration of climate policies of Ukraine and the EU on the basis of digitalization]. *Zhurnal Yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economy*. Volume 22. No. 1(84) January-March, pp. 94–110. [in Ukraine]

5. Pro zasady monitorynhu, zvitnosti ta verifyfikatsii vykydiv parnykovykh haziv. Zakon Ukrainy vid 31.12.2023 r. № 377-IX [On the principles of monitoring, reporting and verification of greenhouse gas emissions. Law of Ukraine dated December 31, 2023 No. 377-IX]. URL: <https://zakon.council.gov.ua/laws/show/377-20#Text> [in Ukraine]

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-69>

EMBRACING DIGITAL TRANSITION IN UKRAINIAN CUSTOMS WITH ICT AND ELECTRONIC SYSTEMS

The rapid evolution of technology marks a substantial transition into an era dominated by electronic systems. This transformation is underscored by the widespread adoption of digitalization across diverse areas. This phenomenon underscores fundamental changes in the way we interact and operate, driven by technological influences. Scholars highlight the multifaceted nature of this transformation, from the seamless integration of information technology into organizational workflows to the regulatory impact of digital technologies on administrative bodies, playing a crucial role in changing legal, ethical, and cultural contexts (Cooper & Zmud, 1990; Khrypko et al., 2021).

Regarding payment systems, Ukraine must align with European standards, while e-governance at customs, as a foundation of international integration, demands a tailored approach. The COVID-19 pandemic has underscored the crucial role of information and communication technologies (ICT) in helping customs administrations adapt to global challenges. In the modernization of customs operations, scholars like Dalton and Stosic (2021) recommend introducing new ICTs aligned with sustainable development goals to improve customs efficiency. However, the path to eCustoms and IT-driven reforms requires careful consideration of specific circumstances.

This research aims to examine the transformative impact of ICT and electronic systems on Ukrainian customs activities and analyze the benefits, challenges, and implications of this shift. Specifically, the study examines the role of ICT in the modernization of Ukrainian customs in the face of global challenges, and explores the opportunities and challenges associated with eCustoms and IT-based reforms. Considering the diverse perspectives of scholars is crucial for a comprehensive understanding of potential biases.

The implementation of anti-corruption measures at customs, particularly through the Single Window system has proven successful and widespread. This system significantly reduces human intervention, acting as a deterrent to corrupt practices. The operational benefits of the Single Window, such as streamlined processes, reduced costs for businesses, and efficient decision-making, contribute to effective border management, aligning with the goals of ICT-oriented reforms.

Customs authorities, struggling with limited resources to oversee cross-border operations, need innovative approaches to risk management in the face of rapidly growing international trade (Van Trang et al., 2023). Adaptability of processes is key to effective border management, and modern technologies, including eCustoms, are changing global economic dynamics.

The world's leading customs services are using modern information technologies, as exemplified by Korean research on robotic process automation (RPA) and the introduction of artificial intelligence at customs in Brazil (Lee, 2023; Collosa, 2020).

In Ukraine, the eCustoms system ensures an uninterrupted flow of information and contributes to the reduction of the shadow economy (Ishchuk, 2023). Despite the challenges, positive aspects of the single window system, such as anti-corruption initiatives and efficiency gains, underline the transition from traditional customs to an electronic model.

The ongoing systemic integration of eCustoms into society emphasizes inclusiveness and equal access to technological advances, promotes accountability, and strengthens public trust in administrative authorities. This prompts discussions on the ethical implications of integrating technology into governance mechanisms. The introduction of eCustoms requires societal and philosophical changes, demonstrating the interconnectedness between technology, governance, education, and social dynamics.

In conclusion, the widespread adoption of digitalization represents a profound shift toward an era dominated by electronic systems, reshaping how we interact and operate in various fields. This transformative journey, highlighted by scholars, spans organizational integration to regulatory impacts, influencing legal, ethical, and cultural contexts. The study underscores the need for Ukraine to align with European standards in payment systems and adopt a tailored approach to e-governance at customs for international integration. The COVID-19 pandemic underscores the crucial role of ICT in adapting global customs administrations. While scholars advocate for ICT introduction in customs modernization, the path to eCustoms and IT-driven reforms demands careful consideration. The successful implementation of anti-corruption measures, particularly through the Single Window system, signifies a shift to an electronic model in Ukrainian customs, offering streamlined processes and efficiency gains. Despite challenges, positive aspects underscore the benefits of this transition. The ongoing integration of eCustoms emphasizes inclusiveness, accountability, and trust in administrative authorities, sparking discussions on the ethical implications of technology in governance. The introduction of eCustoms prompts societal and philosophical changes, showcasing the interconnectedness of technology, governance, education, and social

dynamics. Further exploration of the societal impact, ethical considerations, and continuous advancements in technology within customs control processes is essential for a comprehensive understanding of this evolving landscape.

References:

1. Collosa, A. (2020). The Digitalization of Customs: Some Trends Purpose of the Recent EU Customs Plan. 8 November 2020. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalization-customs-some-trends-purpose-recent-eu-plan-collosa/>
2. Cooper, R.B., Zmud, R.W. (1990). Information Technology Implementation Research: A Technological Diffusion Approach. *Management Science*, 36, 123–139. DOI: <https://doi.org/10.1287/mnsc.36.2.123>
3. Dalton, S., Stosic, B. (2021). The Importance of Applying Lean Innovation for Enhancing Harmonization of Customs Procedures in context of Digitalization of Customs Administration – A Case Study of Serbia. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, 19(2), 305–327. DOI: [https://doi.org/10.4335/19.2.305-327\(2021\)](https://doi.org/10.4335/19.2.305-327(2021))
4. Ishchuk, M. A. (2023). Customs policy vs. shadow economy: implications for Ukrainian enterprises. *Enterprise Economics: Modern Problems of Theory and Practice: Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference*, 8 September 2023, Odesa, 597–598.
5. Khrypko, S., Aleksandrova, O., Stoliarchuk, L., Ishchuk, O., Oblova, L., Pavlovska, O., Bezuhlyi, A. (2021). Value Complexity of Virtual Communities and Information Security in the Postmodern World: Semantic Focus and Language Innovations. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21 (12), 712–718. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.12.97>
6. Lee, J. (2023). Robotics Process Automation (RPA) And The Import/Export Customs Declaration Process. *Global Trade and Customs Journal*, 18 (10), 384–390, DOI: <https://doi.org/10.54648/gtcj2023042>
7. Van Trang T., Hong Le, D., Tuan Nam, V., Quynh Giang, D., Thuy Hong, Ph. (2023). Customs Risk Management in Vietnam During Digital Transformation: Toward an Intelligent Customs Model. *Global Trade and Customs Journal*, 18(4), 160–173. URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Global+Trade+and+Customs+Journal/18.4/GTCJ2023017>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-70>

PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS

The importance of environmental and social responsibility is growing year by year. Such a trend is observed both within Ukraine and at the international level. This situation is due to the processes of globalization, an increase in the risk of environmental disasters and man-made accidents, increased attention to a healthy lifestyle, as well as changes in the organization of labor relations. Particular attention is paid to the need to reduce the carbon footprint, protect biodiversity, use resources efficiently and support workers' rights, which requires companies to implement sustainable practices in all aspects of their operations.

The development of the industrial sector and the service sector is closely related to the effective management of resources, in particular, energy resources. Energy is becoming a key factor in the production of goods and the provision of services, including customer service. It ensures the operation of equipment, technological lines, computers and multifunctional devices, as well as the necessary lighting, becoming an integral part of every aspect of the company's activities. Therefore, electricity costs constitute a significant part of the costs of any organization.

In response to this, in recent years, many enterprises have begun to actively implement the principles of corporate social responsibility, in particular, with an emphasis on environmental sustainability. Environmental awareness, as a key principle of companies' activity, not only improves their image in society, but also contributes to cost optimization. The use of energy-saving technologies, the transition to renewable energy sources, as well as investments in ecologically clean projects become effective ways not only to reduce the impact on the environment, but also to reduce energy costs. Thus, ecologically responsible entrepreneurship acts as a strategic choice that contributes to economic efficiency and sustainable development.

Businesses play an important role in influencing the environment, and modern entrepreneurs are aware of this, which prompts them to develop and implement innovative approaches in production. This trend emphasizes the need to integrate environmental principles into strategic planning and business management of the new generation. Focusing on environmental issues is driven not only by moral obligations to society and nature, but also

by practical economic advantages. The introduction of sustainable technologies and eco-innovations not only helps to reduce the negative impact on the environment, but also opens up new market opportunities, improves the image of the company and provides it with competitive advantages. Thus, environmental responsibility turns into a key element of a successful business strategy and a necessary condition for the long-term development of the enterprise.

Environmental responsibility of business is an important aspect of corporate social responsibility (CSR), which includes initiatives aimed at achieving the public good [1]. This is a new direction of interaction between business and the environment [2], in which companies integrate environmental principles into their strategies and relations with all interested parties, while not putting their financial indicators at risk [3]. The implementation of environmentally responsible practices allows companies not only to reduce the negative impact on the environment, but also to increase their competitiveness, opening new market niches and improving relationships with customers and partners who value sustainable development.

The responsible attitude of companies to the environment gives them a number of advantages [1; 2; 3]:

- involvement in environmental responsibility has a positive effect on the brand's reputation in the eyes of society;
- while green initiatives may require significant upfront investment, they contribute to revenue stability and add long-term business value;
- environmentally conscious companies are becoming a preferred workplace for candidates who value sustainability and environmental responsibility;
- the trend towards "green" consumption is growing, and buyers prefer products from companies with a high level of environmental responsibility;
- there is a link between environmental responsibility and customer loyalty, especially among the younger generation, who value transparent communication about environmental initiatives;
- companies that actively engage in green practices have an advantage over those that ignore sustainability;
- companies with high levels of corporate environmental responsibility (CER) often have a lower cost of equity capital;
- environmentally responsible companies have better conditions for attracting external financing, which can increase the efficiency of investments in the long term;
- environmental responsibility helps reduce social and environmental risks, ensuring the company's long-term sustainability.

Thus, the integration of environmental values into the business strategy becomes not only a moral choice, but also a strategic decision that contributes to the growth and development of the company.

References:

1. Arenas D., Rodrigo P. (2016), On Firms and the Next Generations: Difficulties and Possibilities for Business Ethics Inquiry, *“Journal of Business Ethics”*, vol. 13(1), pp. 165–178.
2. Ganesu C., Dindire L. (2014), Corporate environmental responsibility – a key determinant of corporate reputation, *“Computational Methods in Social Sciences”*, vol. 2(1), pp. 48–53.
3. Rashid N.R.N.A, Rahman N.I.A., Khalid S.A. (2014), Environmental Corporate Social Responsibility (ECSR) as a Strategic Marketing Initiatives, *“Procedia – Social and Behavioral Sciences”*, vol. 130, pp. 499–508.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-71>

**THEORETICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION
OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS OF UKRAINE
IN INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION**

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ
У МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ**

Національні інтереси в економічній сфері є одними із найважливіших аспектів національної безпеки. Вони визначають напрями розвитку національної економіки та забезпечують її захист від зовнішніх і внутрішніх загроз. Реалізація національних інтересів в економічній сфері передбачає досягнення таких цілей, як: забезпечення економічного зростання та розвитку, що передбачає підвищення продуктивності праці, інноваційну діяльність, розвиток нових галузей економіки та створення нових робочих місць; підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що передбачає підвищення якості продукції та послуг, зниження витрат виробництва, розширення ринків збуту; забезпечення економічної безпеки, що передбачає захист національної економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, таких як економічна блокада, ембарго, фінансові кризи, інфляція тощо; забезпечення справедливого розподілу доходів, що передбачає підвищення рівня життя населення, зменшення бідності та соціальної нерівності; підвищення добробуту населення, що передбачає забезпечення населення якісними товарами і послугами, доступом до освіти, медицини, культури тощо.

Реалізація національних інтересів здійснюється за допомогою державних механізмів, що реалізуються державними органами та установами. Державні механізми включають: дипломатичні відносини, які створюють основу для взаємодії між державами в економічній сфері; торговельні угоди, які дозволяють знижувати мита та інші торговельні бар'єри, що сприяє розвитку експорту та імпорту; угоди про захист інвестицій, які допомагають створити стабільні умови для іноземних інвесторів.; активна участь у міжнародних організаціях, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд

(МВФ) чи група Світового банку, дозволяє країні впливати на світову економічну політику та стандарти; розробка стратегій економічного розвитку, які враховують національні інтереси та сприяють їхньому реалізації на міжнародному рівні; забезпечення внутрішніх умов для зростання та конкурентоспроможності економіки, яке може підсилити позиції країни на міжнародних ринках [1, с. 41]. Двосторонні механізми передбачають взаємодію між двома країнами. Вони можуть включати укладення торговельних угод, угод про захист інвестицій, проведення спільних економічних проєктів тощо. Багатосторонні механізми передбачають взаємодію між кількома країнами. Вони можуть включати участь у міжнародних організаціях, укладення міжнародних угод, проведення міжнародних економічних форумів тощо. Торгові механізми спрямовані на розвиток торгівлі між країнами. Вони включають укладання торговельних угод, проведення спільних економічних проєктів, участь у міжнародних торгових організаціях тощо. Інвестиційні механізми спрямовані на залучення іноземних інвестицій до економіки країни. Вони включають укладання угод про захист інвестицій, проведення інвестиційних форумів та заходів, сприяння розвитку інфраструктури тощо [2, с. 113]. Фінансові механізми спрямовані на забезпечення фінансової стабільності країни та її економічного розвитку. Вони включають участь у міжнародних фінансових організаціях, використання міжнародних фінансових інструментів тощо. Технологічні механізми спрямовані на розвиток технологічного співробітництва між країнами. Вони включають обмін технологіями, спільні науково-дослідні проєкти, участь у міжнародних технологічних форумах тощо. Соціальні механізми спрямовані на вирішення соціальних проблем, пов'язаних з міжнародним економічним співробітництвом. Вони включають співпрацю в галузі охорони здоров'я, освіти, культури тощо.

Україна активно бере участь в світових господарських зв'язках і займає важливе місце на світовій арені. Україна підтримує тісні економічні зв'язки з багатьма країнами світу. Вона веде зовнішню торгівлю з різними партнерами (написати статистичні дані), експортуючи продукцію та послуги та імпортуючи різноманітні товари. (написати зовнішньоторгівельний обіг, об'єм експорту, імпорту) Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ) і багатьох інших міжнародних економічних організацій, що дозволяє їй брати участь у глобальних торговельних відносинах.

Загострення міжнародної конкуренції та поглиблення міжнародного поділу праці зумовлюють необхідність ефективного залучення національних економік до світових торгових потоків. У цих умовах традиційна парадигма зовнішньоторгівельної політики держави не

відповідає геополітичним вимогам країн, оскільки зазвичай охоплює лише стандартні інструменти регулювання експортно-імпортних операцій. Це питання особливо актуальне для розвинутих країн, оскільки конкуренція за лідерські позиції на світовій арені висока. Крім того, цифрові трансформації та перехід до сталого розвитку потребують змін у зовнішньоторговельній політиці.

Отже, формування ефективної системи державного управління економічною безпекою вимагає чіткого визначення національних інтересів в економічній сфері та розробки ефективних механізмів їх реалізації. Реалізація національних економічних інтересів у міжнародному економічному співробітництві передбачає використання різних механізмів та інструментів. Ці механізми можна класифікувати за різними ознаками, зокрема за рівнем участі держави, за характером взаємодії з іншими країнами та за сферами застосування. За рівнем участі держави механізми реалізації національних економічних інтересів у міжнародному економічному співробітництві можна розділити на державні та недержавні.

Література:

1. Завгородня С. П. Національні інтереси в економічній сфері: сутність та побудова їх ієрархії. *Механізм публічного управління*. 2015. № 1–2 (15–16). С. 40–47.
2. Кваша О. С. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 23. Ч. 1. С. 112–117.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-72>

TRADE RIVALRY IN THE XXI CENTURY

The history of society includes the history of social conflicts in all spheres of human activity (political, religious, military, cultural, etc.). Conflict is considered as a norm of coexistence of people in society, one of the forms of resolving contradictions in the historical process of society, a form of establishing priorities in the system of interests, needs, and social relations. The economic sphere is no exception [2, p. 202].

A «trade war» is a trade rivalry between two or more parties, with the goal of capturing foreign markets (offensive trade war) or preventing trade "occupation" of the national economy (defensive trade war). «Trade war» is a tool used by the country to realize its own interests in foreign markets, but this tool works in conditions of a low level of openness of the economy [3, pp. 173–174].

Structural changes occurring in the 21st century in the era of global economic transformation, under the influence of the scientific and technological revolution, specialization, etc. help to improve the sphere of globalization of commodity markets [4, p. 5].

The global economy has created a favorable environment for countries to quickly change their positioning in the global space and even use prohibited methods of competition, generating a large number of conflict situations and trade wars. A characteristic feature of modern trade wars is their scale, while the situation also affects other countries and world trade as a whole. In general, the initiators of trade wars are economically developed countries, between which they are often fought. This testifies not only to economic rivalry, but also to the actual redistribution of spheres of influence and the status of the country [1, p. 14].

The economic confrontation between countries under the influence of globalization has formed new trends and new conditions for business entities, which leads to negative differences in the world economy. In the process of existence, such differences will lead to increased economic competition between countries and may develop into global instability. It is important to understand the role of one country in the development of another in order to develop timely and effective measures to solve this problem [1, p. 15].

Under modern conditions, the state of the national economy depends not only on the internal potential, but also on the level of participation in the

international division of labor. At the same time, the process of globalization of international commodity markets brought not only new opportunities and prospects, but also dangers, especially for countries with transition economies. Therefore, the formation of global economic balance is necessary for the effective functioning of global markets [4, p. 57].

Technologies play an important role in the globalization of international commodity markets. Technology has revolutionized the global economy by: enabling software experts to network with companies around the world; successfully overcome the obstacles of globalization of international trade, thus transforming market positions; etc. The rapid development of technological innovations and the spread of multinational enterprises form the global economy, which is characterized by the aggravation of contradictions between global and national economic subjects of international relations, which leads to the transformation of the meaningful content of global and national interests, ways of implementing cooperation and competition strategies in the process of preserving existing ones and obtaining new ones comparative [4, pp. 57–163].

Theories of international trade remain one of the flourishing branches of economic science. This is due to the process of globalization, mainly related to trade and the traditional high expectations for international trade, another factor in the growth of economic well-being. In order for countries to be able to participate equally in globalization processes, it is necessary to formulate and implement a number of measures aimed at increasing the competitiveness of domestic enterprises in the world market. Today, not only individual products and companies, but also national economic, institutional and legal systems must meet the high standards of the world market [4, pp. 58–106].

The transformation of international commodity markets is a multidirectional process of unification and diversification of trade conditions, which occurs under the influence of globalization and deglobalization manifestations in international economic relations [4, p. 162].

Also, it is worth paying attention to the fact that numerous geopolitical, economic and social challenges can cause division at the global and regional levels. To address the root causes of geopolitical fragmentation and geoeconomic confrontation, it is necessary to strengthen cooperation between governments, business circles and international organizations to create the conditions for a strong and sustainable recovery and the formation of a new world order. So that the fragmentation of the world at the moment does not increase in the future [5, p. 46].

So, we can conclude that trade rivalry is the result of defending one's own interests in the international arena. International trade is one of the factors of growth of economic well-being. At the moment, there are all favorable

conditions for strengthening one's own positions in the global space. Under the influence of globalization processes, the confrontation between countries reached a new level. However, it is worth remembering that the process of globalization in international commodity markets brought not only positive opportunities, but also dangers.

References:

1. Гонак І. М., Стратегічні імперативи економічного суперництва країн у глобальній економіці : дис. канд. екон. наук. Західноукраїнський національний ун-т. Тернопіль, 2021. 247 с.

2. Гудков С., Філософські міркування про економічні «Війни». Державний торговельно-економічний університет. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. С. 202–206.

3. Зварич Р. Індукція торгової війни «Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації». Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Тернопіль, 2014. С. 173–174.

4. Іщук Ю. А., Орехова Т. В. Трансформаційні процеси на міжнародних товарних ринках під впливом викликів сучасної міжнародної торговельної політики: монографія. Вінниця : ТВОРИ 2022. 212 с.

5. Кравчук Н. Геополітична та геоekonomічна фрагментація світу. Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід. Тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С 44–47.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-73>

CURRENT TRENDS OF NATURAL GAS CONSUMPTION IN CHINA

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СПОЖИВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ У КИТАЇ

Динаміка споживання природного газу має в Китаї чітку галузеву та регіональну специфіку. У структурі споживання за галузями економіки домінує його використання в якості сировини та пального для промисловості (52,3%), на електроенергетику припадає 16,1%, житлово-комунальне господарство 16,4%, на транспорт (з урахуванням трубопровідного) 11,2% (рис. 1) [1].

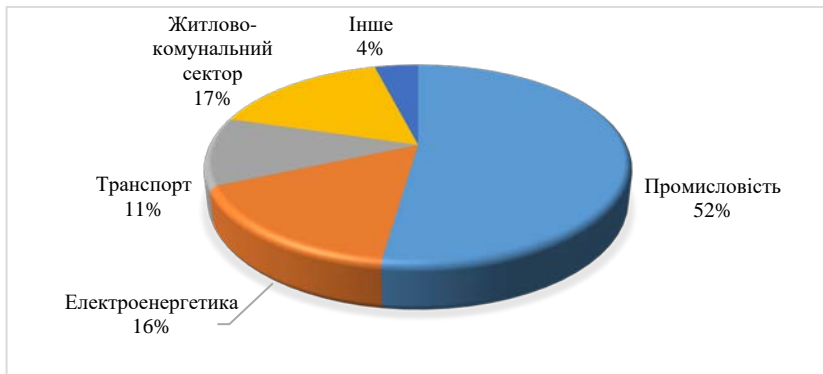

Рис. 1. Структура споживання природного газу за секторами економіки Китаю, 2020 рік, % [1]

При цьому якщо середньорічні темпи зростання споживання газу по країні у 2010–2020 рр. склали 10,7%, то споживання газу у промисловому секторі та на транспорті збільшувалося більш високими темпами (на 11,7% та на 11,9%, відповідно). І, навпаки, значно відставало від загальних темпів зростання попиту споживання газу в електроенергетиці та у житлово- комунальному секторі (рис. 2) [1].

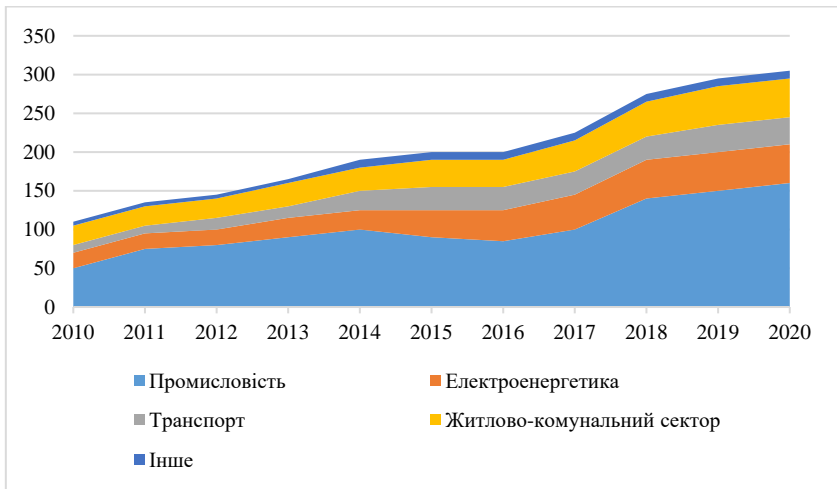

Рис. 2. Динаміка споживання природного газу за секторами економіки, Китай, 2010–2020, млрд кубічних метрів [1]

Значні темпи зростання споживання газу у транспортному секторі перш за все обумовлені збільшенням протяжності та потужностей газорозподільчих та газотранспортних мереж; пов'язані з розвитком вантажного автотранспорту, що використовує скраплений природний газ в якості моторного палива.

Особливою рисою динаміки внутрішнього споживання газу в Китаї є відносно незначний приріст його споживання в електроенергетиці. На даний час частка газової генерації становить всього 5% загального обсягу встановлених генеруючих потужностей, за останні десять років їх доля зросла несуттєво на фоні стрімкого розвитку вітрової та сонячної енергетики. Для порівняння: якщо в період з 2010 року по 2020 рік потужність газових електростанцій зросла в чотири рази (з 26 ГВт до 107 ГВт), то потужності вітрової енергетики у 9 разів (з 29 ГВт до 107 ГВт), а сонячної – більш ніж у 800 разів (з 0,3 ГВт до 250 ГВт) [2].

Стратегія революційних змін у сфері енергопостачання та споживання Китаю (2016-2030) передбачає систему заходів, метою яких є просування структурної реформи енергетичного ринку Китаю. Основні пріоритетні напрями цієї стратегії передбачають контроль загального споживання енергії та зміну структури енергоспоживання. Згідно із Стратегією, споживання природного газу та невикопних видів енергії до 2030 року становитиме 15% та 20% від загальної кількості споживання первинних енергоресурсів, відповідно. До 2050 року Китай

передбачає створення сучасної енергетичної системи з рівнем споживання невикопної енергії, що перевищуватиме 50% від загального споживання первинних енергоресурсів [3].

У 2022 році Китай збільшив потужності своєї відновлюваної енергетики на 141 ГВт. Це майже половина рекордного глобального приросту 2021 року, який становив 295 ГВт. Внаслідок цього частка відновлюваних джерел енергії у сумарній генеруючій потужності китайської електроенергетики сягнула 45,3% [4].

Якщо Китай найближчими роками збереже темпи розвитку відновлюваних джерел енергії, то споживання природного газу в електроенергетиці країни у середньостроковій перспективі суттєво знизиться.

Істотний вплив на загальний рівень споживання природного газу у країні безумовно матиме зміна ролі природного газу як додаткового інструменту політики досягнення вуглеводневої нейтральності Китаю до 2060 року, яка базуватиметься на випереджальному розвитку непаливної енергетики.

Література:

1. China Energy Statistical Yearbook 2020. URL: <https://www.chinayearbooks.com/china-energy-statistical-yearbook-2020.html>
2. Embrace a Green and Shared Energy Future with Innovation and Cooperation. URL: <https://english.cec.org.cn/#/>
3. Energy Supply and Consumption Revolution Strategy (2016–2030). URL: <https://www.iea.org/policies/1794-energy-supply-and-consumption-revolution-strategy-2016-2030>
4. Енергетиці Китаю потрібно більше вітру та сонця, а не газу. URL: <https://www.dw.com/ru/kitaj-mirovoj-lider-po-ustanovke-vetrogeneratorov-i-solnecnyh-batarej/a-65083722>

**Nataliia Riabets, PhD in Economics,
Associate Professor**

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine*

**Iryna Tymkiv, PhD in Economics,
Associate Professor**

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-74>

COMPARATIVE ANALYSIS OF MODELS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Under the current conditions of development, global civilization faces serious problems and challenges that require the active position of all stakeholders: business, state authorities, international institutions and the population as a whole. Climate change, depletion and shortage of strategically important natural resources require the formation of a new paradigm of global economic development, which will ensure sustainability of economic and social progress. The ultimate goal of any economic activity should be the general good of humanity, not just the accumulation of capital and the strengthening of economic power. In the most generalized sense, "global development" means a certain "compression of the world", on the one hand, and a rapid growth of self-awareness, on the other. According to E. Giddens, globalization is a consequence of modernity, and modernity is a product of the development of the West. Global development, as a leading trend of the modern world, is understood as a fundamental change in the world order, as a result of which national borders began to lose their original meaning, which in turn was caused by the rapid development of information and communication technologies, the dictates of mass culture. You can often find the thesis that "the planet is shrinking" and "distances are disappearing", which indicates the penetration of globalization processes into all spheres of life, including education. The topic of global sustainable development is extremely relevant and dynamic. Recently, the question of the formation and implementation of the optimal variant of the model of global economic development, which would ensure the balance of interests of all, without exception, the subjects of the modern integrated and interdependent world, has become topical in the world political and expert circles. Among the variants of models that are the main focus of such discussions are: "concept of sustainable development", concept of "green economy" and "green growth". Let's consider the basic features of each of them.

The World Commission on Environment and Development has defined sustainability as the ability to meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. SR focuses on nature protection, economic well-being and social integration while respecting planetary boundaries. SR became the basis for the adoption of the Agenda for the period until 2030, which sets the global goal of ensuring the well-being of people while protecting the planet. A total of 17 sustainable development goals (SDGs) were established, divided into 169 economic, social and environmental tasks, each of which is aimed at solving the main tasks of the 21st century and ensuring a better life without harming the balance of ecosystems. The 17 SDGs are closely interrelated and cannot be addressed in isolation. For example, there is a close relationship between responsible consumption and production (SDG 12), eradication of hunger (SDG 2) and eradication of poverty (SDG 1); that is, more advanced systems of production and consumption contribute to the eradication of hunger and poverty. It is worth emphasizing that all 17 goals and 169 tasks of sustainable development are not legally binding, each state can choose its priority tasks from their list or adapt them.

Regarding the concept of "green economy", this term was first used in 1989 in the report of the British Government "Concept of Green Economy", by a group of leading scientists such as D. Pearce, A. Markandya, E. Barbier [1]. UN experts on environmental protection consider the "green economy" as such a socio-economic system that contributes to the improvement of people's well-being and the establishment of social equality, while significantly reducing environmental risks and deficits [2]. Scientists of the Kingdom of Denmark outline the "green economy" as a complex transformation process that eliminates the imbalances and dysfunctions of the current economy, and the end result of which should be the well-being of mankind and fair access to the available resources of each member of society in terms of economic and ecological integrity [3]. Thus, a green economy can be defined as an economic system that ensures the growth of human well-being and guarantees social justice, as well as significantly reduces environmental hazards and risks.

The next potential variant of the global economic model is the concept of "green growth". It is worth noting that the concept of "green growth" and "green economy" are consistent with each other and in the final result foresee the achievement of sustainable development as the ultimate goal of their implementation. The key difference between "green growth" and "green economy" lies in the levels of their implementation. Thus, "green economy" implies the highest level, since its implementation is aimed at systemic challenges, while "green growth" implies the greening of products, services, processes and technologies – a lower level. At the same time, we note that the

main goal of all the above concepts is to ensure the rational use of environmental opportunities during the organization of economic activity, each of which includes the provision of social justice. We will conduct a comparative analysis of the above concepts based on economic, social and environmental aspects for a clearer understanding of their essence (Table 1).

Table 1

Comparative characteristics of "green economy", "green growth" and sustainable development

Aspect	Conception		
	Green economy	Green growth	Sustainable development
1	2	3	4
Economic	Ensures economic growth, increase in income and employment, attraction of public and private investments, formation of flexible economy, creation of new economic activity	Ensures economic growth and development; sustainable economic progress taking into account the state of the environment, more elastic, stable, managed qualitative economic growth due to new engines, green technologies, innovations, new jobs, not by increasing GDP	Emphasizes limiting the growth of production and consumption in economically developed countries, maintaining a sustainable scale of the economy, development and introduction of new technologies, reduction of investments in industries exploiting nature
Social	Presupposes the achievement by humanity of well-being, social justice, better quality of life, social development, reduction of social inequality, fair access to limited resources, meeting the needs of women and youth	It provides for the achievement of well-being, in particular social, ensuring the access of the poorest strata of the population to basic goods; meeting demand in food production, in the provision of transport services, housing construction and energy supply	It provides for the preservation of human capital and the reduction of the number of destructive conflicts, fair distribution of resources among all members of society, achievement of a dignified life and well-being

(End of Table 1)

1	2	3	4
Ecological	Focuses on reducing environmental risks, shortages, emissions of carbon dioxide into the atmosphere and environmental pollution; to increase the efficiency of the use of resources and energy; to prevent the loss of biodiversity and ecosystem services within the ecology of the planet; requires all business entities to take environmental responsibility and limit the load on the ecological system	It focuses on the protection, support and preservation of natural assets, creation of low-carbon production, efficient use less amount of resources and energy, reduction of emissions and minimization of pollution and impact on the environment; ensuring climate and environmental sustainability; establishment of harmony between economic interests and the state of the environment and its protection	Ensures the stability of biological and physical systems by supporting the use of secondary raw materials, minimizing the amount of waste, distribution regenerative energy sources, construction of treatment facilities, factories from the processing of household and industrial waste, reducing the area of landfills and garbage dumps

So, each of the analyzed concepts involves the harmonization of three components: economic, ecological and social. At the same time, a problematic aspect is that theoretical concepts are implemented very slowly in real economic life on the scale of the global economy. The implementation of any of the considered concepts involves complex changes in all sectors of the economy. Many scientists are researching this topic, developing new concepts. It is the "green economy" that can become the source of post-war recovery and development of Ukraine.

References:

1. Pearce, D., Markandya, A., Barbier B. E., 1989. Blueprint for a green economy. London: Earthscan, 192 p.
2. United Nation Organization (UNO) (OOH). Available at: <http://www.un.org/en> (Accessed 29 Jan 2024).
3. Danish Organisation for Renewable Energy]. Available at: <http://www.ove.org>. (Accessed 30 Jan 2024).

**Yuliia Tunitska, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

**Nazarii Tunitskyi, Candidate of Economic Sciences,
Independent Researcher**
*State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

Anastasiia Andrukh, Student of the 3rd year
*State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-75>

SOCIAL FACTORS OF INNOVATION IN THE INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Упродовж останніх десятиліть людські ресурси вважаються одним з основних чинників інноваційного розвитку держав світу, що пов'язано з їх якісною трансформацією внаслідок активізації науково-технічного прогресу, прискоренням процесу впровадження нових технологій у виробництво товарів та послуг. Підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу є базою забезпечення інноваційної моделі економіки та міжнародної конкурентоспроможності країни. Зростання рівня освіченості населення держави є запорукою підвищення доходів, а відтак і зростання попиту на отримання якісних освітніх послуг.

Інноваційна політика держави, що націлена на синергію освіти, науки, підприємництва, фінансової системи та споживання, вдосконалення високотехнологічного виробництва і залучення інтелектуальних ресурсів дозволить Україні не тільки подолати складний шлях усунення наслідків широкомасштабного вторгнення та відновлення економіки, але підвищити конкурентні позиції на світовому ринку.

У 2023 р Україна посіла 55 сходинку (у 2021 р – 49 місце) в рейтингу Глобального індексу інновацій серед 132 країн (табл. 1). Невтішні результати рейтингу зафіксовано за всіма складовими Індексу, зокрема за рівнем досліджень і людським капіталом – 47, освіти – 31, науково-дослідної роботи – 68, знань та результатів наукових досліджень – 45.

Таблиця 1

**Місце України в рейтингу за Глобальним індексом інновацій
та деяких його складових у 2020–2023 рр.**

Складова Індексу	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Глобальний Індекс Інновацій	45	49	57	55
Регулятивне середовище	76	78	75	77
Бізнес- середовище	104	104	99	88
Людський капітал і дослідження	39	44	49	47
Освіта	23	23	26	31
Науково-дослідна робота	44	58	59	68
Інформаційно-комунікаційні технології	82	69	63	59
Знання і результати наукових досліджень	25	33	36	45
Креативність	44	48	63	37

Джерело: складено автором за даними [1]

За кількісними показниками освіти (охоплення освітою, рівень бюджетних витрат на неї, кількість дорослого населення із середньою чи вищою освітою, тривалість навчання у закладах) Україна має значний людський капітал і потенціал, проте проблеми освіти, які накопичувалися протягом усього періоду незалежності, разом із значущими внутрішніми та зовнішніми викликами сьогодення створюють потенційні загрози та негативно впливають на його розвиток.

Прискорюється зростання освітньої еміграції: українці виїжджають навчатися до Польщі, Німеччини, Канади тощо. Недостатньо популяризовані природничі та технічні спеціальності вищої освіти, за винятком комп'ютерних наук. Порівняно з довоєнним періодом спостерігається суттєве зменшення кількості дослідників – свідчення деградації наукового потенціалу України (рис. 1). Основними проблемами підвищення активізації процесів створення інновацій в галузі науки України є масовий відтік кадрів з наукової сфери; недостатнє інноваційне співробітництво науки і бізнесу; невисокий рівень популяризації науки і зниження престижності наукових професій.

Чинниками інтелектуальної еміграції з України є: військове положення в країні, що поглиблює фінансову незабезпеченість, соціальну незахищеність, проблеми з житлом; брак професійної інфраструктури та реактивів, необхідних для досліджень; відсутність можливостей кар'єрного зростання тощо.

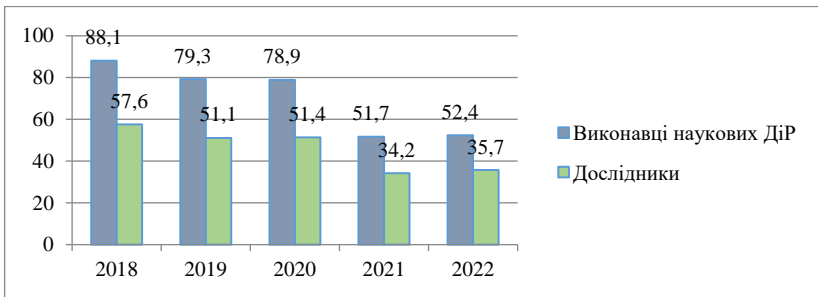

Рис. 1. Аналіз динаміки чисельності працівників наукових організацій України у 2018–2022 рр., тис. осіб

Джерело: складено авторами на основі даних Держстату [2]

Закон України «Про освіту» передбачає виділення фінансування галузі на рівні не менше 10% ВВП, проте досягти цього рівня фінансування так і не вдалося. У проєкті Державного бюджету України на 2022 р. вперше враховувалися видатки на освіту зведеного бюджету на рівні понад 7% ВВП (392,2 млрд грн). У зв'язку з початком широкомасштабного вторгнення Урядом передбачено перерозподіл державного бюджету та збільшення видатків за програмою «Резервний фонд» на 73,3 млрд грн [3] для фінансування потреб в обороні та безпеці, тому витрати на освітню сферу скоротилися на 14 млрд грн. Так, у 2022 р. порівняно з 2021 р. обсяги державного фінансування наукової сфери за рахунок загального фонду зменшилися на 10,8%, а за рахунок спеціального – на 41,55% (рис. 2).

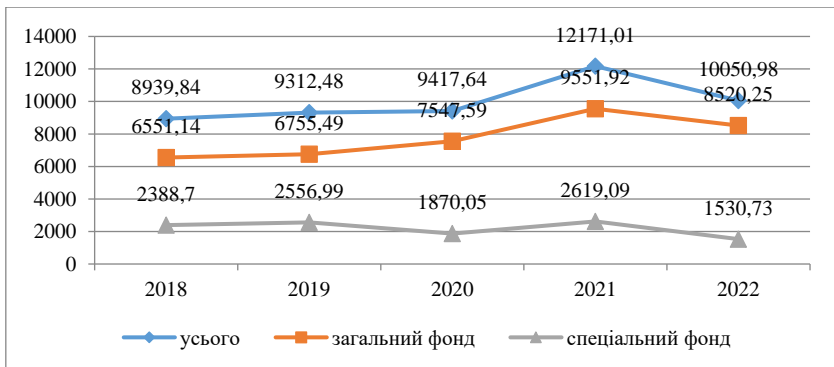

Рис. 2. Аналіз динаміки обсягів фінансування наукової сфери України у 2018–2022 рр., млн грн

Джерело: складено авторами на основі даних Держстату України [2]

Сьогодні українські суб'єкти малого і середнього бізнесу стикаються з проблемами інноваційному розвитку: політична та економічна нестабільність, втрата високваліфкованої робочої сили внаслідок військових дій на території країни, збільшення тиску соціальних інспекцій на підприємства, зростання кількості перевірок з боку контролюючих органів, недосконалість нормативно-правового регулювання, погіршення інвестиційного клімату та обмеженого доступу до фінансових ресурсів.

З метою подолання визначених у дослідженні проблем актуальним є: концентрація органів влади на фінансуванні інновацій, сфери науки й освіти та контролі за його ефективністю у межах законодавчо затвердженої частки; проведення реформи вищої освіти; створення відповідної інфраструктури для генерування та реалізації інноваційних стартапів, конкурентоспроможних на світовому ринку.

Література:

1. Писаренко Т. В., Куранда Т. К. та ін. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році: *науково-аналітична доповідь*. Київ : УкрІНТЕІ, 2023. 94 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/07/25/Nauk-analit.dopov.Naukova.ta.nauk-tekhn.diyaln.v.Ukr.2022-25.07.2023.pdf>

2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 1 квітня 2022 р. № 401. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>

4. Проблеми молодих вчених України та рекомендації щодо їх вирішення. ГО «Агенція Європейських Інновацій». URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-molodyh-vchenyh-Ukrayiny-tarekomendatsiyi-shhodo-yihnogo-vyrishennya.pdf?fbclid=IwAR0OPqjUJ3hqGT1PFN8jExnoKtCGs8JdxguMsovjzKIR0uUzCHs_8pj3Pw

5. Державна система правової охорони інтелектуальної власності. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/wipo-global-innovation-index-2022-29092022>

6. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb>

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2024. gada 16 februārī
Tirāža 100 eks.